

|T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ŞEHBÂL MECMUASINA GÖRE
XX. YÜZYIL BAŞLARINDA
OSMANLI KADINININ ENTELEKTÜEL
DÜNYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Hatice TEKİN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Işıl IŞIK BOSTANCI

Hatay-2019

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

ŞEHBÂL MECMUASINA GÖRE

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA

OSMANLI KADINININ ENTELEKTÜEL

DÜNYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Hatice TEKİN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Işıl IŞIK BOSTANCI

Hatay-2019

ONAY

HATİCE TEKİN tarafından hazırlanan “*ŞEHBÂL MECMUASINA GÖRE XX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI KADINININ ENTELEKTÜEL DÜNYASI*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile TARİH ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

../ ../2019

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Işıl IŞIK BOSTANCI (Tez Danışmanı - Başkan)	
Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ	
Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN	

Hatice TEKİN Tarafından Hazırlanan “*Şehbâl Mecmuasına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kadınının Entelektüel Dünyası*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2019)

Hatice TEKİN

ÖNSÖZ

XX. yüzyıl başlarında Osmanlı kadınının entelektüel dünyasını analiz etmeyi amaçlayan bu tez çalışmasında, söz konusu konunun geniş kapsamlı olması nedeni ile inceleme sahasını sınırlandırarak somutlaştırmak amacıyla, döneminin önemli bir kültür, sanat ve magazin dergisi olan Şehbal mecmuası perspektifinden bir inceleme alanı tespit edilmiştir.

Şehbal mecmuası Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yayın hayatına atılmış, muadillerine nazaran daha uzun bir yayın hayatı sürdürmüş, zengin yazar kadrosuna sahip olan ve yayınlandığı dönemde de oldukça popüler olduğu anlaşılan bir yayın organıdır. “XX. yüzyılın başlarında Osmanlı kadınının entelektüel dünyası, kimler tarafından temsil edilmiştir? Osmanlı kadınının entelektüel dünyasının gündemindeki konular nelerdir? Osmanlı erkeklerinin Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına bakışı ve katkıları ne boyuttadır?” gibi sorulara cevap aranan bu çalışmada, beklenenin de üzerinde veri ve malzemeye ulaşılmıştır. Bonn Üniversitesi dijital arşivinden temin edilen Şehbâl mecmuasının orijinal yüz nüshasının 2000 sayfasının incelenmesi sonucunda kadın temalı yaklaşık 210 içerik tespit edilmiş ve Latin alfabesine çevrilmiştir. Bu yazı ve içeriklerin analizi yapılarak XX. yüzyıl başlarında Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına dair nesnel, somut ve birinci el kaynaklara dayanan verilere erişilmesi amaçlanmıştır. Osmanlı basın yayın hayatının oldukça prestijli ve popüler bir yayın organı olan Şehbal mecmuası perspektifinden, Osmanlı kadınının entelektüel birikimi ve entelektüel hayattaki konumu değerlendirilmiştir.

Şehbal mecmuasının yayın politikası gereği, mecmuada siyasi polemiklere yer verilmemesi ve çağdaşı olan muadillerine nazaran nispeten apolitik bir mecmua olması, bu tez çalışmasında kadın ve siyaset kategorisinde yeterince veri elde edilememesine neden olmuştur. Bu durumun, tez çalışmasında konu bütünlüğü bakımından nispeten bir eksiklik içerdiği de ifade edilmesi gereken bir husustur. Söz konusu tez çalışmasında, araştırma evreni olarak seçilen Şehbal mecmuasının yayın profili incelendiğinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ve cemiyetin dünya görüşüne yakın yayınların ağırlıklı olarak göze çarpması, farklı görüşlerdeki kadın entelektüellerin görüş ve düşüncelerini analiz etme imkânının olamaması bu tez çalışmasının ikinci bir sınırlılığı olarak belirtilebilir.

Şehbal mecmuasının yayınlandığı dönemin entelektüel dünyasını bilimsel,

kültürel, sanatsal ve az da olsa siyasal gelişmelerini betimleyen önemli bir birinci el kaynak olduğu ve söz konusu zamana dair çok değerli içerikler barındırdığı ifade edilecek olursa bu tez çalışmasında yalnızca kadın temalı içeriklere dair küçük bir kesitin değerlendirildiği; Osmanlı kadınının yirminci yüzyıl başlarındaki entelektüel dünyasına dair de yalnızca Şehbal mecmuasında eserleri yer alan kadın entelektüellere mercek tutulduğu belirtilebilir. Ayrıca kadın temasına katkı sağlayan ve Osmanlı kadınının sahip olduğu hakların, zamanın ihtiyaçları gereği geliştirilmesi gerektiğini savunan erkek entelektüellerin de Şehbal’de kaleme aldıkları içeriklerin azımsanmayacak kadar çok olduğu ve önemli görüşler içerdiği de bu tez çalışmasının bir diğer önemli çıkarımı olmuştur.

“*Şehbâl Mecmuasına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kadınının Entelektüel Dünyası*” adlı bu tez çalışması; Özet, Giriş, Sonuç, Kaynakça ve Ekler dışında dört temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde XX. yüzyıl başlarında Osmanlı entelektüel dünyası ve kadınların bu entelektüel dünyada yer aldığı alanlara dair genel bir değerlendirme yapılmış ve Şehbal mecmuasına yazıları ile katkıda bulunan bazı Osmanlı kadın entelektüeller genel olarak irdelenmiştir. Bu entelektüel Osmanlı kadınlarının Şehbal mecmuası yazarlığından başka “*Elit babaların entelektüel kızları*” ortak paydasında birleştiği de açığa çıkmıştır. İkinci bölümde Şehbal mecmuasında Osmanlı kadınının eğitim ve bilim dünyasına katkıda bulunan içerikler analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde Şehbal mecmuasında yazan kadın yazarların sanata ve edebiyata dair eserlerinden kesitler sunulmuş, bazı erkek yazarların kadın sanatçı ve edebiyatçılara yönelik sanatsal ve edebi incelemelerine dair analizlerine de yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise Şehbal mecmuasında yer alan ve Osmanlı kadınının kültür ve sosyal yaşamına katkıda bulunan içerikler analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanma süreci öncesinde ve devamında, engin sabrı ve özverili tutumuyla çalışmalarına rehberlik eden saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Işıl IŞIK BOSTANCI Hanımefendi’ye teşekkürlerimi arz ederim. Maddi manevi desteğini esirgemeyen, bu zorlu ve uzun çalışma sürecinde her düşüşünde moralimi ve motivasyonumu yükselten sevgili aileme de en içten şükran ve minnettarlığımı sunarım.

Hatice TEKİN

Hatay 2019

ŞEHBÂL MECMUASINA GÖRE XX. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI KADINININ ENTELEKTÜEL DÜNYASI

Hatice TEKİN

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2018

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Işıl IŞIK BOSTANCI

ÖZET

Osmanlı entelektüel dünyasının önemli bir unsuru olan Şehbâl mecmuası (1909-1914), çok sayıda kadın entelektüelin de kendini ifade etme olanağı bulduğu popüler bir süreli yayın organıdır. “*Elit babaların entelektüel kızları*” ortak paydasında birleşen Osmanlı kadın entelektüelleri, Şehbal’de eğitim, bilim, sanat, edebiyat, kültür ve sosyal yaşam alanlarında dikkat çekici boyutta makale ve eserlerle yer almışlardır. Yabancı basın ve edebiyat dünyasından yaptıkları çevirileri de Şehbal’de yayınlanan bu aydın kadınlar, dünyanın değişik yerlerindeki entelektüel gelişmeleri takip etmişlerdir.

Şehbal mecmuasında; Düşünce, El İşleri, Ev İşleri, Fekahat, Fezahat, Hanımlar İçin, Hanımlarımıza, Her Şeyden, Hikâye, İlimler İle Fenler, İsveç Hatıraları, Moda, Musahabe, Musahabe-i Edebiye, Musahabe-i İctimaiye, Sıhhat-i İtina, Spor, Şiir, Tarihe Dair, Teracim-i Ahval, Tiyatro adlı yirmi iki sütunda yüz yirmi bir, herhangi bir sütunu olmaksızın ise seksen sekiz başlıkta kadın temalı içeriklere yer verilmiştir. Bu içerikler yalnızca kadın yazarların değil erkek yazarların da imzasını taşımıştır. Ayrıca yirmi yedi kadın temalı içerik de imzasız yayınlanmıştır.

Handan, Prenses Kadriye Hüseyin, Salime Servet Seyfi, Nigâr Binti Osman, Halide Salih (Halide Edip), Fatma Aliye, Sadiye Vesile, Aişe Bedia, Behice A., Kadriye Semra, Belkıs Seyfi, Halide Fatma ve Aziz Neriman Şehbal’de eserleri bulunan kadın entelektüellerdir. Ahmed Refik, İzzet Melih, Alfred Kabus, Jimnastik Mu’allimi Selim Sırrı, Ali Rıza Seyfi, Bedii Nuri, Hasan Sabri Ayvazof, Tayyareci Yusuf Kenan, Rauf Yekta ve Halil Nihad adlı yazarlar ise Şehbal’de kadın temalı

eserleri ile yer almışlardır. Kadın ve erkek yazarlar tarafından kaleme alınan bu yazılarda Osmanlı kadınının entelektüel birikimlerinin derinliğini ve kamusal alanda var olma mücadelesi adına önemli talepleri görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı Kadını, Osmanlı Kadın Entelektüeller, Şehbal, Entelektüel, Osmanlı Basını, Gazete, Kadın.

**THE INTELLECTUAL WORLD OF OTTOMAN WOMEN
IN THE EARLY 20TH CENTURY
ACCORDING TO ŞEBBAL MAGAZINE**

Master's Thesis, **Hatice TEKİN**

History Department, 2019. Supervisor: **Asst. Prof. Dr.İşıl IŞIK BOSTANCI**

ABSTRACT

The Ottoman magazine Şehbal (1909-1914) which is an important element of the Ottoman intellectual world, is a popular periodical magazine, in which a large number of women intellectuals are able to express themselves. The intellectual Ottoman women, who met on common ground of "*intellectual daughters of elite fathers*", took part in Şehbal with remarkable articles and works in the fields of education, science, art, literature, culture and social life. These intellectual women, who also published their translations from the foreign press and literature world in Şehbal, followed the intellectual developments in different parts of the world.

The contents in the theme of women are included under one hundred twenty one headings in the twenty two columns named Thought, Handicrafts, Housework, Playfulness, Rudeness, For Ladies, To Our Ladies, Everything, Story, Knowledge and Science, Swedish Memories, Fashion, Conversation, Literary Conversation, Social Conversation, Sports, Poetry, History, Biographies, Theatre as well as under eighty eight headings without any column in the Şehbal magazine. These contents did not only bear signatures of woman writers but also male writers. In addition, twenty seven woman-themed contents were also published without signature.

Handan, Prenses Kadriye Hüseyin, Salime Servet Seyfi, Niğâr Binti Osman, Halide Salih (Halide Edip), Fatma Aliye, Sadiye Vesile, Aişe Bedia, Behice A., Kadriye Semra, Belkıs Seyfi, Halide Fatma and Aziz Neriman are intellectual women who have works in Şehbal. The writers named Ahmed Refik, İzzet Melih, Alfred Kabus, Gym Teacher Selim Sırrı, Ali Rıza Seyfi, Bedii Nuri, Hasan Sabri Ayyazof, Tayyareci Yusuf Kenan, Rauf Yekta and Halil Nihad took part in Şehbal with their woman-themed works. In these articles written by male and female writers, it is possible to consider the depth of the intellectual

knowledge of the Ottoman woman and the important demands for the struggle for existence in the public sphere.

Keywords:

Ottoman Woman, Intellectual Ottoman Women, Şehbal, Intellectual, Ottoman Press, Newspaper, Woman.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM BASIN YAYIN DÜNYASI VE KADIN ENTELEKTÜELLER

1. Süreli Yayınlar ve Osmanlı Kadını.....	5
2. Şehbal Mecmuasında Yazan Kadın Entelektüeller.....	17

İKİNCİ BÖLÜM OSMANLI KADINININ EĞİTİM VE BİLİM DÜNYASINA KATKI SAĞLAYAN ENTELEKTÜELLER

1. Jimnastik Muallimi Selim Sırrı Bey	33
2. Tayyareci Yusuf Kenan Bey	48
3. Kadriye Semra Hanım.....	53
4. Prenses Kadriye Hüseyin Hanım	58
5. Fatma Aliye Hanım.....	62
6. A. B. İsimli Yazar	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM OSMANLI KADINININ EDEBİYAT VE SANAT DÜNYASINA KATKI SAĞLAYAN ENTELEKTÜELLER

1. Prenses Kadriye Hüseyin Hanım	78
2. Handan Hanım	108
3. Halide Salih Hanım.....	117
4. Salime Servet Seyfi Hanım	122
5. Nigâr Binti Osman Hanım.....	131

6. Sadiye Vesile Hanım.....	137
7. Müfide Kadri Hanım.....	139
8. Faik Ali Bey.....	143
9. Şehbal’de Kadın Temasına Tek İçerikle Katkıda Bulunan Yazarlar.....	144

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLI KADINININ SOSYAL VE KÜLTÜREL DÜNYASINA
KATKI SAĞLAYAN ENTELEKTÜELLER

1. Ahmet Refik Bey	150
2. İzzet Melih Bey.....	178
3. Salime Servet Seyfi Hanım	187
4. Fatma Aliye Hanım.....	199
5. Bedii Nuri Bey	208
6. Aişe Bedia Hanım	212
7. A. B. Adlı Yazar	216
8. Şehbal’de Yer Alan Kadın Temalı İmzasız İçerikler.....	218

SONUÇ.....	227
-------------------	------------

KAYNAKÇA.....	231
----------------------	------------

EKLER	257
--------------------	------------

Ek-1 Şehbal Mecmuasına Dair Bazı Kapak Resimleri.....	257
EK-2 Müfide Kadri Hanım	258
EK-3 Belkıs Şevket Hanım	263
EK-4 Şehbal’de Yer Alan Avrupalı Kadın Sporcular	266
EK-5 Kadriye Semra Hanım ve Telsiz Telgraf Şemaları	268
EK-6 Prenses Kadriye Hüseyin Hanım ve Viking Şip	269
EK-7 Leydi Mary Vortley Montagu	270
EK-8 Selim Sırrı Bey ve Stokholm Kadınları	271
EK-9 Şehbal’de Amerikalı Yazar Mark Twain’e Dair Fotoğraflar	274

EK-10 Nigâr Binti Osman Hanım ve Babası Macar Osman Paşa.....	275
EK-11 Şehbal’de Anton Pavloviç Çehov’un Portresi.....	278
EK-12 Şehbal’de Tanıtılan Bazı Batılı Kadın Entelektüeller	278
EK-13 İstanbul’da Kız Öğrencilere Yönelik Eğitim Kurumu Örnekleri.....	279
EK-14 Şehbal’de Kadınlar İçin El İşi Örnekleri	281
EK-15 Handan Hanım’ın Hikayesine Eşlik Eden Karikatürler.....	282
EK-16 Şehbal’de Ev Hanımları İçin Pratik Öneriler	283
EK-17 Kadın ve Ziyet	284
EK-18 Şehbal’de Kadınlara Yönelik Moda Önerileri	285
Ek-19 Şehbal Mecmuasında İncelenen Yazarlar	286

KISALTMALAR

b.	: Baskı
Bkz. (bkz.)	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Hız	: Hazreti
M.	: Miladi
R.	: Rumi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Devri ile devam eden ve sonrasında Meşrutiyet Devri'nde ivme kazanan toplumsal hayatta batılılaşma olgusu; Osmanlı kadınının kamusal alanda varlığı, sorunları ve beklentileri bakımından tartışmaların gündeme gelmesine neden olmuştur. Çok iyi eğitim almış, yabancı dil öğrenmiş, Avrupa toplum yapısını tanıma imkânı bulmuş Osmanlı entelektüel kadınları; geleneksel kadın imajını sorgulamaya başlamış, Osmanlı kadınının yaşam standartlarını Avrupa ve hatta Amerikalı kadınların yaşam standartlarıyla kıyaslayarak düşüncelerini dile getirmeye başlamışlardır. Bu düşünceler çeşitli mecralarda, çeşitli yöntemlerle dile getirilse de en etkili yöntemin süreli yayınlar aracılığı ile neşredilen görüşler yöntemi olduğu açığa çıkmıştır. Osmanlı kadın entelektüellerinin süreli yayınlarda yer alan eser ve görüşleri Osmanlı entelektüel dünyasında yeni tartışmalara neden olmuştur. Sadece kadın aydınlarla sınırlı kalmayan bu tartışmalara erkeklerin de katkıda bulunması yaşanacak hatta yaşanmakta olan toplumsal reformun kaçınılmazlığına da önemle dikkat çekmiştir. Özellikle süreli yayınların sayfa ve sütunlarında kadınların eğitim imkânlarının sınırlılığı, ekonomik özgürlükten yoksunluğu, kamusal alanda bir erkeğin refakati olmaksızın yer almasının neredeyse olanaksızlığının tartışılmasının yanı sıra batı toplumlarında yükselen “*Süfraj*” ve “*Feminizm*” gibi o dönemin şartları dikkate alındığında sıra dışı denebilecek konuların tartışılması, Osmanlı kadın entelektüellerinin yurt dışındaki kadın hareketlerini de yakından takip ettiğinin kanıtı olmuştur.

Osmanlı entelektüel dünyasında eğitilmiş ve kültürlü kadın düşünür ve sanatçıların varlığı oldukça fazladır. Ancak bu tez çalışmasında Osmanlı kadın entelektüelleri, Şehbal mecmuasında yayınlanan yazı ve içerikler ekseninde sınırlandırılarak incelenmiştir. Şehbal mecmuasının sayfa ve sütunlarında, gerek kadın gerekse erkek aydınlar tarafından dikkat çekilen kadınlar için modernleşme talepleri ve entelektüel yorumlar, Osmanlı kadınının naif ve mütevazı dünyasının pencerelerinden bilim, sanat, edebiyat, mizah, tarih, moda ve yaşam konularındaki gelişime ne kadar açık, ilerlemeye ne kadar istekli ve azimli olduğunu gözler önüne sermiştir.

Şehbal mecmuası 1909-1914 yılları arasında yayınlanmış magazin, sanat ve fikir dergisidir. R. 1 Mart 1325- R. 10 Temmuz 1330¹ tarihleri arasında, beş yıl dört ay süresince 100 sayısı yayınlanan derginin sahibi ve sorumlu müdürü Hüseyin Sadettin (Arel), İdari işler müdürü Jak Saya Balyan'dır. Başlık altında derginin on beş günde bir yayımlandığı belirtilmişse de on altı sayısı İtalya'da hazırlanan fotoğraf baskı kalıplarının ve Avrupa ülkelerinden temin edilen kâğıdın zamanında gelmemesi veya Hüseyin Sadettin'in görevli olarak Avrupa'da bulunması sebebiyle gecikmelerle çıkabilmiştir. Normal yayın süresi içerisinde yüz yirmi sekiz sayı olarak yayınlanması gerekirken yüz sayı yayınlanan derginin yayın hayatında çeşitli aksamaların meydana geldiği görülmüştür (Polat, 2010: 423; Ahmetoğlu, 2010: 11-29).

Şehbal mecmuası çağdaşı ve muadillerine kıyasla oldukça kaliteli bir sayfa düzeni ve yüksek standartta bir baskı tekniği ile basılmıştır. Kâğıt temini, resimleri ve görsel içerikler de dâhil tüm baskı işleri Avrupa'da yapılmıştır. Şehbal mecmuası zamanın koşullarına göre yüksek çözünürlüklü fotoğraflar içermiş, satışı ise hem Osmanlı Devleti'nde hem de Avrupa ülkelerinde yapılmıştır. Bu durum, abone şartnamesinde İstanbul, taşra ve yurt dışı abone ve posta bedellerinin ayrı ayrı ibrazından da anlaşılmaktadır. Şehbal, görsel malzeme zenginliğiyle birlikte edebî, fikri ve kültürel faaliyetler bakımından da ilkeli bir politika takip etmiştir. Şehbal'de şiir, hikaye ve tiyatro metinleri, yer almış Doğu ve Batı edebiyatlarından tercümelemler yayımlanmış, okurlara yönelik yarışma, çekiliş ve promosyon faaliyetleri de tertip edilmiştir (Polat, 2010: 423-424; Ahmetoğlu, 2010: 31)

Şehbal mecmuası bilim, kültür, sanat ve benzeri birçok alanda zengin ve nitelikli içeriklere sahip olsa da güncel siyasi meselelere karşı nispeten mesafeli bir yayın politikası sergilemiştir. Politik duruşu olduğu bilinen yazarlarının bile Şehbal'deki yazılarında siyasi kalem dalaşına girmekten kaçındıkları göze çarpmaktadır. Bu durum Şehbal mecmuası editörlerinin, birçok yazar ve mecmuanın adli tahkikata uğradığı, bazı basın yayın organlarının kapatıldığı, sakıncalı içerik barındırdığı gerekçesiyle bazı yayın veya nüshaların yasaklanarak toplatıldığı, siyasi ortam nedeniyle temkinli bir yaklaşım sergileme politikası takip ettiği görüşünü akla getirmektedir. Bunun sonucunda Şehbal mecmuası perspektifinden XX. yüzyıl

¹ M. 14 Mart 1909- M. 23 Temmuz 1914

başlarında Osmanlı kadınının entelektüel dünyasını analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada, Osmanlı kadınının politik duruşu ve görüşleri ile siyasi talep ve beklentileri bakımından içerik örneklerine dair yeterince veriye rastlanamamıştır.

Yayın politikası, yazar kadrosu ve içeriklerde dikkat çeken Türkçülük, Batı ve Batılılaşma vurguları, İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleri hakkında yazılı ve görsel içeriklerin çokça yer alması, Şehbal mecmuasının İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın bir yayın organı olduğu izlenimini oluşturmaktadır (Ahmetoğlu, 2010: 13). Fiyat ve abonelik bedelleri incelendiğinde, kaliteli ve yüksek maliyetli mizanpajına rağmen muadilleriyle kayda değer bir düzeyde fiyat farkı olmaması, tertiplendiği piyango, çekiliş ve yarışmalarda verdiği ödüller, Şehbal mecmuasınca İttihat ve Terakki Cemiyetinden maddi destek alındığı izlenimini uyandıran etmenler olmuştur. Şehbal mecmuasının içerik unsurları dikkatle irdelendiğinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin idealize ettiği dünya görüşü ve batılı toplum yapısı özlemini yansıtan, batı uygarlığının yaşam tarzına teveccüh eden yaklaşımları bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu bakımdan bu tez çalışmasında, Şehbal mecmuası perspektifinden yapılacak Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına dair analizlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin savunduğu tarzdaki batılılaşma görüşlerinin etkili olacağını ifade etmek mümkündür. Ancak, Şehbal mecmuasının İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığına rağmen yazar profilinde geniş bir yelpaze çizilmiş olması, mecmuanın kültürel zenginliğe önem verdiğinin ve farklı profilde geniş bir okur kitlesine eriştiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Şehbal mecmuasının yayınlanan yüz nüshasının seksen yedi adedinde kadın veya erkek yazarlar tarafından işlenmiş, kadın temalı içerikler tespit edilmiştir (Bkz: Ek-19). Bilimden sanata, edebiyattan musikiye, mizahtan tiyatroya çok geniş bir yelpazede çeşitlenen söz konusu içerikler, yazarlar kadar okur profili hakkında da önemli ipuçlarını vurgulamıştır. Kadınlara özgü bir mecmua olmamasına rağmen kadın temalı çok sayıda içerik barındıran Şehbal mecmuası kadın entelektüelleri analiz etme adına önemli bir araştırma ve inceleme alanı olarak dikkat çekmiştir.

Şehbal mecmuasında kadın yazarların çok sayıda içerik ve eserle yer alması, bu tez çalışması için zengin veri elde edilmesine katkı sağlamıştır. Prenses Kadriye Hüseyin Hanım kendi ismi ile on iki, Nilüfer takma adı ile ise yirmi üç olmak üzere toplam otuz beş; Handan Hanım kırk sekiz; Nigâr Binti Osman Hanım on beş; Halide Salih (Halide Edip Adivar) Hanım yedi; Fatma Aliye Hanım üç; Aişe Bedia

Hanım üç; Salime Servet Seyfi Hanım yirmi yedi; Sadiye Vesile Hanım yedi; Behice A. Hanım iki; Kadriye Semra, Belkıs Seyfi, Halide Fatma ve Aziz Neriman Hanımefendiler ise birer yazı ve içerikle Şehbal mecmuasının sayfalarında yer almış Osmanlı entelektüel kadınlarıdır.

Şehbal mecmuasında kadınların Osmanlı entelektüel dünyasına katılımını destekleyen erkek aydınlar da hatırı sayılır düzeyde kadın temalı yazı ve içerikle katkıda bulunmuşlardır. Şehbal'de kadın temalı yazı ve içerikler incelendiğinde; Ahmed Refik Bey'in altı; İzzet Melih Bey'in dört; Jimnastik Muallimi Selim Sırrı ve Ali Rıza Seyfi Beylerin üçer; Bedii Nuri, Hasan Sabri Ayvazov, Tayyareci Yusuf Kenan, Rauf Yekta ve Halil Nihad adlı yazarların ise birer yazı ve içerikle yer aldıkları görülmektedir.

Şehbal'de kadın temalı olup yazarı belli olmayan yazı ve içerikler de oldukça fazladır. A.B. takma isimli yazarın altı, S. takma adlı yazarın bir, imzasız olarak ise yirmi yazı ve içeriğin Şehbal mecmuasının sütun ve sayfalarında kadınlara hitap ettiği tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BASIN YAYIN DÜNYASI VE KADIN ENTELEKTÜELLER

1. SÜRELİ YAYINLAR VE OSMANLI KADINI

Osmanlı kadın entelektüelleri incelendiğinde neredeyse tamamının, Tanzimat döneminde yayın hayatına atılan gazete ve dergilerde yazılarının yayınlanmasıyla adlarını duyurdukları görülmektedir. Bu kadınların bir diğer ortak özelliğinin ise neredeyse tamamının “*Elit Babaların Entelektüel Kızları*” olmalarıdır. Mısır Hidivi İsmail Paşa’nın oğlu Hüseyin Kâmil Paşa’nın kızı Prenses Kadriye Hüseyin Hanım (Coşkun, 2012: 65); hukukçu, bürokrat ve bilim insanı Ahmet Cevdet Paşa’nın kızları Emine Semiye Hanım ve Fatma Aliye Hanım (Tığlı, 2008: 253); harp okulu müdürü Macar Osman Paşa’nın kızı Nigâr Binti Osman Hanım (Ahmad, 2017: 90); Ceyb-i Hümayun kâtiplerinden Mehmet Edip Bey’in kızı Halide Salih (Edip Adıvar) Hanım (Aytemiz, 2001: 1; Ünsal, 2010: 2); Gemlik tersane komutanı Mehmet Selim Bey’in kızı Salime Servet Seyfi Hanım (Coşkun, 2012: 262); Altuni Zade’nin tüm hesap işlerini yöneten Kadri Bey’in evlatlık kızı ressam ve müzisyen Müfide Kadri Hanım (Toros, 1988: 37) gibi kadın entelektüeller, bahsi geçen “*Elit Babalar ve Entelektüel Kızları*” mottosu adına akla ilk gelen ve aynı zamanda Şehbal mecmuasında yazıları yayınlanmış olan Osmanlı kadınlarıdır. XX. yüzyıl başlarında Osmanlı entelektüel dünyasında birçok Osmanlı kadını yer alsa da bu tez çalışmasının sınırları gereğince Şehbal mecmuasına yazı ve içerikleri ile katkıda bulunan kadın entelektüellere mercek tutulmuştur.

Osmanlı toplumunda basın yayın dünyasının kapılarının açılması ile eğitimli, aydın ve entelektüel simalar, görüş ve düşüncelerini geniş kitlelere ulaştırma aracına sahip olmuş, karşıt görüşlerin kamuoyu önünde kıyaslanma ve tartışılma imkânı doğmuştur. Söz konusu mecmualarda kadın yazarların da yazılar yazma olanağı bulması, hatta yayın sürecinin ilerleyen safhalarında basın yayın dünyasında kadınlara özgü dergilerin sahneye çıkmasıyla kadın entelektüellere de fikirlerini ve kendilerini ifade etme, seslerini duyurma mecraları açılmıştır.

İlk örnekleri süreli yayınların kadın ve aile temalı ekleriyle başlayan

kadınlara yönelik yayın akımı bu eklerin gördüğü ilginin etkisiyle kadınlara özgü mecmuaların yayınlanmasına hatta sahibi, başmuharriri ve tüm yazarları tamamen kadınlardan oluşan dergi ve gazetelerin kurulmasına da zemin hazırlamıştır. Osmanlı kadınının entelektüel dünyası irdelendiğinde, bu entelektüel dünyanın basın yayın dünyasıyla iç içe geçmiş olduğu, zamanla “*Osmanlı Kadın Hareketi*” için bir avantaja dönüştüğü gözlenmiştir. Çünkü kadınlar Osmanlı toplumu içinde son derece yeni olan bu mecrada, seslerini daha geniş kitlelere duyurmuş, kadınların sorunları gündeme gelerek tartışılmış, farklı görüşten ve farklı yaşam çevrelerinden farklı tepkiler gelse de entelektüel kadınlar, cemiyette kadın ve birey olarak yer alma ve statü talep etme imkânı bulmuştur.

Tanınmış birçok kadın yazarın, süreli yayınlarda yayınlanan yazılarının birleştirilip kitap haline getirilmesiyle bu yazarlara kendilerini, fikirlerini ve eserlerini tanıtmaya imkânı doğmuştur. Ayrıca gazete ve dergilerin sayfalarında okur mektuplarına yer ayrılarak adı duyulmamış, tanınmamış kadın yazarlara da adlarını duyurma ve eserlerini tanıtmaya olanağı sağlanmıştır.

Şehbal’deki kadın yazarların yazıları incelendiğinde, çok yönlü ve çok çeşitli yazı ve içeriklerle karşılaşılması, Osmanlı kadın entelektüellerinin çok yönlülüğünü ortaya koymuştur. Kadın entelektüellerin yabancı dilde makale yazacak hatta yabancı dildeki kitap ve makaleleri Türkçeye çevirecek düzeyde yabancı dil bildikleri, Avrupa ve Amerika’da yaşanan gelişmelerden haberdar oldukları, Batılı kadın hemcinslerinin hak talepleri ve kazanımları hakkında oldukça geniş bilgi sahibi oldukları, bir kısmının sıkça yurt dışı gezi ve seyahatlerde buldukları, bu gezi ve seyahatlere dair izlenimlerini kaleme aldıkları, tarih ve mitolojiden bilim ve sanata, ev ekonomisinden kadın erkek ilişkilerine, çocuk terbiyesinden ev işleri ve el işlerine kadar çok geniş bir yelpazede fikir beyan ettikleri ve bu fikirlerini kaleme aldıkları göze çarpmıştır.

Osmanlı kadınının basın dünyasında yer alma hikâyesi, dikensiz bir gül bahçesinde gezinti havasında, kolaylığında gerçekleşmemiştir. Osmanlı kadın entelektüellerinin süreli yayınlarda yer bulma serüvenleri uzun ve zorlu bir süreçte yayılarak gerçekleşmiştir. Terakki-i Muhadderat² mecmuasında belirtildiğine göre,

² Terakki-i Muhadderat, 15 Haziran 1285 - 20 Ağustos 1286 tarihleri arasında Ali Raşit Bey tarafından yayımlanmıştır (Çakır, 2016: 61).

gerek içerik gerekse ifade tarzı bakımından, dönemi ve kadının konumunu eleştiren, çoğu başlıksız kadın mektupları önemli bir yer tutuyordu. Kadınlar gönderdikleri mektuplarda imza olarak ya “*Belkıs, Rabia, Meryem, Safiye, Sıdıka, Hayriye, Hasekili Nuriye, Belkıs Hanım*” gibi ilk adlarını kullanıyor ya da “*Bir Hanım, Maarrifi Sever Bir Hatun, Üsküdar’da Sakine Bir Hanım*” gibi mahlaslar seçiyorlardı (Çakır, 2016: 61). Kadın yazar ve okurların isimlerini tam künyeleri ile kullanmamaları anlaşıldığı kadarı ile kadın yazarların, mecmualara gönderdikleri mektup, yazı ve eserlerine ne tür tepkiler verileceğini, yazılarının yayınlanıp yayınlanmayacağını öngöremedikleri ya da kadın yazarların eserlerinin daha sıkı bir denetime tabi tutulacağı gibi kaygılarla böyle bir yönteme başvurduklarını düşündürmüştür. Bu durum, kadın yazarların edebi ve fikri bakımdan kusursuz ve nitelikli yazılar yazamayacağı ön yargısının oldukça yaygın olduğu izlenimini de uyandırmıştır. Bazı erkek yazarların, kadın takma isimleri kullanarak kadınların da iyi yazılar yazabileceği izlenimi oluşturmak istedikleri, bazı kadınların da erkek takma isimleri kullanarak yazılarındaki kusur ve hataların görmezden gelinebileceğini düşündüklerine dair eleştiriler, söz konusu dönemdeki mecmuaların, okur mektuplarında gündeme gelen unsurlar olarak göze çarpmıştır. Her ne sebeple olursa olsun, dönemin basın dünyasında takma isimlerin yaygın olması, takma isimlerin ardında gizemli yazarların oluşmasına da neden olmuştur. Ancak eserlerinde ismini tam künyesi ile kullanan kadın entelektüel sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur.

Özellikle Tanzimat döneminde Osmanlı kadın hareketinin basın yayın yoluyla kendini belli etmeye başlamasıyla Osmanlı kadın entelektüelleri, süreli yayınların sayfa ve sütunlarında yer alarak entelektüel birikimlerini paylaşmaya, görüş ve fikirlerini ifade etmeye başlamışlardır. Bu nedenle Osmanlı kadın entelektüelleri Osmanlı basın yayın dünyası ile iç içe geçmiş bir konu olmuştur.

Osmanlı Devleti’nde Osmanlı kadınının hak arayışları ve kamusal alanda var olma talepleri, ilk olarak Tanzimat Devri’nde kamuoyu gündemine gelmiştir. Entelektüel anlamda gelişen ve bilinçlenen Osmanlı kadınlarının sosyal ve kültürel alanlar başta olmak üzere hayatın her alanında haklar talep etmesiyle Osmanlı toplumunda bir kadın hareketinin de başladığı dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nde kadın hareketinin ilk olarak Tanzimat Devri’nde basın yayın ve

dernekler olmak üzere iki ana boyutta³ gerçekleştiği göze çarpmıştır. Osmanlı kadınlarının entelektüel dünyada varlık göstermesinin, Tanzimat Devri'nde süreli yayınların etki ve katkılarıyla başladığı olgusu, “*Osmanlı ve Kadın*” araştırmacılarında genel bir kanaat olarak ifade edilmektedir (Çakır, 2016: 59; Kanter, 2010: 17; Coşkun, 2012: 64).

Osmanlı basın dünyasında yaşanan gelişmeler zamanla Osmanlı kadınlarını da etkilemeye başlamış, süreli yayınlarda kadınlara yönelik yazı ve içeriklere yer verilmesiyle kadın yazarların yazı ve eserleri neşredilmiş, hatta ilerleyen dönemde kadınlara özgü mecmualar da yayın hayatına atılmıştır. Yayın hayatına atılan çok sayıda gazete ve dergi olmasına rağmen, bu yayınların yayın hayatlarının uzun soluklu olamaması, Osmanlı basın dünyasında mecmuaların kurumsallaşmasına olanak tanımasa da Osmanlı kadınlarının toplumsal konumuna olumlu katkılar sunmuş, kadın yazarlara düşüncelerini ifade etme zemini sağlamıştır. Süreli yayınların sayfalarında kadın yazarların yazıları ve fikirleri ile yer almaya başlaması, Osmanlı entelektüel dünyasında yeni bir polemik konusu başlatmış, bu polemik zamanla kadın hakları, kadınların sosyo-ekonomik sorunları, eğitim ve meslek edinme talepleri gibi daha spesifik tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Süreli yayınların sütunlarında yer alma fırsatı bulan Osmanlı entelektüel kadınları, yalnızca sanat ve edebiyat temaları ile sınırlı kalmayarak Osmanlı kadınının kamusal alanda yaşadığı kısıtlılığın sorgulanmasına da olanak sağlamıştır.

“*Kadın mecmuaları denince akla ilk olarak moda ve güzellik gelir*” ön yargısının aksine söz konusu dönemdeki gazete ve dergilerde kadın hakları, siyaset, edebiyat, sanat, felsefe, çocuk terbiyesi, ev ekonomisi gibi çeşitli konularda kadınlara yönelik makale ve yazılar da yayınlanmıştır. Neredeyse tüm süreli yayınlarda yer verilen okur mektupları arasında kadın okurlardan gelen mektuplara ve taleplere de yer verilmiş olması, kadın okurların bu mecmualara duyduğu ilgiyi göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Kadın okurların mektup yoluyla gönderdikleri eserlerin de neşredilmesi, tanınmayan kadın yazarların da çeşitli süreli yayınlarda yer almalarına imkân sağlamıştır.

Osmanlı basınında kadın mecmuaları Osmanlı kadınının toplumsal alanda

³ Osmanlı kadın hareketinin boyutları, kadın dergileri için bkz: Çakır, 2010: 59-86, kadın dernekleri için bkz: Çakır, 2010: 87-132.

daha belirgin yer almasına, sesini duyurmasına, sorunlarını dile getirmesine ve öz güvenini arttırmasına önemli bir düzeyde katkı sağlamıştır. Ancak Osmanlı basın yayın hayatında kadınlara yönelik mecmualar ne yazık ki uzun ömürlü olamamıştır. Bu mecmuaların yayın hayatının kısa süreli olma nedenleri arasında, maddi olanaksızlıklar öne sürülse de kadın okurların ilgisizliği de ciddi bir tartışma konusudur. Ancak bu konuda kadınların konjonktürel durumlardan kaynaklanan dezavantajlı konumları da dikkate alınmalıdır. Örneğin kadınların eğitim öğretime erişme olanakları, okuryazarlık oranları, ekonomik gelir seviyesine bağlı olarak yer aldıkları sosyal tabaka ve benzeri dezavantajları, bu ilgi veya ilgisizliği etkileyen önemli değişkenler olarak ön plana çıkmıştır.

Osmanlı basın yayın hayatının en dikkat çekici sorunlarından birisi de süreli yayınların yayın hayatının genelde kısa soluklu olmasıdır. Ancak bu tez çalışmasının ana eksenini oluşturan Şehbal mecmuası, bu genellemenin bir istisnası olarak ayrılmıştır. Söz konusu tez çalışmasında, Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına dair araştırma evreni olarak analiz edilen Şehbal mecmuası, muadillerine oranla uzun soluklu bir yayın hayatı sürdürmüş, yayın periyodunda zaman zaman aksamalar olsa da beş yıl boyunca, on beş günde bir, toplamda yüz adet yayınlanarak okurlarının huzuruna çıkma imkânı bulmuştur. Şehbal mecmuası, yayın hayatında çıkardığı yüz sayıyla dikkat çekici bir performans sergilemişse de Osmanlı basın yayın dünyasında Şehbal mecmuasından daha uzun soluklu yayın serüveni sergileyen süreli yayınlar da olmuştur.

Tanzimattan sonra okur kitlesi olarak kadınlara hitap etmeyi amaçlayan süreli yayımlar⁴; Terakki gazetesinin haftalık ilavesi olan Terakki-i Muhadderât, İstanbul'da çıkan Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderât, Selanik'te çıkan aynı zamanda çocuklara da hitap eden Âyine, Aile, İnsaniyet, Hanımlar, Şükûfezâr, Mürüvvet, Parça Bohçası,

⁴ Terakki-i Muhadderât: 28 Haziran 1869 ile 20 Ağustos 1870 tarihleri arasında, 48 sayı; Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderât: 27 Eylül 1875 ile 4 Aralık 1875 tarihleri arasında, 8 sayı; Âyine: 4 Kasım 1875 ile 15 Ekim 1876 tarihleri arasında, 39 sayı; Şemseddin Sami'nin çıkardığı Aile: 27 Mayıs 1880 ile 10 Haziran 1880 tarihleri arasında, 3 sayı; Mahmut Celâlettin'in çıkarmış olduğu İnsaniyet: 1882 ile 1883 yıllarında, 2 sayı; Hanımlar: 1882- 1882; Şükûfezâr: 1887- 1887, 5 sayı; Mürüvvet: 28 Şubat 1887- 26 Nisan 1887, 9 sayı; Parça Bohçası: 1889- 1889; Hanımlara Mahsûs Gazete: 1Eylül 1895 ile 25 Haziran 1908 tarihleri arasında, 612 sayı; Hanımlara Mahsûs Ma'lûmât: 5 Ağustos 1895 ile 3 Ocak 1896 tarihleri arasında, 17 Sayı olarak yayınlanmıştır (Şeyda, 2006: 281; Aydın, 2009: 148; Akagündüz, 2013: 747).

Hanımlara Mahsûs Gazete⁵, Hanımlara Mahsûs Ma'lûmât olarak sıralanabilir (Şeyda, 2006: 281; Aydın, 2009: 148; Akagündüz, 2013: 747).

Tanzimat Dönemi'nde kadınlara yönelik yayın yapan mecmualar içerisinde en uzun soluklu olanı, yayın hayatını 13 yıl devam ettiren ve 600'den fazla sayı çıkartan "*Hanımlara Mahsûs Gazete*" olmuştur. (Şeyda, 2006: 280). Hanımlara Mahsus Gazete'nin yalnızca 3 sayı yayın yapıp yayın hayatını sonlandıran muadillerine nazaran 600 den fazla nüsha çıkartabilmesi oldukça dikkat çekicidir. Okur ilgisi, yayın kalitesi veya mizanpajla açıklanamayacak kadar dikkat çekici olan bu durum irdelendiğinde, söz konusu mecmuanın yayın sürecinde dönemin padişahı II. Abdülhamit'in⁶ himayesi (Kanter, 2010: 24) ve maddi desteğinin bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar bu yardımların açıktan yapıldığına dair belgeler olmasa da mecmuanın yayın politikası ve içerikleri bu düşünceyi desteklemektedir. Muadilleriyle ücret ve maddi hâsıla bakımından olağanüstü farkları olmayan bu mecmuaya mukabil, diğer mecmualar zorlukla kendi yağında kavrulurken, Hanımlara Mahsus Gazete'nin ser levhasında, hasılatının yüzde beşini gelinlik ve kimsesiz kızlara padişahın lütfuna mazhar olarak çeyiz parası takdim etmesi söz konusu kanaati destekler bir ayrıntıdır (Çakır, 2016: 72- 73; Şeyda, 2006: 280).

Tanzimat'ın ilanından sonra kadınlara hitap eden mecmualar yayın hayatına başlamış olsa da asıl atılım, II. Meşrutiyet'in ilanı ile gerçekleşmiştir. Nitekim II. Meşrutiyet'in ilanı ile kadınlara yönelik süreli yayınların niceliğinin çeşitlenerek arttığı gözlenmiştir.

Osmanlı siyasal hayatında yaşanan yenilik, Osmanlı basın- yayın dünyasında da gözle görülür bir ivme yaşanmasına neden olmuştur. Hatta yazarlar ve aydınlar arasında II. Meşrutiyet'in ilanı ile gelen bahar havasına ve özgürlük beklentilerine binaen söz konusu dönem "*Devr-i Hürriyet*" olarak tabir edilir olmuştur. 1908 yılı

⁵ 1Eylül 1895 tarihinden 25 Haziran 1908 tarihine kadar 13 yıl yayın yapan "*Hanımlara Mahsûs Gazete*" adlı kadınlara mahsus mecmua için bazı kaynaklarda 604 sayı (Kanter, 2010: 24), bazı kaynaklarda ise 612 sayı yayınlandığı (Çakır, 2016: 67; Şeyda, 2006: 281) ifade edilmektedir.

⁶ II. Abdülhamid devrinde, kadınların eğitimi ve eğitimlerinin teşvik edilmesi alanında ciddi çalışmalar ve reformlar yapılmıştır. II. Abdülhamid, devrinin kadın yazarlarından Fatma Aliye Hanım, Nigâr Hanım, Hatice Nakiye Hanım ve Makbule Leman Hanım'ı çeşitli faaliyetlerinden ötürü ödüllendirerek kadınların kamusal alandaki etkinliklerini ve var olma mücadelelerini desteklemiştir. Nitekim 1888 yılında yayın hayatına giren *Mürüvvet* dergisi, II. Abdülhamid'in desteği ve teşvikini almıştır (Kanter, 2010: 19)

başlarında Osmanlı Devleti'nde 120 gazete yayınlanırken, bu sayı II. Meşrutiyet'in ilk yedi ayında 730'a ulaşmıştır. Yayınların 308'i Türkçe, 41'i Türkçe-Arapça, 20'si Türkçe-Fransızca, 16'sı Türkçe-Rumca yayınlanmıştır. Türkçe dışında çıkan gazetelerde rekor 109 ile Rumca olmuş, Rumca yayın yapan gazeteleri 67 Arapça, 36 Fransızca, 34 Ermenice, 19 İbranice, 11 Bulgarca, 5 Arnavutça ve 4 Sırpça dillerinde yayın yapan mecmualar takip etmiştir (Altın, 2016: 110).

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da kadınlara yönelik süreli yayınların ilgi görmeye devam ettiği göze çarpmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra yayımlanan kadınlara mahsus mecmuaların, yayın politikalarına ve dünya görüşlerine göre Batıcı ve Türkçü olarak iki grupta değerlendirilmesi mümkündür. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayın hayatına atılan ve kadınlara mahsus mecmuaların ilki olan Demet Gazetesi⁷, Batıcı ve İttihatçı bir yayın profili sergilemiş, sayfalarında siyasi konuları da işleyerek Osmanlı kadınlığını siyasete ve "*Devr-i Hürriyet'in*" fikir akımlarına davet etmiştir. II. Meşrutiyet'in Batıcı dergileri arasında en uzun soluklu olanı ise "*Kadınlar Dünyası*" diğerlerinden farklı bir içeriğe sahip olmuştur. O dönemin kadın dernekleri arasında en radikali olan "*Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*" nin yayın organı olan dergi, toplumsal yaşamda kadının aktif olarak yer alması, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin kaldırılması, kadına boşanma hakkı verilmesi, mirasta kadının erkekle eşit paya sahip olması gibi konuları savunmuş ve bu tartışmaları gündeme getirmiştir (Yıldırım ve Seyhan, 2015: 48).

II. Meşrutiyetten sonra yayın hayatına atılan kadınlara yönelik mecmualar⁸; Demet, Kadın⁹ (Selanik), Mehasin, Kadın (İstanbul), Musavver Kadın, Erkekler Dünyası, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası, Seyyale, Kadın Âlemi, Kadınlık, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığı, Genç Kadın, Türk Kadını, İnci, Âsâr-ı Nisvan, Çalığışu, Diyane, Ev Hocası, Firuze, Hanım Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu, Siyanet,

⁷Demet gazetesi hakkında bkz. Işıl Işık Bostancı-Hatice Tekin, "II. Meşrutiyet Döneminin İlk Kadın Gazetesi: Demet", *Kadın Kaleminden Kadın Algısı I*, (Ed. Jale Öztürk-Olcay Özkaya Duman), Gece Akademi, Ankara 2018, s. 185-206.

⁸ Demet: 1908 yılında 7 sayı yayınlanmıştır; Kadın: Selanik'te, 1908 ile 1910 yılları arasında; Mehasin: 1908 ile 1910 yılları arasında; Kadın: İstanbul da 1910 ile 1912 yılları arasında; Musavver Kadın, 1911; Erkekler Dünyası: 1913; Hanımlar Âlemi: 1913 ile 1918 yılları arasında; Kadınlar Dünyası: 1913 ile 1921 yılları arasında; Seyyale: 1914; Kadın Âlemi: 1914 ile 1915 yılları arasında; Kadınlık: 1914; Kadınlık Hayatı: 1915; Bilgi Yurdu Işığı: 1916; Genç Kadın: 1918 ile 1919 yılları arasında; Türk Kadını: 1918; İnci: 1919 ile 1923 yılları arasında yayın hayatlarını sürdürmüşlerdir (Aydın, 2009: 148; Yıldırım ve Seyhan, 2015: 48).

⁹ Beyazıt Devlet Kütüphanesinde 30 sayısı mevcut olan "*Kadın*" dergisi II. Meşrutiyet devrinde Selanik'te yayın hayatına atılan ilk kadın mecmuasıdır. Dergi kız okullarına ücretsiz olarak gönderilmiştir (Aydın, 2009: 150).

Süs ve Terakki adlı mecmualardır (Aydın, 2009: 148; Yıldırım ve Seyhan, 2015: 48).

Yukarıda ismi geçen mecmuaların yayın hayatları pek istikrarlı olmasa da bu yayımlar aracılığı ile Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına yeni soluklar getirilmiş, Osmanlı kadınının kamusal alanda var olma talebi yüksek sesle dile getirilmiştir. Bu mecmualarda edebiyat başta olmak üzere bilim ve eğitim konuları tartışılmış, Osmanlı kadınları Batılı kadınlarla kıyaslanmıştır. Annelik ve annelik vazifeleri, iyi eş olma ve ev idaresi üzerine yazılara yer verilmiş, moda, sanat hatta siyaset konuları dahi gündeme gelmiştir. Yukarıda adı geçen mecmualar kadınlara özgü mecmualar olmakla beraber bunların dışında da birçok süreli yayında kadın temalı konular yer almış ve kadınlara dair meseleler tartışılmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı kadınının entelektüel dünyasının gelişimi adına bu süreli yayımlar lokomotif olma özelliği taşımışlardır. Bu süreli yayımlar aracılığıyla kadın haklarının tartışılmaya başlanması, kadın yazarların kendilerini ifade edecek ve seslerini duyuracak mecralar keşfetmesi Osmanlı kadını adına oldukça önemli bir kazanım olmuştur.

Kadınlar için eğitim kurumları taleplerinin yanı sıra, Osmanlı kadınlarına da boşanma hakkının tanınması, kadınların kimseye bağımlı kalmayacak şekilde geçimini sağlayabileceği kadar gelir elde edebileceği bir işte çalışabilmesi gibi tartışma konuları da bu mecmuaların sütun ve sayfalarında yer almıştır. Bu fikri savunan kadın ve erkek yazarlar geçimini sağlayıp himaye edecek bir babası, eşi veya erkek evladı olmayan kadınların fakirlik ve zillet içinde yaşadıklarını vurgulayarak, bu kadınların en azından geçimlerini temin edebilecek uygun işlerde çalışmalarının sağlanabilmesini gündeme getirmişlerdir. Ayrıca bazı kadın aydınlar Osmanlı kadınlarının çamaşırcılık, dokumacılık, hizmetkârlık gibi işlerin yanı sıra öğretmenlik, doktorluk, üniversite hocalığı gibi kariyer düzeyinde mesleklerde de çalışabilir olmasını savunmuşlardır. Bunu savunanlar elbette öncelikle kadınlara dair yükseköğrenim kurumu taleplerini de böylelikle ifade etmişlerdir. Bu fikirleri savunanlar kadar eleştirenler ve reddedenler de olmuştur. Üstelik bazı kadın yazarlardan da bu eleştirilere hak verenler çıkmıştır. Kadınlar için yükseköğrenim ve kariyer mesleklerini savunurken, eğitimine devam edecek ve iş hayatına atılacak kız öğrencilerin ev kadınları gibi süslenip püslenemeyeceğini ve daha sade giyinip kuşanarak dikkat çekici olmamaları gerektiğini savunan kadın yazar ve düşünürlerde olmuştur (Şehbal, 1325: 8, 146-147).

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında yayınlanan gazetelerin çoğunda yaygın olarak dile getirilen “*Terakki*” kavramı yani ilerleme anlayışı, Osmanlı kadınına yönelik yayınlanan gazete ve dergilerde de yer almıştır. İmparatorluğun geri kalmışlığına ve çöküşüne bir çare arayan tüm siyasi düşüncelerde yer alan “*İlerleme*” kavramı kişilerin siyasi fikirlerine göre farklı anlamlar kazanmıştır (Keskin, 2005: 292). Genel anlamda terakki ve özel anlamda kadınların terakkisi meselesi de bu süreli yayınlarda sıkça işlenen konular arasında olmuştur. Hatta bazı yazar ve aydınlar toplumun geri kalmışlığını kadınların eğitimsizliğine bağlamış, kadınların eğitimi¹⁰ ve terakkisi sağlanmadan toplumun ilerleyemeyeceğini savunmuşlardır.

Osmanlı basınında kadın ve kadınlık mevzularına sayfalarında ve sütunlarında yer ayıran kadınlık âleminin sesi soluğu olan mecmualar ile kadınlara mahsus mecmualar şüphesiz Osmanlı kadınının öz güvenini desteklemiş, kamusal alanda maruz kaldığı ayrımcılıklara dikkat çekerek eleştirmiş, eşit vatandaş ve eşit birey olgularını tartışmaya açmıştır. Bu tez çalışmanın konusu olan, Şehbal mecmuası, kadınlara mahsus bir mecmua olmamakla beraber, neredeyse her sayısında kadın yazarlara, kadın konulu yazılara, sayfa ve sütunlarında cömertçe yer vermiştir. Şehbal mecmuasının sütun ve sayfalarında basın yayın yoluyla Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına yönelik yenilikçi yaklaşımlara katkı sağlandığı, entelektüel Osmanlı kadınlarına kendilerini ifade etme imkânı sunulduğu tespit edilmiştir.

Şehbal mecmuasının R. 15 Mayıs 1328 tarihinde yayınlanan 53. adedinin, 90. sayfasındaki “*Tarihe Dair*” sütununda yer alan “*Ahmed-i Salis Devrinde Osmanlı Hanımları*” başlıklı makalenin yazarı Ahmed Refik Bey, Osmanlı tarihinde oldukça etkili kadın figürlerin var olduğunu, ancak haklarında bilgi edinecek kaynakların çok sınırlı olduğunu belirterek bu durumdan yakınmış, bu konunun önemine dikkat çekmiştir. Ahmed Refik Bey, Osmanlı kadını konusundaki bilgilere ancak, Osmanlı Devleti’nin Batı ile diplomatik ilişkilerini geliştirmeye başladığı Lale Devri’nden sonra, Osmanlı ülkesine gelen yabancı misafirlerin hatıra ve mektuplarından yola

¹⁰ Kız çocuklarının ve kadınların eğitim hakkını savunan kesimlerin neredeyse tamamının temel argümanı; eğitilmiş kadının gelecekte, eşine kültürel ve entelektüel anlamda refakat edebilmesi, iyi bir anne olarak iyi ve kaliteli nesiller yetiştirebilmesidir. Bu gerekçelere bakıldığında, kız çocuklarının ve kadınların bir birey olarak tanınması, nedensiz ve koşulsuz bir şekilde eğitim alabilme hakkının henüz tartışılır olmadığı anlaşılmaktadır.

çıkılarak erişilebildiğini vurgulamıştır. Ahmed Refik Bey, bu hatıralar içinde en önemlilerinden biri olarak gördüğü III. Ahmet devrinde İstanbul'a gelen İngiltere sefirinin eşi Leydi Vortley Montagu'nun mektuplarından birini analiz ettiği makalesinde Şehbal'deki okurlarına, Osmanlı kadını hakkında flu ve peşin hükümlü bir üslupla yapılmış bir gözlemin eseri olsa da malumatlar verme gayreti sergilemiştir. Bu bağlamda Şehbal mecmuası; kadınlara yönelik çok sayıda yazı ve içerik barındırmış, çok sayıda kadın entelektüele de fikir, görüş ve eserlerini neşretme imkânı sağlamıştır (Şehbal, 1328: 53, 90)

Şehbal mecmuasında, Osmanlı kadınının eğitim ve öğretim imkânlarının yetersizliğine vurgu yapan yazı ve içerikler nicelik bakımından az olsa da oldukça dikkat çekicidir. Kadın hakları konusunda -batılı fikirlere sahip olan- bazı erkek yazarlarda kadınların eğitim olanaklarının geliştirilmesi konusunda cesaretlendirici makaleler yayınlamışlardır. Söz konusu içeriklerde Osmanlı kadınının eğitim olanaklarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması görüşlerinin yanı sıra Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınlara yönelik eğitim kurumlarına dair örnekler irdelenerek, Osmanlı kadınına ilham kaynağı olabilecek emsaller sunulmuş, Osmanlı kadınının eğitim olanaklarıyla batılı kadınların eğitim olanakları kıyaslanmıştır.

Şehbal mecmuasının yanı sıra dönemin birçok süreli yayınında, Osmanlı kadınları için temel eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması, yüksek öğrenim kurumları tesis edilmesi, kadınların da ekonomik kazanç sağlayabileceği iş olanaklarına erişebilmesi gibi görüşlerin gündeme gelmesi, hararetli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu durumu şiddetle eleştiren kesimler eğitim alan kadınların iş hayatına atılmak isteyeceğini, iş hayatına atılan kadınların ekonomik özgürlük kazanacağını, ekonomik özgürlük kazanan kadınların ise kaçınılmaz olarak siyasal haklar talep edeceğini (Şeyda, 2006: 291) öne sürmüş, buna örnek olarak da Amerika ve İngiltere menşeli “*Sufrajet*” hareketini gündeme getirmişlerdir. Kadınlar için eğitim kurumları taleplerini savunanlar ise batılı kadınları örnek vererek batıdaki üniversitelerde kadınlarında neredeyse erkekler kadar akademik hayatta yer alabildiğini belirterek, Osmanlı kadınlarının da en az batılı kadınlar kadar eğitime erişme olanaklarını hak ettiğini savunmuşlardır.

Kız çocuklarının eğitimi tartışmalarında, kızların eğitimini savunanlar arasında ayrı bir polemik konusu da, kızların eğitiminde eğitimin içeriğinin ne olması gerektiği münakaşalarıdır. Osmanlı kadınının temel eğitimden sonra, ev ekonomisi,

adab-ı muaşeret ve benzeri meseleler dışında eğitim alması gerekli mi; Osmanlı kadınına fizik veya yabancı dil eğitimi verilmeli mi gibi tartışmalar eğitimin bir hak olduğu olgusunun henüz genel kabul bulmadığı izlenimini yaratmıştır. Örgün eğitimin ibtidai (ilkokul) kısmında bile kız çocuklarına, erkek çocuklarının ibtidai eğitiminde uygulanan müfredattan farklı dersler verilmesi gerektiğini düşünenler olması bu tartışmaların ne kadar ciddi boyutta gerçekleştiğini ve kız çocuklarına “*Geleneksel Kadın Miti*” kalıplarında bakıldığını da ortaya koymuştur (Akdağ, 2016: 57).

Osmanlı aydınları içinde kızlarının eğitim motivasyonunu destekleyen babalar, “*Elit Babaların Entelektüel Kızları*” olarak adlandırılabilirler. Entelektüel Osmanlı kadını sınıfı oluşmasına katkı sağlamıştır. “*Elit Babaların Entelektüel Kızları*” olarak eğitim olanağına erişen ve kişisel gelişimini sağlayan entelektüel Osmanlı kadınları, hemcinslerinin sorunlarını ve beklentilerini yüksek sesle ifade etmeye başlayınca, kız çocuklarının eğitim imkânlarına erişiminin kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması da süreli yayınlar marifetiyle toplumun gündeminde yer almaya başlamıştır. Bahsi geçen elit babaların, kızlarına sundukları eğitim imkânı gerçekten de Osmanlı toplumu için ilham kaynağı olmuştur. Nitekim Kız Sanayi Mektepleri’nin ders müfredatları, o vakte kadar sarayda ve kimi seçkinlerin evlerinde hüküm süren, nakış ve müzik dersleri gibi, eğitim bilimlerini örnek alarak hazırlanmıştır. Genç kızların eğitiminde, toplum geleneğinin bir parçası olan geleneksel kadınlık mitinin sürdürülmüş olmasına dikkat edildiği görülmüştür. Kadınlar kamusal alana adım atsalar bile, kadına yönelik algı konusunda değişiklik gözlenmediği için kadınlar özel alan içinde yaptıkları vazifelere uygun eğitim müfredatından geçmişlerdir (Akdağ, 2016: 57).

Osmanlı toplumunda, uzun yıllar boyunca genç kızların “*geleneksel kadınlık mitine*” uygun olarak, belli bir yaşa gelince evlenip bir evin hanımı ve annesi olacağı düşünüldüğü için ilk mektepten sonra kızlar genellikle okutulmamaktaydı. Bu sebeple genç kızlar, ilk mektepten sonra annelerinden ya da büyük ninelerinden ev idaresine yönelik olarak çocuk bakımı, dikiş hocalarından el işi gibi konularda bilgi edinmekte ve bu becerilerini geliştirebilecek şekilde yetiştirilmekteydiler. Genç bir kızın eğitim alması bile hayal iken, yabancı dil bilmesi çok nadir rastlanan bir durumdur. Ahmet Mithat Efendi, özel gayretiyle, abisine ders vermeye gelen hocayı izleyerek Fransızca öğrenen ilk Türk kadın roman yazarı Fatma Aliye Hanım’a,

ailesinin karşı çıktığını ifade etmekteydi. Mithat Efendi, Aliye'nin yabancı dil öğrenmesinin, ancak annesiyle seyahatleri sırasında gemideki diğer insanlarla iletişim kurmaya yardımcı olduğu zaman takdir edildiğini söylemektedir. Hatta Ahmet Mithat Efendi'ye göre, Fatma Aliye Hanım'ın evliliğinin ilk yıllarında eşi tarafından kitap okuması bile bir dönem yasaklanmıştır (Akdağ, 2016: 56; Karaca, 2011: 94).

Basın yayın yoluyla ses veren ve sesini toplumda duyurmayı başaran reformist ruhlu kadın entelektüeller, görüş ve taleplerini sivil toplum alanında örgütlenerek somutlaştırmaya ve dernek, cemiyet çatısı altında daha faal eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu eylemler Osmanlı toplumunda kadın hareketinin kurumsallaşması anlamına da gelmekteydi. Bu entelektüel kadınların çalıştıkları dernek ve cemiyetlerin bazıları toplumda daha geniş yer alabilme adına resmi veya gayri resmi yayın organları da tesis etmişlerdir.

Osmanlı kadını artık edebî ve fikri eserlerin yalnızca “*konusu*” olmaktan çıkıp “*yazarı*” haline geldiği bu dönemde; Fatma Aliye, Emine Semiye, Makbule Leman ve Şair Nigâr Hanımefendiler, Tanzimat dönemi Osmanlı kadın hareketi içerisindeki yazarlardır. Bundan sonraki devre, Meşrutiyet yıllarına rastlamaktadır. Meşrutiyet'le birlikte, daha önce başlamış olan kadın hareketini miras alan, dönemin değişik fikir akımlarının etkisinde yeni bir kadın hareketi belirlemiştir. Bunlar, devrin siyasi ve sosyal şartlarının da tesiriyle kadına “*iyi vatandaş*” kimliğini telkin etmişlerdir. Tanzimat dönemine göre daha iyi eğitim olanaklarına ve çalışma şartlarına sahip Meşrutiyet kadınları edebiyat, siyaset, hukuk, eğitim alanlarında sesini duyurmaya başlamıştır. Nezihe Muhittin, Halide Edip, Müfide Ferit gibi bu dönem eser veren kadın yazarlar, üretken kişilikleri ile öne çıkmıştır (Coşkun, 2012: 64).

Kadın entelektüeller, bilhassa eğitim ve meslek edinme, çalışma ve ekonomik özgürlük kazanma konusunda hemfikir olmakla birlikte, çağdaşlaşma anlamında Batıcı veya gelenekçi akım bakımından farklılaşmışlardır. Örneğin Fatma Aliye Hanım, Batı'da kadınlara eğitim konusunda Osmanlı'dan daha çok imkân sunulurken, hukuk alanında miras ve mülkiyet hakkına sahip olma bakımından, Batılı kadının Müslüman kadının çok gerisinde olduğunu savunmuştur. Fatma Aliye Hanım, İslam kültür ve uygarlığının kadına çok geniş haklar tanıdığını ancak art niyetten mi cahillikten mi bilinmez, özellikle din adamlarının, İslamın kadına verdiği

hak ve imkân alanlarını daralttığını savunmuştur (Şehbal, 1325:10,193; Tıgılı, 2008: 253-255).

Hangi görüşten olursa olsun sonuç olarak savunulan ilkeler ve temeller değişse de kadın hakları tartışmalarının, kadınların kazanımlarını desteklediği belirtilebilir. Bu hususta kadın entelektüeller kadar, kadın haklarının gelişmesi gerektiğini savunan erkek entelektüeller de kadın entelektüelleri cesaretlendirici fikirler savunmuşlardır. Bu fikirlerin tartışıldığı mecralar eğitim kurumları, dernekler ve basın yayın araçları olarak sıralanacak olursa, bu araçlar içinde en çok yankı uyandıranları şüphesiz basın yayın araçları olmuştur.

2. ŞEHBAL MECMUASINDA YAZAN KADIN ENTELEKTÜELLER

Âlim, ulema sınıfı, mütefekkir, filozof, münevver, aydın, bilim adamı, düşünür, sanatçı ve entelektüel kelimelerinin, her birine farklı anlamlar yüklense de bu kelimeler çoğu zaman birbiri yerine kullanılmaktadır. Ancak yoğunlaştıkları konular arasında farklar olmakla birlikte hepsinin ortak noktası, bilgi, bilim, düşünce, kültür, sanat, siyaset ve felsefe gibi kültürel alanla ilgileniyor olmalarıdır. Bu yüzden aralarındaki farkların ne olduğu üzerinde durmak yerine bütün bu alanı ifade edebileceği düşünülen entelektüel sözcüğünün kullanılması bu tez çalışması için uygun görülmüştür. Entelektüel¹¹ kavramıyla ilgili kimi yazılar, bu kavramın ve kastettiği toplumsal sınıfın modern dönemde ortaya çıktığını iddia etmekte ve bunu tartışmaktadır. Entelektüelle, bir toplumun bilim, felsefe, sanat, siyaset, din ve düşünce dünyasıyla ilgilenen kesimi kastedilmektedir. Adı ister filozof, mütefekkir, ilim adamı, aydın, âlim olsun, isterse entelektüel olsun böyle bir insan sınıfı tarihin her döneminde var olmuştur. Dolayısıyla modern dönem öncesinde entelektüel kavramı kullanılmamış olsa da, bugün bu kavrama yüklenen anlamda karşılığı olan bir insan sınıfı hep var olmuştur (Tokat, 2017: 12-13)

Hem kavram olarak hem de karşılık geldiği tarihsel kişilik olarak entelektüel Batı'lı bir olgudur. Etimolojik olarak Latince intellectus'tan türemiş intellectual'in kökü, intellect'tir. Intellect; beyin, zihin, akıl, kudret, idrak ve uyanıklık anlamına

¹¹ Entelektüel sözcüğünün ortaya çıkışı için bkz.: Şerif Mardin (1991). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.255-257, 266-267

gelir. Sözcük çoğu kez, “*manuel*” yani elle çalışan, elle ilgili tanımının karşıtı olarak zekânın, aklın kullanımının baskın olduğu kişiler için söz konusu edilir (Bodin,1984: 9; Çağan, 2003: 165). Dolayısıyla enetelektüel düşünce ve fikir konusunda çalışan bir fert veya sınıf olarak tanımlanabilir (Ilgaz, 2002: 108; Çağan, 2003: 165). Entelektüelin içine sanat, yazın ve bilim adamları, doktorlar gibi serbest meslek erbabları, mühendisler gibi ücretli emekçi aydınlar, üniversite öğrencileri gibi genç aydın emekçiler de dâhil edilmektedir (Bodin,1984: 12-13; Çağan, 2003: 165). Lakin bugün hiçbir doktorun, mühendisin ya da diğerlerinin sadece akıllarıyla iş görmelerinden ötürü entelektüel kabul edilmedikleri mâlûmdur. Entelektüel olmanın ayırıcı başkaca nitelikleri oluşmuş durumdadır. Bu nedenle entelektüeli artık sadece bir çalışanın sıfatı olarak kabul etmek imkânı ortadan kalkmıştır (Çağan, 2003: 165).

Entelektüel sadece bugünün fotoğrafını çekmek ve onun hangi anlamlara geldiğini yorumlamakla kendini sınırlandıramaz. Tarihsel bir gezinti içinde gizil ve karşıt anlamları arayıp bulma ve onları düz anlamlarından soyutlayarak ortaya koymasıyla karşı belleğini diri tutmayı başarabilir. O buna yükümlü olmasına karşın onun içinde olup biteni kimse bilemez. Entelektüel tarihsel gezintinin eleştirel mihmandarı olmanın yanı sıra ürettiği, katkıda bulunduğu kültürel formları taşıyan, aktaran bir işlevselliğe¹² de sahip olan kişidir (Sartre, 1985: 38-39; Çağan, 2003: 167).

Tanzimat’tan bugüne Türkiye’deki entelektüeller Batıcılık ve İslamcılık gibi iki temel çizgiye yakın durmuşlardır. Batıcıların en uç haliyle Batı düşüncesine, bilimine ve kültürüne teslim oldukları, İslamcılarının ise yoruma çok açık olmayan bir İslam anlayışını savunmaya odaklı oldukları düşünülmektedir. Batıcı entelektüeller kendi kültürüne, düşünce geleneğine, medeniyet mirasına sahip çıkamama; İslamcı entelektüeller ise İslam’ın güncel yorumunu yapamama, ruhunu anlayamama sorunlarına dair çelişkiler yaşamaktadırlar (Tokat, 2017: 11).

Şehbal mecmuasında yazıları ve çeşitli eserleri ile yer alan Osmanlı entelektüellerinde de söz konusu çelişkilere dair emareler göze çarpmıştır. Ancak bu tez çalışmasının temel konusundan uzaklaşmamak adına yalnızca kadın entelektüellerin fikirlerini ve çalışmalarını sergiledikleri eserlerin analiz edilmeleri

¹² Entelektüelin işlevi hakkında bkz. Jean Paul Sartre (1985). *Aydınların Savunusu*. (Çev. S. R. Kırkoğlu) İstanbul: Alan Yayınları.

üzerinde durulmuştur.

Toplamda 100 sayı yayınlanan ve döneminin önemli entelektüellerine sayfalarında yer veren Şehbal mecmuasında, kadın entelektüellerde yoğun olarak yazılar yayınlamış, eserlerini ve fikirlerini tanıtma imkânı bulmuşlardır.

Prens Kadriye Hüseyin, Handan, Nigâr Binti Osman, Halide Salih (Haide Edip Adıvar), Fatma Aliye, Salime Servet Seyfi, Sadiye Vesile, Ayşe Bedia, Behice A., Kadriye Semra, Belkıs Seyfi, Halide Fatma ve Aziz Neriman Hanımefendiler Şehbal mecmuasında eserleri yer alan entelektüel Osmanlı kadınlarıdır.

“*Elit Babaların Entelektüel Kızları*” camiasından, Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın oğlu Hüseyin Kâmil Paşa'nın kızı, Prens Kadriye Hüseyin Hanım, Şehbal mecmuasında Kadriye Hüseyin isminin yanı sıra Nilüfer takma adıyla da önemli sayıda eserler kaleme almıştır.

Prens Kadriye Hüseyin Hanım Şehbal mecmuasının 60 ile 67. sayısına kadarki sekiz nüshasında, tefrika şeklinde yayımlanan “*El- Emiretü's- Seyyide 'Abbase Binti Mehdi*” adlı hikâyesinde, Abbasi halifelerinden Harun Reşit'in kız kardeşi Abbase Binti Mehdi ile veziri Cafer Bermeki arasında yaşanan bir aşk hikâyesini işleyerek okurlarıyla paylaşmıştır. Bu hikâyede kadın, gelenek, siyaset, aşk, politika ve entrika gibi unsurları ustalıkla işleyerek diğer eserlerinde de olduğu gibi tarihten ve tarihe mal olduğu halde unutulmuş kadınların birinden bir kahraman oluşturarak, okurlarına düşündürücü ve sürükleyici bir serüven yaşatmıştır. Prens Kadriye Hüseyin Hanım eserlerinde, özellikle hikâyelerinde, tarihin birçok güçlü ve sembol kadın kahramanlarından ilham almış, bu kadın kahramanlarını seçerken yalnızca İslam tarihine odaklanmamış, Doğudan Batıya, tarihin erken dönemlerinden geç dönemlerine çok sayıda kadın karaktere dikkat çekmiştir. Emenoretis, Taya, Kleopatra, Semramis, Zübeyde, Sabiha Hatun, Nilüfer, Mahpeyker, Sultan Cihan, Ofelya, Juliet ve İzole (Coşkun, 2012: 79) Prens Kadriye Hüseyin Hanım'ın eserlerinde işlediği en meşhur tarihi kadın karakterlerden bazılarıdır.

Kadriye Hüseyin'in fikirlerinin başlıca konusunu kadın teşkil etmiştir. Dönemin en çok tartışılan konularından olan kadın mevzusunda, Kadriye Hüseyin'in İslamcı çizgi ile birleşen yaklaşımlarının yanı sıra feminizmden de etkilendiği görülmüştür. Kadın konusunu, toplumsal düzeni tamamlayıcı bir öğe olarak görmüştür. Fikrî yazıları için “*İçtimâî Makale*” diyen Kadriye Hüseyin'e göre

dağılmakta olan Osmanlı toplumunun ahlak ve terakkisi ele alınması gereken birinci önceliktir. Onun yazılarının ikinci önemli konusu olarak hurafe, yanlış itikatlar, bozulan din ve taassup mevzusu gelmiştir. Gezi yazılarında ve hikâyelerinde geniş bir coğrafyaya, Mısır, Hint, Çin, İran ve Türk coğrafyasına okuyucuyu sürükleyen Kadriye Hüseyin'in bu bilinçli hareketi, İslamcılık fikriyle ilgilidir. Makalelerinde kavmiyet fikrine tepki gösteren yazarın İslamcılık ideolojisini zikretmeden savunduğu görülmüştür. Kadriye Hüseyin'in fikir yazılarının son konusunu felsefe oluşturmuştur. Madde, ruh, hayal, zaman, âdem gibi felsefi kavramlarla ilgili açıklamalarda bulunan yazar, ayrıca Antropoloji'den de yararlanmış (Coşkun, 2012: 79).

İzzet Melih Bey, Şehbal mecmuasının 56. sayısında “*Kadın ve Edebiyat*” sütununda Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin “*Nilüfer*” takma adı ile yazdığı denemelerini içeren “*Nelerim*” adlı kitabı ile “*Temevvücat-ı Efkâr*” adındaki eserine dair edebi bir eleştiri yazısı yazmıştır. Kadriye Hüseyin'in ilk yazıları “*Edebî*” notu düştüğü denemeleridir. Kadriye Hüseyin, “*Şehbâl*” ve “*Mihrâb*” dergilerinde denemeler yayınlamıştır. “*Mal nedir? Gençlik nedir? Kadın nedir? Saadet nedir? Fazilet Nedir?*” gibi başlıklar taşıyan bu denemelerde, soyut ve somut kavramları edebî bir formda tanımlamıştır. Felsefi derinliği olan bu denemeler, onun fikri yazılarındaki düşüncelerini özet olarak edebî bir üslupla anlatılmasından ibarettir (Coşkun, 2012: 76). İzzet Melih Bey, söz konusu makalesinde, özellikle “*Temevvücat-ı Efkâr*” adlı eser için Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin, sadece Osmanlı kadın entelektüelleri arasında değil, tüm Osmanlı edebiyatçıları ve yazarları adına da gurur ve iftihar kaynağı bir yüz akı olduğunu ifade etmiştir. İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin Hanım'ın eserlerini tanıtarak övmüş, dikkat çekici bulduğu kısımlardan alıntılar paylaşmış, ancak yazı dilinde ağır ve ağdalı kelimeler kullanmasına dikkat çekerek söz konusu dönemde kullanılmayan terim ve sözcükleri sıkça kullanmasının anlaşılabilirliğini zorlaştırdığını belirtmiş, bunun dışında da olumsuz bir eleştiride bulunmamıştır.

Salime Servet Seyfi Hanım da, Şehbal mecmuasının 87. sayısında Kadriye Hüseyin Hanım'ın “*Muhadderat-ı İslam*” adlı eserine ithafen bir makale yayınlamıştır. Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendinin “*Muhadderât-ı İslâm*” adlı eseri, Osmanlı edebiyat dünyasında olduğu kadar Batı dünyasında da yankı uyandırmış ve entelektüel dünyada Kadriye Hüseyin Hanım'ın dikkatleri üzerine

çekmesine katkı sağlamıştır.

Kadriye Hüseyin Hanım'ın entelektüel dünyadaki önemi sadece Osmanlı dönemiyle sınırlı kalmamış, özellikle Milli Mücadele yıllarında, Milli Mücadelecilere yazıları ve fikirleriyle verdiği destekle de dikkat çekmiştir. Cumhuriyet döneminde de Kadriye Hüseyin Hanım'ın entelektüel dünyadaki etkisi devam etmiştir. Millî Mücadele tarihinin önemli kaynaklarından biri olan ve İtalya'da Fransızca olarak yazdığı "*Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*" adlı eseri, Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün isteğiyle Türkçe'ye çevrilmiştir (Coşkun, 2012: 68).

"*Elit Babaların Entelektüel Kızları*" arasında bir diğer Osmanlı edibesini de, Harp okulu müdürü Macar Osman Paşa'nın kızı Nigâr Binti Osman Hanımdır. Nigâr Binti Osman Hanım, Gaziköy'deki bir Fransız mektebinde okumuştur. Zengin ebeveynleri sayesinde eğitim ve öğretimi için dadı ve hocalar tutulmuştur. Böylece şiir, resim ve müzik eğitimiyle birlikte Fars, Fransız ve Alman edebiyatıyla da ilgilenmiş, evinin misafir salonlarında salı günleri edebiyat toplantıları düzenlemiştir. Bu edebiyat toplantılarına sadece Türk edebiyatçıları değil, Avrupalı meşhur âlim ve araştırmacılar da davet edilmiş ve davete icabet etmişlerdir. Söylendiğine göre, müziğe, babası; şiire de annesi sayesinde ilgi duymuştur. Nigâr Binti Osman Hanım Arapça, Farsça, Fransızca ve Almancayı sadece bilmekle kalmayıp ayrıca bu kültürlerin edebiyat ve sanat dünyalarından da haberdar olacak kadar yakından takip etmiştir. Nigâr Hanım, Türk sultan ve şehzadelerden başka Avrupa'nın tanınmış kişileriyle de görüşme imkânları bulmuştur. İsveç kralı ve İtalyan velihahtı da bu kişilerden bazılarıdır. 20 kitapçıktan oluşan ve "*Alnımın Yazısı*" adlı günlükçesinde, bu görüşmeler hakkındaki izlenimlerini ifade etmiştir. Nigâr Binti Osman Hanım'ın, Topkapı Sarayı müzesinde bulunan tablosu onun resme olan ilgisinin de kanıtıdır. Türk ve batı müziğini yakından tanıyan ve piyano çalabilen Nigâr Binti Osman Hanım, Sultan Abdulhamit tarafından "*İdare-i Hidmet-i Kalemîyye*" adlı 15 Eşrefilik aylığa bağlanmıştır. "*Efsûs*" ve "*Aks-i Seda*" adlı şiir kitaplarının yanı sıra, "*Nîrân*" adlı kiabı, bazı Fransızca hikâye ve şiir tercümelerini kapsamaktadır. "*Safahât-ı Kalp*" adlı eserinde, bir gönül hikâyesini mektuplar halinde anlatan Nigâr Binti Osman Hanım, "*Elhân-ı Vatan*" adlı kitabında ise Çanakkale Savaşı hakkında manzumelere yer vermiştir (Ahmad, 2017: 91-93).

Son dönem Osmanlı edebiyat dünyasının önemli kadın şair ve

entelektüellerinden biri olan Nigâr Binti Osman Hanımefendi; Fransa donanmasında bir Bahriye subayı iken, emekliliğinden sonra sanat ve edebiyat alanında nam salan, dünyaca meşhur Fransız aydın ve edebiyatçı Piyer Loti'ye “*Muhtazır Türkiye*¹³” adlı eseri vesilesiyle Fransızca bir mektup yazmıştır. Şehbal Mecmuasının R. 17 Şubat 1913 tarihinde yayımlanan 71. sayısında, Nigâr Binti Osman Hanımefendi'nin muvafakati ile Piyer Loti'ye yazdığı Fransızca mektubun, hem Türkçe hem de Fransızca metinlerini “*Her Şeyden*” sütununda neşredilmiştir.

Nigâr Binti Osman Hanım, Piyer Loti'ye yazdığı Fransızca mektubunda Piyer Loti'ye “*Muhtazır Türkiye*” adlı eserini büyük bir ilgiyle okuduğunu, söz konusu eserde Türk ve Müslümanlara dair yazdığı görüşler için minnettarlığını belirterek İstanbul'daki hayranlarının artarak çoğaldığını ifade etmiştir. Mektubunun sonunda Piyer Loti'ye, Türk milletinin kendisi gibi bir Türk dostu olan Claude Farrère adlı Fransız aydın ve entelektüeli ile tanışmasına vesile olduğu için ayrıca bir teşekkürde bulunmuş ve her ikisinin de başarılarının devamını temenni etmiştir (Şehbal, 1329: 71, 445).

Nigâr Binti Osman Hanım, edebiyatın özellikle şiir dalında önemli eserler kaleme almış, bu eserlerinin bazıları Şehbal mecmuasının sütun ve sayfalarında yayımlanmış, okurlar tarafından da ilgiyle takip edilmiştir.

“*Elit Babaların Entelektüel Kızları*” örneklerinden bir diğeri de, Osmanlı sivil bürokrasisinin önde gelen hukukçu, devlet adamı ve tarihçisi, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanımdır. Fatma Aliye Hanım da Şehbal mecmuasına, yazı ve görüşleriyle katkıda bulunmuş önemli bir kadın entelektüeldir. Ancak Fatma Aliye Hanım'ın entelektüel gelişiminde babası Ahmet Cevdet Paşa kadar, babasının yakın arkadaşı ve devrinin edebiyat ve düşünce dünyasının önemli bir sanatçısı olan Ahmet Mithat Efendi'nin de katkıları olmuştur. Ahmet Mithat Efendi, Fatma Aliye Hanım'ın zekâ ve öğrenme azminden oldukça etkilenmiş, geniş bir okur kitlesi olan “*Tercüman-ı Hakikat*” gazetesinde yazılar yazmasını teşvik etmiştir.

Fatma Aliye, küçük yaşlarından itibaren okuma ve yazmaya meraklıdır. Fransızcaya ilgi duyar ve bu dili kendi kendine öğrenmeye başlar. Ağabeyi Ali

¹³ Fransız yazar Piyer Loti'nin 1913 yılında yayımlanan; “*Can Çekişen Türkiye*” adlı eseri Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında; Batılıların Türklere karşı yürüttüğü propagandalara karşı; Müslümanların ve bilhassa Türklerin maruz kaldığı zulüm ve katliamlara dair görüş ve gözlemlerini aktardığı, önemli bir vesika niteliği taşımaktadır (Loti, 2004)

Sedat'ın evde özel hocalardan aldığı derslere katılır, onun kütüphanesini düzenler. Hatta evde ağabeyi için kurulan kimya laboratuvarında yapılan deneyleri izler (Karaca, 2011: 93). Fatma Aliye'nin ilme olan merakı fark edildiğinde Cevdet Paşa tarafından ona da bu imkânlardan yararlanma fırsatı sunulur. Fatma Aliye henüz on yedi yaşındayken Kolağası Faik Bey'le evlendirilir. Aslında evlenirken bilgi alışverişi yapacakları zannıyla ve kocasının kendisinden daha iyi Fransızca bildiğini düşünerek sevinmiştir. Ancak Faik Bey, Fatma Aliye'den daha iyi Fransızca bilmediği gibi kısa bir süre sonra eşinin okuma ve yazmasını da yasaklamıştır. Faik Bey ancak evliliklerinin ilk on yılından sonra Fatma Aliye Hanım'ın okumasına ve yazmasına izin vermiştir. Fatma Aliye bu izin üzerine George Ohnet'in "*Volonte*" adlı eserini "*Meram*" adıyla ve "*Bir Kadın*" imzasıyla Türkçe'ye çevirir. Bu çeviri devrinde çok beğenilmiş ve hem Fransızca'yı iyi anlaması hem de Türkçe'yi iyi kullanması sebebiyle müterciminin bir kadın olduğuna kimse inanmak istememiştir. Ahmet Mithat Efendi, "*Muhadarat*" a yazdığı önsözde birçok kişinin bu çevirinin baba Ahmet Cevdet Paşa ya da ağabey Ali Sedat tarafından yapılmış ve Fatma Aliye'ye izafe edilmiş olabileceğini dile getirmiştir. Fatma Aliye'nin bu başarısının Ahmet Cevdet Paşa'nın da dikkatini çekmesi üzerine baba kız birlikte çalışmaya ve "*Fatma Aliye Hanım Yahut Bir Muharrire-i Osmaniye'nin Neşeti*" adlı eserde de belirtildiği gibi karşılıklı fikir tartışmaları yapmaya başlarlar. Sonrasında Fatma Aliye ile Ahmet Mithat arasında da bir manevi baba-kız bağı kurulur. Devrin önemli yazarlarından olan ve elinde hatırı sayılır bir okuyucunun takip ettiği bir gazetesi olan Ahmet Mithat Efendi, onun yetişmesi ve tanınmasıyla yakından ilgilenmiştir. Ahmet Mithat Efendi ile Fatma Aliye arasındaki bu yakınlık, "*Hayal ve Hakikat*" i birlikte yazmalarında gerekli zeminin oluşmasına imkan vermiştir. Ahmet Mithat yeteneğini fark ettiği Fatma Aliye'yi edebî dünyaya tanıtmak ister. Onu cesaretlendirmek için sahibi olduğu "*Tercüman-ı Hakikat*" gazetesinde çocuk terbiyesi ve imla gibi konulardaki makalelerini yayımlar (Karaca, 2011: 94).

Fatma Aliye Hanım'ın yüksek zekâsı ve öğrenmeye olan motivasyonu o derece dikkat çekici bir düzeyde ki, aydın ve imkân sahibi bir insan olan babası Ahmet Cevdet Paşa bile, şayet erkek olsaydı daha nitelikli bir eğitimle, zamanın dehası olabilecek bir kapasite ve yeteneğe sahip olduğunu, yakın arkadaşı Ahmet

Mithat Efendi ile paylaşmıştır¹⁴. Bu durum söz konusu dönemde kadınların eğitime erişimi ve entelektüel dünyadaki konumunun durumu hakkında oldukça dikkat çekicidir.

Fatma Aliye, “*Muhadarat*” adlı ilk romanını kendi imzasıyla yayınlamıştır. “*Refet, Udi, Levayih-i Hayat ve Enin*” adlı romanlarında, yarattığı güçlü kadın karakterleri aracılığıyla dönemin kadınlıkla ilgili sorunlarına değinmiş ve kendisinin bu konudaki görüşlerini açıklama fırsatı bulmuştur. Bunlardan başka büyük Türk İslam kadınlarını anlattığı “*Namdararı Zenarı İslamiyan ve Nisvanı İslam*” ile İslam dininde ve Osmanlı’da kadınlığın durumunu kaleme almıştır. Bu eserler aynı zamanda Oryantalist bakış açısına bir cevap niteliği taşımaktadır. Fatma Aliye, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra babası Cevdet Paşa’ya yapılan hücumlara cevap verebilmek ve onun hizmetlerini anlatabilmek için “*Cevdet Paşa ve Zamanı*” adlı eseri hazırlamıştır. “*Kosova Zaferi ve İstilayı İslam*” adlı eserler ise, konusunu tarihten alan diğer eserleridir. Ayrıca gazete ve dergilerde de kadınlığın durumunu sorguladığı çok sayıda makale kaleme almıştır (Karaca, 2011: 94-95).

Fatma Aliye Hanım, Şehbal mecmuasının 8 ve 10. sayılarında ki “*Hanımlar İçin*” sütununda, 11. sayısının da “*Musahabe*” sütununda “*Medeniyet ve Din-i İslam*” başlıklı makalelerinde, Osmanlı kadınının eğitim ve sosyal haklar gibi konularda gelişime ihtiyacı olduğunu, İslam dininin bu konularda oldukça adil ve kadının lehine düzenlemeler içerdiğini, ancak çoğu din adamının bu konuda duyarsız ve görmezden gelen bir tutum içinde olduğunu ifade ederek, söz konusu meselelerde köklü reformlar yapılması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle camilerde vaaz veren vaizlerin son derece niteliksiz olduğundan yakınan Fatma Aliye Hanım, camilerde vaaz verme işinin hafife alınmaması gerektiğini, vaizliğin toplumda kamuoyu oluşturma ve algı geliştirme adına çok etkili bir müessese olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda vaizlik mesleğini, hiçbir eğitimi ve liyakati olmayan kişilerin ifa etmesiyle kadınların İslam’ın kendilerine sunduğu aydınlık ilim yolundan mahrum bırakılmalarına neden olduğunu savunmuştur. Fatma Aliye Hanım, bu liyakat sorununun çözümü için de tüm vaizlerin “*Medreset’ü-l Vaiziye*” adlı kurumdan

¹⁴ Fatma Aliye’nin yeteneklerini fark eden Ahmet Cevdet Paşa, bir Ramazan akşamı Bayazıt Cami’inde rastladığı Ahmet Mithat Efendi’ye şöyle söyler: “*Şu kızın hâline şaşıyorum. Okuduğu öğrendiği şeyler âdeta pek mahdut olduğu hâlde zihnini o kadar âli mebahise kadar vardırabiliyor ki insana âdeta ürkeklik geliyor. Erkek olmalıymış da muntazam tahsil görmeliymiş. Hakikaten bir dâhiye-i uzma kesilir idi.*” (Karaca, 2011: 94).

icazet alabilecek düzeyde eğitimli olmaları gerektiğini öne sürmüştür.

Fatma Aliye Hanım, eğitimin önemini vurgularken sadece kadınların eğitimi konusunda durmamış, genel anlamda Osmanlı da ve İslam âleminde eğitimin ihmal edilmesinden duyduğu üzüntüsünü ifade etmiştir. Tarihin eski dönemlerinde, Batılıların eğitim için Bağdat'a ve Endülüs'e akın ettiği zamanların geride kaldığını, artık Osmanlı gençlerinin eğitim için akın akın Batı'ya gittiğini belirterek bu durumdan yakınmıştır. Bu nedenle de Osmanlı ve İslam dünyasının, bilimde ve fende eski ihtişamlı zamanlarına dönebilmesi için gayret sarf edilmesi ve köklü reformlar yapılması gerektiğini savunmuştur.

Fatma Aliye Hanım, makale ve yazılarında sadece kadınların eğitimi üzerinde durmakla yetinmemiş, kadınların da çalışma yaşamında yer alabilmesi ve ekonomik özgürlüklerini kazanmalarının sağlanması gerektiğini önemle vurgulayarak savunmuştur. Batı dünyasındaki kadın hareketlerini de takip ettiği anlaşılan Fatma Aliye Hanım'ın Hanımlara Mahsus Gazete'de yayınlanan "*Bablulardan İbret Alalım*" ve "*Madam Montegu*" başlıklı makalelerinde, Batılı kadın yazar ve edebiyatçıların "*Bablular*¹⁵" lakabıyla küçümsemelerine rağmen ilke ve ideallerinden taviz vermediklerine, kazanımları uğruna mücadeleye devam ettiklerine dikkat çekerek bu hareketten memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Ancak söz konusu makalelerinde bu hareketin öncüsü kabul edilen Lady Mary Montegu ile Alexander Pope arasında yaşanan sözlü münakaşalardan da rahatsız olduğunu vurgulamıştır. Bu olay örneğinden yola çıkarak Müslüman kadınların hak arayışı esnasında erkeklerle restleşmemeleri gerektiğine dikkat çekmiş ve Osmanlı kadınlarının İslam tarihindeki öncü kadınları rol model edinmeleri gerektiğini dile getirmiştir (Çakır, 2016: 69; Canbaz,2005: 23-24). Batı gibi bilim ve sanatın çok geliştiği, kadınların kamusal alanın hemen her kısmında yer alma şansı bulduğu bir toplumda bile, kadın yazarların yetersizlik isnad edilerek küçümsenebildiği bir örneğe binaen, Osmanlı kadınlarının basın ve edebiyat dünyasında varlığını sürdürmek ve geliştirmek için gayret ve çabaya devam etmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır.

"*Elit Babaların Entelektüel Kızları*" arasında ön plana çıkan bir diğer

¹⁵ Erkeklerin özellikle bilim ve sanat kapılarını kadınlara kapatmaya çalıştığını belirten Fatma Aliye, Amerika ve Avrupa'daki erkeklerin de Osmanlı erkekleri gibi düşündüklerini, davrandıklarını, buna örnek olarak da erkeklerin Avrupa'da yazarlık yapan kadınlara, onları aşağılamak için "*bas bleu - mavi çorap*" lakabını taktıklarını belirtmiştir (Çakır, 2016: 69).

Osmanlı edibesini de, Gemlik tersane komutanı Mehmet Selim Bey'in kızı, Salime Servet Seyfi Hanım'dır. 1868 ile 1944 yılları arasında yaşamış olan Salime Servet Seyfi Hanım, yaşamının önemli bir kısmını Gemlik'de geçirmiştir. Şehbal mecmuasında da seri halinde yayınlanan “*Kardeş Mektupları*” adlı yazılarında, bu döneme ilişkin hatıraları çokça yer almıştır. Bu hatıralardan, 1892'den 1908'e kadar Gemlik'te ikamet etmiş oldukları ve Salime Servet'in ailesinde denizciliğin baba mesleği olduğu anlaşılmaktadır. Kardeşlerinden İsmail Hakkı, Bahriye'de yüzbaşı iken şehit olmuş, diğer kardeşleri Süleyman Nutki, Ömer Sıtkı ve Ali Rıza Seyfi de denizcilik mesleğine yönelmişlerdir, kız kardeşi Naime Nimet (Seyfioğlu) Hanım da edebiyat hayatında yer almıştır (Coşkun, 2012: 262).

Salime Servet Seyfi Hanım edebiyata olan düşkünlüğü ve yazmaya dair yeteneği sayesinde çok sayıda eser kaleme almıştır. Yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde yükselen basın dünyasında, fikirlerini ve eserlerini neşretme olanağı bulmasına rağmen matbu eserleri süreli yayınlarda yer alan eserlerine nazaran daha azdır. “*Bir Hatıra-i Pejmürde*” adlı romanı ile “*Muazzaz Vatana*” adlı şiir kitabı dışında matbu eseri yoktur. “*Muazzaz Vatana*” adlı şiir kitabında kendi eserlerinin yanı sıra erkek kardeşi Ali Rıza Seyfi Beyin de şiirleri yer almıştır.

Süreli yayınlarda yer alan eserlerinde zaman zaman politik mesajlar da yer almasına rağmen Salime Servet Seyfi Hanım, açıkça ve doğrudan siyasi temalara odaklanmamıştır. Bu durumda, aile mensuplarının siyasi meselelerden dolayı yaşadığı adli koğuşturmaların etkisi olduğu izlenimi uyanmıştır. Deniz Harp Okulu'nda okuyan genç erkek kardeşlerinin İttihatçı akımdan etkilenmiş oldukları ve Abdülhamid Dönemi'nin muhalifleri içinde yer aldıkları, hanımefendinin yazılarından ve aile fertlerinin yaşam öyküsünden anlaşılmaktadır.

Salime Servet Seyfi Hanım'ın yazı ve eserlerinde ilerleme, gelişme, hak ve özgürlük gibi kavramların yanı sıra kadın hakları konusundaki duyarlılığı da ayrıca dikkat çekicidir. Batı dünyasında gelişen kadın hakları hareketlerini takip ettiği anlaşılan Salime Servet Seyfi Hanım'ın, Batılı anlamda bir feminizm savunucusu olduğunu söylemek ise tam anlamı ile mümkün değildir. Osmanlı kadınının haklarının geliştirilmesi gerektiğini savunmasına rağmen bu ilerleme ve gelişme sürecinde tarihi, milli ve dini temellerin de göz ardı edilemeyeceğini savunarak Batılı kadın hareketlerinin marjinal boyutta haklar talep ettikleri görüşünü öne sürmüştür (Şehbal, 1329: 80, 148-150; Şehbal, 1329: 81, 173; Şehbal, 1329: 82, 189-190;

Şehbal, 1329: 91, 366-367).

Salime Servet Seyfi Hanım, yayın hayatında 1910 ile 1918 yılları arasında faaliyet göstermiş süreli yayımlar içerisinde yer alan altmıştan fazla yazıya, bir roman ve bir şiir kitabına imza atmıştır. Salime Servet'in düşünce dünyasını etkileyen iki önemli faktör vardır. Bunlardan ilki ailesinin ülkeyi müdafaa ile görevli bir mesleğe, denizciliğe mensup olmasıdır. Bu, onun çok erken yaşlardan itibaren sosyal ve politik gündemi yakından takip etmesini sağlamıştır. Ayrıca çocukluk ve gençlik çağının Gemlik'de geçmesi de ondaki millî duyguları tetikleyen bir unsur olmuştur. Osmanlı döneminde Rum ve Ermeni nüfusun yoğun olduğu bu şehirde Salime Servet, Yunan işgalini ve etkilerini de bizzat yaşamıştır (Coşkun: 2012, 262).

Salime Servet Seyfi Hanım, cephe gerisinde yazdığı yazılarla yetinmeyip Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Beşiktaş şubesinde de faal bir rol üstlenmiştir. 1913 yılında Süleyman Paşa Konağı'ndaki toplantılarda yer alan Salime Servet; Fatma Aliye, Nigâr Binti Osman, Halide Edip, Nezihe Muhlis gibi dönemin “*meşhur hatip*” ve kadın yazarlarıyla birlikte konferanslar vermiştir. Salime Servet'in aldığı eğitimle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamakla birlikte İngilizce'den yaptığı tercümele onun iyi derecede İngilizce bildiğinin kanıtıdır. Şehbal mecmuasının R. 1 Kanun-ı Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 66. adedinde yer alan “*Kardeş Mektupları*” başlıklı yazısında piyano çaldığını belirtmiştir. Bu bilgilerden, yazarın Batı kültürü ile beslenen bir eğitim sürecinden geçtiği sonucunu çıkarmak da mümkündür (Coşkun: 2012, 263).

Şehbal mecmuasında yer alan önemli bir diğer kadın entelektüel de Müfide Kadri Hanım'dır. Ancak Müfide Kadri Hanım'ın eserleri Şehbal'de, kendi kalem ve sözleriyle değil, vefatı nedeniyle derin üzüntü duyan Osmanlı entelektüelleri tarafından, hatırasına saygı maksadıyla kaleme alınmış şiir ve makaleler vesilesi ile yer almıştır. Oldukça dikkat çekici olan bu içerikler, Müfide Kadri Hanım'ın ne kadar müstesna bir deha olduğunun da kanıtı niteliğindedir. Ne yazık ki Müfide Kadri Hanım'ın müzmin bir hastalığın etkisi ile çok genç yaşta yaşamını yitirmesi, Osmanlı entelektüelleri arasında derin bir üzüntü yaratmıştır.

Rauf Yekta Bey'in, Şehbal mecmuasının R. 15 Eylül 1328 tarihinde yayımlanan 61. sayısının, “*Erkam-ı Hadisat*” sütununda neşredilen “*Memleketimizin Hayat-ı San'atında Bir Zayi-i Elim: Müfide Kadri Hanım*” adlı makalesi ile; Şehbal mecmuasının R. 15 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayımlanan, 63. sayısının, “*şiir*”

sütununda yayınlanan, Sa'diye Vesile Hanımefendi'nin "*Tahassürüm, Müfide'nin Ruh-ı Pakine*" adlı şiiri ve Salime Servet Seyfi Hanımefendi'nin "*Erkam-ı Hadisat*" sütununda yayınlanan "*Merhume Müfide Kadri Hanım İçin*" başlıklı makalesi, Müfide Kadri Hanım'ın vefatı münasebetiyle yer almış eserlerdir.

Şehbal mecmuasının 61. adedinde, Müfide Kadri Hanım'ın anısına yazılan içeriklere, genç merhume ve ressam Müfide Kadri Hanım'ın çizdiği resimler ve bestelediği musiki eserlerinden sonuncusunun notaları da neşredilmiştir. Altunizade'nin tüm hesap işlerini yöneten Kadri Bey'in evlatlık kızı (Toros,1988: 37), ressam ve müzisyen Müfide Kadri Hanım da "*Elit Babalar ve Entelektüel Kızları*" aleminin nadide üyelerinden birisidir.

Kadri Bey, Müfide'nin eğitim ve öğretimini özel olarak yaptırmıştır. Hiç bir okula gitmeyen Müfide Kadri'nin, güzel sanatların her dalına karşı, şaşırtıcı yeteneği, ona bir tanrı vergisiydi. Müfide hiç bir okula devam etmese de, yedi sekiz yaşlarından itibaren özel dersler almaya başlamıştır. Ailenin yakınlarından olan ünlü müzikologumuz Rauf Yekta Bey, Müfide'nin sanata tutkusunun çocukluğuna kadar dayandığını, daha küçük bir çocukken suluboya ile şahane resimler çizdiğini anlatmıştır. Rauf Yekta Bey, bir rastlantı sonucu Müze Müdürü Hamdi Bey'in, gördüğü bir tablosu üzerine, Müfide Kadri Hanım ile ilgilenmeye başladığını belirtmiştir. Müfide'nin yaratılışındaki yeteneği takdir eden Hamdi Bey'in ona, adeta bir halefini yetiştirme edasıyla, özel olarak ders verdiğini ve emeğinin boşa gitmediğini de ifade etmiştir (Toros,1988: 37).

Resimde üstün bir yetenek olan Müfide Kadri'nin yeteneği, Güzel Sanatlar Akademisi'nin İtalyan kökenli Profesörü Valeri tarafından da takdir edilmiştir. O da Müfide'ye karakalem ve suluboya dersleri vermiş, hatta onun bir tablosunu, karma sergide kullanmıştır. Müfide'nin bir tablosunun da Almanya'da bir sergide ödül kazandığını belirten Rauf Yekta Bey, yirmi iki yıllık kısa yaşantısında, Müfide Kadri'nin, kırka yakın eser bıraktığını, ancak ölümü üzerine, o gün şok geçiren ailesinin, bu eserlerin bir kaçını yırttığını aktarmıştır. Babası Kadri Bey, merhumenin kalan eserlerini "*Donanma Cemiyeti*"ne armağan etmiş, bu eserlerin bir kısmının ise merhumenin anısına açılan bir sergide, dernek yararına satıldığını da ifade etmiştir. Rauf Yekta Bey, söz konusu dönemde, Müfide Kadri'nin eski İstanbul ailelerinin elinde bulunan eserlerinin adedinin, parmaklarımızın adedini geçmeyeceğini belirtmiştir. Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde iki eseri bulunan Müfide Kadri

Hanım'ın, eserlerinden biri; 1907 yılında yaptığı "*Sahilde Aşk*" isimli romantik bir tablo, diğerinin ise, sonraları Güzel Sanatlar Akademisinin ilk öğrencilerinden olan tanınmış kadın ressamlarımızdan Güzin Duran'ın 13 yaşındaki portresi olduğunu ifade etmiştir. Rauf Yekta Bey, Müfide Kadri Hanım'ın ölümünden sonra, Şehbal mecmuasında ve Osmanlı Ressamlar Cemiyetinin gazetesinde yayımlanan "Bir Afrika Güzeli" (Bkz.: Ek2B), "Meraklı bir Mütalaa" (Bkz.: Ek-2E), "Bir Oda Köşesi" (Bkz.: Ek-2D), "Köylü Kızı" (Bkz.: Ek-2C) ve "Def Çalan Kız" adlı resim tablolarının, en güzel eserleri arasında olduğunu belirtmiştir (Toros,1988: 37- 38).

Müfide Kadri Hanım'ı manevi bir evladı gibi sevdiğini ifade eden Rauf Yekta Bey, Müfide Kadri Hanım'ın resim konusundaki yeteneğini ifade ederken, kendisinin bir müzisyen olduğunu ve resim sanatı hakkında eleştiride bulunamayacağını, ancak genç Müfide'nin Almanya'da bir resim sergisinde ödül kazanan ve uzun süre orada sergilenen bir yapıtı olduğundan bahsetmiştir. Bu durumun, onun resim yeteneğinin en önemli ve objektif kanıtı olduğunu ifade etmiştir. Ressamın, İzmir Resim ve Heykel Müzesi'nde yer alan "*Natürmort*" adlı yapıtının hem sanatçının bilinen en büyük boyutlu yapıtı olması hem de akademik yarışmalı sergiler geleneğine uygun olarak yapılmış bir yarışma yapıtı türünden bir çalışma olması, bu resmin Almanya'da ödül kazanan yapıtı olması olasılığını güçlendirmektedir (Bkz.: Ek-2F).

Resim sanatındaki üstün yeteneği ile ön plana çıkan Müfide Hanım, genç yaşına rağmen, Nas Rüşdiyesi ile Nas İdadisi'nde resim, nakış ve musiki hocalığı yapmıştır (Toros,1988: 38). Müfide Hanım, resim sanatında olduğu kadar, doğu ve batı edebiyatı alanında da zengin bilgisi, alaturka ve alafranga musiki alanında da büyük bir kabiliyete sahiptir. Tanrı vergisi olan bu yeteneği sekiz, dokuz yaşlarında olduğu dönem dikkat çekmeye başlamıştır. Müfide Kadri Hanım'ın müzikle uğraşması, kültürüne ayrı bir zenginlik kazandırmış; ud, keman, kemeçe ve piyano gibi çalgı aletlerini çalmaktaki hünerinin yanısıra, şaşırtıcı besteler de yapmıştır. O yaşlardaki bir kız çocuğunun böylesine görülmemiş bir başarıya ulaşması, aydın çevrelerin de hayranlığını toplamıştır. Sözleri Ali Salahaddin Bey'e ait olan "*Terane-i Şebab*" adındaki bestesi (Bkz.: Ek- 2A), o dönemin ünlü sanat dergilerinde ve Şehbal'de de yayınlanmıştır (Şehbal, 1328: 61, 253).

Olağanüstü bir sanat yeteneği bulunan Müfide Kadri'nin ölümü, İstanbul'un entelektüel camiasını da etkilemiştir. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti; onun anısı için

süslü bir mezar taşı (Bkz.: Ek-2G) yaptırmış, bir sanat abidesi niteliğindeki mermer taşın baş kısmına bir palet resmedilmiştir. Böylece, Türkiye’de ilk defa bir ressamın mezarına, mesleğinin simgesi olarak bir palet konulmuştur. Tuğrakeş İsmail Hakkı’nın (Altunbezer) eseri olan bu kitabe demirden yapılan bir parmaklıkla çevrilidir (Toros,1988: 38).

Osmanlı entelektüel dünyasının ilk kadın ressamı olan Müfide Kadri Hanım, resim ve musiki konusundaki yeteneğinin açığa çıkması üzerine, kendisini himaye edip evlat edinen babası Kadri Bey’in teşvik ve desteğiyle “*Elit Babaların Entelektüel Kızları*” dünyasında yeteneklerini icra etme olanağı bulmuştur. Genç yaşta yaşamını yitiren bu genç sanatçı ve entelektüel Osmanlı kadını sanayi-i nefise mektebinde öğretmenlik yaparak kendisi gibi yetenekli genç Osmanlı kadınlarına ilham kaynağı olmuştur. Sanayi-i Nefise mektebinde kadın bir sanatkâr, ressam ve muallimenin, mektebin kız öğrencileri ve kadın resamlara dair sağlayacağı motivasyon dönemin koşulları dikkate alınırca harikulade bir önem arz etmiştir. Söz konusu dönemde kadın sanatçı, aydın ve entelektüellere dair ön yargıların Osmanlı toplumuna özgü bir sorun olmaktan öte, o zamanki modern Batı dünyasında da karşılaşılan toplumsal yargı olduğu da dikkat çekici bir detaydır. Ne yazık ki günümüzde bile bu ön yargıların tamamen sona erdiğini iddia etmek mümkün değildir.

“*Elit Babalar ve Entelektüel Kızları*” âleminin bir diğer önemli siması da Ata Paşa’nın (II. Mahmut’un vezirlerinden) oğlu Şevket Bey’in kızı Belkıs Şevket Hanım’dır. Belkıs Şevket Hanım, Şehbal mecmuasının kadın yazarlarından birisi olmasa da önemli bir vesile ile Şehbal mecmuasında yer almıştır.

Türk kadınları içinde uçağa binen ilk Osmanlı kadını unvanını kazanan Belkıs Şevket Hanım, Ayastefanos’da Tayyareci Fethi Bey’in idare ettiği “*Osmanlı*” adlı tayyareye binerek havalanmış ve bir saate yakın bir süre boyunca İstanbul semalarında, bilhassa Beyoğlu üzerinde seyahat etmiş, sonrasında Ayastefanos’a tekrar iniş yapılmıştır. Bu uçuş hakkında Şehbal mecmuasının 87. adedinde çok sayıda fotoğrafa yer verilmiştir. Bu uçuşa dair bir başka fotoğraf ise Belkıs Şevket Hanım’ın da yazarı olduğu “*Kadınlar Dünyası*” adlı mecmuanın 119. sayısının kapak resmi olarak okurların dikkatine sunulmuştur.

XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Kadın entelektüellerinin en popülerlerinden biri de şüphesiz Halide Salih (Edip Adıvar) Hanım’dır. Şehbal mecmuasındaki

künyesi ile Halide Salih Hanım; 1882’de İstanbul’da doğmuş, Ceyb-i Hümayun kâtiplerinden Mehmet Edip Bey’in kızıdır (Ünsal, 2010: 2; Aytemiz, 2001: 1). Halide Salih Amerikan Kız Koleji’nin ilk mezun kızlarından. Okul derslerinden başka özel dersler de almıştır. Kuran, Arapça, İngilizce ve musikinin yanı sıra Filozof Rıza Tevfik’ten felsefe ve edebiyat dersleri de almıştır. 1901’de Amerikan Kız Koleji’ni bitirmesiyle Matematik öğretmeni Salih Zeki Bey ile evlenmiştir (Ünsal, 2010: 2). Bu dönemlerde yazdığı eserleri Halide Salih künyesi ile imzalamış olan Osmanlı kadın entelektüeli, Salih Zeki Bey’in ikinci evliliğini yapmak istemesi üzerine, 1910 yılında Salih Zeki Bey’den boşanmıştır. Evliliğinin sona ermesinden sonra babası Mehmet Edip Bey’e izafeten Halide Edip künyesini kullanmaya başlamıştır.

Halide Hanım, yazdığı yirmi bir roman, dört hikâye kitabı, iki tiyatro eseri ve çeşitli incelemeleriyle Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin en çok yapıt veren yazarlarından (Aytemiz, 2001: 1).

Halide Hanım, John Abbot’ dan yaptığı “*Mader*” adlı çeviriyle adından söz ettirse de, yazar olarak tanınması 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlamıştır. “*Tanin*” gazetesinde “*Halide Salih*” imzasıyla yazdığı yazılar büyük ilgi uyandırmış, hikâye ve romanlarını da bu tarihten itibaren yayınlamaya başlamıştır. II. Meşrutiyet devrinde yayın hayatına atılan ve kadınlara mahsus ilk mecmua olan “*Demet*” gazetesinde yayımlanan “*Raik’ in Annesi*” adlı yapıtı yarım kalmıştır. “*Resimli Roman Mecmuası, Musavver Muhit, Şehbal ve Büyük Mecmua*” gibi süreli yayınlarda yazıları yayımlanan Halide Hanımefendi, hikayelerinde “*Genç kadın psikolojisini*” işlemeye ağırlık vermiştir (Ünsal, 2010: 2). 1908 yılında Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başlamış, “*Heyulâ*” adlı ilk romanını yayınlamıştır. 31 Mart Vakası nedeniyle Mısır’a gitmek zorunda kalan Halide Salih (Aytemiz, 2001: 1), Mısır’da iken “*Isabel Fry*” adlı İngiliz bir arkadaşından aldığı davet üzerine, çocuklarını eşi Salih Zeki Bey’e emanet ederek, İngiltere’ye gitmiştir. Halide Salih’in bu seyahati, Batılı birçok sanatçı ve bilim adamıyla tanışmasına, “*Batılı Kadın Hareketi*” hakkında, yakından gözlemlerde bulunmasına imkân sağlamıştır (Ünsal, 2010: 3). Halide Salih, o dönemde İngiltere’de sürüp giden kadın erkek eşitliği ve kadınlara oy hakkı verilmesine ilişkin tartışmalara tanık olmuş, kadın erkek eşitliğinin önemli savunucularından biri olan “*Bertrand Russell*” gibi dönemin önemli fikir adamlarıyla tanışmıştır (Aytemiz, 2001: 2).

Balkan Savaşları esnasında hastanelerde çalışan Halide Hanım, Teali-i Nisvan Cemiyetinin kurucuları arasında yer almış, Türk Ocakları'nın faaliyetlerine katılmıştır. 1909 yılından itibaren ülkenin eğitim sorunlarıyla ilgilenmeye başlamış, 1916'da Beyrut ve Şam'daki okulların düzenlemeleri ile de ilgilenmiştir. Cemal Paşa'nın davetiyle genç öğretmenlerle birlikte Suriye ve Lübnan'a gidip okullar ve yetimhanelerle meşgul olmuştur. İstanbul'a döndüğünde; Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi, M. Emin Yurdakul gibi isimlerle birlikte Türk Ocağı'nın Hars ve İlim Kurulu'na seçilmiştir. Darülfünun Batı Edebiyatı hocalığına atanan Halide Hanım, bir yandan da Robert Kolej'indeki eğitim işleriyle uğraşmıştır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'da başlayan protesto toplantılarına katılmış ve etkili konuşmalarıyla dikkat çekmiştir. Özellikle Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet mitinglerindeki söylevleri isminin tanınmasında çok etkili olmuştur. 1919 yılında İzmir'in işgalini protesto mitinglerine katılan Halide Hanım, İstanbul'un işgali üzerine eşi Adnan (Adıvar) Bey ile birlikte Anadolu'ya geçerek Millî Mücadeleye fiilen de katılmış, İstiklal Harbi sürecine de tanıklık etmiştir. 1924 yılında eşi ile birlikte Türkiye'den ayrılan Halide Hanım, dönüşünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı Profesörlüğü'ne atanmıştır. 1950 ile 1954 yılları arasında İzmir milletvekilliği (Ünsal, 2010: 3; Aytemiz, 2001: 2) de yapan Halide Hanım, politikayı da yakından takip etmiştir.

XX. yüzyıl başlarında Osmanlı sosyal kültürel yaşamında etkinlik sergileyen Osmanlı kadın entelektüeller Cumhuriyet döneminde de etkinliklerini sürdürmeye devam etmiş olsalar da çoğu Halide Salih (Edip Adıvar) Hanımefendi kadar popülaritesini devam ettirememiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI KADINININ EĞİTİM VE BİLİM DÜNYASINA KATKI SAĞLAYAN ENTELEKTÜELLER

1. JİMNASTİK MUALLİMİ SELİM SIRRI BEY

Şehbal eksenli bu tez çalışması sırasında, Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına dair katkılarının dikkat çekici bir boyutta olduğu anlaşılmıştır. Özellikle İsveç hatıralarını yansıttığı makalelerinde kadının kamusal alanda rahatça yer almasına dair gözlemleri ve kadınların sosyal ekonomik faaliyetlerde bulunabilmelerine dair aktarımlarının ilham kaynağı olacak düzeyde olması bu kanıyı destekleyen somut örneklerdir. Bu bağlamda makale sayısı üç taneyle sınırlı kalmasına rağmen makalelerinin Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına ve kazanımlarına dair oldukça geniş bir yelpazede dikkat çekmesi, çalışmaya Selim Sırrı Bey'in makalelerinin analizi ile başlanmasında etkili olmuştur.

Selim Sırrı Bey¹⁶ 1908 yılında İstanbul'da ilk özel Terbiye-i Bedeniye Mektebi'ni açmış, Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti'nin de kurucusu olmuştur. 31 Mart hadisesi sırasındaki faaliyetleri ile dikkat çekmesi üzerine biraz gözden uzaklaştırılması maksadıyla Paris'e gönderilmek istenmiş, kendisi İsveç'i tercih ederek Stokholm'e gitmiştir. Bu ülkede jimnastik üzerine önemli incelemelerde bulunan Selim Sırrı'nın hayatında İsveç'te geçirdiği günler önemli bir yer tutmuş, bu seyahat Osmanlı spor dünyası adına beden terbiyesi dalında da bir dönüm noktası olmuştur. Kendi deyişiyle pazuları ile gidip kafası ile dönen Selim Sırrı Bey, İsveç

¹⁶ Selim Sırrı Bey, 25 Mart 1874 yılında Mora Yenişehir'de doğmuştur. 1882 senesinde Mekteb-i Sultani'ye verilmiş, sekiz senelik eğitim hayatında üstün bir başarı sergileyemese de, en sevdiği ders jimnastik dersi olmuştur. Ailesinin karşı çıkmalarına rağmen sporla ilgilenmekten vazgeçmeyen Selim Sırrı Bey, ailevi ve maddi sebepler nedeniyle Mekteb-i Sultani'den ayrıldıktan sonra, Mühendishane-i Berr-i Hümayun'a yani Askeri Kara Mühendislik Okulu'na girmiştir. 1901 yılında yüzbaşı olarak tayini İstanbul'a çıkan Selim Sırrı Bey, burada da çeşitli gazetelere sporla ilgili yazılar yazmaya başlamış, özel spor hocalığı ve öğretmenlik de yapmıştır. Maarif Nazırı olan Emrullah Efendi'nin yardımıyla İstanbul ve Vilayet Terbiye-i Bedeniye Müfettişliğine getirilmiş, ancak o dönemde okullarda beden terbiyesi dersinin olmaması nedeniyle bu durum bazı eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştirilere cevap veren Maarif Nazırı, Selim Sırrı Bey'in, mekteplere önce Terbiye-i Bedeniye dersleri getireceğini, sonra da teftiş edeceğini belirtmiştir. Selim Sırrı Bey İsveç'ten getirdiği halk türkülerinden birine, edebiyat hocaları Ali Ulvi tarafından güfte yazılmasını rica etmiş, bu beste ve güfte de İstiklal Harbi sırasında Mustafa Kemal ve arkadaşları arasında "*Dağ Başını Duman Almış*" marşı olarak meşhur olmuştur (Altın, 2016: 98-105).

jimnastiğinin Osmanlı Devleti'ndeki öncülerinden biri olmuştur (Altın, 2016: 104).

Mekteplerde kız öğrencilerin de jimnastik dersleri almaları gerektiğini düşünen Selim Sırrı Bey'in bu görüşü savunmasında İsveç'teki izlenimlerinin önemli bir etkisi olmuştur. İsveç gezisi sırasında kız öğrencilerin de beden terbiyesi dersleri aldığını, jimnastiğin en zor hareketlerini dahi başarıyla sergilediklerini gören Selim Sırrı Bey, Osmanlı kadınlarına da jimnastik yapmaları önerisinde bulunmuş, mekteplerde kız öğrencilerin de erkekler gibi beden terbiyesi dersleri almaları gerektiğini öne sürmüştür. Şehbal'deki bir makalesinde ve başka mecmualardaki yazılarında da bu mevzuda cesur görüşler ileri süren Selim Sırrı Bey'in bu fikirleri edinip savunmasında İsveç seyahati ve bu seyahatteki izlenimleri etkili olmuştur.

Jimnastik muallimi Selim Sırrı Bey, Şehbal mecmuasında yer alan makalelerinde İsveç gezisi sırasında ziyaret ettiği bazı eğitim ve hayır kurumlarına dair izlenimlerini kaleme almıştır. İsveç izlenimlerini aktardığı bu makalelerde İsveç'te kadınların ilk mektepten yüksek öğrenime kadar rahatlıkla eğitim alabildiklerini, yüksek öğrenim kurumlarında öğretim görevliliğine kadar yükselebildiklerini ifade etmiştir. Kadınların sosyal hayatta bir birey olarak tek başlarına yer alabildiklerini, hemen hemen her alanda kadın çalışanlara ve kadın görevli ve işletmecilere rastladığını dile getirmiştir. Selim Sırrı Bey bu seyahati sırasında "*Selamet Ordusu*" adlı bir hayır kurumunun da finanse ettiği bazı merkezleri ziyaret etmiş, bu ziyareti sırasında Selamet Ordusu mensubu kadın görevlilerin kendisine refakat ederek kurumları tanıttıklarını ve sorularını yanıtladıklarını belirtmiştir.

Selim Sırrı Bey makalelerinde zaman zaman İsveç'te kadınların kamusal alanda sahip oldukları imkân ve hakları hayranlıkla karşılamış, ister istemez bu imkân ve hakları Osmanlı kadınlarının imkânlarıyla kıyaslayarak bu izlenimlerine ayrıca dikkat çekmiştir. Bu kurumları gezerken kurumlarda eğitim gören genç kadınları ve eğitim imkânlarını gözlemlemiş, kurumlardaki görevli ve yöneticilerin de kadın olması yazarın oldukça dikkatini çekmiştir.

Selim Sırrı Bey, Şehbal Mecmuasının R. 15 Ağustos 1325 tarihinde yayımlanan 10. sayısında "*Hanımlarımıza*" adlı sütunda "*İsveç Hatıraları, Stokholm Kadınları*" başlıklı makalesinde kadınların ilim ve fende, seviyelerinin yükseltilerek erkeklerle eşit imtiyaz ve haklara sahip olabilmeleri için mücadele konusunda İsveçliler'in, Avrupa'nın medeni milletlerine öncülük ettiğini gözlemlediğini

belirtmiştir. İsveç'te birçok uygarlığa nazaran bu eşitlik olgusunun, tarihi dönemlere kadar dayandığını vurgulayan Selim Sırrı Bey, İsveç'te kanun ve adetlerden kaynaklanan kısıtlamaların kaldırılmasının ise “*Feminizm*” akımının etkisiyle yürütülen mücadelelerin başarısı olduğunu dile getirmiştir. İsveç'te eğitim öğretim konusunda, kadınların erkeklerle eşit kabul edildiğini, hatta ibtidai mekteplerin (temel eğitimin) her iki cinse mensup çocuklar için zorunlu olduğunu belirtmiştir. İskandinavya'nın her tarafında tıpkı erkekler gibi kadınlara yönelik idadi mektepler, mekatib-i aliyeler, dârülmuallimâtlar ve her şehirde sanayi mektepleri (sanat okulları) olduğu ifade edilmiştir.

Selim Sırrı Bey, İsveç'te eğitim kurumlarının bir kısmının Maarif eliyle idare edildiğini, diğer bir kısmının ise özel olmakla beraber yine Maarif'in maddi yardım ve teşvikleriyle desteklendiğini belirtmiştir (Şehbal, 1325: 10, 198). İsveç'te, Mekatib-i İdadiye adında (Osmanlı Devleti'ndeki Mekteb-i Sultani benzeri) liselerde, eğitimin 6 ila 8 yaşındaki çocuklara mahsus üç iptidai sınıf ile rüştiye ve idadi derecesinde ayrıca sekiz sınıftan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Bundan başka iktisat ve umur-u beytiye tedris edilen ve bir sene devam edilen ihtiyari bir sınıfın daha olduğunu belirtmiştir. Yazar, İsveç'te okulların gündüzlü olduğunu, yıllık ücretlerin küçük sınıflar için dört lira, büyükler için on lira iken bu okullara her yıl 10 kız öğrencinin ücretsiz, 5 kız öğrencinin ise yarı ücretle kabul edildiğini nakletmiştir.

Selim Sırrı Bey, İsveç'te 88 inas (kızlar) idadi mektebi bulunduğunu, hükümetçe bu okullara destek olarak yıllık 200,000 kuruş tahsisat verildiğini, okullardaki mevcut öğrenci miktarının ise 12380 civarında olduğunu ifade etmiştir.

İsveç'te Dârülmuallimâtta eğitimin, dört yıl olduğunu, bu okula alımların ise seçme sınavıyla yapıldığını, bu seçme sınavına katılacak adayların idadi tahsilini tamamlamış olmalarının da önemli bir ön koşul olduğunu belirten Selim Sırrı Bey, İnas İdadi Mektepleri ile Dârülmuallimâtlarda fenden matematiğe, sosyal bilimlerden yabancı dile kadar çeşitli derslerde eğitim verildiğini nakletmiştir (Şehbal, 1325: 10, 198).

Selim Sırrı Bey, Dârülmuallimâtlarda eğitimin ücretsiz olmasıyla beraber yardıma ihtiyacı olan öğrencilere başarıları oranında maddi mükâfatların da verildiğini ifade etmiştir. Kadınların 1856 yılından itibaren Musiki, 1866 yılından itibaren Sanayi'-i Nefise Akademilerine (Güzel Sanatlar Akademisi) ve 1870

yılından itibaren ise, Dârülfünûnlara kabul edildiklerini beyan etmiştir. 1870'den 1898 yılına kadar 506 kadının tıp, hukuk, fûnun ve edebiyattan doktora imtihanı verip, Upsal Dârü'l- Fünûnu'ndan Şehadetname aldıklarını Upsal Dârülfünûnu'nun tıp ve hukuk derslerinin birer şubesinin profesörünün de kadın olduğunu söylemiştir.

Selim Sırrı Bey, İsveç'te 1882 den beri hükümet ve özel şirketlerin memur alımı için açtıkları sınavlara kadınların da katılabildiğini belirtmiştir. Kadınların posta, telgraf, şimendifer, banka gibi birçok mali müessesede memur ve müstahdem, tuhafiyeye, bakkaliyeye, züccaciye mağazaları, bonmarşe ve emsali ticarethanelerde idare ve işletmecilik yaptıklarını gözlemlediğini ifade etmiştir. Yazar; iskele memurlarının, vapur biletçilerinin, berber, lokanta hizmetçileri, aşçılar, sütçüler, ekmekçiler, kitapçılar, kâğıtçılar, tütüncüler, birahaneciler ve şekerlemecilerin kadın olduğunu, hamamlardaki tellaklara kadar kadın çalışanlara rastlamanın mümkün ve olağan bir hadise olduğunu sözlerine eklemiştir. Selim Sırrı Bey, bu gözlemlerinin sonucunda oldukça şaşırılmış bu durumu medeniyetin ve gelişmişliğin önemli bir kanıtı olarak kabul ettiğini belirtmiştir (Şehbal, 1325: 10, 198).

Selim Sırrı Bey, Stockholm de Terbiye-i Bedeniye Dârülmualiminin kızlar şubesinin öğrenci seçme imtihanına dair de önemli gözlemlerde bulunmuştur. Otuz kadar genç kızın, teknik usullerine uygun olarak birçok jimnastik hareketi sergilediğini, Romanya ve Bulgaristan'dan, İspanya ve Şili'den gelmiş dört beş ecnebi kadının da imtihanda yer almasının dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Kız öğrencilerin görünüş olarak basit, gösteriş ve süsten uzak oldukça sade giyimli olduklarını; tavırları, yürüyüşleri, atlayışları, ipe çıkışları başta olmak üzere her halleri ile nasıl itinalı bir terbiyenin mahsulü olduklarını sergilediklerini hayranlıkla ifade etmiştir. Selim Sırrı Bey, bu seçmeler sırasında, kız öğrencilerin bir saat kesintisiz antrenman yaptıklarına şahit olduğunu da sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1325: 10, 198).

Selim Sırrı Bey, Stokholm seyahati sırasında kendisine refakat eden Yüzbaşı Baron Dô Creutz'in, kendisini Stokholm civarında bulunan villasına davet etmesi üzerine davete icabet ederek İsveçli bir ailenin yaşantısını da yakından gözlemleme şansı bulmuştur. Yemekte İsveç'in kibar ailelerine mensup birkaç madam ve matmazelin de iştirak ettiğini belirten Selim Sırrı Bey, hepsinin de gayet güzel Fransızca konuştuklarını dünyanın her tarafını gezmiş olduklarını hayretle ifade etmiştir. Yemeğe katılan bir Miralay kızının, İngiliz edebiyatına oldukça hâkim

olduğunu gösteren anlatımları, yemekten sonra başka bir madamın piyanoda önemli müzisyenlerin eserlerini ustaca icra etmesi, Selim Sırrı Bey'in bir hayli dikkatini çekmiştir. Davetteki kadınlar Selim Sırrı Bey ile Osmanlı kadınları hakkında sohbet etmek istemişler ancak, Osmanlı kadınları hakkındaki bilgilerinin Piyer Loti'nin birkaç eserinden ibaret olması, Selim Sırrı Bey'i hayal kırıklığına uğratmıştır.

Ev sahibesinden dârülfünun mezunu olduğunu öğrendiği bir madama, Selim Sırrı Bey İsveç'de zengin ailelerin kızlarına ne şekilde eğitim verdiklerini sormuştur. Bunun üzerine Madam'ın bu soruyu çok garip karşıladığını ve İsveç'de ailelerin evlatlarının eğitimi için zengin olmaya ihtiyaç duymadıklarını belirttiğini nakletmiştir. Madam, kızlarda özellikle yabancı dil eğitimine çok önem verdiklerini; Fransızca, İngilizce, Almanca olmak üzere birden fazla yabancı dil öğrettiklerini ifade etmiştir. Okullardaki Tarih-i Tabi'i, Nebatat ve İlm-i Tabakat¹⁷ dersleri sayesinde de kızlarının köylere, sayfiyelere, gezmelere gittikleri zaman kırlarda, ovalarda tesadüf ettikleri ağaçlar, çiçekler, kelebekler, deniz kenarlarındaki sedfler, hatta taşların dilinden anlayabildiklerini bu sayede kâinat kitabını okuyabildiklerini, okullarda umur-ı beytiyeye¹⁸ dair dersler de okutulduğunu belirtmiştir. Madam sözlerine devam ederken, on üç yaşından itibaren kızların aile arasında her türlü bahislere hatta siyasi meselelere bile katılabildiklerini, kadınların da erkekler gibi söz hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. Nitekim aile içinde de olsa bu bahislerin, kız çocuklarının fikir ve nazarını uyandırmaya, iyi düşünmeye, muhakeme etmeye, her şeyi analiz edebilmeye vesile olduğunu, bu gibi faziletlerin tahsil ile değil görgü ve tecrübe ile kazanılabildiğini söylediğini ifade etmiştir. Selim Sırrı Bey, Madam'ın kızların her tercihlerinde serbest bırakıldıklarını bu sayede kendi kendilerini idare etmeyi öğrenebildiklerini belirttiğini nakletmiştir (Şehbal, 1325: 10, 198- 199).

İsveç'de evli kadınların temel görevinin, ev yönetimi ve evlat yetiştirmek olduğunu belirten Selim Sırrı Bey, İsveç'in bilim ve sanatta gösterdiği başarının sırrının, eğitilmiş ve kültürlü annelere dayandığını ifade etmiştir. Böylesi fevkalade bir eğitimle yetişen müstakbel annelerin, İsveç'in medar-ı iftihar olan bilim adamı ve sanatçıların yetişmesinde de önemli bir vazife ifa ettiklerini ve daha birçok büyük insanı yetiştirmeye devam edecekleri kanaatini edindiğini belirterek "*Bir milletin terakkisinin mi'yar-ı hakikisi kadınlarıdır.*" diyerek makalesini sona erdirmiştir

¹⁷ Yaratılış -Oluş Tarihi, Botanik, Jeoloji.

¹⁸ Ev işleri.

(Şehbal, 1325:10,199).

Selim Sırrı Bey, İsveç gezisi sırasında dikkat çekici gözlemlerde bulunmuş ve bu gözlemlerini Şehbal'de yer alan makalelerinde paylaşmaya devam etmiştir. Şehbal mecmuasının R. 1 Kanun-ı Sani 1325 tarihinde yayınlanan 18. adedinin 359, 360 ve 361. sayfalarında “İsveç Hatıraları; Kızlar Misafirhanesi, Çocuklar Evi, Anneler Evi” başlıklı yazısında alt gelirli ve düşük sosyo ekonomik statüye mensup olan kadınların, eğitim görerek konaklayabildiği hayır kurumlarına dair gözlem ve intibalarını nakletmiştir. Selamet Ordusu mensuplarının refakatiyle ağırlanan ve bilgilendirilen Selim Sırrı Bey'in “Kızlar Misafirhanesi, Çocuklar Evi, Anneler Evi” gibi eğitim ve sığınma merkezlerine dair gözlem ve intibalarının; Selim Sırrı'nın düşünce dünyasında derin izler bıraktığı, makalesinde geçen ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır. Şehbal mecmuasının 18 numaralı adedinin 359 ve 360. sayfalarında bahsi geçen eğitim ve hayır kurumları ile bu kurumlarda himaye edilerek eğitim verilen kadınlara dair fotoğraflara da yer verilmiştir (Bkz.: EK-8).

Selim Sırrı Bey makalesine, Selamet Ordusu zabitanından Matmazel Petri adında bir memure ile bazı hayır kurumlarını ziyaret etmek üzere sözleştikleri yer ve saatte buluştuklarını ifade ederek başlamıştır. Yaklaşık üççeyrek saatlik bir yürüyüşün sonunda, şehrin güneyinde, bir otelin önünde durduklarını ve Matmazelin, bu mekânın Selamet Ordusu'nun kadınlara mahsus misafirhanesi olduğunu söylediğini belirtmiştir.

Matmazel Stokholm'de varlıklı ailelerin hizmetçilik, dadılık, aşçılık, mürebbiyelik gibi ev işleri için evlerinde çalıştırdıkları memurların ekseriyetle kadın olduklarını, bu kadınların büyük bir kısmının da taşradan başkente iş bulmak için geldiklerini, barınmak için güvenli ve uygun fiyatlı yerlere ihtiyaç duyduklarını, ifade etmiştir.

Matmazel Petri, Selamet Ordusu'nun Stokholm'de, taşradan başkente çalışmak için gelen genç kızların ikameti için dört büyük misafirhane tesis ettirdiklerini, önünde buldukları binanın da onlardan biri olduğunu belirtmiş ve Selim Sırrı Bey'i misafirhanenin müdiresi ile tanıştırmıştır. Selim Sırrı Bey müdirenin kırk yaşlarında, temiz ve sade giyimli görüldüğünü, Fransızcasının pek az olması nedeniyle, meramını anlatırken acze düştüğü için mahcubiyet duyduğunu belirtmiştir. Selim Sırrı Bey muhtemelen müdirenin, idadi tahsilini bitirdiği günden beri, Fransızca konuşma vesilesi bulamadığı için zorlandığı kanaatini ifade etmiştir

(Şehbal, 1325: 18, 359).

Kızlar misafirhanesinin müdiresi, ev işleri için istihdam edilecek çalışanların hüviyetlerinin layığıyla bilinmesi gerektiğini, nitekim hakir görülebilecek bir hizmetçi kızın bile aile fertlerinden biri gibi sayılabileceğini, aile bireyleri onların varlığının farkında olsa da olmasa da, onların aile ve aile bireyleri ile ilgili her türlü mevzuya vakıf olacaklarını, hatta kötü alışkanlıkları varsa ailenin küçük ve zayıf bireyelerine nüfuz edebileceklerini ifade etmiştir. Müdire hanım, bu hususta mürebbiyelerin konumunun daha da önemli bir hal aldığı söyleyerek hem aileleri kötü ahlaklı kimselerin şerrinden korumanın, hem de geçim kaygısıyla memleketlerinden gelen kızların istismara uğramasını önlemenin önemli bir konu olduğunu sözlerine eklemiştir. Selim Sırrı Bey, müdire hanımın sözlerine devam ederken, yerinden kalkarak kendilerini büyükçe bir salona buyur ettiğini belirtmiştir.

Bu salonda büyük bir masanın etrafında, başları sınıksız taranmış, yaşları on sekiz ile yirmi beş arasında değişen, önlüklü kırk kadar kızın oturduğunu, kiminin dantel ördüğünü, kiminin ise gazete okuduğunu gözlemlemiştir. Selim Sırrı Bey, kendilerini görünce kızların hepsinin ayağa kalktıklarını madamın işaretiyle ise yerlerine oturduklarını belirtmiştir. Bu genç kızlar evlerde çalışmak üzere taşradan gelmiş hizmetçi, aşçı ve dadı namzetleri idi. Bitişikteki salonda da yine hizmetli ve mürebbiyelerle beraber fazladan piyano ve kütüphanenin gözüne çarptığını söyleyen Selim Sırrı Bey, elişer kişilik iki büyük yemekhaneyi gezdikten sonra yukarı katta yer alan yatakhaneleri dolaştıklarını aktarmıştır.

Yatakhanelerin de yirmişer yataklı birer salondan ibaret olduğunu belirten Selim Sırrı Bey, hizmetçi kızlar ile mürebbiye kızların yataklarının farklı olmasının dikkatini çektiğini ifade etmiştir. Madam ile arasında soru cevap şeklinde bir söyleşi yaşandığını belirten Selim Sırrı Bey Madam'a, günlük yemek ve yatak ücretlerinin ne kadar olduğunu, bu parayı verme imkanı olmayanlara nasıl muamele edildiğini sormuştur. Madam bu genç kızları, kendilerine birer iş ve kalacak yer temin edene kadar misafir ettiklerini, bir kapıda işe girince borçlarını kazandıkları aylıkları ile ödedikleri cevabını vermiştir. Selim Sırrı Bey Madam'a alınan ücretlerin bu misafirhaneyi idare etmek için, yeterli olup olmadığını merak ettiğini sormuş Madam, refakatinde bulunan matmazellerle iş bölümü yaptıklarını, çamaşır ve aşçı ücreti vermediklerini, binanın ise Selamet Ordusu'nun malı olduğunu, fazla gelirleri olmasa da idare etmekte güçlük çekmediklerini aktarmıştır (Şehbal, 1325: 18, 359).

Selamet Ordusu hayır kurumlarının kâr amacı gütmeyen başkente gelen toy ve kimsesiz genç kızları himaye etmesi Selim Sırrı Bey'in oldukça dikkatini çekmiştir, hatta İstanbul'a taşradan gelen ve evlerde hizmetçilik, çamaşırcılık yapan “*kolcu kadınlar*” ın halini kıyaslarken bu hayır kurumlarının kadınların ekonomik ve sosyal yaşama katılımına sağladığı katkıları takdir ettiğini belirtmiştir (Şehbal, 1325: 18, 359).

Selim Sırrı Bey Madam'a teşekkür ederek, Matmazel ile sokağa çıktıklarını, treni kaçırmamak için yürümeye koyulduklarını ifade etmiştir. Matmazel, Selamet Ordusu hayır kurumlarından, çocuklara mahsus olan evlerinin, taze ve temiz havası münasebetiyle civar köylerde tesis edildiğini dört istasyon ileride Sunbyberg'de iki büyük sayfiyeleri olduğunu belirtmiştir. Selim Sırrı Bey biletlerini alıp trene yetiştiklerini ve iki üç durak geçerek, yaklaşık yirmi dakikada Sunbyberg'deki sayfiyeye ulaştıklarını belirtmiştir.

Selim Sırrı Bey, biraz sonra otuz yaşlarında bir Matmazel'in koşarak yanlarına geldiğini, İsveçce Matmazel Petri'ye kendilerini beklettiği için özür dilediğini ve çocuklarla yemeğe inerek onlara nezaret etmek zorunda olduğunu izah ettiğini aktarmıştır (Şehbal:18, 359- 360).

Selim Sırrı Bey Müdirenin, bunları acele acele söylerken nazarının Selim Sırrı Bey'e tesadüf ettiğini, hürmetle eğilerek bir baş selamı verdiğini ve yine arkadaşına Mösyö'yü tanımadığını ve yabancı biri olduğunu tahmin ettiğini belirtmiştir. Matmazel Petri gülerek misafirin ecnebi olduğunu, Miralay Larso'nun emriyle “*Selamet Ordusu*” himayesindeki hayır kurumlarını gezdirdiğini belirtmiştir. Müdire, Matmazel Petri'ye misafirin uyruğunu sormuş ancak Osmanlı veya Türk olduğunu tahmin edememiştir. Matmazel Petri'nin Müdire'ye, Selim Sırrı Bey'in Türk olduğunu belirtmesi üzerine Müdire Hanım, mahcubiyetle karışık şaşkınlığını gizleyememiştir. Müdire hanım, şaşkınlığını saklayamadığı için utanarak fena Fransızcası ile özür dilemiş, daha önce hiç Türk görmediğini, Türkiye'ye dair “*Abdullah*” ve “*Bin Bir Gece*” kitabından başka şey okumadığını belirtmiş ancak Türklerin de meşrutiyet rejimine geçtiğinden haberdar olduğunu ve bu durumu memnuniyetle karşıladığını da sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1325: 18, 360).

Müdire Hanım'ın sözlerine İsveçce cevap verdiğini belirten Selim Sırrı Bey, Müdire Hanım'a altı aydır memleketlerinde bulunduğunu, spor, eğitim ve hayır kurumlarını gezip gözlemlendiği gelişme ve ilerlemeleri memleketine yazarak okurları

ile paylaşmak istediğini ifade etmiştir. Selim Sırrı Bey, İsveç’de kadınların sosyal yaşamlarını rahatça sürdürmelerinden oldukça etkilenmiştir. Eğitim imkânları veya ekonomik faaliyetler anlamında kamusal alanda rahatça hareket edebilmelerinin Osmanlı kadınları için bir ilham kaynağı olabileceğini düşünmüş ve bu düşüncelerini yazı ve makaleleri ile Şehbal’de okurlarına nakletmiştir.

Selim Sırrı Bey, Matmazel Petri’nin katkıları ile Selamet Ordusu’nun iki büyük evini gördüğünü, yine onun rehberliğinde Müdire Hanım’la tanıştığını, yetim çocuklara sığınak olan sayfiyelerinin hakkında malumat edinmeyi ümit ettiğini sözlerine eklemiştir.

Matmazel biraz mahcup olarak bazı kadınların gayrı meşru ilişkiler sonucunda dünyaya getirdikleri babasız çocuklarını, çocuklar iki yaşına gelene kadar emzirdiklerini, emzirdikten sonra söz konusu yavrucuğu kurumlarına bıraktıklarını, çocuklar yedi yaşına gelene kadar onlara evlat gibi bakmakla yükümlü olduklarını ifade etmiştir. Matmazel, bu çocukların masum ve günahsız olduklarını, diğer çocukların hakaretlerine maruz kalmayı hak etmediklerini, bu nedenle bu çocukları yedi yaşına kadar himaye ettiklerini belirtmiştir. Matmazel çocukların yedi yaşından sonraki tahsil ve terbiyelerinin hükümetçe üstlenildiğini, büyük bir kısmının ise çocuğu olmayan ailelerce manevi evlat olarak alındıklarını söylemiştir. Matmazel evlat edinilen çocukların artık söz konusu ailenin ismini taşıdıklarını ve o ailenin varisi olduklarını da sözlerine eklemiştir.

Selim Sırrı Bey, yemekhane denen gayet temiz bir salonda, onar kişilik sofralarda iki ila beş yaş arasında elli kadar çocuğun sessizce yemek yediğini belirtmiş, Mülazım Matmazeller’in çocuklara nezaret ettiklerini, yaşı çok küçük olanlara ise özel görevlilerin yemek yedirdiklerini nakletmiştir. Müdire Hanımın refakatiyle oyuncak odası ile yatakhaneleri gezdikten sonra, bahçeye çıktıklarını, mülazım matmazellerin de yemeğini yiyen çocuklara bahçede oyunlar oynattıklarını ifade etmiştir.

Müdire Hanım misafirlerini, yirmi dakikalık bir mesafede yer alan bir diğer köşke getirmiş ve bu müessese hakkında bilgi vermiştir. Bu misafirhanenin, evlilik dışı gebelik geçiren ve doğum yapan kimsesiz kadınların, yenidoğan bebekleri ile himaye edilip misafir edildiği, kadınlara özgü bir “*Analar Evi*” olduğu belirtilmiştir (Şehbal, 1325: 18, 360).

Selim Sırrı Bey Matmazel ile Müdire Hanımın eşliğinde, birer metre ara ile dizilmiş, kırk kadar mini mini karyola içinde iki aylıktan başlayarak bir yaşına kadar çeşitli yaşlarda bebeklerin bulunduğu bir salona girdiklerini aktarmıştır. Bu kırk süt bebeğine oradaki bebeklerden birinin annesi olan sadece bir kadının nezaret ettiğini gören Selim Sırrı Bey, bu durumun oldukça ilgisini çektiğini ifade etmiştir. Dışarı çıkınca, sabırsızlıkla Müdire Hanım'a bu çocukların annelerinin nerede olduğunu, annelerin ağlayan bebeklerini neden emzirmediklerini sorduğunu aktarmıştır.

Müdire Hanım soğukkanlı bir tavırla bu kuruma iltica edenlerin, kurumun kurallarına uymak zorunda olduklarını, çocuğuyla beraber kendilerine başvuran annelerin, kurumun üst katında el sanatı öğrendiklerini, her üç saatte bir kampana çaldığını, kampana çalınca tüm annelerin işlerini bırakarak yarım saatliğine mola verdiğini, çocuğunu emzirip altını değiştiren annelerin yine iş başına döndüklerini sözlerine eklemiştir.

Müdire Hanım misafirlerini Selamet Ordusu'nun bir diğer hayır kurumu olan analar evinde yukarı katlara çıkarmış, burada konaklayan ve büyük salonlardaki halı dokuma tezgâhlarında halı dokuyan anneleri göstermiştir. Sırayla nöbetleşerek annelerden bir tanesinin, birer saatliğine bebelere nezaret ettiğini, diğer annelerin ise bu arada muallim mülazım matmazellerin nezaretinde, tezgâhlarda halı dokuduklarını aktarmıştır.

Selim Sırrı Bey, analar misafirhanesinde ağlayan bebelere dair şahit olduğu manzaradan çok etkilenmesi üzerine Madam'a validelerin, bebelere geceleri de mi nöbetleşerek nezaret ettiklerini sorduğunu ifade etmiştir. Müdire hanım, Selim Sırrı Bey'in sorusu üzerine, kurumun yukarı kısmında koğuşlar olduğunu, geceleri her validenin çocuğunu kendi yatağına aldığını söylemiştir.

Selim Sırrı Bey, Müdire Hanım'a analar evinde misafirlik müddetinin ne kadar olduğunu sormuş, Müdire Hanım da analar evinde misafirlik müddetinin bazen bir, bazen bir buçuk sene olduğunu, bu süre içinde misafir edilen annelerin ve bebeklerin tüm ihtiyaçlarının kurum tarafından karşılandığını belirtmiştir (Şehbal, 1325: 18, 360).

Selim Sırrı Bey ile Matmazel Petri, Selamet Ordusu'nun analar evinden ayrılarak tekrar trenle Stokholm'e döndüklerini ve başka bir gün ihtiyar malul erkeklere mahsus bir darü'l acezeyi ziyaret etmek üzere Matmazel'e veda ettiğini

belirtmiştir. Selim Sırrı Bey bu gezisinin sonucunda Selamet Ordusu'nun müesseselerinden ve çalışma disiplininin oldukça etkilendiğini vurgulamıştır.

Selamet Ordusu'nun taşradan başkente çalışmak için gelen kızların misafir edildiği misafirhanenin benzerinin İstanbul'da da olması gerektiğini düşünen Selim Sırrı Bey, özellikle varlıklı ailelerin evlerinde çalışan kadınların ne kadar zorlu hayat şartlarında yaşadıklarının herkesin malumu olduğunu belirtmiştir.

Selim Sırrı Bey'in bu gezisinde kendisine refakat eden kadınların öz güven dolu tutumları ile sahip oldukları eğitim ve ekonomik imkânlardan oldukça etkilendiği anlaşılmaktadır. XX. yüzyılın başlarında bir İskandinav ülkesinde, her ne kadar Selamet Ordusu adlı bir hayır kurumunun çatısı altında olsa da kadınların bu gayret ve çaba içinde yer almaları Osmanlı kadınları için de güzel bir dayanışma örneği olarak Selim Sırrı Bey'in zihninde yer edinmiştir (Şehbal, 1325: 18, 361).

Selim Sırrı Bey Şehbal mecmuasının R. 15 Haziran 1330 tarihinde yayımlanan 99. Adedinin 54. sayfasında yer alan "*Spor*" sütununda yazdığı, "*Kadınlar Nasıl Jimnastik Yapmalı?*" adlı makalesinde, kadınların da Jimnastik yapabileceğini, Jimnastik sporu ile meşgul olan kadınların, daha sağlıklı bir görünüme erişerek, daha düzgün bir omurga duruşuna sahip olabileceklerini belirtmiştir.

Selim Sırrı Bey bir Jimnastik öğretmeni olarak, kadınların da spor yapabilmelerini, sporun özellikle Jimnastik dalıyla meşgul olmalarını, hararetle desteklemiş birçok makalesinde bu konuya dikkat çekmiştir. Başta İsveç olmak üzere seyahat ettiği birçok Avrupa ülkelerinde, okullarda kız öğrencilerin, günlük hayatta da kadınların jimnastik ve benzeri spor dallarıyla uğraştıklarını gözlemlemiş, erkeklerle rekabet edebilecek düzeyde kendini geliştirmiş kadın sporculara dahi şahit olmuştur. Bu gözlemlerinden oldukça etkilenen Selim Sırrı Bey, Osmanlı kadınlarının da pek âlâ spor yapabileceğini düşünmüş ve bu görüşünü, imkân bulduğu her mecrada dile getirmiştir.

Selim Sırrı Bey, Şehbal'deki makalesine davet edildiği ve ekserisi yabancı dil bilen, okumuş yazmış hanımlardan oluşan bir mecliste, kadınların kendi aralarında çağın gelişme ve ilerlemeleri, güzellik, zerafet, Avrupalı ve Amerikalı kadınlar, moda ve giyim konularından Antik Yunan tanrıçaları konularına kadar türlü türlü mevzulardaki tartışmalarına şahit olduğunu belirterek başlamıştır. Bu tartışmalarda

hanımefendilerin konuştukları mevzulara vakıf olduklarını ve oldukça istifade edici şeyler söylediklerini gözlemlemiştir. Hanımefendilerin tartışmaları esnasında konunun beden eğitimi ve sağlık konusuna gelmesi üzerine, lehte ve aleyhte hayli şeyler söylediklerini nihayet içlerinden birisinin hanım arkadaşlarına, aralarında bir jimnastik öğretmeni varken tartışmak yerine sorularını Selim Sırrı Bey'e sormalarını önerdiğini belirtmiştir. Hanımefendilerin hepsinin bu öneriyi kabul ederek iki üç dakika sonunda kendisine şu soruları sorduklarını ifade etmiştir.

*-Terbiye-i bedeniye nokta-i nazarından Avrupa kadınları ile bizim aramızda ne farklar görüyorsunuz?
-Kadınlarda erkekler gibi jimnastik yapsınlar mı?
-Ev işleri jimnastik yerine kaim olmaz mı?
-Eski Türk kadınları vaktiyle jimnastik mi yaptılar?
- 'Avam-ı nas bize nisbetle meşak-ı hayata daha çok tahammül ediyor; bu mukavemeti jimnastik mi te'min ediyor?' (Şehbal, 1330: 99, 54)*

Selim Sırrı Bey "*Spor; Kadınlar Nasıl Jimnastik Yapmalı?*" adlı makalesinde, bu sohbet meclisindeki hanımların, beden eğitimi ve jimnastik sporuna dair sorduğu sorulara verdiği cevapları kaleme alarak kadınlarında Jimnastik yapabileceğini, jimnastik ile meşgul olan kadınların daha sağlıklı olacağını ve daha zarif bir görünüme bürüneceklerini belirtmiştir.

Hanımefendilerin kendisinden bekledikleri açık ve net cevaplara nazaran genel değerlendirmelerde bulunabileceğini belirten Selim Sırrı Bey, Avrupalı kadınların Osmanlı kadınlarına oranla daha çevik ve dayanıklı olduğu görüşünü öne sürerek bu durumun, Batı toplumsal yapı normları ile okullarında verilen eğitim olanaklarından kaynaklandığını düşündüğünü ifade etmiştir.

Selim Sırrı Bey, Avrupa'nın büyük başkentlerine seyahat edenlerin caddelerde Doğulu kadınların aheste aheste yürüyüşünün aksine düzgün, küçük ama çevik adımlarla, ahenkli yürüyen Batılı kadınları mutlaka görmüş olduklarına dikkat çekmiştir. Batılı kadınların yürüyüşünde gözlemlediği bu durumun, psikolojik anlamda Batılı kadının hayatının her alanına özgüven şeklinde yansındığını da savunmuştur.

Selim Sırrı Bey, bu konuyu örneklemek için en elverişli unsurun okullar olduğunu ifade etmiştir. Örneğin Viyana'da idadi derecesinde bir kız mektebi ziyaret edildiğinde okulun geniş bahçelerinde teneffüs vaktinde, on üç ile on sekiz yaş arasındaki genç kızların oyunlarının erkeklerinkinden pek farklı olmadığını belirtmiştir. Bu kız öğrencilerin jimnastik derslerinde sergiledikleri uyum, sürat,

çeviklik ile yürüyüşlerindeki vakarın, ancak iyi eğitim görmüş bir orduda gözlemlenebileceğini vurgulamıştır.

Selim Sırrı Bey son yıllarda Avrupa'nın muhtelif yerlerinde düzenlenen, milletler arası terbiye-i bedeniye (Beden Eğitimi) müsabakalarında kadınlar kategorisinin de zorunlu hale geldiğini belirtmiştir. Bu müsabakalarda, erkeklerin bedensel becerilerine karşılık kadınlarında zerafet ve uyum konusunda kazandıkları mükemmeliyetin, milli oyunlara ve Terbiye-i bedeniyeeye yatkınlıklarının, dünyanın dikkatine sunulduğunu beyan etmiştir. Selim Sırrı Bey, Avrupa'da ilkokuldan itibaren tüm eğitim kademelerinde, kız erkek öğrenci ayırt etmeksizin uygulanan “*Terbiye-i Bedeniye*” dersleri sayesinde yeni bir neslin vücuda getirildiğini savunmuştur.

Selim Sırrı Bey, Doktor (Joseph Lois) Lagrange adında bir bilim adamının, terbiye-i bedeniyei kızlar için, erkeklere nazaran daha önemli bulduğunu, kuvvetli bir milleti kuvvetli validelerin doğurabileceğini savunduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda hanımefendilerin, kendisine sordukları birinci soruya terbiye-i bedeniyeeden mahrum olarak yetişen kadınlarımızın Avrupalı kadınlara denk olamayacağı kanısında olduğunu ifade etmiştir (Şehbal, 1330: 99, 54).

Selim Sırrı Bey, kadınların da spor yapabilmelerini savunmasına rağmen son zamanlarda Avrupalı kadın sporcuların erkekler gibi kas geliştirmelerini, boks ve eskrim, hokey, hatta polo gibi dallarla uğraşmalarını eleştirerek kadınların spor uğraşının, sporun belli dallarıyla sınırlı kalması gerektiğini savunmuş, Avrupalı kadın sporcuların bu durumunun aşırılık olduğunu öne sürmüştür. Selim Sırrı Bey'in bir yandan kadınlarında spor yapabileceğini savunurken, diğer bir yandan da kadınların sporun belli dalları ile sınırlı kalmaları gerektiğini öne sürmesi, savunduğu görüşte bir çelişkiye düşmekte olduğu izlenimini uyandırmıştır.

Balolarda sabahlara kadar dans edilmesine veya havasız salonlarda patenlerle saatlerce kayılmasına karşı olduğunu dile getiren Selim Sırrı Bey, Osmanlı toplumsal normlarının da henüz spor eğlencelerine müsait olmadığını ifade etmiştir. Hayatın hareketle devam ettiğini belirten Selim Sırrı Bey, bir vücuda muhtaç olduğu hareketi vermek için hareketin tür ve miktarının tayin edilebilmesinin önemli bir ön koşul olduğunu da savunmuştur.

Selim Sırrı Bey, kadınların fizyolojik farklılıklarından yola çıkılarak

kadınların jimnastik egzersizlerinde bazı sınırlamaların bulunmasının zorunlu olacağını, fikir dünyası bakımından kadınların erkekler gibi tahsil ve terbiye görmesinde hiç bir engel düşünülme de kadınların sosyal konumları bakımından vücutlarının zorluk bakımından daha alt düzeyde bir eğitim görmesi gerektiğini dile getirmiştir. Demir döven, tahta rendeleyen, odun yaran, toprak kazan, taş kıran, çekiç sallayan, kol kuvveti ile hayatını kazanan erkekler için gelişmiş bir vücut gerekirken en önemli görevi çocuk yetiştirmek olan kadınların erkekler kadar gelişmiş ve kaslı bir vücuda gereksinim duymadığını öne sürmüştür. Doktor Lagrange'ın yaptığı deneysel çalışmalarda, aynı yaş gurubuna mensup çeşitli sayıda kız ve erkek çocukların kas kuvvetlerinin ölçülerinde, erkek çocuklarının daha güçlü oldukları sonucuna ulaşıldığını ifade etmiştir (Şehbal, 1330: 99, 54).

Selim Sırrı Bey, söz konusu dönemde, geçim kaygısıyla, kadınların da fabrikalarda, tezgâhlarda, inşaatlarda, tarlalarda birçok zorlu koşullara rağmen erkeklerle rekabet edercesine, daha ucuz bir iş gücü olarak çalışma yaşamına katıldıklarını söylemiştir. Anadolu'nun birçok yerinde kadınların erkekler kadar hatta zaman zaman erkeklerden daha fazla çalışarak sabahtan akşama kadar süt sağdığını, hayvan tımar ettiğini, tarla belleyip, mahsul topladığını fakat bu çalışmaların kadının nazenin doğasına aykırı olması nedeniyle Anadolu kadınlarının kırk yaşlarına varmadan vücutlarının yıpranıp solduğunu, henüz gençlik çağlarında erkenden yaşlandıklarını beyan etmiştir (Şehbal, 1330: 99, 55).

Selim Sırrı Bey, kadın fizyolojisinin kaba ve ağır işlere müsait olmamasıyla beraber hiçbir iş yapmadan atalet içinde bir hayat geçirmelerinin de aynı şekilde beden sağlığında olumsuz etkiler yaratacağını belirtmiştir. Aşırı çalışmanın kadın bedenini vaktinden önce yıpratmasına mukabil, ataletin de beden dengelerini ihlal ederek çeşitli hastalıklara yatkınlığa neden olacağını; bu hastalıkların en önemlisinin ise psikolojik ve sinirsel rahatsızlıklar olacağını ifade etmiştir. Bu görüşünü destekleme adına da sinirsel şikâyetleri olmayan kadınların çok az olduğunu da sözlerine eklemiştir.

Hanımevendilerin sorduğu; “*Ev işleri jimnastik yerine geçmez mi?*” sorusuna nakış, biçim, dikiş ve bunlara benzer ev işlerinin hemen hemen tamamının oturularak yapılan eylemler olduğunu, yeterince bedensel hareket gerektirmediğini belirtmiştir. Hele nakış ve benzeri ev işlerinde de bilinçsiz ve yanlış duruşların kız çocuklarının göz sağlığını bozabileceği veya bel kemiklerinde sakatlanmalara neden olabileceği

uyarısında bulunmuştur.

Yemek pişirme gibi işlerde ise hanımların yemek pişirmek yerine marifetlerini sergilemeyi tercih ettiklerini; kekler, şekerlemeler, şuruplar, tatlı içkiler kaynatmayı öğrenmekle yetindiklerini belirtmiştir. Kadınların bu tür ev işlerini yapmalarının, pencere kenarına oturup romanlar okumalarından bin kat daha iyi olacağını düşünse de usulüne göre yapılacak jimnastiğin yerini tutamayacağını ifade etmiştir.

“*Vaktiyle Türk hanımları jimnastik mi yaparlardı?*” sorusuna ise tereddütsüz “*Evet!*” diyeceğini belirtmiştir. Çünkü vaktiyle Türk Hanımlarının moda belasına kapılmadıklarından ne yürüyüşlerini bozacak kadar yüksek ökçeli ayakkabılar ne de adım attırmayacak kadar dar etekli elbiseler giymediklerini söyleyerek onların daha saf, daha basit, daha sağlıklı yaşadıklarını ifade etmiştir. Eski devirlerin gailleli hayat koşullarına rağmen her evde kadınların elleri ile tanzim ettikleri bahçeleri olduğunu hanımların bu bahçelerin bakımıyla ve ev işleriyle meşgul olduklarını, ulaşım araçları henüz çok yaygın olmadığı için her yere yürüyerek gittiklerini de sözlerine eklemiştir.

“*Avam-ı nas bize nisbetle meşak-ı hayata daha çok tahammül ediyor; bu mukavemeti jimnastik mi te'min ediyor?*” sorusuna ise sıradan halk tabakasına mensup kişilerin yaşam koşullarına dair daha dayanıklı olma durumunun mantıklı bir önerme olmadığını, insan vücudunun demirden bile olsa sefalet ve mahrumiyet karşısında dayanamayacağını, halk tabakasında yayılan hastalıkların ve yaşanan ölümlerin zannedilenden çok daha fazla olduğunu öne sürmüştür (Şehbal, 1330: 99, 55).

Selim Sırrı Bey, sonuç olarak hıfzıssıhaya riayet eden, terbiye-i bedeniyeeye ehemmiyet veren milletlerde ölüm oranlarının azaldığının ve ortalama yaşam süresinin ise yükseldiğinin İsveç’ in istatistikleriyle ortaya konulduğunu ifade etmiştir. Kadınların da yedi yaşlarından itibaren ömür boyu her gün günlük işlerinin arasında zamanlarından en az yirmi dakikasını jimnastiğe ayırmayı alışkanlık haline getirmek zorunda olduklarını önermiştir.

Kadın jimnastiklerinin sıhhi ve bedii olması gerektiğini, sıhhi kısmında ciğerleri, kalbi ve bilhassa aksam-ı batniyeyi, havsalayı kuvvetlendirecek beden hareketlerinin, yürüyüşlerin, oyunların ve gezintilerin, bedii kısmında ise şarkılar ve

dansların yer alması gerektiğini belirtmiştir.

Selim Sırrı Bey, aile ortamında ve okullarda usulüne ve kurallarına uygun bir şekilde yapılacak jimnastiklerle bir milletin yeni neslinin sağlıklı ve çevik bir bünyeye kavuşturulabileceği fikrinde olduğunu ifade etmiştir. Selim Sırrı Bey'in, Osmanlı kadınlarının da Avrupalı kadınlar gibi spor yapabileceğini savunduğu bu makalenin yer aldığı Şehbal mecmuasının 99. adedinin 54 ve 55. sayfalarında Avrupalı kadın sporcuların fotoğraflarına yer verilmesi, Osmanlı kadınlarına ilham kaynağı olması ve motivasyon sağlanması bakımından ayrıca dikkat çekicidir (Bkz.: Ek-4) (Şehbal, 1330: 99, 55).

2. TAYYARECİ YUSUF KENAN BEY

1900'lerin başında bilim ve teknik dünyasının en önemli buluşlarından biride havacılık alanında gerçekleşmiştir. Türk havacılığının ilk nesil temsilcilerinden biri olan Yusuf Kenan Bey'in Şehbal mecmuasında yazdığı makalede Batı dünyasında havacılık alanında yaşanan gelişmelere dikkat çekmesi, bu konunun Osmanlı düşünce dünyasında da ilgiyle izlendiği izlenimini yaratmıştır. Ancak Yusuf Kenan Bey söz konusu makalesinde sadece havacılık alanında yaşanan gelişmelerden bahsetmekle kalmamış, Fransa'da amatör bir havacılık kulübünün kadın kursiyerlerinin başarılarından söz ederek kadınların sosyal kültürel kazanımlarına da dikkat çekmiştir.

Şehbal mecmuasının R. 15 Temmuz 1328 tarihinde yayınlanan 57. adedinin 176 ve 177. sayfalarındaki "*İlimler İle Fenler*" sütununda yer alan, İstihkâm Mülazım-ı Evvellerinden Tayyareci Yusuf Kenan Bey'in kaleme aldığı "*Avrupa'da Fen: Tayyareci Kadınlar*" başlıklı makalede, Fransa'daki "*Fünun-ı Havaiye Kulübü -Aéroclub de France-*" Tayyarecilik Mektebinde gözlemlediği deneyimleri anlatırken Avrupa'da havacılık alanında eğitim alan ve pilotluk yapan bazı kadınların öykülerini paylaşmıştır. Tayyareci Yusuf Kenan Bey bu makalesinde bir yandan Osmanlı kadınlarına önemli bir ilham kaynağı sunarken, bir yandan da söz konusu dönemde Avrupa'da havacılık alanındaki yeni gelişmeleri aktarmıştır.

Tayyareci Yusuf Kenan Bey, Doğu ile Batı arasındaki medeniyet farkını gördükçe, tarihe şanla yazılan Doğu uygarlığının adeta bir efsaneden ibaret olduğu

yanılıgına düşüleceğini ifade etmiştir. Fen ve felsefenin temelerini atan Antik Yunan ve Araplar'ın söz konusu dönemde, bilim ve fenden uzaklaşması ile Doğu uygarlığının müsbet bilimlerdeki mirasını Batılılar'ın devralıp ilerleyişini, hayret ve üzüntüyle karşıladığını belirtmiştir.

Tayyareci Yusuf Kenan Bey, Von Der Goltz Paşa'nın "*Keşf-i İstikbal*" adlı makalesinde, Doğu'nun yüzyıllardır büyük bir kargaşa içinde yaşaması nedeniyle Batı'nın Doğu uygarlığından yararlanarak fen bilimlerinde katettiği gelişmeleri bile anlamakta ve öğrenmekte güçlük çektiklerini belirttiğini aktarmıştır. Batılılar inanılmaz bir hızla bilimde ve teknikte yol alırken Doğu'nun bu gelişmelere ilgisizliğinden de yakınmıştır.

1908'de Amerika'nın "*Daytin*" şehrinde, bisiklet ticaretiyle uğraşan "*Orville-Wilbur Wright*" isimli iki kardeşin, dört beş seneden beri islah etmekte oldukları tayyarelerini dünya medeniyetine tanıttıklarını belirten Yusuf Kenan Bey, böylece insanlığın yeni bir başarısını fen kitaplarına yazdırdıklarını, 1909-1910 senelerinde icat edilen bu yeni fen harikasının gelişiminin devam ettiğini de sözlerine eklemiştir. 1909 Haziranında Fransız pilot Louse Bleriot'un Manş denizini uçarak kat etmesi ile Fransa ve İngiltere arasında hava yoluyla ulaşım sağlanmasının, 1910 yılında Paris, Truva, Nansi, Meziyar, Doha ve Amiyan mesafesinin uçakla katedilmesinin bu önemli gelişmelerden biri olduğunu ifade etmiştir. Avrupa'da hayret ve hayranlıkla karşılanan bu gelişmelerin Doğu toplumlarında en ufak bir ilgi bile uyandırmamasına şaşırarak Yusuf Kenan Bey, Doğu uygarlığının asırlardan beri uyuklama halinde olduğu tesbitinde bulunmuştur (Şehbal, 1328: 57, 176).

Batı'da havacılık alanında yaşanan gelişmelerin yanısıra Avrupa'da kadın pilotların yetişmesi ve kadın pilotların erkek pilotlarla yarışacak düzeyde cesaret ve başarı göstermesi Yusuf Kenan Bey'in oldukça dikkatini çekmiştir. Doğunun, ihtiras ve siyasi mücadelelerde boğulup derin uykusunu uyurken Batı'da kadınların erkeklerle sadece fende ve ilimde değil, medeni cesaret konusunda da yarıştığını ifade etmiştir. O gün Fransa'nın "*Fünun-ı havaiye kulübü Aéroclub de France*" havacılık kulübünden "*Tayyarecilik Şehadetnamesi*" alan amatör kursiyerlerin sekiz yüz kişi civarında olduğunu ve bunların arasında kadın kursiyerlerinde bulunduğunu belirten Yusuf Kenan Bey, diğer yandan da bu sekiz yüz kişi içinde "*Şişmanoğlu Efendi*" adında, sadece bir Osmanlı Türk'ü bulunduğunu üzülenek aktarmıştır. Şişmanoğlu Efendi de olmasa bu amatör tayyareciler arasında havacılık bilimi adına,

bir tane bile Osmanlı Türk amatörün yer alamayacağını belirten Yusuf Kenan Bey, sadece Türkler adına değil tüm Doğu uygarlığı adına bu harikulade bilimsel ve teknik icada dair sergilenen ilgisizliğin hayret verici olduğunu ifade etmiştir. Fransa'daki Tayyarecilik mekteplerinden şehadetname almış olan sekiz yüz kişi arasında sivil olarak yalnız bir Osmanlı Türk'ünün bulunmasına karşılık, dört Fransız kadın amatörün bulunduğunu belirten Yusuf Kenan Bey, söz konusu dönemde Doğu ile Batı medeniyeti arasındaki büyük farkın bu noktada da kendini gösterdiğine dikkat çekmiştir. Nitekim amatör olarak havacılıkla ilgilenen bu kadınların erkek pilotlar kadar başarılı olduklarını belirtmiştir (Şehbal, 1328: 57, 176).

Yazar tayyareciliğin iyice geliştiği o dönemde, kadınların da tayyarecilikle alakadar olmasının olağan üstü bir durum olmadığını değerlendirmektedir. 1910'da tayyarecilik söz konusu döneme nazaran henüz başlangıç devrinde iken, Madam Dê La Roche gibi tamamen bilimde ve fende ilerleme idealiyle, çok riskli olsa da pilotluğu öğrenmeye çalışan kadınların, medeni cesaret sahibi kadınlar olduklarını takdirle ifade etmiştir. Yusuf Kenan Bey, "*Fünun-ı havaiye kulübü Aéroclub de France*" kursiyerlerinden Fransa'dan şehadetnameli kadın amatörlerin isimleriyle şehadetname numaralarını da vermeyi ihmal etmemiştir.

Fransa dan şehadetnameli kadınların isimleriyle şehadetname numroları şöyledir:

Tayyarecilik şehadetnamelerinin numrosu
Madam Roymund Dô La Roş 36
Madam Martinyal, 226
Madam Mariy Marven, 218
Madmazel Jan Herov, 525 (Şehbal, 1328: 57, 176).

Yusuf Kenan Bey, havacılık kulübü kursiyerlerinin yanısıra başka amatör kadın havacıların da isimlerini belirtmiş ve hikâyelerine değinerek makalesini sürdürmüştür. Nitekim bütün dünyanın takdirini hakeden bu dört kadının dışında tayyarecilik alanında ün kazanmış olduğunu ifade ettiği Belçikalı tayyareci Matmazel Elen dô Teryiv'den de hayranlığa bahsetmiştir.

1910'da Fransa'nın söz konusu dönemde en meşhur kadın gazetesi¹⁹ olan

¹⁹Söz konusu dönemin basın yayın hayatında, süreli yayınlara genel olarak "*Gazete*" tabiri kullanıldığı göze çarpmaktadır. Yayınlar arasında henüz gazete dergi ayırımının tam olarak belirgin olmadığı da görülmektedir. Tobias Heinzelman'ın "*Cem*", "*Kalem*" ve "*Karagöz*" gibi mizah dergileri ışığında Osmanlı Karikatürü'nde Balkan Sorununu incelediği kitabında da "*dergi*" ve "*gazete*" nin eşanlamlı olarak kullanıldığı 1908-1914 yıllarında henüz iki kelime arasındaki anlam farkının günümüzdeki

“*Femina*” tarafından, “*Fransa Fünun-ı Havaiye Kulübü*” işbirliği ile sene sonuna kadar en uzun süre havada kalacak olan tayyareci kadına ufak bir ödül verileceğine dair bir yarışma düzenlendiğini, yarışmaya ilk katılanında Matmazel Marven olduğunu aktarmıştır. Ancak Matmazel Marven’in hava uçuşu gerçekleştiği gün, havanın sağanak yağışlı ve rüzgârlı olduğunu, fakat bu kötü hava şartlarına rağmen azimli kadın tayyarecinin yağmurun kesildiği anı kollayıp hemen tayyaresine binerek talim meydanı üzerinde elli dört dakika uçtuğunu ve elli yedi kilometre mesafe kat ettiğini nakletmiştir. Yusuf Kenan Bey, Matmazel Marven’in yere indiğinde, uçuş esnasında havanın çok soğuduğunu, soğuğun tahammül edilemeyecek gibi olmasına rağmen, uçuş planını sürdürmeye çalıştığını belirttiğini aktarmıştır.

Yusuf Kenan Bey, sekiz gün sonra da Matmazel Elen dô Teryiv’in, tayyaresiyle Marven’in başarısını geride bırakmak üzere müsabaka sahasına girdiğini, rüzgârın şiddetine rağmen tayyaresine binerek bir saat dokuz dakika havada kaldığını, altmış kilometre sekiz yüz metre mesafe katettiğini belirtmiştir. Matmazel Elen dô Teryiv bu suretle Matmazel Marven’den on beş dakika fazla havada kalarak mükâfata hakkazanmış görünse de Yusuf Kenan Bey, bu küçük üstünlüğün yeterli olamayacağını, çünkü bir diğer rakibesi Matmazel Jan Herov’un iki saat otuz beş dakika havada kalarak yüz altmış yedi kilometre mesafe katettiğini belirtmiş ve rakiplerine açık ara fark attığına dikkat çekmiştir.

O yıl içinde havada en uzun süre kalabilme müsabakasında birinciliği kazanmak üzere iki kadın tayyarecinin kıyasıya rekabete devam ettiğini ifade eden Tayyareci Yusuf Kenan Bey, Matmazel Elen dô Teryiv’in tayyaresine üç yüz elli kilometrelik mesafeye yetecek miktarda benzin ve hint yağı depoladığını belirtmiştir. Buna göre üç buçuk- dört saat havada kalarak, üç yüz elli kilometre katededecek kadar havada seyretmeyi amaçlamasına rağmen soğuğun etkisi ile yakıtın ve uçak karbüratörünün donması üzerine uçuşunu planladığından önce sona erdirmiştir. Matmazel Elen dô Teryiv iki saat kırk beş dakika süresince, iki yüz elli dört kilometre mesafe katetmiştir. Tayyareci Yusuf Kenan Bey, Matmazel Elen dô Teryiv’in soğuk hava muhalefeti olmasa hedefine ulaşacak kadar tayyaresi ile havada kalabileceğine inandığında sözlerine eklemiştir. Havacılık alanında bu öncü

kadar belirgin olmadığını söylemiştir. Gazete ve dergi arasındaki anlam farkının belirgin olmamasının sadece mizah dergileriyle sınırlı olmadığı, kadın dergileri için de geçerli olduğu söylenebilir (Keskin, 2005: 291).

kadınların sahip olduğu azim ve kararlılığa da dikkat çeken Yusuf Kenan Bey, böylelikle bilim ve teknikte başarının cinsiyetten ziyade yetenek ve gayret gibi değişkenlerle ilgili olduğu mesajını da aktarmıştır.

Makalesinin sonunda, Matmazel Jan Herov'un da pervanesinin devir sayısını sayarken yaptığı bir yanlışlık yüzünden ancak iki yüz kırk sekiz kilometrelik bir mesafe katederek yere indiğini belirtmiştir. Yusuf Kenan Bey bu durumun, 1910 da olduğu gibi 1911'de de tayyareci kadınlar arasında birinciliğin Matmazel Elen dô Teryiv'de kalmasına vesile olduğunu nakletmiştir.

Avrupa'da kadın amatörlerin havacılık alanında gösterdiği başarının Osmanlı kadınları arasında konuşulduğu ve Osmanlı kadınlarının da havacılığa ilgi duyduğu Şehbal mecmuasındaki yansımalarından anlaşılmaktadır. Osmanlı kadınlarının pilotluk eğitimi alma imkânları olmasa da havacılığa duyduğu ilgi, Şehbal'in 87. sayısında açıkça görülmektedir.

Şehbal mecmuasının R. 1 Kanun-ı Evvel 1329 tarihinde yayımlanan 87. adedinin 290 ve 291. sayfalarında bir Türk kadının ilk kez uçağa binme hikâyesine dair fotoğraflar paylaşılmıştır. “*Bir Türk hanımının ilk hadise-i tayaranına dair irtisamlar*” mottosu ile neşredilen fotoğraflarda, o dönemin şartlarına göre pilot kıyafetleri giydiği görülen Belkıs Şevket Hanımefendi ile bu uçuşta kendisine refakat eden Tayyareci Fethi Bey'in resimleri görülmektedir. Osmanlı kadını için bir ilke imza atılarak tarihi bir olaya vesile olan bu etkinlikle Osmanlı kadınının yeniliğe, bilim ve tekniğe duyduğu ilginin boyutlarına da dikkat çekilmiştir (Bkz: Ek-3).

Şehbal'de yayımlanan fotoğrafların ilişkisinde Belkıs Şevket Hanımefendi ve katıldığı bu önemli etkinlik hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre Türk hanımları içinde, bilimin kanatları ile kanatlanarak havada uçan ilk Osmanlı kadını şerefini kazanacak olan Belkıs Şevket Hanımefendinin “*Kadınlar Dünyası*” adlı kadın mecmuasının yazarlarından biri olduğu, çocuk terbiyesi ve müzik öğretmenliği yaptığı, aynı zamanda da “*Müdafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*” üyesi olduğu belirtilmiştir. R. 18 Teşrin-i Sani 1329 Pazar günü Ayastefanos'da, Tayyareci Fethi Bey'in idare ettiği “*Osmanlı*” adlı tayyaresine binerek saat 15.14 den saat 16.00 ya kadar 45 dakika boyunca 200 ile 1000 metre irtifa ile İstanbul semâlarında, bilhassa Beyoğlu üzerinde uçarak seyahat ettiği, sonrasında da Ayastefanos'a tekrar iniş yaptığı nakledilmiştir.

Şehbal'deki fotoğraflar incelendiğinde göze çarpan bir flamaya bakılacak olursa, Belkıs Şevket Hanımefendi'nin bu tarihi etkinlik için Ayastefanos'daki Tayyare Mektebine yalnız gelmediği, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti erkânından bazı hanım arkadaşlarının da bu tarihi ana şahit olmak ve Belkıs Şevket Hanım'ın heyecanını paylaşmak için Belkıs Şevket Hanım'a eşlik ettikleri anlaşılmaktadır (Şehbal, 1329: 87, 290-291).

3. KADRİYE SEMRA HANIM

Şehbal mecmuasında bir makale ile yer alan Kadriye Semra Hanım, Avrupa'da yaşanan ve heyecan uyandıran bir yeniliği okurları ile paylaşarak okurlarına önemli bir öneride bulunmuştur. Zeplinlere ve tayyarelere adapte edilerek kablosuz iletişim imkânı sağlaması beklenen ve olası düşman sabotajlarından etkilenmeyeceği düşünülen telsiz telgraf tekniği hakkında okurlarına teknik ve bilimsel bilgiler aktararak aktarımlarını anlaşılır şemalarla desteklemiştir.

Kadriye Semra Hanım'ın Vernon-Fransa'dan gönderdiği ve Şehbal mecmuasının R. 1 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 60. adedinin 228 ve 229. sayfalarındaki “Musahabe” sütununda yer alan “Telsiz Telgrafa Dair” adlı makalesinde telsiz telgraf makinesinin işlev ve öneminden bahsetmiş, okurlarına basit malzemeler kullanarak evlerinde de rahatlıkla yapabileceklerini öne sürdüğü iki farklı telsiz telgraf makinesi tasarımı örneği sunmuştur. Makalenin yer aldığı sayfalarda bu iki farklı telsiz telgraf makinesine dair, üç farklı çizim planına ait görsellere de yer verilmiştir (Bkz: Ek-6).

Söz konusu makalesinde telsiz telgrafın özellikle savaş zamanlarında çok önemli hizmetlere haiz olduğunu belirten Kadriye Semra Hanım, telsiz telgrafın tayyarelere uygulanması durumunda ise öneminin kat kat artacağını ifade etmiştir. Tayyarelere eklenecek telsiz merkezinin, düşmanların sabotaj ve tahribat hamlelerine maruz kalmayacağını böylece harp sırasında haberleşme ve iletişim fonksiyonunu kesintisiz ifa edebileceğini de belirtmiştir.

Telsiz telgraf cihazı hakkında söz konusu dönemde yapılan araştırma ve geliştirmeler neticesinde düzenlenen cihazlarda, hem ses hem de güç bakımından büyük değişimlerin meydana geldiğini aktarmıştır. Kadriye Semra Hanım, 60 metre uzunluğundaki telden mamül bir makina ile 110 volt altında 4 amperlik bir elektrik

ile muhabere edilebilmesi mümkün olunca, büyük tayyarelerde ve bilhassa zeplinlerde daha kuvvetli makinelerle, daha mühim mesafelerden iletişimi ve muhaberenin kolaylaşacağını öne sürmüştür (Şehbal, 1328: 60, 228).

Kadriye Semra Hanım, zeplinlerin güvertelerinde bu amaca tahsis edilecek yerin yarım metreden fazla olmayacağını; anten denilen nakil direğinin mümkün merteye uzun olması gerektiğinden, alış veriş madeninin arttırılması için de mücerretler vasıtası ile uçları yarı elipse yakın bir şekilde elde edilen madenin, balonun silindirik gövdesine sarılarak yüzlerce metre uzunluğunda bir anten elde edilmiş olacağını belirtmiştir.

Balonlara bu şekilde tatbik edilecek makinelerin tayyarelere tatbik edilenlerden daha kuvvetli olması gerektiğini belirten Kadriye Semra Hanımefendi, bu durumun gerek antenlerin uzunluğu gerekse elektriğin kuvvetiyle doğru orantılı olması nedeniyle zeplinlerin bu tertibe çok elverişli olduğunu ifade etmiştir. Ancak hava boşluğunda muhabereyi sağlayan dalgaların iletişimi esnasında yaşanabilecek kısa devre ve elektrik kıvılcımları nedeniyle zeplinlerde ciddi hasarların da oluşabileceğine dikkat çekmiştir. Bu hasarların önlenmesi adına anten tellerinin mümkün merteye sağlam ve dayanıklı malzemelerden seçilmesinin önemini vurgulamıştır.

Kadriye Semra Hanım, zeplinelere ve tayyarelere telsiz telgraf makinelerinin tatbik edilebilmesi için bilim insanlarının bu arayış ve gayretlerinin ne kadar önemli olduğunu ifade etmiş ve telsiz telgraf cihazlarının insanlığa ne kadar büyük hizmet edeceğini vurgulamıştır. Okurlarının, şayet isterlerse cüzi fedakârlıklarla kendi evlerinde basit bir telsiz telgraf cihazı kurabileceklerini, ancak mürsel postalar için daha mühim ve güçlü makinelere ihtiyaç duyulabileceği uyarısında ihmal etmemiştir.

Kadriye Semra Hanım, şehir içindeki evler için Şehbal mecmuasının 60. adedinin 228. sayfasında yer alan şekil 2, adlı görselde çizimi yapılan telsiz telgraf devresinin malzeme ve akım sistemini anlatarak okurlarına kendi kendilerine yapabilecekleri bir cihaz tarifinde bulunmuştur (Bkz.: Ek-5).

Şehir dâhilindeki evler için -şekil 2 de görüldüğü vecihle- bir hava gazı veya su borusuna bir tel rabt edilerek bu tel bir veche-i ati ta'rifi münderic detektörün kutublarından biriyle vasıl olunur; diğer kutubda başka bir tel rabt ve doğruca arza isal edilir. Şu suretle husule gelen BS7H devresi üzerinde şekilde görülen detektörün iki kutublarından,

ya'ni S7 noktalarından birer tel alınarak birisi bir pilin kutublarından birine, diğeri de pilin öteki kutbunun teli ile birlikde 'adi bir telefon okuyucusunun vidalarına rabt olunur. İşte bütün tertibat bundan 'ibaretdir. Ve bu suretle havada münteşir telsiz telğraf mevcanının kemal-i muvaffakiyetle ahzı mümkün olur. Zira ma'lumdur ki 'ani-l merkez daireler suretinde mersil merkezlerden her tarafa intişar eden mevceler saha-i sırlarında tesadüf edecekleri bilcümle ecsam-ı nakaleye sirayet ederler. Hatta nakil ecsamın kitle-i ma'deniyeleri ne kadar çok olursa bi'l-intikal sirayet eden mikdar-ı elektrikte o nisbetde ziyadece olur. Mevzu bahis olan tecrübemizde ise kendisine «Antenlik vazifesini ifa etdirdiğimiz kitle-i ma'deniye su veya hava gazı borusu olacağından ve bu borularda memleket içinde her taraftan mürur etdiklerinden geniş sahalar dâhilinde vaki' büyük bir kitle-i ma'deniye makamına kaim olurlar.

İşte bunların taş ve tahta duvarlar içindeki aksamı üzerine nüfuz eden mevcat-ı elektrikiye -resmimizde görüldüğü vecihle- rabt olunan tele intikal eder ve yüksek voltlu endüksiyon cereyanı olduğu için dedektörün dâhilinden geçerek arza müntakil olur.

Detektörden «herc mevceleri» geçmediği zamanlar pilin cereyanında detektörün içindeki mayi'in mukavemet-i nakilesine ğalebe edemeyerek geçemez. Hâlbuki endüksiyon cereyanı mayi'in bütün mukavemetine rağmen dedektörden geçtiği zamanlar pilin önce mürur edemeyen cereyanında geçmeğe başlayarak SS7R telefonunun M tarikini ta'kiben itmam-ı devre eder.

Pilin bu cereyanı, su veya gaz borusundan arz-ı intikal eden endüksiyon mevcelerinin detektör dâhilinden geçtiği müddet kadar olacağından az veya çok fasılalarla mütekati'bir suretde münteşir mevcatın bütün safahat-ı muhtelifesi nisbetinde 'aynen pilin cereyanı telefon okuyucusundan geçmiş olur. Bu halde mürsel postahanelerden münteşir bi'l-cümle mevcatın fasılalı müddet cereyanları telefon dâhilinde fasılalı«mütekatti'» sedalar husule getirir.

'Adi müverres telğraflarında me'murların yalnız sadayı kulakdan ahz ederek muhabereyi anladıkları gibi burada da insan telefonu dinlemekle havaya neşr edilen işareti almaya muvafık olur.

«Detektör» tesmiye etdiğimiz aletin mahiyetine gelince, bu alet ahz-ı merkezlerde telefonları işleyen pillerin cereyanı -mürsel merkezlerin yolladıkları mevcelerinin dolu ve inkita'i nisbetinde- geçirmeğe yarar. Bunun mayi'li veya temas-ı ma'deniye haiz olmak üzere iki nev'i vardır. Mayi'li detektörlerde bir cam kavanozun havi olduğu mayi'in derununa ma'tus bir levha ile diğer bir cam borunun içinden geçen telin mabeyninden mürur edecek endüksiyon cereyanları telefona merbut pilin cereyanında birlikde sevk eder. Temas-ı ma'deni ile yapılan detektörlerde ise bir mühür etrafında hassas bir suretde müteharrik bir manivelanın bir ucuna merbut iğne bir çanak içine mevzu' pirit (Kibrit nühas ile demir ve mahmuz tevatiyadan mahlutdur ki yüksek endüksiyon cereyanlarından ma'da hafif pil cereyanlarının müruriyetine mani' olacak kadar mukavim bir ma'dendir.) parçasına temas eder. Bu iğne pirit parçasına ne kadar tazyik ile kavi bir temas yapacak olursa bittabi' hafif pil cereyanları da o nisbetde kolaylıkla geçer. Bunun için mührü etrafında müteharrik

manivelanın herayiki tarafına -'aynen bir kantarın kollarındaki sekalatların tertibine meşabe suretde- iki sıklet vazî' edilmiş olduğundan sıkletlerin ileriye veya geriye hareket etdirilmesi ile iğnenin pirit üzerindeki tazyiki tahfif veya teşdid olunur ve esna-yı muhaberede alınan endüksiyon cereyanlarının şiddetine göre alet 'ayar edilir (Şehbal, 1328: 60, 228).

Kadriye Semra Hanım okurlarına izah ettiği telsiz telgraf devresinin ana unsurlarından biri olan dedektörleri anlatırken, dedektörlerin kömür parçası, su veya madeni maddeye temas ederek çalışan tiplerinden bahsederek hangi düzenekte hangi malzemenin kullanılabileceği konusunda gerekçeli açıklamarda da bulunmuştur.

'Aynı esasa müstenid diğer ba'zı detektörlerde (şekil 1) pirit yerine bir kömür parçası mevzu'dur ki iğnenin sivri ucunun kömüre temasından husule gelen irtibat endüksiyon ile beraber pil cereyanlarının mürurunu te'min eder (Şehbal: 60, 228- 229).

Ayrıca okurlarına, tayyare veya zeplin balonlarda kurulacak telsiz telgraf düzenekleri söz konusu olduğunda, izah etmekte olduğu dedektörlerin hiç birinin kullanılamayacağını belirtmiştir. Biri suya dayalı olduğu için hava araçlarında kullanılmaya uygun değilken bir diğeride hava araçlarının sürekli manevra halinde olmaları nedeniyle sabit bir zemin imkânı sağlayamamaları nedeni ile hava araçlarına uygun aksamlar olmadıklarını ifade etmiştir. Tayyare ve zeplin gibi hava araçlarına tatbik edilecek telsiz telgraf cihazlarının dedektörlerinde, bir ucunda çelik bir iğnenin, diğer bir ucunda ise pirit denilen bir maddenin yer aldığı harekete duyarlı bir yayı olan özel bir malzemenin kullanıldığını, bu sayede oldukça yoğun ve hareketli olan tayyare ve zeplin gibi hava araçlarında tatbik edilen telsiz telgraf cihazlarının randımanlı bir şekilde kullanılabildiğini izah etmiştir.

Kadriye Semra Hanım okurlarının telsiz telgraf cihazlarını tasarlarken ilk denemelerini yaptıklarında, su veya gaz borusu ile yapacakları tatbikatta, telsiz telgraf dalgalarını saf olarak elde edebilmeleri için Şehbal mecmuasının 60. sayısının 229. sayfasında yer alan 3 numaralı şekildeki tertibi tavsiye ettiğini ifade etmiştir (Bkz.: Ek-5).

Binaen 'aleyh kari'lerime -tecrübe zamanında- su veya gaz borusuyla yapacakları tatbikatda havadaki telsiz telğraf mevcelerini saf olarak istihsal için şekil 2 deki tertibe daha muvafik olan şekil 3 deki tertibi tavsiye edeceğim. Burada birinci usule nisbeten fazla olarak bir «veşi'a-i tesvit (Bobine de Résonnance)» 'ilave edilmiştir.

Mesela antene veya su borusuna merbut olan tel H noktasından

ikiye ayrılarak H4 ve H2 şeklinde biri bir«mefreğ Êclateur» e, diğeri ise çıplak telden müteşekkil bir makaranın üzerine temas ederek ileriye geriye kayabilecek surette mevzu' bir sürgü ile rabt olunur. Yine 'aynı makaranın üzerine temas eden diğeri bir sürgüden de -Numro 4- bir tel ayrılarak E mafrağına ve buradan da arza dâhil olur.

2 ve 4 numrolu sürgülerin yekdiğerinden açıklığı nisbetinde makaranın göstereceği mukavemet ve tasvit (Resonnance) var olan mevcat-ı elektrikiyenin bir kısmını makara dâhilinde habs eder. Ve 1, 2 numrolu sürgülere merbut ve iştikaken 7 ve 7' mefrağlarını hamil devreye bir kısım-ı cüzisi sirayet eder. Bu devrenin dâhilinde ise telefon ahizesi bulunduğundan sirayet eden kuvve-i elektrikiye telefonu işletir. Eğer bu tertibde anten bulunmayub da su borusuna rabt edilmiş ise telefon devresinin dâhiline birde detektör 'ilave olunur. Telefon okuyucusu 'adi pilli telefonların ahizelerinden ise devrenin S noktasına bir, iki 'aded pil müteselsilen vaz' edilir.

Şayed elektrik cevнинin te'siriyle fazla gürültüler husule gelirse detektör matluba muvafik 'ayar edildiği gibi 1, 2, 3, 4 numrolu sürgülerde ileriye geriye hareket etdirilerek alet-i hey'et mecmu'asıyla gayet hassas bir hale ifrağ edilir ve yalnız telsiz telğraf mevceleri temiz bir şekilde ahz olunur (Şehbal, 1328: 60, 229).

Kadriye Semra Hanım'ın söz konusu makalesi, tamamen teknik bilgi ve donanım gerektiren bir makaledir. Bu makale ile Kadriye Semra Hanım okurlarına, kendi imkânlarıyla oluşturabilecekleri telsiz telgraf devresi planları sunmuş, önemli püf noktaları hakkında ipuçları vermiştir. Kadriye Semra Hanım'ın okurlarıyla paylaştığı bu planları çizim ve görsellerle desteklemesi de ayrıca dikkat çekici bir unsurdur. Bu telsiz telgraf sistemlerinin tayyare ve zeplin gibi hava araçlarına da tatbik edilebildiğini anlatıp izahatlarda bulunması elektronik ve mühendislik konularına olan ilgi ve yeteneğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu makalenin hem erkek hem de kadın okurlara önemli mesajlar vermiş olabileceği kanaati, günümüzden bakıldığında oldukça olası görülmektedir. Kadınların Avrupa'da ve Amerika'da üniversitelerin birçok bölümünde eğitim alabilmeleri, profesörlük de dâhil olmak üzere akademik kariyer yapabilmeleri, mezuniyet sonrasında tıptan mühendisliğe hemen her alanda mesleklerini icra edebilmeleri, söz konusu dönemde yaygın hayatını sürdüren Osmanlı mecmualarında da sıkça tartışılan konuların başlıcaları arasında yer almıştır. Bu makalede de görüldüğü gibi bir kadının ilgi ve yeteneği varsa annelik ve öğretmenlik haricinde de faaliyet gösterebileceği, teknik bir konunun işlendiği bir örnekle gözler önüne serilmiştir. Şehbal gibi elit ve entelektüel kesime hitap eden bir mecmuada göze çarpan bu örneğin, ayrıca cesaretlendirici ve ilham kaynağı olabilecek bir unsur olduğu da düşünülmektedir.

4. PRENSES KADRIYE HÜSEYİN HANIM

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım²⁰ Şehbal'de yayınlanan makale, deneme ve hikâyeleri ile en çok ön plana çıkan kadın entelektüellerden birisidir. Kavalalı hanedanına mensup olması nedeni ile “*prences*” ünvanı ile de anılan bu entelektüel Osmanlı kadını, çok iyi düzeyde bildiği yabancı dil ve çok sayıda gerçekleştirdiği yurt dışı seyahatleri ile farklı kültür ve uygarlıklara yönelik mütalaalarda bulunma imkânı da yakalamıştır. Şehbal'de zaman zaman Avrupa seyahatlerine dair izlenimlerini kaleme alan yazar, Osmanlı ve İslam kadınlarının Batılı entelektüel mecralarda tanıtılmasına da olumlu katkılarda bulunmuştur.

Kadriye Hüseyin Hanım Şehbal mecmuasının R. 1 Ağustos 1329 tarihinde yayınlanan 80. adedinin 154. sayfasında “*Asar-ı Atika*” sütununda yer alan “*Bir Kıyas-ı Müellem; Kayıkhane Ocağı Münasebetiyle*” adlı makalesinde, Norveç’de ziyaret ettiği bir müzede sergilenen “*Viking Şip*” adlı tarihi eser ile Osmanlı’nın Kayıkhane Ocağı arasında kıyaslamalarda bulunmuştur.

Makalesine, Şehbal mecmuasının R. 1 Mayıs 1329 tarihli ve 75 numaralı nüshasının “*Asar-ı Atika*” sütununda, müze müdürü Halil Edhem Bey’in “*Merakibi Bahriye-i Hümayuna Dair, Kayıkhane Ocağı*” başlıklı makalesini derin bir merak ile okurken, üç sene önce Norveç’te bir müzede gördüğü tarihi bir viking gemisinin gözünün önünde canlandığını belirterek başlamıştır. O makaleden ilham alarak bu yazıyı yazdığını dile getiren Kadriye Hüseyin Hanım, makalesinde ana fikir olarak tarihi mirasa sahip çıkmanın önemine vurgu yapmış ancak bu önemin sergilenebilmesi için toplumsal refah ve kültür düzeyinin yükselmesinin de bu gelişmenin ön koşulu olduğu kanaatini dile getirmiştir.

Kadriye Hüseyin Hanım’ın kastettiği bu temsil-i cesaret, Norveç’in çok eski

²⁰ 10 Ocak 1888’de Kahire’de dünyaya gelen Prenses Kadriye Hüseyin Hanım, Kavalalı hanedanına mensuptur. Yazılarının bir kısmını İstanbul’da yazmış olsa da, hayatı Kahire, Paris, İstanbul üçgeninde geçmiştir. İstanbul’da olmadığı zamanlarda da yazılarını posta yoluyla Şehbal başta olmak üzere birçok mecmuaya göndermeye devam etmiştir. Hilal-i Ahmer derneğine yardımlarda bulunan Kadriye Hüseyin, Kurtuluş Savaşı sırasında da İtalya’dan İstanbul’a silah sevkiyatına destek olmuştur. Fransızca ve Türkçe yazılmış kitapları bulunmaktadır. Türkçe kaleme aldığı kitaplar; Mühim Bir Gece, Mehâsin-i Hayat, Nelerim, Temevvücât-ı Efkar ve Muhadderât-ı İslâm’dır. Özellikle, Muhadderât-ı İslâm adlı eseri çok ilgi görmüş, dönemin bazı edebiyatçıları bu kitabı öven yazılar kaleme almışlardır. Ayrıca Atatürk’ün isteğiyle Türkçe’ye çevrilen ve Millî Mücadele tarihinin önemli kaynaklarından biri sayılan, “*Mukaddes Ankara’dan Mektuplar*” adlı eserini İtalya’da Fransızca olarak yazmıştır. Yazar, kendi adının yanısıra “*Nilüfer*” ve “*Nilüfer Mazlum*” takma adlarıyla da yazılar kaleme almıştır. Kadriye Hüseyin’in vefatı bazı kaynaklarda 1955, bazılarında ise 1957 olarak ifade edilmektedir (Coşkun, 2012: 65-69)

ve parlak tarihinin önemli bir kalıntısı olan, zamanlarının emsalsiz kahramanları kabul edilen “*Viking*” ismindeki korsan krallarının bir kayığıdır. Kadriye Hüseyin Hanım, bu kayığın korsan krallarının donanmasından kalma eşsiz bir eser olduğunu belirterek vaktiyle kayığın başında bir ejder heykelinin yer aldığını ifade etmiştir. Ejder heykelinin yılların etkisiyle aşınıp kaybolduğunu nakleden Kadriye Hüseyin Hanım, ziynet ve sanat namına kayığın üstünde başka bir unsur olmadığını da sözlerine eklemiştir. Venedik gondollarının şeklini biraz andıran, sade ve alelade bu kayığın yegâne kıymetinin milli bir yadigar olmaktan başka bir özelliği olmadığını anlatan Kadriye Hüseyin Hanım, kayığın tahtalarının o derece eski olduğunu belirterek o kayığın tarihin isbat ve şahitliğini yapan vasfı olmasa hiçbir rağbet ve önem görmeyeceğini ifade etmiştir.

Kadriye Hüseyin Hanım, “*Viking Şip*” adı verilen bu eski ve meşhur geminin, Norveç’in parlak payitahtı bulunan Kristiansand şehrinin bir müzesinde, özel bir odada muhafaza edildiğini belirtmiştir. Müzenin kapısının önünde bir rehber bulunduğunu ve ziyaretçilere giriş ücreti karşılığında birer bilet takdim ettiğini, arzu eden ziyaretçilere kayığın kartpostallarının da satıldığını sözlerine eklemiştir. Ziyaretçilerle birlikte müzeye giren rehberin, içeri girer girmez İngilizce ile misafirlerin dikkatini çekmeye çalıştığını belirten Kadriye Hüseyin Hanım, içeriye girilince “*Viking Şip*” in heybetsiz durumu karşısında insanın biraz tereddüte düşerek meşhur kayığın bundan ibaret mi olduğunu sormaktan kendini alamayacağını ifade etmiştir (Şehbal, 1329: 80, 154).

Kadriye Hüseyin Hanım bu ilk izlenim eşliğinde müze rehberini de dikkatle dinlemeye devam etmiş ve müze rehberinin yüksekçe bir yere çıkarak söz konusu kayığın önem ve özelliklerini anlattığını aktarmıştır. Rehber “*Viking Şip*” adı verilen bu eski ve meşhur geminin, Norveçliler’in bir zafer kaynağı olduğunu, sancaklarını Fransa sahillerine kadar götüren donanmalarının bu kayıklardan oluştuğunu dile getirmiştir. Bu hafif tahta parçasının, cesurların beşiği olduğunu belirten rehber; bu kayığın, Norveç nüfuzunun, Norveç cesaretinin ve Norveç şanının, en fırtınalı denizleri aşarak, en müthiş muharebelerde üstün gelerek bütün dünyaya göstermeyi başaran bir araç olduğunu, bu nedenle Norveçlilerin o parlak tarihin anısına, maddi anlamda önemsiz gibi görülen, ancak manevi anlamda paha biçemedikleri bu kıymetli kayığı, dikkatle koruduklarını ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için ellerinden gelen önlemleri aldıklarını ifade etmiştir (Şehbal, 1329: 80, 154).

Kadriye Hüseyin Hanım, bir dairenin içide tozdan, topraktan ve ışıktan uzak kalan “*Viking Şip*” denilen bu kayığın, gelecek nesillere ibret dersi ve milli bir gurur kaynağı olacağı kanaati edindiğini belirtmiştir. Rehberin heyecan verici sözlerinden sonra, müzeden dışarı çıkınca kapıda satılan resim ve kartlardan birer tane alma ihtiyacı duyduğunu, kahramanlık sembolü sayılan bu kayığın, dünyanın hangi köşesinde müşahede edilirse edilsin saygı ve takdir duygularını uyandıracığını da sözlerine eklemiştir.

Müze ziyaret ettiği ve müze çıkışında satın aldığı “*Viking Şip*” adlı kayığa ait hatıra resim ve kartpostalları okurlarıyla paylaşmak üzere Şehbal mecmuasına iletliğini, bu resimlerin Şehbal’in kıymettar sayfaları arasında değerli okurlarının oldukça ilgisini çekeceğini zannettiğini ifade etmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım’ın Norveç de müze çıkışında satın aldığı ve makalesiyle birlikte Şehbal’e gönderdiği Viking Şip’e ait fotoğraflar, Şehbal mecmuasının 80. adedinin 154. sayfasında, Kadriye Hüseyin Hanımefendi’nin, söz konusu makalesinin yanında neşredilmiştir (Bkz: Ek-6).

Kadriye Hüseyin Hanım, tahtadan mamul, sade, sanatsız, eski bir kayıktan ibaret olan korsan krallarının bu kadim yadigârına tüm cazibesizliğine rağmen bütün Norveç ahalisi tarafından takdis edilerek ilgi ve alaka gösterilmesini, tarihin bir yadigârı olması nedenine bağlamıştır. Bu durumun gelişmiş, bilgili ve eğitimli toplumların tarihleriyle, örf ve adetleriyle iftihar etme, övünme ihtiyacının ve bu değerlere sahip çıkma vasfının doğal bir sonucu olduğunu öne sürmüştür. Tarihini, milletinin adet ve ananelerini bilen insanların yeryüzünde yaşama hakkına layık olduklarını anladıklarını, milletlerini severek gurur ve iftihar duyduklarını, bu bağlamda tarihlerinin en cüzi bir teferruatının bile onların nezdinde en mühim olay haline dönüştüğünü ifade etmiştir. Bu sözleriyle tarihe ve tarihi kalıntılara dair bilinç ve duyarlılığın eğitimle ve gelişmiş bir medeniyet düzeyiyle ilintili olduğunu belirterek her toplumdan, tarihlerine ve tarihi kalıntılarına dair duyarlılık beklenemeyeceğini dile getirmiştir.

Tarihe ve tarihi değerlere saygı konusunda oldukça duyarlı olduğu anlaşılan Kadriye Hüseyin Hanım’ın bu konuya dair düşüncelerini Şehbal mecmuasının R. 1 Şubat1327 tarihinde yayımlanan 47. adedinin 452. ve 453. sayfalarında yer alan “*Dar-ı Gurbette Mükemmel bir Kabristan*” adlı makalesinde Fransa’nın dünya çapında meşhur bir kabristanı olan “*Le Pere Lachaise*” kabristanında gördüğü

metruk ve harabe müslüman mezarlarıyla, bakımlı ve süslü Hıristiyan mezarlarının durumunu kıyaslarken de dile getirmiştir. Eğitimde ve bilimde ilerledikçe tarihi, milli ve manevi değerlerin daha çok özükseneceğini zaman zaman vurgulamıştır.

Tarihini bilen, 'adat ve 'an' anat-ı kavmiyesine vakıf olan insanlar bil mecburiye yeryüzünde hak-ı hayata layık olduklarını anlarlar; milletlerini severek 'akılâne fahr ve kâmilane mubahat ederler; tarihinin en cüz'î teferru'atı onların 'inde mühim vuku'at halini kesb eyler (Şehbal, 1329: 80, 154).

Kadriye Hüseyin Hanım, Norveçliler'in komşuları olan İsveçlilerin irfan seviyesine henüz ulaşamamış olsalar da bilim ve fende sergiledikleri atılım ve çabaların sonucunda çok yakın bir zamanda Avrupa'da, bilimde en gelişmiş milletler arasına girebileceği kanaatini ifade etmiştir. Korsanlık devirlerinden sonra yükselen bu milletin, bilime ve fene çok düşkün olduğunu, bu nedenle Norveçliler'in bu derece gelişebildiklerini savunan Kadriye Hüseyin Hanım, bu sayede "Viking Şip" in adi bir korsan kayığı iken bu kadar itibar ve şöhrete erişmiş olduğunun söylenebileceğini belirtmiştir.

Kristiansand'daki müzede sergilenen "Viking Şip" denilen kayığa gösterilen özene o kadar hayret etmiştir ki Norveçliler şayet Osmanlı padişahlarının saltanat gemilerine sahip olsalardı kim bilir nasıl bir itina ile muhafaza ederlerdi, diye düşünmekten kendini alamamıştır. Kadriye Hüseyin Hanım o durumda Norveçliler'in mutlaka her kayığın yanına isminin yanı sıra kayığı inşa eden sanatçının isminin de inşa tarihleriyle beraber camekân içine yazılarak sergileneceğini ifade etmiştir.

Tarihi kalıntıların değerini takdir edebilmek için, insanların bilinçlenmesi, öğrenmesi ve bilenlerin peşi sıra koşmaktan geri kalmaması gerektiğini savunmuştur. Kadriye Hüseyin Hanım, tarih tamamiyle bilinseydi muhteşem devirlerin hatırasının daha iyi yâd edilebileceğini, geçmiş zaferlerin ne fedakârlıklarla elde edildiğinin anlaşılacağını belirtmiştir. Ancak tarih bilinci ile tarihi zaferler hatırdâ tutulduğunda muhterem, müşerref ve muazzam debdebelerin birer yadigârı olan o saltanat kayıklarına ve kadırgalara hak ettikleri ehemmiyetin verilebileceğini, ziynetlerinden ve sanatlarından lezzet alınacağını, temsil ettikleri devirlerin ve hatıraların takdir edilebileceğini belirterek, tarih şuuruna sahip olmanın önemini vurgulamıştır.

"Biz de koca bir saltanat sahibiyiz. Gelin, bakın; şark denizlerinde ibraz-ı şan eden kadırgalarımızı, kayıklarımızı seyir edin! Her biri birer temsil-i şeca'at ve cümlesi bir kitle-i şehamet teşkil etdi!

Bu kayıkları görüyorsunuz, ya! İşte bunlar 'Osmanlılığın şevki, al bayrağımızın sebab-i şanı, İslamiyetin bir medh-i mu'azzamı oldu!

Diyebilirdik ve Avrupa'nın her tarafından akın akın gelen ziyaretçilere Kayıkhane Ocağı kapısı önünde deste deste resimler ve kartlar takdim eder idik... Fakat te'essüfler! Nerede o takdir, nerede o ma'arif, nerede o ihlâs, nerede o muhteşem kayıkhane ocağı? Hep bala-yı ekberimiz olan cehalete kurban olub gitti!" (Şehbal, 1329: 80, 154).

Kadriye Hüseyin Hanım Osmanlı toplumunda da tarihi duyarlılık gelişmiş olsaydı Kristiansand'daki müzede sergilenen "Viking Şip" denilen kayığa özen gösterildiği gibi, Kayıkhane Ocağındaki saltanat kayıklarına, şanlı kadırgalara da hakkıyla özen gösterilmesinin, kahramanlık ve zaferlerle dolu mazilerinin yaşatılmasının mümkün olacağını ifade etmiştir. O durumda, Kayıkhane Ocağı'nı ziyaret eden misafirlere, Kayıkhane Ocağının kapısı önünde deste deste resimler ve kartpostallar takdim edilebileceğini, bir milletin tarih şuurunun, eğitim ve bilimdeki gelişmişlikle doğru orantılı olduğunu, teessür ve gıpta ile ifade etmiştir. Bu teessür ve gıpta teraneleri bir bakıma da Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin entelektüel kişiliğini de gözler önüne sermiş, aydın ve münevver Osmanlı kadınının ufkunu da temsil etmiştir.

5. FATMA ALİYE HANIM

Fatma Aliye Hanım²¹ Şehbal'de yalnızca üç makalesi ile yer almış olsa da yazdığı makaleler içerik olarak oldukça derin ve etkili görüşler içermektedir. Makalelerinde tarihsel temelli öğeler kullanması, fikirlerini İslami bilimlerin otorite kabul edilen kaynakları ile desteklemesi entelektüel kişiliğinin ve sahip olduğu bilimsel birikimin yansımalarını açıkça ortaya koymaktadır.

²¹ 9 Ekim 1862'de İstanbul'da doğan Fatma Aliye Hanım, Tanzimat döneminin en önemli simalarından Ahmed Cevdet Paşa'nın kızıdır. Roman türünde beş eser kaleme alan ve eserlerini kadın teması üzerinden özneleyen Fatma Aliye Hanım, ilk kadın roman yazarı olarak kabul edilmektedir. Evde özel dersler vasıtası ile Fransızca ve Arapça derslerinin yanı sıra matematik, edebiyat, tarih, hukuk, Arap tarihi ve felsefesi eğitimi almıştır. 1889 yılında ilk çeviri denemesi olan George Ohnet'in "Volonte" adlı romanını "Meram" adı ile tercüme etmiş ve kendi ismi ile yayınlamadığı bu çeviriyi "Bir Hanım" imzası ile yayınlamıştır. 1891 yılında Ahmet Mithat Efendi ile birlikte "Hayal ve Hakikat" adlı romanı yazmıştır. Bu romandan sonra ikili uzun süre mektuplaşmış ve bu mektuplar "Tercuman-ı Hakikat" gazetesinde yayınlanmıştır. "Nisvan-ı Osmaniye İmdat Cemiyeti" adlı ilk resmi kadın derneklerinden birini kurmuş, "Hilal-i Ahmer Cemiyeti" nin ilk kadın üyesi olmuştur. Eserlerinde işlediği konularda, İslamiyet'te kadın haklarının yeterince var olmasına rağmen pratikteki uygulamalar nedeniyle bu hakların kullanılmadığını vurgulayarak, Batılıların, Osmanlı kadının geri kalmışlığına İslamiyet'i neden olarak göstermelerine de karşı çıkmıştır (Tıgılı, 2008: 253-255)

Fatma Aliye Hanım'ın Şehbal mecmuasının R. 15 Temmuz 1325 tarihinde yayınlanan, 8. sayısının 146 ve 147. sayfalarında yer alan “*Hanımlar İçin*” adlı sütunda yazdığı makalesinde kadınların eğitim olanaklarının geliştirilmesinin önemini dile getirmiş, kadınların çalışma yaşamına katılarak aile ve ülke ekonomisine katkıda bulunmasının desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır²². İslam'ın kadınlara çağdaşı olan Batı uygarlığından daha geniş haklar tanıdığına sıkça vurgular yapan yazar, ne yazık ki bu hakların unutturulduğunu veya kasıtlı olarak ihmal edildiğini dile getirerek, özellikle halkın dini bilgilere erişimini sağlayan vaizlerin daha sıkı bir eğitime tabi tutulması ve vaizlerin hurafelere dayalı kıssalar yerine, güvenilir teolojik kaynaklara dayanan vaazlar hazırlamaları gerektiğinin önemini vurgulamıştır. Makalesine, yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağını buyurduğu ayet ile başlayarak Allah'ın nazarında da ilim ve âlimin ne denli önemli olduğunu belirtmiştir. Eşitliğin yaygın olduğu en gelişmiş ülkelerde, bireyler arasında hukuk bakımından eşitlik olsa bile sanatkârlarla zanaatkârlar arasında, bir kâtiple edip arasında, âlim ile cahil arasında ciddi farklar olduğunu dile getirmiştir. Buna örnek olarak bir kâtipin sayfalarca yazdığı yazıya karşılık aldığı ücretin, edebiyat ve bilim dalında kitap yazan sanatçı ve bilim adamlarının kazancı ile kıyaslanamayacak kadar az olduğunu ifade etmiştir.

Fatma Aliye Hanım, Osmanlı kadınlarının eğitimden ve özellikle sanat eğitiminden mahrum kaldıklarını söyleyerek kadınlara eğitimin ve bilhassa sanat eğitiminin imkânlarının sunulması gerektiğini belirtip bu sayede kadınların çalışma olanaklarının da gelişeceği görüşünü savunmuştur.

Türk kadınlarının isti'dad ve zekâları ma'lumdur. Bu ana kadar kendilerini san'atkar edebilecek ta'lim ve tedrisden heman mahrum gibi bir halde kaldılar!San'at! Kadınlarımızın ta'lim-i sanayi'e rağbetleri arzu olunacak bir şeydir (Şehbal, 1325:8, 146).

Herkesin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve geçimini sağlayabilecek bir gelir elde edebilmek için çalışması gerektiğini savunan Fatma Aliye Hanım, bu konuda kadınlara da gerekli imkânların tanınması gerektiğinin önemini vurgulamıştır. Kadınların çalışma hayatına atılmasının erkeklerin omuzundaki hayat ve geçim derdi

²² Fatma Aliye Hanım'ın bu makalesinde ifade ettiği, kadının çalışma hayatına katılımı ve ekonomik özgürlük kazanımı bahsi, bu tez çalışmasının dördüncü bölümündeki “*Osmanlı Kadınının Sosyal ve Kültürel Dünyasına Katkı Sağlayan Entelektüeller*” başlığı altında inceleneceği için bu başlık altında ilgili kısma değinilmemiştir.

yükünü hafifleteceğini belirtmiştir. Kadınların çalışma hayatına girebilmeleri için meslek edinme, sanat öğrenme gibi imkânları sağlayacak eğitim olanaklarına kavuşması gerektiğine de dikkat çekmiştir.

Şehbal mecmuasının R. 1 Eylül 1325 tarihinde yayınlanan, 11. sayısının 209. sayfasında yer alan “*Musahabe*” adlı sütunda bulunan “*Medeniyet ve Din-i İslam*” adlı makalesi, Osmanlı Devleti’nde yaşanan istibdat devri ve sonrasında irtica olarak adlandırılacak olan 31 Mart hadisesinin Batı dünyasında yarattığı tepkilere bir cevap niteliği taşımaktadır. Siyasal anlamda çalkantılı bir dönemde yaşanan olayların, Batıda Türklerin barbar ve medeniyetten uzak, bilim ve tekniğe yabancı bir millet olarak yaftalanmalarına neden olması üzerine Fatma Aliye Hanım, Avrupa’nın karanlık devirler yaşadığı dönemde Türk ve İslam uygarlığının bilimde, sanatta ve teknikte altın çağını yaşadığını hatırlatmıştır. Makalesine, söz konusu dönemde Avrupa basınında Osmanlı ve Türkler aleyhinde tahammül sınırlarını zorlayacak boyutta tezvirat faaliyetleri yürütüldüğünden yakınlıkla başlamıştır. Bu aleyhtarlığın yeni olmadığını, haçlı seferleri dönemine kadar temellendirilebileceğini belirten Fatma Aliye Hanım, söz konusu dönemdeki saldırıların, haçlı zihniyeti çağlarına dayandığını ifade etmiştir.

Kur’an-ı Kerim’in bazı Avrupa dillerine çevirilerinin yapılmasıyla, Batı’da İslam’a ve Müslümanlara karşı bakış açısının değişmeye başladığını belirten Fatma Aliye Hanım, Müslüman bilim adamlarına ait bilimsel eserlerin ve çalışmaların tercümeleriyle devam eden sürecin bu ılımlı bakışın devamında etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Avrupalılar’ın siyasal anlamda bu ön yargılı ve dışlayıcı tutumlarına rağmen Avrupa’da bilim ve sanat dünyasında artık haçlı zihniyeti devrinin sona erdiğinden bahsedildiğini ve gelişmiş bir uygarlığın başka toplumları ötekileştiremeyecekleri fikrini savunan aydınların bulunduğunu ifade etmiştir. Hatta aydınların, haçlılar devrinde İslam’a ve Müslümanlar’a yapılan haksızlıklara karşı öz eleştiride bulduklarını da beyan etmiştir (Şehbal, 1325: 11, 209).

Fatma Aliye Hanımefendi, aydınların ve bilim insanlarının İslam’a ve Müslümanlar’a karşı tutumlarının müsbet yönde değişmesinin, İslamın ne kadar aydınlık bir çehreye sahip olduğunun kanıtı olduğunu belirtmiştir. Bu durumun önemini anlayan eski sadrazam Merhum Mustafa Reşit Paşa’nın, ilmiyeden Cevdet Efendi ile beraber İslamın gerçekte ne olduğunu Avrupalılar’a anlatmak ve tanıtmak amacıyla Avrupa seyahatleri tertiplediklerini ifade etmiştir. Yazar, merhum Mustafa

Reşit Paşa ile Cevdet Efendi'nin çabalarının olumlu sonuçlar verdiğini, attıkları tohumların yeşerdiğini nakletmiştir. Hatta bu hareketin, siyasal anlamda Osmanlı, İngiliz ve Fransız ittifakına giden yolda da çok önemli etkilerde bulunduğunu da sözlerine eklemiştir. Kırım harbinde Türk, İngiliz ve Fransız kanlarının aynı saflarda, birbirine karışarak akmasının da Batılı aydınların dile getirdiği, “*haçlı zihniyeti artık sona ermiştir sürdürülebilirliği yoktur*” görüşünün kanıtı niteliğinde olduğunu dile getirmiştir.

Medeniyetin ilerlediği ve bu gelişmiş medeniyete Avrupalılar'ın öncülük ettiği bir zamanda, meselenin artık din kavgası olmadığını, gelişme ve ilerleme davası olduğunu ifade eden Fatma Aliye Hanım, Avrupalılar'ın İslamın gerçekleri ve Türkler'in yüksek özelliklerini tanıdıkça İslamiyet'e ve Türklüğe karşı tutumlarını da değiştireceklerini belirtmiştir.

Batılıların başta top ve ateşli silahlar olmak üzere birçok teknik buluşu ve bilimsel gerçeği Müslümanlardan öğrendiklerini söyleyerek şimdi Müslümanlar'ın tarihlerini bilmekten geri durduklarını, hatta en sıradan dini bilgileri bile talim etmediklerinden yakıarak Batılıların Müslümanlardan, tarihi dönemlerindeki gibi ilerleme ve medenileşme beklediklerini, hali hazırdaki ataletten sıyrılmalarını beklediklerini ifade etmiştir.

Fatma Aliye Hanım, Sultan Mahmud zamanında İbn-i Haldun'un tercümesinin yapılması için izin istendiğini, Sultan Mahmud'un “*Sus! Çocuk eline ustura verilmez!*” diyerek izin vermediğini ifade etmiştir. Reşit Paşa'nın teşviki ile Cevdet Efendi'nin o usturayı eline aldığını ve tercümeyle tamamladığını belirten Fatma Aliye Hanım, Abdülmecid Han zamanında tercümenin yeni padişaha sunulduğunu, ancak bu hadisenin bazı kesimlerin tepkisini çektiğini hatta Tanzimat ilan edildiği zaman Reşit Paşa'nın evinin taşlandığını ifade etmiştir.

Bir vakit tarih İbn-i Haldun tercümesi için Sultan Mahmud'dan müsa'ade istediklerinde, padişahın “Sus!.. Çocuk eline ustura verilmez” demiş olduğu müverrihlerce ma'lumdur. O devr-i teyakuzda Reşid Paşa ile olan mukaveleleri mucibince Cevdet Efendi o usturayı eline aldı, çocuk namı verilen milletin nazar-ı tetbî'ine vaz'eyledi. Reşid Paşa terakkiyatın derece-i lüzumunu cennet mekân Abdülmecid Hazretlerine izah eylemiş olduğundan o zaman padişah onlara muârizdeğildi. Birden bire tenevvür için memani'at-ı hükümdarıkorkusu yokdu. Lakin ortada 'ilm ile cehl mübârezesivardı; Tanzimat i'lan edildiği zaman Reşid Paşa'nın hanesi taşlanmak tasvîrigibi ta'arruzata ma'ruz bulundu (Şehbal, 1325: 11, 209).

Fatma Aliye Hanım, merhum Mustafa Reşit Paşa'nın, planladığı Avrupa seyahatlerine çıkmadan vefat ettiğini, ancak ektiği tohumların yeşerdiğini, ilerleme ve gelişme fikirlerinin zihinlerde yer ettiğini belirterek özellikle yabancı dil eğitiminin bilimin gelişimine önemli katkılar sağladığını ifade etmiştir. Yazar, zamanın bilimsel ve teknik alandaki öncülüğüne en çok Müslüman toplumların layık olduğunu belirtse de Müslümanların tarihlerini bilmekten bile uzak bir atalet içindeyken bunun çok zor olduğunu dile getirmiştir.

Tarihi dönemlerde Batılı gençlerin bilim ve teknik eğitimi almak için Bağdat'a ve Endülüs'e gelirlerken söz konusu dönemde Müslüman gençlerin bilim ve teknik öğrenmek için Avrupa'ya gitmek zorunda kaldıklarını hatırlatarak bu durumdan duyduğu üzüntüye dikkat çekmiştir. Yazar, eğitim konusunda hükümetin de istekli olması halinde toplumun, aydın ve cahiller olarak ikiye bölünmeyeceğini ve kültürel çatışmaların yaşanmayacağını düşündüğünü dile getirmiştir.

Fatma Aliye Hanım, İslamiyet'in uygarlık ve medeniyette ilerlemeye mani olmadığını, hatta ilerlemeye vesile olduğunu belirterek bunun için tarihe bakmanın yeterli olduğunu ifade etmiştir. Ancak teoloji araştırmalarında karşılaşılan kadim İran hurufatının, fethedilen yerlerin örf ve adetlerinin, özgün kültür ve uygarlığın etki alanı yaratmasına neden olduğunu belirterek dış etkilerle medeniyetin, içine kapanarak bilim ve teknikten uzaklaştığını, âlimlerin de bu parlak maziyi örtbas ettiklerini öne sürmüştür. İslam toplumunun bilimden ve teknikten uzaklaşmasının lükse, israfa ve rehavete düşkünlüğe yol açtığını belirtmiştir.

Fatma Aliye Hanım, bilim ve fenle aydınlanmış bir toplumu manipüle etmenin, yönlendirme ve yönetmenin zor olacağını bilen hükümetlerin de, bilim ve fennin gelişmesine el altından mani olduklarını söylemiştir. Son dönemlerde Avrupa basınında Osmanlı Devleti, Türkler ve Müslümanlar üzerine yürütülen tezviratın şiddetle devam ettiğini belirterek geçmişten içinde buldukları güne kadar saldırıların yürütüldüğünü ifade etmiştir. Söz konusu dönemde Türkler'i, barbarlık ve medeniyetsizlikle suçlayanların, tarihlerine yöneldiklerinde barbarlık ve medeniyetsizliğin kendi mirasları olduğunu görebileceklerini belirten Fatma Aliye Hanımefendi, aslında medeni ve eğitilmiş uygarlıkların, tarihlerindeki arızaları açık yüreklilikle itiraf edebildiklerini savunmuştur. Oysaki Türk ve İslam tarihine bakıldığında barbarlık ve medeniyetsizlik yerine, aydın bir uygarlık tarihinin görüleceğini ifade ederek batılı tarihçilerin ve batılı tarihi kaynakların da bunlara

şahitlik edebileceğini sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1325: 11, 209).

Osmanlı Devleti'nin yüce duygularla kurulduğunu, devletin kurucusu olan Sultan Osman'ın yüksek ahlaklı, faziletli ve bilgin bir kişiliğe sahip olduğunu ifade etmiştir. Sultan Osman'ın oğlu Sultan Orhan'ı Bizans İmparatoru Kantakuzen'in kızı ile evlendirdiğini belirten Fatma Aliye Hanım, Sultan Orhan'ın da bilime çok önem verdiğini, bir ilim cemiyeti oluşturduğunu ve bu cemiyetle bazı hukuki ve siyasi teşkilatlar kurduğunu söylemiştir.

Osmanlı Devleti'nin, Yıldırım Bayezid zamanında da güçlenerek genişlemeye devam ettiğini, ancak Sultan'ın son dönemlerinde veziri Ali Paşa'nın etkisi ile son beş senelik döneminde, zevk ve eğlenceye kapılmasının o malum kötü sona sebebiyet verdiğini öne sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu kabul edilen Birinci Mehmet'in iyi yönetimi, irfanlı ve zeki kişiliği ile devleti taze kan misali yeniden toparladığını, devletin o sıkıntılı ve zayıf dönemlerinde bile mükemmel bir diplomasi yürüterek, devleti dış saldırılardan koruduğunu ifade etmiştir. Fatma Aliye Hanım, sultanın bu dikkat çeken kişiliğinin o derece önemli olduğunu belirterek, Bizans İmparatoru İkinci Emmanuel'in Sultan Birinci Mehmet'i oğullarına vasi tayin ettiğini sözlerine eklemiştir.

Fatma Aliye Hanım, o dönemlerde şehzadelerin eğitimine çok önem verildiğini vurgulayarak Sultan İkinci Mehmet'in de Arapça, Farsça, Rumca, Latince ve Türkçe olmak üzere beş lisanı mükemmel şekilde bildiğini ifade etmiştir (Şehbal, 1325: 11, 209).

Koçi Bey'in Çağatayca yazmış olduğu eserinde de Osmanlı Devleti'nin en parlak ve en güçlü olduğu Kanuni Sultan Süleyman devrinde, Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarına doğru bazı usul ve teamüller ile devletin kurumlarında bozulmaların başladığını ifade etmiştir. Bu bozulmalara örnek olarak da padişahın savaş ilanı gibi mevzular olmadıkça divana katılmaması, sadrazamlığa avcı başını tayin etmesi, hükümet için hazırlanmamış bir takım mühimmiyelerin büyük makamlara geçmesine yol açılması, buna bağlı olarak bürokraside entrikaların yaşanması ve memuriyetlerde liyakatlıların yerine ehil olmayanların yükselmesi, harem kadınlarının hükümet ve devlet işlerine müdahale etmeleri, vezirlere çok yüksek meblağlarda maaşlar bağlaması ve vüzeranın memuriyetleri satmalarına, rüşvet almalarına göz yumması, şehzadelerin devlet işlerindeki etkinliklerini kısıtlayarak, hükümetten ve ordudan men edip saraya kapanmalarına yol açması gibi

tespitleri öne sürmüştür (Şehbal, 1325: 11, 209).

Tarih bilimine göre; her milletin hayatında sosyolojik hiyerarşi içeren devirler olduğunu, bir milletin medeniyet ve uygarlık yolculuğunda tam anlamıyla medenileşene kadar barbarlık, bedeviyet ve medeniyet olmak üzere üç aşamadan geçmek zorunda olduğunu, bu zorunluluğun da tüm toplumlar ve milletler için ortak bir süreç içerdiğini öne sürmüştür.

Fatma Aliye Hanım makalesinin sonunda Osmanlı sultanları arasında lüks, israf ve sefahate kapılanların bulunduğunu ifade ederek, bu durumun hangi milletin tarihinde görülmediğini, rastlanmadığını sorarak öyle olmasaydı büyük ve kanlı ihtilallerin nereden ve neden kaynaklandığını sorgulamıştır.

Batılı aydınların kendilerine teveccühlerinin devamını temenni ederek, istibdat devrinden kaynaklanan sorunların ve kısıtlamaların Osmanlı ve İslam uygarlığına mal edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Nitekim hükümetin merkezi otorite uğruna baskılarının, sadece siyasal ve sosyal yaşamı etkilemekle kalmadığını, bilimsel hayatın da bu kısıtlamalardan olumsuz etkilendiğini ifade etmiştir. Fatma Aliye Hanımefendi, bu bağlamda hükümet baskısı nedeniyle kendi tarihsel kaynaklarından olan Çağatayca Koçi Bey tarihine bile ecnebi dilleri üzerinden erişebildiklerine dikkat çekmiştir.

Batılı aydınların son zamanlarda gelişen irtica olaylarına, kendi çıkarları uğruna çalışan bazı kesimlerin etkileri altına aldıkları cahil cühela takımının eylemlerinden ibaret olarak bakmaları gerektiğini vurgulayarak, bir küçük kesim için koca bir milleti ve o millete ait uygarlığın aydınlık mazisini yargılamamaları gerektiğini belirterek sözlerine son vermiştir (Şehbal, 1325:11,209).

Fatma Aliye Hanım, makalesindeki fikirlerini tarihsel anlamda çok güçlü ve derinlemesine bilgiler içeren argümanlar kullanarak ifade etmiş ve görüşlerini bu unsurlarla desteklemiştir. Bu durum Fatma Aliye Hanım'ın entelektüel kişiliğinin yansımalarının yanısıra, Osmanlı Devleti'nin meşhur ve önemli tarihçisi, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olması faktöründe akıllara getirmesi bakımından dikkat çekicidir.

6. A. B. İSİMLİ YAZAR

Şehbal mecmuasının, kadın okurlarına yönelik oldukça olumlu ve teşvik edici

bir yayın politikası takip ettiği neredeyse her nüshasında açık göze çarpmaktadır. Zaman zaman ev hanımlarına ve özellikle annelere yönelik çocuk terbiyesi, pratik bilgiler, püf noktaları gibi bilgilendirici ve öğretici içeriklere de yer verilmesi, Şehbal mecmuası gibi popüler bir süreli yayının, toplumun eğitime katkıda bulunma misyonuna önemli bir örnek teşkil etmiştir.

A.B. takma isimli yazarın Şehbal mecmuasının, R. 1 Eylül 1325 tarihinde yayımlanan 11. adedinin 212. Sayfasındaki “*Hanımlar İçin*” sütununda yer alan “*Çocuk Terbiyesine Dair Validelerle Bir Küçük Musahabe*” başlıklı makalesinde annelere çocuk terbiyesi, çocuk eğitimi ve çocuk psikolojisi hakkında oldukça sade ve anlaşılır bir dille bilimsel ve pedagojik önerilerde bulunulmuştur.

A.B. isimli yazar, makalesine neredeyse tüm annelerin çocuklarının yaramazlığından şikâyet ettiği ve bazen bu yaramazlıklarla nasıl baş edebileceklerini bilemediklerini, çocuklarına cezalar verme konusunda da tereddütler yaşadıklarını belirterek başlamıştır.

Yazar, çocuğa ilk ve en önemli eğitimin ebeveynleri vasıtasıyla verildiğini, bilhassa annelere bu konuda daha mühim görevler düştüğünü ifade etmiştir. Küçük çocukların terbiyesinde dayağa sıkça müracaat etmenin fiziksel zararları kadar çocuğun yüzüzleşmesine de neden olabileceği, bir süre sonra azarlama ve dayağın da etkisini yitireceği uyarısında bulunmuştur. Tam tersine çocuğun yaramazlıklarının görmezden gelinmesi ve hiçbir tepki verilmemesinin de çocuğun şımarmasına ve hatta ebeveynin sabır ve tahammülünün taşmasına neden olacağını belirten yazar, annelerin bu konuda yaşadığı ikileme dikkat çekmiştir. Ebeveynlerce çocukların dövülmesi, yüzüne karşı hiddetle azarlanması, yemeğinin veya harçlığının eksik verilmesi veya karanlık bir yere kapatılması gibi cezalardan birini tatbik etmezlerse, ellerinde hangi terbiye aracının kalacağı, yaramazlıkların nasıl terbiye edilebileceği sorularına cevap olarak, önce yaramazlık olarak tanılanacak davranışların belirlenmesi gerektiğinin önemine dikkat çekmiştir.

Çocuğu terbiye edecek kişilerin çocuk psikolojisine vakıf olmaları gerektiğini belirterek çocukların her davranışının yaramazlık olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Çocuk terbiyesinde ilk olarak çocukların, çocukluğundan kaynaklanan olumsuz davranışları ile gerçek anlamda yaramazlık olan davranışlarının ayırt edilmesiyle başlanması gerektiğini tavsiye etmiştir.

Çocuğun hüvviyet-i ma'neviyesi birçok evsaf ve hasailden mürekkeb bir demet halindedir; bu evsaf ve hasailin hangileri ötekilere nisbetle faik olursa çocuk da ona göre huy edinir: melike ve kabiliyetlerinin fenaliğe 'aid aksamı neşv-ü nema bulursa çocuk ahlaksız olur; bi'l-'akis iyiliğe müte'allik aksamı galebe ederse hüsn-ü ahlak sahibi olur; kâffe-i harekâtı evvela yaşına, saniyen mahiyet-i şahsiyesine tabi'dir. Yaşının il-cââtine gibi şeyler olabileceğini düşünelim: her çocuk da fitraten bir mahcubiyet vardır; bu mahcubluk kabûl-ı müsamaha olmayacak raddeye varmadıkca ondan mütevellid hareketler kabahat 'ad olunmamalıdır. Güzellik her çocukta fitraten hûd-endişlik biraz ziyadecedir. Binaen 'aleyh gayr-ı tabi'i bir dereceye vasıl olmayan hûd-endişliğin asar ve netayic-i fi'liyesi yaramazlık diye telakki edilmemelidir. Mâ'mafih su-i ahlaka meyli ima eden her hangi bir fi'il çocukdan sadır olursa derhal nazar-ı i'tinaya alınmak ve tekrar ve takririne memani'at edilmek kat'iyen lazımdır. Zaten asıl yaramazlıklar böyle olan hareketlerdir. Fakat hangi fena huya hangi tedbir ile memani'at edilebileceği, pek ziyade dikkat ve maharetle ta'yin ve takdir olunmalıdır (Şehbal, 1325: 11,212).

Yazar, çocuk terbiyesinde yaramazlık gibi görülen bazı davranışların çocukların, çocukluğa özgü, ben merkezli düşünce dünyalarından kaynaklandığını belirterek, çocuklar acilen cezalandırılmadan önce çocukların davranışlarının irdelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bir kediyi severken kediye eziyet etmeye başlayan çocuğun, aslında kedinin acı çektiğini algılamadığını, çocuğa kedinin de bir canlı olduğunu ve canını acıtmadan sevmesi gerektiğinin izah edilmesi ile çocukta olumlu bir davranış değişikliği gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir. Bu açıklamaların yapılmasına rağmen çocuğun hala hayvanlara zarar vermeye devam etmesi halinde, davranışının artık yaramazlık olarak değerlendirilebileceğini, ancak bu durumda da çocuğa şiddet içeren cezalar vermek yerine, şefkat duygusunu geliştirecek yeni adımlar atılabileceğini belirtmiştir. Yazar, çocuğun şiddete, yalan ve hilekârlığa eğilimli olması durumunda ise bu davranışlarının önemsenmesi ve bu davranışların değiştirilmesine önem verilmesi gerektiğini sözlerine eklemiştir.

Yazar, çocukların yetişkinler gibi her şeyi hatırlamalarının mümkün olmadığını bilmesi gerektiğini, küçük kasları yeterince gelişmediği için ellerindekileri düşürebileceklerini, bu durumların yaramazlık ve sakarlık olarak görülmesinin çocuklara haksızlık olacağını belirtmiştir. Çocukların, dikkat yeteneklerinin henüz gelişmediği için aynı anda birçok şeye odaklanamayacaklarını, dikkat çekici yeni bir uyarana maruz kaldıklarında eski uyarıyı unuttuklarını, hatta ellerindeki nesnelere düşürebildiklerini ifade etmiştir. Buna binaen söz konusu eylemlerin yaramazlık olmadığını tamamen çocuk olmanın doğasıyla ilgili olağan şeyler olduklarını ifade etmiştir.

Yazar makalesinin sonunda, çocuklara isnad edilen ve yaramazlık olarak görülen bazı davranışların sorumluluğunun ise bizzat ebeveynlerin yanlış davranışlarından kaynaklandığı uyarısında bulunmuştur. Çocuklara oyun oynarken rahat hareket edebilecekleri, kirlendiğinde rahatlıkla yıkanabilecek hafif ve basit kıyafetler yerine, neredeyse yetişkinlerin bir minyatürü şeklindeki kıyafet seçiminin oldukça yanlış olduğunu belirterek, çocuk kıyafetlerinin seçiminin de çocuğun gelişiminde çok etkili olduğunu vurgulamıştır.

A.B. isimli yazarın Şehbal mecmuasının, R. 15 Eylül 1325 tarihinde yayınlanan 12. adedinin 237. Sayfasındaki “*Hanımlar İçin*” sütununda yer alan “*Genc Kızları, Valideleri Alâkadar Edecek Mes’eleler*” başlıklı makalesinde annelere ve genç kızlara bilgilendirici sağlık önerilerinde bulunulmuştur. Makalenin annelere hitap eden kısmında; “*Mini Mini Beylere Çorap Giydirmeli mi? Ve Pekliğe Karşı ‘İlacsız Bir Tedbir*” yan başlıkları ile genç kızlara da “*Beli İnceleyecek Bir Jimnastik; Kahkaha Bir Teneffüs-i Jimnastikidir; Başın Vaziyeti*” adlı yan başlıklarla söz konusu zamanın şartlarına göre güncel bilimsel bilgiler ve tavsiyeler sunulmuştur.

Yazar A.B. çocuk yetiştirme konusunda İngilizler’in öncülüğünü kabul etmiş bazı annelerin İngiliz annelere özenerek çocuklarına çorap giydirmekten kaçındıklarından yakınmıştır. Oysa İngilizlerle özdeşleştirilen bu yargının doğru olmadığını, üstelik bu durumun çocuklarda bazı sağlık sorunlarına neden olduğuna dikkat çekerek mevsime ve imkâna göre annelerin küçük çocuklarına çorap giydirmeleri gerektiği uyarısında bulunmuştur.

Yazar A.B. makalesinin devamında çocuğu kabızlık sorunu çeken ve ilaç içiremeyen annelere, çocuklardaki gaz ve kabızlık sorununu pratik bir suretle çözmeye yardımcı olacak bir masaj yöntemi tarif etmiştir. Yazar, çocukların çoğunlukla ilaç içmeyi red ederek ebeveynlerine zorluk çıkardıklarını, çocukların sıklıkla şikâyet ettikleri bu sağlık sorunu için sık sık ilaca başvurmanın da ayrıca sakıncalı olduğunu belirterek, tarif ettiği masajın gönül rahatlığıyla tatbik edilebileceğini ifade etmiştir.

Pekliğe karşı ‘ilacsız bir tedbir;

Küçük çocukların kimisi ‘ilacın ne olduğunu anlamadığı için, ne

verilse bila memani'at yer ve içer. Kimiside, alişdığı gıdalardan başka bir Şey yedirilmek istenildiği zaman ———²³ile tadına bakar; lezzetinden hoşlanırsa yemekden imtina' etmez, fakat hoşlanmazsa elinden geldiği kadar yayđara ve gürültü ile memani'atda ısrar eder. Hâlbuki 'ilacların ekserisi, çocukların hoşuna gidecek lezzetde değildir. Hem de, çocuklara sık sık 'ilac vererek mi'delerini bozmak ve kendilerini 'ilaca alişdırmak Şayan-ı tavsiye bir hareket olmaz. Binaen 'aleyh validelere 'al' 'umum 'ilacsız tedbirlerden bahs etmek isterim. Çocukları en çok rahatsız eden 'arızalardan biri inkıbaz olduğu için Şimdilik yalnız buna karşı bir tedbir ta'rifıyla iktifa edeceğim. O tedbir de çocuğun karnını oğmakdan 'ibaretdir; fakat gelişi güzel olmak değil. Evvela ovacak kimsenin eli sıcak olmalı ve biraz yağlanmış bulunmalı, sonra çocuğun karnını sağ cihetinden ve aşağı kısmından başlayarak göğüsün alt kenarına kadar sığayıp oraya varınca eli sola doğru kaydırmalı ve sol taraftan aşağıya kadar inmeli. Bu hareket "em'a-i ğaliza" denilen kalın bağırsağın Şeklini ta' kib eder. Muntazaman geceleyin ve sabahleyin Şu suretle masaj yapmağa devam olunduğu takdirde, malayat vermekle beraber fa'aliyat-ı hazmiyeyi tahrik eder ve çocuğun karnı gaz yapıyorsa ona da faidesi dokunur (Şehbal, 1325:12,237).

Yazar A.B. makalesinin ikinci kısmında genç kızlar için eğitici ve öğretici bazı sağlık tavsiyelerinde bulunmuştur. İlk olarak genç kızların fiziksel görünümleri adına bel inceltici bir egzersiz tarifi veren yazar, kadınların da erkekler gibi jimnastik yapabileceğini ve jimnastik sporunun erkeklere özgü bir spor olduğu yargısının yanlış bir algı olduğunu ifade etmiştir. Yazar, kadınların erkeklere nazaran daha hareketsiz oldukları için jimnastik yapmaya, erkeklerden daha çok ihtiyaçları olduğu görüşünü savunmuştur. Yazar, genç kızlara ve hanım okurlarına ince bir sitem ederek doğrudan jimnastik sporu yapılmasını önermesi durumunda tavsiyesinin pek ilgi görmeyeceğini tahmin ettiği için jimnastik sayesinde hem spor yapmış hemde fiziki görünümlelerinde incelme sağlamış olacaklarını belirtmiş, böylece hanımların ilgisini ekebilmeyi amaçladığını sözlerine eklemiştir.

Genç kızlara: Beli inceltecek bir jimnastik

Erkeklere jimnastik lazım da kadınlara, ba husus genç kızlara lazım değil mi? Bi'l-'âkis erkeklerden daha ziyade oturarak vakit geçirdikleri için nisvana jimnastiğin luzumu daha aşıkârdır. Mâ'mafih pek a'la biliyorum ki, karielere mahza sıhhatleri için Şu veya bu d(t)ürlü jimnastik yapmalarını tavsiye etsem, ya hiç okumazlar yahud okurlar da icrasını ihmal ederler. Fakat yine pek a'la biliyorum ki, Şıklık güzellik hatırı için tavsiye edilecek çareler gençlerin nezdinde daha kolay hüsn-ü kabul bulur. Binaen 'aleyh işte muhterem karieler, size bir jimnastik ta'rif edeceğim ki, hem muhafaza-i 'afiyetinize yardım edecek, hem de belinizi inceltecek: ayağa kalkınız ve 'askerce bir vaz'iyet alınız;

²³Söz konusu kelimenin orijinal belgede yer aldığı kısım yırtılmış olduğu için kelime okunamamıştır.

mâ'mafih korkmayanız, harbe gidecek değiliz; derin nefes almağa başlayınız; sağ kolunuzu uzanarak mümkün olduğu kadar yukarıya kaldırıp başınıza yaklaşıdırınız; 'aynı zamanda sol elinizi de aşağıya doğru muktedit olduğunuz kadar uzatınız. Bileğinizden aşağısı vaz'iyet-i 'askeriyesinde baki kalmalıdır. Bu suretle bir eliniz yukarıda, bir eliniz aşağıda iken vücudunuzun kısm-ı 'ulvisi sol tarafa sarkmış bir halde bulunur. Şimdi sağ kolunuzu indirib sol elinizi kaldırınız. Ellerinizi yel değirmenin kolları gibi mütenâviben indirib kaldırarak birkaç dakika müddet şu ta'rif etdiğim hareketi sür'atle icra ediniz. Jimnastiki bahçede, yahud pencereleri açık odada yapmak bi't-tabi daha muvafıktır.

Buna devam eder iseniz bi'l-âhire bana gıyabi ve sâkitâne teşekkürler yollayacağınıza eminim çünkü beliniz inceleyecek, karaciğeriniz iyileşecek, göğsünüz kuvvetlenecek. Yetmez mi? (Şehbal, 1325:12,237)

Yazar A.B. okurlarından, hanımlara ve genç kızlara kahkaha atmanın ve tebessüm etmenin de adeta jimnastik sporu kadar fiziksel sağlığa katkı sağladığını belirtmiştir. Nitekim kahkaha atarken, artan soluk alıp verme ritminin, ciğerleri geliştirdiğini, ancak gülme neticesinde yüzde oluşan mimiklerin de kırıksıklığa neden olduğunu ifade etmiştir. Yazar kahkahanın faydasının yanısıra, kırıksıklığa neden olmasına rağmen asık surattan daha keyifli olduğunu ifade ederek hanım okurlarına müsbet bir öneride bulunmuştur.

Makalesinin son kısmında da genç kız ve hanım okurlarına, sağlıklı bir omurga için, doğru bir duruş önerisinde bulunmuştur. Bazı hanımların başlarını iyi bir pozisyonda tutmamaları nedeniyle, düşük omuzlu, hatta kambur göründüklerini belirterek tavsiye ettiği egzersizleri yapmaları halinde sağlıklı bir görünüme kavuşacaklarını ifade etmiştir. Okurlarına latife yoluyla, elbiseleri giydiklerinde terzilere isnad ettikleri kusurların aslında duruş bozukluklarından kaynaklandığını anlayacaklarını da belirtmiştir (Şehbal, 1325: 12, 237).

A.B. isimli yazarın Şehbal mecmuasının, R. 1 Teşrin-i Evvel 1325 tarihinde yayımlanan 13. adedinin 254. sayfasındaki “*Hanımlar İçin*” sütununda yer alan “*Hanımlara 'Aid Mesail-i Müşkileden: Korse İntihabı*” başlıklı makalesinde söz konusu dönemde moda olmakla beraber tartışmalı bir giyim aksesuarı olan korse hakkında bilhassa kadın okurlarına teknik bilgiler aktarmıştır.

Korse kullanımı konusunda çok sayıda makaleler yazıldığını, korsenin bir öcü gibi lanse edildiğini, hatta korse karşıtı cemiyetlerin bile kurulduğunu, ancak tüm bu tezviratlara rağmen kadınlar için korsenin vazgeçilmez bir araç haline geldiğini ifade etmiştir. Korse kullanımı konusundaki lehte ve aleyhte görüşleri tartışmak

istemediğini belirten yazar, artık hanımlar için neredeyse vazgeçilmez bir aksesuar halini alan korsenin kullanımı, seçimi ve dikimi hakkında kadın okurlarını eğitici bilgilendirici teknik bilgiler paylaşmak istediğini ifade etmiştir.

Yazar A.B. korse kullananların öncelikle iyi bir korsenin hangi özellikler taşıması gerektiğine dikkat etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Yazar makalesinde okurlarına çok detaylı olarak korse dikimi için nasıl ölçü alınacağını, her korsenin kişiye özel ve giyecek kişinin vücut ölçüleri ile uyumlu olmasının da çok çok önemli olduğunu belirtmiştir. Yazar makalesinin sonunda belirttiği hususlara uyulmaması durumunda korsenin olası zararları hakkında da bilgiler vererek okurlarının dikkatini çekmeyi de ihmal etmemiştir (Şehbal, 1325: 13, 254).

A.B. isimli yazarın, Şehbal mecmuasının, R. 15 Teşrin-i Evvel 1325 tarihinde yayımlanan 14. adedinin 274. sayfasında “*Hanımlar İçin*” sütununda yer alan “*Başka Kadınlar Neler Bulmuşlar?*” başlıklı makalesinde özellikle küçük yaşlarda çocukları olan annelere, çocuklarına süt içirebilmeleri, boş vakitlerinde eğlenceli ve eğitici kaliteli zaman paylaşabilmeleri, odalarının ve oyuncaklarının dağınıklığını toplatabilmeleri adına dikkat çekici ve pedagojik temelli çözüm önerilerinde bulunmuştur. Bu önerileri tatbik etmiş ve olumlu sonuçlara ulaşmış annelerin tecrübelerini aktararak söz konusu durumlarla karşılaşabilecek annelere pratik çözümler sunulmuştur.

A.B. isimli yazarın “*Başka Kadınlar Neler Bulmuşlar?*” adlı makalesinin “*Çocuklara Süt İçirmenin Çaresi*” alt başlığında doktorların küçük çocuklara bol bol süt içirilmesini tavsiye ettiklerini, ancak bu tavsiyenin dile kolay gelse de icraatta çok da kolay olmadığını belirtmiştir. Zira bazı çocukların süte karşı bir husumeti olduğunu, ya süt içmeyi hiç istemediklerini ya da bir iki yudum içmekle yetindiklerini ifade etmiştir. Yazar A.B. ekseriyetle çocuklara bolca süt içirmenin mümkün olmadığını ve doktorların tavsiyesine uymak isteyen annelerin zor durumda kaldıklarını sözlerine ekleyerek çocuğuna süt içirebilmek için pratik çözümler üreten bir annenin taktiğini okurlarıyla paylaşmıştır.

Böyle müşkil bir mevki’de kalan validelerden biri, çocuğuna süt içirmenin kolayını bulmuş. Bakınız ne yapmış?

Uzunca bir saman sapı yahud bir düdük makarnası alarak bir ucunu süt bardağının içine sokmuş ve diğer ucundan sütü eme eme içerek çocuğa bardak muhteviyatının ne kadar çabuk gaib oluverdiğini göstermiş ve ona da bunu yapıdırıb bu suretle süt içmeyi ‘adeta bir

eğlence haline getirmiş.

Diğer bir valide de süt bardağının dış tarafından dibine bir resim yapışdırmış; o suretle ki bardağın içindeki sütü çocuk içtikçe dibinden resim görünmeğe başlar ve resmi tamamen görmek hevesiyle çocuk sütü içmeğe meyil edermiş. Bir resimden usanç gelince onu çıkarıp diğer bir resmi yapışdırmak da kabildir (Şehbal, 1325: 14, 274).

Makalenin “Çocukları ne ile eğlendirmeli?” alt başlığında da özellikle havaların soğuk ve yağışlı olduğu kış mevsiminde, annelerin evde çocuklarıyla çok basit malzemelerle bir oyun platformu oluşturabileceği ve bu platformda oynanacak oyunlarla keyifli saatler geçirilebileceği ifade edilmiştir.

Bir annenin, büyük boyutlarda kesilmiş beyaz bir mukavva kartonun üzerine, kurşun kalemle sokaklar, meydanlar, çarşılar çizdiği bu sokak, meydan ve çarşılara, çocuklarla beraber isimler verdiği, gazete ve dergilerden kestikleri resimleri bu çizimlerin üzerine yapıştırarak minyatür bir şehir kurduğu anlatılmıştır. Okurlara isterlerse silip yeniden çizerek veya yeni yeni kartonlara yeni yeni malzemeler ekleyerek tekrar tekrar oynanabilecek bir oyun tarifi verilmiştir.

Makalenin “Çocuğunuza Mektup Yazmak İster misiniz?” alt başlığında ise; annelere, okuma yazma bilse de bilmese de çocuklarına mektup yazabilecekleri ve bu etkinlik sayesinde çocuklarıyla duygusal bir paylaşımda bulunabilecekleri tavsiyesinde bulunulmuştur.

Uzun süreliğine olmasa da çocuklarına, misafirlğe gittiklerinde onları özlediklerini ifade etmek maksadıyla annelerin mektup yazmaları tavsiye edilmiştir. Çocuklar okuma yazma bilse de bilmese de bu etkinliğin yapılabileceğini ifade eden yazar A.B., şayet çocuklar okuma yazma bilmiyorlarsa söz konusu mektubun bir büyük vasıtasıyla çocuğa okunabileceğini ya da annelerin yeteneği oranında evdeki eski gazete ve dergilerden merama dair kesilerek kâğıda yapıştırılabilecek resimlerle okuma yazma bilmeyen çocuklara bile bu etkinliğin uygulanabileceği belirtilmiştir.

Makalenin “Hem Oyun Hem İş” alt başlıklı son kısmında ise annelere, eşyalardan darma dağınık olmuş bir odayı, eğlenceli bir yöntemle çocuklarına toplatabilecekleri bir oyun tarif edilmiştir.

Eşyası karma karışık olmuş bir odayı tatlı bir oyunla çocuklarınıza düzeltirmek kabildir oda içindeki eşyadan yeri değişmiş olan birini zihnen tutunuz ve çocuğa onu keşf etmesini teklif ediniz. Bi't-tabi' sizin zihnen tutduğunuz şey'i çocuk derhal bulamayacaktır. 'Kibrit kutusu

mu? Sa'at mi? Sürahi mi? İla ahir...'' diyerek birçok sualler soracaktır. İşte çocuk bu sualleri sordukça her bir sorulunda mevzu' bahis olan eşyayı peyder pey yerli yerine koymğa mecburdur; ta sizin zihninizdeki şey'i bilinceye kadar. 'Aklınızda tutduğunuzu bildiği zaman o şey'i siz düzelteceksiniz ve sonra yine zihnen diğer bir şey'i tutub ne olduğunu soracaksınız. Bu vecihle hem eğlenceli surette odayı düzeltmiş, hem de çocuğa bir tanzim-i eşya dersi vermiş olursunuz (Şehbal, 1325: 14, 274).

Çocuklarına, dağıttıkları eşyaları toplatma konusunda zorluk çeken annelere, eğlenceli ve düşündürücü bir oyun öneren yazar A.B. annenin zihninden bir eşya tutmasını, çocukların da bu eşyayı bulana kadar anneye sorular sormasını, çocuklar doğru tahmin ederse annenin, yanlış tahmin ederlerse çocukların dağınık vaziyetteki eşyaları toplamasını belirterek, karşılıklı rekabete dayalı bir oyun tarifinde bulunmuştur.

AB isimli yazarın Şehbal mecmuasının, R. 1 Nisan 1327 tarihinde yayınlanan 37. adedinin 258. sayfasındaki "Tuvalet" sütununda yer alan "Dişlere Dair" başlıklı makalesinde ağız bakımı, diş temizliği ve diş fırçalarının bakımı konusunda okurlarına eğitici bilgiler vermiştir. Yazar A.B., okurlarının makalenin konusunu görünce çok şaşıracaklarını, bu konuyu kaleme aldığı için eleştirebileceklerini dahi tahmin ettiğini belirterek makalesine başlamıştır. Ancak, aslında ağız ve diş bakımının çok önemli bir konu olduğunu, önemli olduğu kadar da ihmal edildiğini ifade etmiştir. Diş bakımının ilk adımı olarak, uygun diş fırçası seçimi hakkında okurlarına bilgiler vermiş, doğru diş fırçalama yöntemini tarif ederek, diş fırçalama tamamlandıktan sonra da diş fırçasının nasıl temizleneceği ve muhafaza edileceğini detaylıca izah etmiştir.

Yazar A.B. bazı hanımların dişlerini fırçalarken diş fırçasını sabunla köpürterek fırçaladıklarını, bu uygulamanın dişlerin sararmasına neden olduğunu, sadece su ile fırçalamanın ise diş çürümelerini engelleyemeyeceğini ifade etmiştir. Yazar okurlarını her duydukları tavsiyeye kanıp, olur olmaz malzemelerle dişlerini fırçalamamaları gerektiği konusunda önemle uyarmıştır. Yazar okurlarına bir diş temizleme terkihi tarif ettiğini ve bu terkihin eczanelerde rahatça yaptırılabilmesi için malzemelerin Fransızcalarını da yazdığını belirtmiştir. Yazar okurlarına önerdiği diş tozu terkihinin ortalama maliyet ve fiyatını belirterek satın alma sırasında da bir fikir sahibi olmalarına katkıda bulunmuştur. Böylece eczanelerde haddinden fazla ücret ödemelerine de gerek kalmayacağını belirterek okurlarının dikkatini çekmeyi ihmal etmemiştir.

Size şu diş tozu reğetesini tavsiye ederim; eczahanelere kolayca yaptırabilmeniz için Fransızcalarını da yazıyorum:

<i>10 gr. Poudre de savon</i>	<i>10 gr. Sabun tozu</i>
<i>20 gr. Poudre d'iris</i>	<i>20 gr. Kavs-ı kuzah taşı tozu</i>
<i>20 gr. Craie pulvêrisêe</i>	<i>20 gr. Toz haline getirilmiş tebeşir</i>
<i>5 gr. Chlorate de potasse</i>	<i>5 gr. Klorat potas</i>
<i>5 gr. Pierre ponce pulêrisêe</i>	<i>5 gr. Toz haline getirilmiş sünger taşı</i>
<i>1 gr. Laque carminêe</i>	<i>1gr. La'l laka</i>
<i>10 Gouttes essence de menthe</i>	<i>10 Damla nane ruhu</i>
<i>10 Gouttes essence d'anis</i>	<i>10 Damla anason</i>

Bu reğete beş ğuruşa her hangi bir eczahannede yaptırılabilir; eczahanelerimizin insafına tab'en, üçden, on ğuruşa kadar muhtelif fiatlar istedikleri vaki' ise de nihayet beş ğuruşdan fazla vermemelidir. Birde tozun gayet ince olmasına dikkat etmek lazımdır (şehbal, 1327: 37, 258).

Yazar A.B. okurlarına, ağız ve dişlerin bakımı konusunda, temizliğin ve fırçalamanın ne sıklıkta yapılacağı önerisinde de bulunmuştur. Buna göre sağlıklı dişler ve temiz bir ağız için akşam uyumadan önce, sabah kahvaltıdan önce ve imkân varsa her öğünde yemeklerden sonra ağız ve diş temizliğinin yapılması gerektiğini belirtmiştir.

şehbal mecmuasında yer alan bu içerikler dikkate alındığında, şehbal'in halk sağlığı ve ebeveyn eğitimi adına önemli bir görev üstlendiği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda süreli yayınların bir yandan adeta bir eğitim aracı olarak evlere ve ailelere nüfuz etmesine, diğer bir yandan da kadınların alanında uzmanlaşmış kişilerden oluşmuş doğru kaynaklara erişebilmelerine olanak sağlanmıştır. Böylece kulaktan dolma ve dogmatik bilgiler yerine, güvenilir ve sağlıklı bilgilerle kadınların ev yönetimi, çocuk bakımı ve çocuk terbiyesi alanlarında bilinç kazanmalarının sağlanması, özelde şehbal mecmuasının, genelde ise süreli yayınların önemli bir etkisi olarak dikkat çekmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLI KADINININ EDEBİYAT VE SANAT DÜNYASINA
KATKI SAĞLAYAN ENTELEKTÜELLER

1. PRENSES KADRIYE HÜSEYİN HANIM

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım Şehbal'de kendi ismi ile 12, Nilüfer takma adı ile ise 23 olmak üzere toplamda 35 içerikle yer almıştır. Oldukça güçlü bir edebi yanı olan Kadriye Hüseyin Hanım, deneme ve hikâye gibi farklı edebi türlerde ve birçok farklı konuda yazılar kaleme almıştır. Entelektüel kişiliğini ve duygusal yanını yansıttığı yazılarında genel olarak İslam dünyasının Batı dünyasına karşı yaşadığı bocalamalara, Müslüman kadınlarının İslam'ın sunduğu hak ve imkânlardan yoksunlaştırılmasına ve geçmişte kalan zaferlere duyulan özlem gibi çeşitli konulara değindiği tesbit edilmiştir.

Nilüfer takma adı ile yazdığı denemelerinde yaptığı felsefi analizler ve sosyolojik çıkarımlar irdelendiğinde edebi kişiliğinin yanısıra felsefe, akıl yürütme ve diyalektiğe olan yatkınlığına dair de önemli ipuçlarına ulaşılmaktadır.

Ailesi nedeni ile Mısır'da yaşayan Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi, zaman zaman İstanbul'da da ikamet etmiş, başta Fransa olmak üzere İtalya ve Norveç gibi birçok Avrupa ülkesine de seyahate çıkmıştır. Makale ve yazılarından dünyadaki edebi ve siyasi gelişmeleri de yakından takip ettiği anlaşılmaktadır.

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım, Şehbal mecmuasının R. 1 Teşrin-i Evvel 1327 tarihinde yayınlanan 43. adedinin 372. ve 373. sayfalarında yer alan “*Gurub*” adlı denemesinde, sahilde gün batımını izlerken Mısır'ın Kahire, İskenderiye şehirleri ile Ebu-Kır Limanı ve Kanope Harabeleri hakkında hissettiği ilhamları kaleme almıştır. Kadriye Hüseyin Hanım “*Gurub*” da, antik çağdan söz konusu döneme kadar Mısır'da yaşayan ve dünya uygarlığına katkı sağlayan atılımlardan yaşanan kanlı savaflara kadar değişik uygarlıklar tarafından bırakılan izlere göndermelerde bulunmuştur.

Kadriye Hüseyin Hanım'ın Truva savaflarından antik çağ İskenderiyesine,

Kanop harabelerinden Napolyon'un Mısır'ı işgaline ve yaşanan deniz savaşlarına dair yaptığı yorumlar derin bir tarih ve coğrafya bilgisine sahip olduğunun kanıtı olarak da dikkat çekmiştir. Kadriye Hüseyin Hanımefendi tarih bilgisini edebi yeteneği ile harmanlayarak okurlarına adeta zaman içinde bir seyahat serüveni yaşatmıştır.

Kanope Harabelerinin özel bir teşebbüs eliyle nisbeten restore ettirilmesi ile harabeliğin de seyirlik ve bir o kadar da ibretlik bir manzaraya dönüştüğüne dikkat çekmiştir. Napolyon'un gemilerinin limanın derinliklerine gömüldüğü deniz zaferinde, belki de gün batımı ile Osmanlı Devleti'nin söz konusu dönemdeki durumunu ironik bir yaklaşımla ilişkilendiren Kadriye Hüseyin, sahilin tarihin sessiz sedasız bir şahidi olduğunu vurgulamıştır.

Saf saf sahile vürudları pek hoş bir temaşa teşkil ediyordu. Bu manzaranın seyriyle meşgul bulunduğum halde birden bire yüz on dört sene mukaddem 'aynı mahalde , 'aynı hal ve 'aynı suretde vuku'a gelen bir vak'anın tafsilat-ı tarihiyesi gözlerimin önünde tecessüm ediyordu.

Napolyon'un donanması iltica için bu körfeze gireceği esnada İngiliz amirali Nelson donanmasıyla ansızın üzerlerine hücum ederek gemilerinin ba'zısını yakmış, ba'zısını berhava etmiş ve ba'zısında a'mak-ı bahre tıkamıştır.

Muharebe-i bahriyenin devam eylediği üç sa'at kadar bir zaman zarfında Napolyonun gemileri tarumar olmuş ve pek az kalanları da isti'male gayr-ı salih bir halde gelmişti.

Suların pek sakin olduğu ba'zı sabahlarda bu mağruk gemiler körfez derununda gözle görünebilir. Nice milyonların sermayelerini teşkil eden bu gemileri zaman zaman tahlise şitaban olmuşlar isede deniz bu milyonlarını i'ade etmek istemediğinden hala batdıkları yerlerde aram ediyorlar.

Napolyon'un kayıkları yaklaşı yaklaşı nihayet sahile kadar geldiler. Taifeler tağanni ederek al ve beyaz yelkenlerini indiriyorlardı. Gemicilerin renklerinin takiyeleri ile beraber bunlar hep denizde 'aks ediyordu.

Kurs-ı şems artık batmakta ve ortalığı yalnız bir alaca ziyasıyla tenevvür etmekte idi.

Denizin sathındaki pür-nur sönmeğe, semadaki renkler solmağa ve bulutlardaki eşgal-i ğaribane tarz ve taksimlerini ğayb etmeğe yüz tutduğu bir zamanda bende nokta-i tefekkürümden inmeğe ve zamanın ferş etmiş olduğunu o yumuşak kum kaliçeler üzerinden geçerek «Ebu-Kır» ovasına müteveccihen meskene doğru aheste aheste yürümeğe başladım.

Kanope şehrinin ma'murini ve ahalisinin medeniyeti zamanında yine bu mehlin cihet-i şarkiyesinde kocaman bir bahire mevcut idi. Ki bu gün de bir şirket tarafından kısm-ı kebiri imla edilmiş ve arzı menzur'a halini almıştır.

Zaman, inklab-ı cihana en birinci vasıtaadır. Kanop'un zaman-ı ma'murinde bu bahire nihayet balıkcı kayıklarıyla bir mesireden başka bir şey olmadığı halde bu günde Kanop bir harabazar ve bahire bir çemenzar halini almıştır. Havanın mahmuriyetini incecik hafif bir duman setr etmiş ve şeffaflığı münazara bir mübhemiyet bahş eylemişidi.

Teşkilat-ı medeniyenin asar-ı ibtidaiyesinden birer numune olmak üzere hala bakakalan bedevi çadırları dahi bu kumluğun şurasında burasında rekz edilmiş ve kandilleri parlamış, ashabi akşam ta'amlarını tedarikle meşğul olmuşlardı.

Bedevilerden ba'zıları develerini önlerine katarak aheste aheste çadırlarına 'avdet etmekte, ba'zılarına evvelce muvasalat etmiş oldukları haymelerinin önlerinde vaz'iyet-i mahsusaları ile oturuyorlardı.

Kimisi kumlar üzerine uzanarak ta'kib-i hayal eyliyor, kimiside o kopardıkları hazin terennümleriyle lezzetyab-ı 'âlem ve hiddet bulunuyordu. Ba'zısı evlad ve 'iyal ile malik olduğu hayvanatıyla hep bir arada akşam ta'amlarını ediyor, bazısında ashab ve ahbabla müctemi'an halkalar teşkil eyleyerek müsameret ve sohbet ediyordu. Her çehrede bir his-i meserret zahir, her haymede bir eser-i ünsiyet hazır ve bir gönülde bir seda-i basatat ve rahat mevcut idi. Hâsılı zamanımızda «inkisar-ı emel kırba» larının ruhunu perverde edecek bir temaşayı ferahfezane işte bu manzara olacağı şübheden vareste bulunuyordu.

Burası 'arzımızın velvele-i dilhuraşından azade kalmış bir sahra-yı sükun ve sükuttur?...

Cihanımızın medeniyet-i münevveresinden bigane kalmış olduğu halde şu sahrayı mu'alliyat-ı 'uzletin irae eylediği ferah ve şadımanı karşısında 'acaba hangi bir insan sa'adetin ma'dumiyetine hüküm edebilir?...

Bu bedevilerin, bu sadedle mahlûkların mahzuziyet-i kana'atkâranelerine fikren iştirak etmek ise aheng-i hayatlarına kalben temas etmiş kadar insanı erahe eyliyordu. Ğalğale-i hazıra-i medeniyeden uzak yaşayanlar vicdani bir rahat ve ruhani bir meserretle ruhlarını 'alemsükun ve inbisatda ikaz etmiş olurlar, değil mi?...

Meskenime 'avdet eylediğim zaman mevcudat gereği gibi 'âlem sükuna dalmış ve mahsusat-ı intizardan perde-i hafasına çekilmiş idi. Akşamın ma'nevi ninnileri fezada temevvüc ediyor ve tekmil-i kâinatı sükun ve istirahat da'vet eyliyordu.

İyade-i medeniyetin bir zebde-i mahiranesi bulunan Ma'mure ise nûcum-ı kehribariyesiyle tezyin eyleyerek her tarafı nurlara ğark olmuş, derun ve bîruni taze hayatlar bulmuş ve bu leyle-i dilnevazı tebessümlerle istikbale hazırlanmış idi (Şehbal, 1327:43,373)

Tarihin değişik zamanlarında yaşanan şaşaalı veya velveleli zamanların aksine, söz konusu zamanda sahilde yürürken kumların, gün batımının renkli ışıklarının ve dantelâ gibi sahili süsleyen hurma ağaçlarının arasında derin bir huzur hissettiğini ifade etmiştir. Medeniyetin ve zamanın son gelişmelerinin etkisinden uzak kalmaya mukabil, hissettiği sessizlik ve huzur manzarasını betimlemiştir.

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın, Şehbal mecmuasının; R. 1 Şubat 1327 tarihinde yayınlanan, 47. adedinin, 452 ve 453. sayfalarında yer alan “*Dar-ı Gurbette Mükemmel bir Kabristan*” adlı denemesinde Fransa'nın dünyaca ünlü Le Pere Lachaise kabristanında gezerken gördüğü harabeye dönmüş bir Müslüman kabrinin perspektifinden, İslam dünyasının söz konusu dönemdeki dağınık ve pejmürde haline dair mütalaalarını betimleyerek kaleme almıştır. Söz konusu makalenin sonuna “*Fransa, Paris 1911*” notunu düşen Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın, söz konusu makaleyi Le Pere Lachaise kabristanını ziyaretinin hemen sonrasında yazdığı izlenimi uyanmaktadır.

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım, Le Pere Lachaise Kabristanı'nın, şehrin öteki ucunda olduğunu belirterek adeta bir şehir büyüklüğünde olduğunu ifade etmiştir. Daha önceden Le Pere Lachaise Kabristanı'ndan bazı heykel ve türbelere dair resimler görse de kabristanı ziyaret edemediğini, bir fırsat bulunca da bu fırsatı değerlendirip meşhur kabristanı ziyaret etmeye gittiğini söyleyerek sözlerine başlamıştır. Paris'in şaşaalı ve telaşlı yoğunluğunun aksine sakin, sessiz ve dingin bir atmosferin etkisine girdiğini ifade eden Kadriye Hüseyin, Paris'in daha önce hiç görmediği mahallelerinden geçerek kabristana ulaştıklarını belirtmiştir.

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım, Le Pere Lachaise Kabristanı'nı ziyareti esnasında, kabristandaki düzen, huzurlu atmosfer ve çevre düzenlemesini çok etkileyici bulduğunu ifade etmiştir. Ancak gezinti sırasında dikkatini çeken, yıkık harabe görünümlü bir mezarın durumunu merak edip yaklaştığında, o garip kalmış ve yıkılmaya yüz tutmuş mezarın Müslüman mezarı olduğunu anlamıştır. Söz konusu mezarın türbe şeklinde olduğunu belirten Kadriye Hüseyin Hanım, etrafının çevrilmiş olmasına bir anlam veremediğini ifade etmiştir. Belki de ziyaretçilerden birilerinin üzerine yıkılmaması için etrafının kordonla çevrilmiş olabileceğini düşünürken Müslümanların söz konusu dönemdeki halleri ile yıkılmaya yüz tutmuş, sarmaşıklar arasında kaybolmuş, Müslüman türbesi arasında ibretlik bir bağ kurmuştur. Paris'de yaşayan çok sayıdaki Müslüman'ın çok azının bile bir araya

gelerek söz konusu türbeyi onarabileceklerini düşünürken, Müslümanlar'ın birbirlerinden habersiz hallerinin, bu konuda da kendini belli ettiğini dile getirmiştir.

Müslümanlık uhuvvet, şefkat, 'adl ve ihsan değil midir? Cihanın her köşesinden akın akın gelen Müslümanlar'ın Paris, bir mev'ud-ı mülakatı olduğu halde Müslüman ashabserveti, kibarları, enaniyet ve şahsiyatdantecridle 'umumen ittisak etseler, din kardeşlerinin şu toprakda beraber yatdıkları gibi dünyada da el ele verüb büyük ve 'alicensab bir hamle ile Paris'in münasib bir mevki'inde bir Cami'-i şerifin binasına ğayret etseler; vatandan, 'ailesinden, sevdiklerinden bigane ve ğarib vefat edenlerin kabrini ta'mire bir himmet ile ruhlarını şad eyleseler ne olurdu?

Hayfa ki bu muntazam ve müzeyyen bahçenin en metruk, en viran bir köşesi, teessüflerle ve hüznlerle gördüğüm şu küçük sarmaşıklı kabristanımızdır (Şehbal, 1327: 47,453)!

Söz konusu dönemde, dünyanın birçok yerinden, birçok Müslümanın değişik nedenlerle Paris'e, akın akın geldiklerini ve Paris'de farklı milletlerden de olsa, çok sayıda Müslümanın yaşadığına dikkat çekerek din kardeşliği bağlamında, müslümanların bu meşhur kabristandaki kültürel mirasa neden sahip çıkamadıklarını teessürle sorgulamıştır. Kadriye Hüseyin Hanım'ın, bu tablo karşısında hissettiği üzüntü ve keder, sahip olduğu milli ve dini duyarlılığının bir kanıtı olarak da oldukça dikkat çekicidir.

Prens Kadriye Hüseyin Hanım'ın, Şehbal mecmuasının R. 15 Mart 1328 tarihinde yayınlanan 50. adedinin 30 ve 31. sayfalarında yer alan "Musahabe" adlı sütunda neşredilen "Dehşet ve Ziyet: Hakan-ı Mahlu'un Mücevherati" adlı makalesinde ziyet aracı olan mücevherlerin, parlak ve ışıltılı görüntüleri nezdinde, insana ve insani zaafardan kaynaklanan zenginlik, lüks ve şatafata dair eleştirilerde bulunmuştur. Kadriye Hüseyin Hanım, mücevher mağazasındaki kristal muhafazalar içinde saklanan paha biçilmez ziyet araçlarının, tarihin her devrinde insanlar için büyük bir cazibe ve zaaf unsuru olduğunu ifade etmiş, bu zaaf uğruna çok büyük sömürülerin de yaşandığına dikkat çekmiştir.

Prens Kadriye Hüseyin Hanım, Şehbal mecmuasının; R. 1 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 60. adedinin, 227. sayfasında, R. 15 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 61. adedinin 244 ve 245. sayfalarında, R. 1 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 62. adedinin, 266 ve 267. sayfalarında, R. 15 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 63. adedinin 292 ve 293. sayfalarında, R. 1 Teşrin-i Sani 1328 tarihinde yayınlanan 64. adedinin, 310 ve 311. sayfalarında, R. 15 Teşrin-i Sani 1328

tarikhinde yayınlanan 65. adedinin 326 ve 327. sayfalarında, R. 1 Kanun-ı Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 66. adedinin 349 ve 350. sayfalarında, R. 15 Kanun-ı Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 67. adedinin 364 ve 365. sayfalarında yer alan “*Teracim-i Ahval*” adlı sütunda “*El- Emiretü’s- Seyyide Abbase Binti Mehdi*” başlığı altında Abbasi halifelerinden Mehdi’nin kızı ve Harun Reşit’in kız kardeşi Abbase Binti Mehdi ile Harun Reşit’in veziri Cafer Bin Bermeki’nin elim aşk hikâyesini kaleme almıştır.

Kadriye Hüseyin Hanım’ın, “*El- Emiretü’s- Seyyide Abbase Binti Mehdi*” adlı hikâyesi Şehbal’in 60 ile 67. adetleri arasındaki toplam sekiz sayıda yer almış, her sayıda yayınlanan metnin sonuna da “*Ma ba’dı gelecek nüshada*” ifadesi eklenerek o dönemde çok yaygın bir tarz olan tefrika şeklinde neşredilmiştir.

Kadriye Hüseyin Hanım, hikâyesinde yer alan olayları kurgularken söz konusu olayların yer aldığı matbu kaynaklar hakkında da dipnotlar vererek kaleme aldığı tarihi hikâyedeki tarihi olayları ve gerçek kişileri tarihsel belgelerle doğrulama yoluna gitmiştir. Kadriye Hüseyin’in yararlandığı kaynaklar söz konusu hikâyenin dipnotlarında “*Kitabü’l Fahri, Et- Taberi, İbin-i Esir, Şeyhü’l İslam Yahya Efendi ve Zeydan*” şeklinde ifade edilmiştir.

“*El- Emiretü’s- Seyyide Abbase Binti Mehdi*” adlı hikâyesinin kahramanları olan Abbase ile Cafer’in, tarihin tozlu raflarında unutulmuş bir aşk hikâyesinin önemli birer kahramanı olduklarını belirtmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım, bu trajik aşk hikâyesine yeterince dikkat çekilebilse ve hakkıyla kaleme alınabilmiş olsa, “*Romeo ve Julyet*” hikâyesinden daha destansı bir macera olabileceği iddasını öne sürmüştür. Cafer ile Abbase’nin elim ve trajik aşk hikâyesine, tarihçilerin ve edebiyatçıların ilgisizliğinin yanı sıra kalem erbapları tarafından bile tanınmamaları ve bilinmemeleri konusuna değinerek inceden inceye sitemde bulunmuş, İslam tarihinde keşfedilmeye muhtaç daha birçok edebiyat ve sanat unsuru bulunduğu dikkat çekmiştir.

Hikâyenin ilk kısmı hikâyenin ana karakterlerinden biri olan El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi’nin tanıtılması ile başlamıştır. Kadriye Hüseyin Hanımefendi, Hicretin ikinci yüzyılında yaşadığını belirttiği Abbase Binti Mehdi’nin trajik yaşam öyküsünü kaleme aldığı hikâyesinde, halifenin fermanı ile Abbase’nin eşi ve oğlunun feci şekilde idam edilmesinin Harun Reşit’in görkemli saltanatının ihtişamı adına kara bir leke olduğu kanaatini dile getirmiştir (Şehbal, 1328: 60, 227).

Hikâyenin ilerleyen satırlarında, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi hakkında betimlemelerde bulunmuştur. Beni Haşim ailesine mensup olduğunu belirttiği Abbase Binti Mehdi'nin akıllı ve zeki tavırları ile akranları arasında sivrildiğini, belagat yeteneği ile dikkat çektiğini, herkes tarafından sevilen ve sayılan bir kişilik sahibi olduğunu belirtmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım, Abbase Binti Mehdi'nin elim ve trajik sonuna nazaran, çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinin şaşalı bir refah ve debdebeli bir ihtişam içinde geçtiğine, hatta bir peri masalını andırıldığına dikkat çekmiştir. Kadriye Hüseyin Hanımefendi, Seyyide Abbase Binti Mehdi'nin musiki, şiir ve edebiyat gibi birçok alanla ilgilendiğini ve bu konularda da yetenekli olduğunu belirterek, örnek bir entelektüel olduğunu vurgulamıştır.

Hikâyesinin ikinci önemli karakteri olan Cafer Bermeki'nin, İran asıllı bir vezir olduğunu belirterek, Cafer'in mensubu olduğu Bermekiler'in de İran'da köklü ve güngörmüş bir aile şeceresine sahip olduklarını belirtmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım, Cafer Bermeki'nin babası olan, Yahya Bin Halid Bermeki'den de bahsederek erdemli, cömert ve kültürlü bir gelenekten geldiklerine dikkat çekmiştir.

Abbasi halifesi Hadi'nin veziri olan Yahya Bin Halid Bermeki'nin, cömertliği kadar, devlet hazinesine dair işlerde çok iktisatlı olduğunu bir hikâye ile örnelemiştir. Yahya Bin Halid Bermeki, Halife Hadi'nin satın almak istediği bir cariye için ödeyeceği dinarı, dirheme bozdurup halifenin namaz kılacağı caminin önüne sererek halifenin bu gereksiz, fuzuli ve pahalı harcamaya karşı dikkatini çekerek vazgeçmesine sebep olmuştur. Bermekili vezirin bu zekice tutumu ile kamu hazinesi konusundaki hassasiyeti Kadriye Hüseyin Hanım adına oldukça dikkat çekici olmuştur.

Yahya Bin Halid Bermeki, hilafet veliahtlığı konusunda, Hadi'nin oğlu yerine, biraderi Harun Reşit'in veliaht olarak tayin edilmesinde oldukça etkili olmuştur. Nitekim Yahya Bin Halid Bermeki, Harun Reşit'in hilafet konusunda Hadi'nin oğlundan daha yetenekli olduğu kanısını ifade etmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım, Yahya Bin Halid Bermeki'nin oğlu Cafer Bermeki ile müstakbel halife Harun Reşit'in sütkardeş ve iyi arkadaş olduklarını belirterek, gelecekteki iktidar ortakları hakkında bir diğer ortak paydaya daha dikkat çekmiştir. Nitekim bu durum müstakbel halife Harun Reşit ile müstakbel vezir Cafer Bermeki'nin ilişkilerinin henüz o zamanlardan çok iyi iki arkadaş ve iki dost olarak başladığı anlamına da gelmektedir. Müstakbel halife ile vezirin sütkardeş olmaları, Cafer Bermeki'nin,

harem dairesine rahatça girme imtiyazı kazanmasına neden olmuştur. Bu imtiyaz söz konusu elim ve trajik aşk hikâyesinin de başlangıç noktası olarak kabul edilebilecek küçük ama önemli bir detay olarak ifade edilmiştir (Şehbal, 1328: 61, 244).

Halife Harun Reşit ile veziri Cafer Bermeki'nin güven ve uyum içinde zaman zaman halife vezir diyalogundan, arkadaşlık ve dostluk boyutuna dönüşen bir ilişkileri olduğuna dikkat çeken Kadriye Hüseyin Hanım, günü gelir bu ilişkinin bozulmasının mümkün olup olmadığının merak edildiğini ve bu yakın dostluğun bazı devlet adamlarının kıskanç bakışlarına neden olduğunu ifade etmiştir. Halife Harun Reşit ile veziri Cafer Bermeki devlet yönetiminden bilim ve sanata, felsefeden musikiye birçok konuda işleri uyum içinde yürütüyor, birçok sohbet ve konuda neredeyse aynı görüşlerde birleşiyor, av ve eğlence meclislerinde bile bir an olsun ayrılmıyorlardı (Şehbal, 1328: 62, 267).

Kadriye Hüseyin Hanım, saray çevresinde çokça dikkat çeken Harun Reşit ile Cafer Bermeki ilişkisinde, bu iki dostun arasına zamanla bir üçüncüsünün de eklendiğini ifade etmiştir. Harun Reşit'in kız kardeşi Seyyide Abbese Binti Mehdi! Kadriye Hüseyin Hanım Harun Reşit'in, veziri Cafer Bermeki ile kız kardeşi Abbese Binti Mehdi'nin sohbetlerinden çok keyif aldığını belirterek, onlarla uzun uzun vakit geçirdiğini ve her türlü konuda görüş alış verişinde bulunmayı ihmal etmediğini ancak bu yakınlığın bazı devlet erkânının kıskanç nazarlarına neden olduğunu, Harun Reşit'in eşi Zübeyde'nin de bu vaziyetten hoşnut olmayanlar arasında yer aldığını ifade etmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım, Harun Reşit'in eşi Zübeyde'nin de ilim ve irfan sahibi olmasına rağmen Harun Reşit'in kendisi ile yeterince alakadar olmaması ve sohbet meclislerine davet etmemesinin bu kıskançlığı perçinlediğini ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 63, 292).

Harun Reşit ile veziri Cafer Bermeki'nin süt kardeş olmalarına istinaden Harun Reşit, Cafer Bermeki'nin harem dairesine girmesine, harem dairesindeki meclis ve merasimlere katılabilesine izin veriyordu. Harun Reşit, kız kardeşi Abbese Binti Mehdi ile veziri Cafer Bermeki'nin sohbetlerinden keyif aldığı için bu üçlü sık sık ve uzun uzadıya bir araya gelerek edebiyat ve sanat gibi bir çok konuda mütalaalarda bulunuyorlardı. Kadriye Hüseyin Hanımefendi, bu üç kişinin yakın dostluğunu “*ünsiyet-i müsellese*” tabiri ile ifade etmiştir. Ancak ulema ve bazı ileri gelenlerin bu entelektüel dost meclisinden rahatsızlıklarını dillendirmeye başladıklarını, hatta bu rahatsızlıkların Harun Reşit'in kulağına kadar gittiğini ve

halifenin bu söylentilerden dolayı oldukça üzüldüğünü beyan etmiştir. Nitekim Harun Reşit ile veziri Cafer Bermeki her ne kadar süt kardeş olsalarda nihayetinde, Harun Reşit'in kız kardeşi Abbase Binti Mehdi ile Cafer Bermeki'nin namahrem oldukları dillendiriliyordu.

Harun Reşit'in danıştığı memurların, söz konusu söylentiler üzerine kız kardeşi Abbase Binti Mehdi ile veziri Cafer Bermeki'nin evlendirilmesi gerektiğini ileri sürmelerine karşın, veziri Cafer Bermeki'ye olan muhabbet ve güvenine rağmen Harun Reşit böyle bir evliliğe razı olmamıştı. Harun Reşit'in veziri Cafer Bermeki ile kız kardeşi Abbase'nin evlendirilmesine karşı çıkmasının, Cafer Bermeki'nin İran asıllı bir memlûk olmasından kaynaklandığını düşünen Kadriye Hüseyin, ulemanın bir kısmının da aynı gerekçelerle bu izdivaca sıcak bakmadığını sözlerine eklemiştir.

Kadriye Hüseyin Hanım, Harun Reşit'in gururu nedeniyle kardeşi Abbase Binti Mehdi ile veziri Cafer Bermeki'nin evlenmesine razı olamayacağını belirtmiştir. Oysaki bir yandan da Cafer Bermeki ile Abbase Binti Mehdi de duygusal anlamda birbirlerine kapılmaya başlamıştı. Cafer Bermeki'nin, Abbase Binti Mehdi'nin güzelliği, zekâsı ve latif sohbetlerinin de etkisiyle, Abbase'ye büsbütün bağlanmaya başladığını belirten Kadriye Hüseyin, Cafer Bermeki ile Abbase Binti Mehdi'nin gözlerden uzak ve gizlice buluşmaya başladıklarını, ancak bu gizli buluşmaların Harun Reşit'in zevcesi Zübeyde'nin hafiyeleri tarafından gözetlendiğini, hafiyelerin bu görüşmeler hakkında Emiretül Müminin Zübeyde'ye malumat verdiklerini ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 63, 293).

Emiretül Müminin Zübeyde'nin, oğlu Emin ve güvendiği devlet adamı Fazıl Bin Rabi'i huzuruna çağırarak hafiyelerinden aldığı haberleri istişare ettiğini belirten Kadriye Hüseyin, Fazıl Bin Rabi'in vezirlik makamını gözüne kestirdiği için Cafer Bermeki'ye husumet derecesinde rekabet eden bir kişi olduğunu ve bu fırsatı Cafer Bermeki ile Harun Reşit'in arasını bozmak için kullanmaktan hiç tereddüt etmeyeceğini ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 63, 293).

Kadriye Hüseyin Hanım, Cafer Bermeki'nin, Harun Reşit'in kendisine duyduğu güven ve sempati nedeniyle başına buyruk hareket ettiğini, hatta zaman zaman halifeden habersiz ya da halifenin emirlerine aykırı işler yapmaya başladığını, Harun Reşit'in ise bu durumu sessizce ancak temkinli bir şekilde takip ettiğini belirtmiştir. Artık Cafer Bermeki'ye duyduğu koşulsuz güveni sarsılmaya başlayan Harun Reşit, Cafer Bermeki'ye dair şüpheler duymaya başlamış, hatta Bermekiler'in

tahtını elinden alarak Abbasi saltanatına kast edebilecekleri evhamına kapılmıştır. Kadriye Hüseyin, ordunun ve halkın Cafer'e duyduğu sevgi ve sergilediği teveccühün, Harun Reşit'in tahtına dair duyduğu endişeyi pekiştirdiğini ifade ederek, Harun Reşit'in, Cafer Bermeki'yi yemeğe davet ettiğini ancak bu yemeğin oldukça gergin bir atmosferde geçtiğini belirtmiştir (Şehbal, 1328: 64, 310).

Cafer Bermeki de Harun Reşit'in kendisine duyduğu güvende sarsılmalar olduğunun farkına varmaya başlamıştı. Kadriye Hüseyin, Harun Reşit'in davet ettiği akşam yemeğine katılan Cafer Bermeki'nin, yemek esnasında Harun Reşit'in soğuk ve imalı davranışlarından kuşkulandığını, halifenin kendince gizli zannettiği Abbase ile buluşmalarından haberdar olduğu endişesine kapıldığını belirtmiştir (Şehbal, 1328: 64, 311).

Abbase Binti Mehdi ile Cafer Bermeki gizlice evlenmiş ve Hasan adını verdikleri bir çocuk sahibi bile olmuşlardı. Cafer Bermeki oğlunun güvenliği için, onu güvenilir ve sadık bir kölesinin himayesinde Mekke'ye göndermişti. Ancak Harun Reşit'in akşam yemeği davetinde oldukça gergin ve imalı diyalogların yaşanması Cafer Bermeki'nin evhamlanmasına neden olmuştu. Kadriye Hüseyin Hanım, Cafer Bermeki'nin oğlu ve eşini alarak Bağdat'tan ve vezirlikten bile feragat etmeyi göze aldığını, ancak bu durumu dikkat çekmeden nasıl başaracağını bilemediğini belirtmiştir.

Cafer Bermeki, esasında Horasan valisiydi, vezirlik makamından feragat ederse Bağdat'dan uzakta Horasan'da sevgili eşini ve gözünün nuru Hasan'ı gözlerden uzak bir yerlere götürebilirse uygun bir zamanda vaziyeti Halifesi ve aziz dostu Harun Reşit'e izah edebileceğini düşünüyordu. Kadriye Hüseyin Hanım Cafer Bermeki'nin bu planı için zamanı kalıp kalmadığından emin olamadığını belirterek Cafer Bermeki'nin kuşku ve endişelere boğulduğunu dile getirmiştir (Şehbal, 1328:65,326).

Emiretül Müminin Zübeyde, hafiyeleri vasıtası ile Abbase ve Cafer'in buluşmaları, görüşmeleri, Hasan'ın doğumu ve Hasan'ın Mekke'ye gönderildiğinden haberdar olmuştu. Zübeyde ve müttefikleri, bu havadislerin Harun Reşit'e bildirilmesi zamanının geldiğini düşünmüş, ancak bu ifşayı nasıl ve ne şekilde yapacaklarına karar verememişlerdi. Hatta halifenin huzuruna bu mesele ile çıkmaya cesaret dahi edememişlerdi.

Emiretül Müminin Zübeyde, Hasan'ın Mekke'ye götürülmesi üzerine Fazl Bin Rebi ile oğlunu huzuruna çağırılmış ve onlarla durumu tartışarak Cafer ile Abbase'nin vaziyetini halifeye anlatmak için bir yol bulmaları gerektiğini söylemiştir. Ancak halifenin huzuruna çıkarak bu olup bitenleri ortaya saçmaya cesaret edemediklerinden, bu gizli malumatları küçük küçük kâğıtlara beyitler şeklinde yazarak bu kâğıtların halifenin odasına bırakılmasına karar vermişler.

Kadriye Hüseyin Hanım, Harun Reşit'in, odasına bırakılan küçük kâğıtlardaki beyitleri görünce, okur okumaz öfkeden çılgına döndüğünü ve vakit kaybetmeden Mekke'ye hareket ettiğini anlatmıştır. Harun Reşit, Mekke'ye varır varmaz yeğeni Hasan'ı aratmaya başlamış, çok kısa bir süre içerisinde de bulmuştur. Kadriye Hüseyin Hanım Harun Reşit'in yeğeni küçük Hasan'ı görür görmez tanıdığını, bilhassa gözlerini kız kardeşi Abbase'nin gözlerine benzettiğini ve sahip olduğu Abbasi kanını yüzüne bakar bakmaz anladığını belirterek bir an için Harun Reşit'in Hasan'a duyduğu muhabbete mağlup olarak neredeyse kucaklamak istediğini, ancak gururunun buna engel olduğunu ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 65, 326-327).

Kadriye Hüseyin Hanım, Harun Reşit'in Hicaz dönüşünde Dicle nehri kıyısındaki Anber şehrinde konakladığını belirterek eski iyi günlerde Cafer Bermeki'nin Halife'yi bu mevkide karşıladığını ve Halife'nin onuruna ziyafetler verdiğini belirtmiştir. Bu seferki konaklama esnasında ise Harun Reşit, Cafer'in davetine icabet etmeyerek kendi malikânesine çekilmiş, Cafer bu tavrın ve imaların ne anlama geldiğini en acı şekli ile tahmin etmeye başlamıştı. Vezir Cafer Bermeki, olabilecekleri düşünürken, kendisinden ziyade Abbase ile Hasan için endişeleniyordu. Kendisi hapsedilirse Abbase'nin bir başına Hasan'la ne yapacağı hakkında kaygılanıyor, ancak her şeye rağmen Halife'nin Hasan konusundaki sırrına vakıf olabileceğine ihtimal veremiyordu.

Cafer Abbase ile konuşmalarında Abbase'ye, Harun Reşit'in gözünden düştüğünü, kendisine haset eden, kıskanç rakiplerinin kendisi ile Halife'nin arasına girerek kendisi hakkında iftiralarda bulunmuş olabileceklerinden şüphelendiğini ifade etmiştir. Ancak Abbase'nin keskin zekâsı ve sezgileri ile dehşete kapılarak Cafer'i uyardığını belirten Kadriye Hüseyin, Abbase'nin Cafer'e, abisinin sırlarını öğrendiğini düşündüğünü, evlilikleri ve Hasan hakkındaki sırlarının ifşa olmasından

başka bir ihtimalin abisi ile Cafer'in arasını açamayacağından emin olduğunu söylediğini ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 66, 349).

Kadriye Hüseyin Hanım Harun Reşit'in Bağdat'a dönerken Bağdat'a varmadan, henüz yolda iken Cafer'in idam fermanını verdiğini ve vakit geçirilmeden kafasını istediğini belirtmiştir. Cafer idam edileceği esnada idamının sebebini öğrenmek istediğinde, ona "Abbase" denilerek tek bir kelime ile cevap verilmesi üzerine Cafer, Harun Reşit'in tüm olan bitenden haberdar olduğunu anlamış ve kendisine, Abbase ile vedalaşması için fırsat verilmesini istemiştir. Ancak Cafer Bermeki'nin bu isteği reddedilerek hemen oracıkta idam edilmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım, Harun Reşit'in, Cafer Bermeki'nin idamını soğukkanlılıkla karşıladığını belirterek Cafer'in başını Bağdat köprüsüne astırdığını, Bermekiler'i öven veya Cafer'e mersiye okuyan olursa onların da aynı şekilde cezalandırılmasını emrettiğini ifade etmiştir. Harun Reşit, Cafer Bermeki'nin idamı sonrasında, hilafet kasrının eski perdedarı olan ve aynı zamanda da Cafer Bermeki'nin en büyük rakibi olan Fazıl Bin Rebi'i de vezirlik makamına tayin etmiştir (Şehbal, 1328: 66, 349-350).

Harun Reşit, Cafer'in idamından sonra gece yarısı saatlerinde aniden ve habersizce Abbase'nin sarayına gitmiş bu gidişi sarayda paniğe neden olmuştur. O esnada Abbase'de Horasan'a gitmek üzere hazırlıklarda bulunmaktaydı. Abbase'nin nedimelerinden birisi Halife'nin zamansız gelişinden kaygılanarak Abbase'ye pencereden bahçeye atlamasını oradan da Dicle yolu ile kaçmasını önermiş, ancak Abbase taşıdığı Beni Haşim'in asil kanı hatırına ölüm pahasına da olsa sarayını onursuzca terk etmeyeceğini belirtmiştir.

Kadriye Hüseyin Hanım, Abbase'nin ağabeyi Harun Reşit'i karşılamak üzere kapıya gittiğini ve Halife'yi her zaman görüştükleri odaya aldığını, ancak Harun Reşit'in, etraftaki diğer memurları odadan çıkartarak Abbase'ye kapıyı kapatmasını emrettiğini ifade etmiştir. Harun Reşit, Abbase'ye kendisine ve Beni Haşim'e ihanet ettiğini öne sürmüş, bu nedenle artık öleceği haberini vermeye geldiğini belirtmiştir.

Abbase, Harun Reşit'e itiraz ederek Haşimiliğe de ağabeyine de ihanet etmediğini oldukça soğukkanlı ve cesurca bir eda ile belirtmiştir. Ancak Harun Reşit, kız kardeşine kendisini men ettiği halde Cafer Bermeki ile gizlice evlenerek emrini çiğnediğini, bu nedenle kendisini affetmeyeceğini ve ölüm fermanını verdiğini söylemiştir (Şehbal, 1328: 67, 364).

Kadriye Hüseyin Hanım, Abbase'nin Harun Reşit'e Cafer'i onun vesilesi ile tanıdığını ve onun hatırına sevmeye başladığını belirtince Harun Reşit'in öfkeden çılgına döndüğünü söylemiştir. Abbase ise Harun Reşit'in öfkesine rağmen sözlerine devam ederek Cafer'in üstün yetenek ve özverisi ile Bağdat'ta ve ülkenin tamamında etkili olan asayiş ve düzeni sağladığını ifade etmiştir. Harun Reşit'in de Cafer'e çok şey borçlu olduğunu, Cafer'i idam ederse hem tarihin hem de Allah'ın huzurunda sorgulanacağını ve bu istibdadın bedelini eninde sonunda ödeyeceğini açık yüreklilikle öne sürmüştür. Abbase, Harun Reşit'e Cafer'in meşru ve nikâhlı eşi olduğunu, bunun için vakti zamanında şartlı da olsa onlara bir ahitname verdirdiğini ve şeriatın hileye yer vermeyecek kadar şeffaf olduğunu, bu nedenle bu konuda kendilerini yargılamaya hakkı olmadığını belirtse de Harun Reşit'in Abbase'ye öfkesi dinmemiştir. Harun Reşit, Abbase'ye kendisi ile Cafer'i ve hatta Hasan'ı dahi öldürteceğini söyleyerek küçük Hasan'dan da haberdar olduğunu açıklamıştır.

Abbase Harun Reşit'ten Hasan'ı affetmesini istemiş ancak Harun Reşit geri adım atmayarak cellâdını içeriye çağırılmış ve Abbase'nin idamı için emir vermiştir. Kadriye Hüseyin Hanım, Halife'nin bu büyük sırrın saklanmasıyla ilgili olan on kişiyi daha idam etmeden Abbase'nin sarayından ayrılmadığını da sözlerine eklemiştir.

Kadriye Hüseyin Hanım, Abbasi halifelerinden Harun Reşit'in İslam tarihindeki müstesna yeri ne kadar parlak olursa olsun, bu masum maktullerin kanının onun şöhretini gölgeleyeceği kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. Nitekim antik Yunan ve Roma saraylarında entrika ve komploların ya da kanlı münakaşaların çokça yer aldığı okunsa da hükümdarların adaletle hükmetmesini emir buyuran, yaşama hakkına önem veren İslam dinine mensup bir hükümdarın, böyle kişisel ikbal hırsıyla, ölüm fermanı vermesini kabul edilemez bulduğunu ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 67,365).

Kadriye Hüseyin Hanım, medeni ve entelektüel bir kadın olarak tanımladığı Abbase Binti Mehdi'nin hikâyesini okurlarıyla paylaşmayı, kendisi için bir görev addettiğini belirtmiştir. Böylece İslam tarihinin ihmal edilmiş ve unutulmuş bir kadın kahramanını, önemli bir sima olarak kabul ettiği Abbase Binti Mehdi'yi ve Cafer Bermeki ile aralarında yaşanan trajik aşk öyküsünü yâd etmek istediğini belirterek, Şehbal'in 60 ila 67. adetleri arasında tefrika şeklinde yayınlanan hikâyesini sona erdirmiştir.

Bu hikâye her ne kadar trajik bir aşk hikâyesi olarak kaleme alınmış olsa da hikâyenin arka fonunda beliren merkezi otorite ve iktidar mücadelesi verileri ile Abbasi sarayında yaşanmış siyasi bir entrikanın tarihi belgesi niteliğindedir. Nitekim halifenin kız kardeşini yalnızca onaylamadığı bir evliliği gerçekleştirmiş olması nedeni ile eşi ve çocuğu ile birlikte idam ettirdiğini düşünmek ancak sığ bir çıkarım olacağı için söz konusu olaylar bütününde, genelde Abbasi, özelde ise Harun Reşit'in saltanatının devamını temin etmeye yönelik bir önlem olduğunu akla getirmektedir. Kadriye Hüseyin Hanım hikâyenin sonunda Harun Reşit devrinin siyasal ve kültürel anlamda tarih sayfalarında yazıldığı parlak sayfaların bu idamların gölgesinde kaldığı yorumunu yapması, İslamın hayat hakkına yönelik prensiplerini hatırlatarak halifeye ve hükümlerine dair yönelttiği eleştiriler ise yazarın olay karşısındaki görüş ve tutumu hakkında önemli ipuçlarını da içermektedir. Bir Osmanlı kadın entelektüeli olarak Kadriye Hüseyin Hanım'ın, Osmanlı kadınlarına İslam tarihinden bir rol modeli takdim etmiş olması da ayrıca dikkat çekicidir.

Prens Kadriye Hüseyin Hanım, Şehbal mecmuasındaki bazı yazılarını “*Nilüfer*” takma adı ile yayınlamıştır. “*Emel Nedir?*” “*SaadetNedir?*” şeklindeki ortak bir üslupla, somut ve soyut birçok kavram ve olgu hakkında kaleme aldığı denemelerini daha sonra “*Nelerim*” adlı bir kitap halinde bir araya getirerek neşretmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım “*Nilüfer*” takma adını, yazarlık yaşamının ilerleyen yıllarında da kullanmaya devam etmiştir. İzzet Melih Bey'in, Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin “*Nelerim*” adlı kitabı için yazdığı bir edebi inceleme makalesi, Şehbal mecmuasında yayınlanmıştır. Söz konusu edebi inceleme makalesi, bu tez çalışmasının mevcut başlığı altında, ilerleyen satırlarda analiz edilecektir.

“*Nelerim*” adlı bir kitapta bir araya getirilerek yayınlanan denemelerden 21 tanesi Şehbal mecmuasının farklı sayılarında okurlarının ilgisine sunulmuştur. Kadriye Hüseyin Hanım, bu denemelerde edebi kişiliğinin yanısıra felsefi derinliğini de ortaya koymuştur.

Şehbal mecmuasının, R. 15 Teşrin-i Sani 1325 tarihinde yayınlanan, 16. adedinin, 316. sayfasında Nilüfer takma adı ile yayınlanan “*Emel Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Emel*” kavramı hakkında dikkat çekici mütalaalarda bulunmuştur. Bunların bazıları şunlardır:

Emel, kulüb-i beni beşerde sönmez bir nurdur ki insanlar hedef maksadını bunun ile görür ve istihsal-i matlaba bunun ziyasında sa'y

eder.

Emel, açığız insanları istikbal ve ğafilleri istiskal eder heyûlâyıma'nevidir.

Emel, Canab-ı Bari'nin mezâhim-ihayata tahammül etmeleri için 'aciz kullarına ihsan buyurduğu bir ni'metdir.

Emel, istikbale teselli ve meşakkate bir siperdir.

Emel, hayatın bir lazım-ı gayr-ı mefarıkıdır. Onsuz hayat, hayat değil 'adeta insan için bir mevt-i ebedidir.

Emel, zulmet-i ye'sde kalan insanların tarik-i sa'adetlerini tenvir edici bir meş'aledir.

Emel, derya-yı hayatın fırtınalı havalarına mahsus bir alat-ı tahlisdir ki nefis-i beşer, garîk'ilec'-i ye's olacakları esnada ona iltica ile canlarını kurtarırlar. Emel, yaralı gönüllere bir şifa merhemidir.

Emel, miiftah-ı sa'adet bulunan sabrın mevcududur.

Emel, dehrden şekva eden tali'sizlere bir refik-i tesellidir (Şehbal, 1325: 16, 316).

Şehbal mecmuasının R. 1 Kanun-ı Evvel 1325 tarihinde yayınlanan, 17. adedinin 336. Sayfasında “Saadet Nedir?” başlıklı denemesinde “Saadet” kavramı hakkında belirttiği düşüncelerden bazıları şöyledir:

Sa'adet, bahtiyarların ta beşiklerinde buldukları numerosu isabet etmiş bir kur'a biletidir.

Sa'adet, Âdem babamız ile Havva anamızın bıraktıkları rıdvani bir mirasdır.

Sa'adet, nisada cemal, ricalde kemaldır.

Sa'adet, altunla satın alınmaz bir meta'dır.

Sa'adet, iki gönlün ittihadından husule gelmiş bir emniyettir.

Sa'adet, cenab-ı hakkın ba'zı def'a fukaraya ihsan eylediği bir devlettir.

Sa'adet, hayat-ı suver-i müteharrikesinin irae eylediği manzaralardan biridir.

Sa'adet, vicdanın zill-ı bi zeval ma'neviyesidir.

Sa'adet, 'aklın nefse hükmüdür.

Sa'adet, insan için mevhibe-i hûda bir menba'-ı feyzdır; ma'rifet-i bi-la emhal iştiğal ile o menba'dan mütefeyyiz olmaktır (Şehbal, 1325: 17, 336).

R. 1 Kanun-ı Sani 1325 tarihinde yayınlanan 18. Adedin 356. sayfasında, “Hande Nedir?” başlıklı denemesinde “Hande” kavramı hakkındaki bazı görüşleri şöyledir:

Hande bir nişane-i neş'edir; hassas ruhlara bir müjdecidir.

Hande leşker-i gamın düşmanıdır; patlayarak muhacemelerini perişan eden güller gibi, hande de âlâm ve ekdâr ordusunu tarumar eder.

Hande derunun bir ayinesidir.

Hande gönlün bir lisanıdır.

'Âlem-i vücudda her şey handedir; hande düşmanları dost etmek için bir vasıta; hande şikeste dillere bir devadır; hande dillerin yekdiğerine hücümüne bir sebebdir; hande kadınların en keskin bir silahıdır.

Hande var. Gönül karar; hande var gönül, yapar. Hande yaralı gönüllere iltiyam verir.

Hande 'umum için her vakit menba'-ı sa'adet olan bir mevhibe-i ilahiyedir; hande dafi'-i gamdır.

Şimşeklerin çakışı, yıldırımların gürültüsü, suların şarılması, kuşların civıltısı hep handedir.

Nurlar, ziyalar, renkler, cemaller, bağlar, baharlar, güller, gülistanlar hep birer handedir. Bütün kâinat güler: sihr-i nesimiyle, sabah fecriyle, güneş tûlu'uyla, akşam şefkatiyle, gece mehtabıyla, yıldızlar lem'anıyla hande ederler. Gençlik tazeliğiyle, ihtiyarlık ak saçlığıyla, asuman baranıyla, zemin çimeniyle, hep hande ederler. Söz ma'nasıyla, nazar gamzesiyle, tağanni vezniyle, mûsîki ahengiyle bütün birer handedir.

Mesirret bizi aldandığı, meşakkat bizden intikam aldığı için güler. İnsan ahvaline göre dürlü dürlügüler: tahkir zamanı güler, dūcâr-ı meşakkat olur; güler, mesrur kalır güler, mahzun olur güler, kızar güler, ağlar güler, tatlı güler, acı güler, ye'sinde ve emelinde güler. Muhabbet ve muzafferiyetinde güler (Şehbal, 1325: 18, 356).

Şehbal mecmuasının R. 1 Şubat 1325 tarihinde yayınlanan, 19. adedinin 375. sayfasında Prenses Kadriye Hüseyin Hanım Nilüfer takma adı ile yazdığı “*Fazilet Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Fazilet*” kavramını irdelemiştir. Bu kavram hakkındaki mütalaalarından bazıları şunlardır:

Fazlet, bir 'ıtır-ı asumanidir ki temkin eylediği vücudda rayiha-i zevkiyesiyle cana can katar.

Fazilet, bir hülya-i ma'nevîyedir ki 'alakadar olduğu cismi tezyinde hilat-ı ma'deniye kendisine asla denk olamaz.

Fazilet, hasenat ile tev'emolduğu için sahibini daima iyiliğe sevkeder.

Fazilet, mevahib-i ledünniyeden hayru'n-nasa takdim olunur bir mevhibedir.

Fazilet, bir zerre-i metindir ki ihata eylediği bedeni muhitinin azasından muhafaza eder.

Fazilet, kadri, dâna tarafından takdir olunan bir dürr-i yektadır.

Fazilet, nadan tarafından tahkir olunan bir cevher-i ranadır.

Fazilet, dairesi med nazar tasavvurun vasıl olamayacağı derecede vasi' bir meziyettir.

Fazilet, insanlar için kıymeti takdir olunmaz bir haslet-i zerrindir.

Fazilet, ashab-ı salaha bir hüvviyetnamedir (Şehbal, 1325: 19, 375).

R. 15 Mart 1326 tarihinde yayınlanan 20. adedin 401. sayfasında “*Buse Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Buse*” kavramını irdelemiştir. Bu konu hakkındaki düşüncelerinden bazıları şunlardır:

Buse şecere-i 'aşkın bir semere-i latifesidir ki devşirildikçe çoğalır.

Buse vahide nafîle ve iki kişiye bir faidedir.

Buse iki zat arasında taksim kabul ederse de üç olmaz birşeydir.

Buse validenin şefkatini, zevcinin muhabbetini celbe ve çocukların hüznlerini def'e bir vasıttadır.

Buse gözlerin şimşegini ta' kib eden iki dudağın bir yıldırımını olub vuran kalb ve galeyan-ı dil için bir meskendir.

Buse çocukların meccanen, delikanlıların sîrkaten ve ihtiyarların para ile aldıkları bir meta'dır.

Buse yadigârların en kıymetlisidir.

Buse ba'zı def'ada sa'adetin bir serabıdır.

Buse her lisanda muhabbet ma'nasına delalet eden bir kelime-i sutiye ve beni beşer arasında modası asla tağyir etmemiş bir meta'dır.

Buse göz ile gönül arasında gaib olmuş bir halkadır (Şehbal, 1326: 20, 401).

R. 15 Haziran 1326 tarihinde yayınlanan 22. adedin 434. sayfasında “*Yarın nedir?*” başlıklı denemesinde “*Yarın*” kavramını incelemiştir. Nilüfer Hanım’ın “*Yarın*” kavramı hakkında yaptığı yorumlardan bazıları şöyledir:

Senenin üç yüz altmış beş günü derununda devreder ve haftanın yedi gününe şamil, adı var kendi yok Allah'dan başkasına mechul bir gündür.

Yarın, tenbellerin işleyecekleri, müflislerin sermaye bularak borclarını verecekleri, bi bahtların teselliyat-yab olacakları, bahtiyarların havf idecekleri bir gündür.

Yarın, en mühim bir işin bitirilmesi ve kuvvetli bir tesmimin meydana getirilmesi için va'd edilen bir gündür.

Yarın, meserretimizin kemal-i kederlerimizin izalesi, ihtiyacımızın kazası için hazırlanmış mevhum bir gündür.

Yarın, kuvveden fi'le ihracı maksud olmayan mesailin zuhur edeceği bir gündür.

Yarın, şarkda herkesin kolayca telaffuz idebileceği bir kelimedir.

Yarın, zaman-ı müstakbelin henüz vücuduna vasil olunamayan ve herkesi cevabsız bırakan bir gündür.

Yarın, med nazar-ı tasvirimizin vasil olamayacağı kadar bize uzak bir gündür.

Yarın, salnamelere yazılmayan bir gündür.

Yarın, feleğin bizlere kurduğu d(t)uzaklardan biridir (Şehbal, 1326: 22, 434).

R. 15 Haziran 1326 tarihinde yayınlanan 22. adedin 434. sayfasında “*Gençlik Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Gençlik*” olgusu hakkında mütalaalarda bulunmuştur. Bu konudaki bazı görüşleri şöyle sıralanabilir:

Gençlik, sabavet ve şeyhûhet arasında bulunan mesafenin orta konağıdır ki, hayat-ı insani, eyyam-ı saltanatını orada sürer.

Gençlik, iki gamze arasında berk gibi mûrur eden bir müddet veya gamze bulutları müsadememesinden çıkan bir şimşektir.

Gençlik, hayat ipinin çocukluğu ihtiyarlığa bağlayan bir düğümüdür.

Gençlik, asuman-ı hayatın, insana, 'ömründe yalnız bir def'a zahir olur bir seyyaresidir.

Gençlik, tecrübesizlikle meserret ve safvetin imtizacından mürekkeb bir kelimedir.

Gençlik, nefs-i insaniyetin tercüme-i hal varakasında en mühim bir devrini irae eden bir kısımdır.

*Gençlik, edvar-ı selase-i hayatın mevsim-i baharıdır.
Gençlik, künuz-ı amâln hazanesidir.
Gençlik, cemal yoksullarının zaman-ı hüsnüdür.
Gençlik, mağlubiyet bilmez, mukavemeti tanımaz bir kuvve-i
kahiredir (Şehbal, 1326: 22,434).*

R. 15 Temmuz 1326 tarihinde yayınlanan 23. adedin 457. sayfasında “*Fazilet nedir?*” başlıklı denemesinde bir kez daha “*Fazilet*” kavramını irdelemiştir. *Yazarın “Fazilet” kavramı hakkındaki yorumlarından bazıları şunlardır:*

*Fazilet, dairesi med nazar tasvirin vasıl olamayacağı derecede vasi’ bir meziyettir.
Fazilet insanlar için kıymeti takdir olunmaz bir haslettir.
Fazilet, ‘ailenin sütun-ı sa’adetidir.
Fazilet, insanların kavvam-ı medeniyettir.
Fazilet, bir silah-ı muzafferiyettir. ‘ulv-i cenab ashabı meydan-ı mübareze-i hayatta bu silah ile galib gelir ve sa’adete bununla muvaffak olurlar.
Fazilet, hasenatı fazl ve hayırları şerlerden tefrik eden bir sedadır.
Fazilet, tabi’atının te’siriyle ahad nasa hayret, dehşet ve mümtaz ve ‘ali insanlara haslet ve ‘adet olan bir ‘arz-ı ilahiyedir.
Fazilet, erbab-ı kemale bir meslektir.
Fazilet, durdukça kıymeti artan bir meta’-ı ma’neviyedir.
Fazilet, hükemada tabi’at, felasefede bir meziyettir (Şehbal, 1326: 23, 457).*

R. 15 Temmuz 1326 tarihinde yayınlanan 23. adedin 457. sayfasında, “*Cemal nedir?*” başlıklı denemesinde “*Cemal*” kavramını irdelemiştir. Bu konu hakkındaki mütâlaalarından bazıları şöyledir:

*Cemal, gönül pusulasının bir kutbudurki mıknaş muhabbeti bulunan kulûbu hep kendisine cezb eder.
Cemal, benat-ı Havva’nın yüreklerinde mevcut bir arzu-yı yegânedir.
Cemal, gönül bülbülünün gülistanıdır.
Cemal, ka’be-i ‘aşkıdır.
Cemal, kulûb-ı ‘aşakı pervane eden bir nurdur.
Cemal, her ‘asırda kıymetini muhafaza etmiş bir meta’-ı mukaddestir.
Cemal, semeresi hasenat olan bir şecere-i ilahiyedir.
Cemal, bir ayinedir ki nazarlarına sahibinin letafet-i ruhunu irae eder.
Cemal, bir kuvve-i ma’neviyedir ki sahibine huş eylediği kudret-i kemale ile inzar-ı zanna esir eder.
Cemal, heykel tıraşların bir ma’bududur (Şehbal, 1326: 23, 457).*

R. 1 Ağustos 1326 tarihinde yayınlanan, 24. adedin 474. sayfasında “*Yüz Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Yüz*” kavramını irdelemiştir. *Yazarın “Yüz” kavramı hakkında belirttiği tespitlerden bazıları şunlardır:*

Yüz, tecelliyat-ı kalbe bir dürbün ve ragabat-ı nefse bir ayine olub nazarlarına yürekdeki esrarı ve başdaki efkârı ifşa eder.

Yüz, hüvviyet-i zat ve keyfiyet-i ruha bir temsil bulunub halat-ı vicdaniye ile tahvil ve vuku'ât-ı cismaniye ile tebdil eyler.

Yüz, mirat-ı muhabettir. Muhibbane sever heb(p) hakikiyi irae eyler.

Yüz, ma'kes-i ruhaniyettir. Meftun didelere ziya-yı sa'adet neşr eyler.

Yüz şahsiyet damgasıdır. Zaten kıymet-i asliyesini i'lam eder.

Yüz hayale gâr bir sahne-i vücuddur. Temaşağaranını vaz'iyet-i muhtelifesiyle ihda eder.

Yüz, sani'-i kâinatın yed-i maharatından çıkmış bir sahife-i kudretidir. Mukavelat-ı hayatiye o mev'ud-ı mülakatda tahrir ve imza edilir.

Yüz, ihsasat-ı samimiye-i beşeriyenin nokta-i in'ikasıdır. Bi'l-cümle hassasiyat o noktada ictima' eder.

Yüz, bir levha-i ruhaniyettir. Ressam kudret-i ahval-i ruhu bu levhada resm eyler.

Yüz, bir siper-i sa'ika-i 'aşkıdır. Mıknatisitiyetindeki kuvvete göre nazarları zatına cezb ve gönülleri zatına esir eder.

Yüz, gençlikde cihanı esir eden ve ihtiyarlıkda 'âleme esir olan bir hâkim-i bi- amandır. Hükm zamanı, kuvvet ve kudretini za'f ve 'acze tebdil eder.

Yüz, rü'yada bir gaye-i emel ve hülyada bir rü'ya-yı ğaramdır (Şehbal, 1326: 24, 474).

R. 15 Ağustos 1326 tarihinde yayınlanan 25. adedin 13. sayfasında “Yurt Nedir?” başlıklı denemesinde “Yurt” kavramı hakkında mütalaalarda bulunmuştur. Bu konudaki görüşlerinden bazıları şunlardır:

Yurt, hayat çiçeğinin saksısıdır.

Yurt, suret-i meserreti irae eden ayine-i nûfusedir.

Yurt, menba'-ı emel ve makar-ı inbisattır.

Yurt, şikeste dile bir ta'mirhanedir.

Yurt, ferman ferma-yı vücudun bir tuğra-yı garrasıdır.

Yurt, yorgun gönüllerin bir istirahat odasıdır.

Yurt, ebna-yı beşerinyuvasıdır.

Yurt, emniyet, i'timad, şefkat, merhamet, muhabbet, ittihad ve itilaf gibi havas-ı 'ulviyenin masdar ve menşe'idir.

Yurt, ashab-ı iktidarın 'âlem-i hayalde ki tasvirlerine bir tasdikhanedir.

Yurt, ihsasat-ı samimiye-i beşerin muharrikidir (Şehbal, 1326: 25, 13).

R. 1 Eylül 1326 tarihinde yayınlanan 26. adedin 34. sayfasında, “Saadet Nedir?” başlıklı denemesinde “Saadet” kavramını irdlemiştir. “Saadet” kavramı hakkındaki düşüncelerinden bazıları şöyledir:

Sa'adet, neşr-i meserret için hisden feveran eden bir nurdur.

Sa'adet, dünyanın ne sefasına, ne cefasına meyalat etmemekdir.

Sa'adet, felasefenin 'asırlardan beri muhakemesiyle meşğul olup da hala hüküm veremedikleri bir mes'eledir.

Sa'adet, kitabın hâkim olduğu bir memleketde ikametdir.
Sa'adet, sağlam bir başa, kuvvetli bir mi'deye, sert bir kalbe malik olmakdır.
Sa'adet, nakl edecek bir hikâyesi, kayd edecek birvakı'ası olmakdır.
Sa'adet, borcsuz yaşamaktır.
Sa'adet, herkesin malik olabileceği, fakat kimsenin muhafazasına muktedir olamayacağı bir cevherdir.
Sa'adet, bir lane-i muhabbetde peyda olarak hürriyetini sever, çabuk uçar gider bir kuşdur.
Sa'adet, iki mahlûkun kemalen imtizacıdır (Şehbal, 1326: 26, 34).

R. 15 Eylül 1326 tarihinde yayınlanan 27. adedin 59. sayfasında “*Hayat Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Hayat*” kavramı hakkında mütalaalarda bulunmuştur. Görüşlerinden bazıları şöyle sıralanmaktadır:

Hayat, sergüzeşti maziyi zabt, havadis-i hali kayd ve vu'ud-ı istikbali tahrir eden bir hazîne-i vuku'andır.
Hayat, esale-i nacevabın bir istifham-ı işaretidir.
Hayat, ashab-ı kemale vicdanın vakt-i hükmü ve erbab-ı cehle 'inadın zaman-ı saltanatıdır.
Hayat, mevcudiyetin isbatını, kalbin tercüme-i halini yekdiğerine rabt eden bir silsile-i ma'neviyedir.
Hayat, su gibi kabına göre renk alan mevadın en latifidir.
Hayat, nağamat-ı kalbden gelen bir aheng-i ledünniyedir.
Hayat, ervah-ı mes'udenin yer yüzündebiri birileriyle mülakat eyledikleri vakt-ı kasirdir.
Hayat, emel ile ye'sin müstereken 'ömür sürdükleri bir müddettir.
Hayat, hiçbir kimsenin tamamıyla hoşnevâdolmadığı bir hal-i ma'neviyedir. Hayat, cennetin bir his-i kabl'e-l vuku'udur
Hayat, göğün müddet-i helecanıdır (Şehbal, 1326: 27, 59).

R. 15 Eylül 1326 tarihinde yayınlanan 27. adedin 59. sayfasında “*Baht Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Baht*” kavramını analiz etmiştir. “*Baht*” kavramı hakkındaki tespitlerinden bazıları şunlardır:

Baht, keyfe uymaz, aramakla bulunmaz. Hatır bilmez, istekle gelmez, kendi havasında döner bir dolabdır.
Baht, sa'adet düşkünlerine hayat tarafından ba'zı kere verilen bir tazminatdır.
Baht, muvaffakiyet-i muvakkate için nefsin insana verdiği bir isti'daddır.
Baht, doğruların başından ziyade kanburların güçlerine konar bir kuşdur.
Baht, ikbal teşnelere bir serab ve mes'udlara bir gölgedir.
Baht, bukalemun gibi rengden renge giren bir oyuncudur.
Baht, irade-i insaniyeyi idare için Allah tarafından me'mur bir kuvvettir.
Baht, irademizin elimizde olmadığına bir isbatdır.
Baht, piyank(g)ocuların 'umum için bir va'didir.
Baht, masâri'a-i hayat tiyatrosu sahnesinde oynanan oyunun son gülünclü bir perdesidir (Şehbal, 1326: 27, 59).

R. 1 Teşrin-i Sani 1326 tarihinde yayımlanan 29. adedin 93. sayfasında “*Vakit Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Vakit*” kavramını irdemiştir. Bu konu hakkında yaptığı mütalaalardan bazıları şöyledir:

Vakit, hâlık-ı kâinat tarafından sa’adet-i hayatiyemiz için bize ihsan buyurulan ni’metlerin bir kıymetidir. Bu kıymet bulunmaz ise ni’met de olmaz.

Vakit, havayic-i hayatiye ve levazım-ı bekaiye tahsil ve tedarikinde kullanılır bir nakiddir.

Vakit, hayatdır. Kaidersiz yere sarf-ı vakit etmek hayatı tahkir demektir.

Vakit, a’mal ve ef’alimizi irae için her an çevrilen bir ayine-i devrandır.

Vakit, mülazemet eylediği her kimsenin hatvelerine göre sür’at alır, faideli işe sarfla kalır, bad-ı hava hareketle zayi’ olur.

Vakit, bir cilve-i ezeli ve k’ainatı teşkil eden terkinin aslıdır.

Vakit, hayatın bir gamzesi ve hande ile giryanın bir rabitasıdır.

Vakit, pek bahalı bir gevher olup kıymetini takdir ile bunun geçen her dakikasından hayatı mes’ud etmeğe çalışmalıdır.

Vakit, her anı bir hal-i ezhar eden mizan’ü-l hevadır.

Vakit, ezmane-i selaseyi yekdiğerine rabt eden bir şirazedir (Şehbal, 1326: 29, 93).

R. 15 Teşrin-i Sani 1326 tarihinde yayımlanan 30. adedin 119. sayfasında “*Meram Nedir?*” başlıklı denemesinde, “*Meram*” kavramı hakkında yorumlarda bulunmuştur. Görüşlerinden bazıları şunlardır:

Meram, mezra’a-i mübareze-i hayatın en mütefeyyiz ve en mahsuldar bir zira’atidir.

Meram, maksadla emelin evvellerinden imtizacla meydana gelmiş bir terkin-i ‘âliyedir.

Meram, ‘ömr-ü temelliye ve sıyane-i emeli tezyin eden bir ‘akd-i zi kıymetdir.

Meram, te’aliyat-ı beşeriyenin birinci kademesi ve servet, saman ashabının ilk sermayesidir

Meram, vu’ud-ı istikbali tebliğe me’mur bir müjdecidir.

Meram, kemalat-ı insaniye ziyasında sıçrayan bir şeraredir.

Meram, sa’adetin arkadaşı ve muvaffakiyetin temel taşıdır.

Meram, kalbin hayatı ve hayatın kalbidir.

Meram, gaye-i emele vasıl olan tarikin evvelidir.

Meram, bir kahraman-ı devran olup el atdığı yere hükm, idare etdiği şey’i teshir eyler (Şehbal, 1326: 30, 119).

R. 1 Kanun-ı Evvel 1326 tarihinde yayımlanan, 31. adedinin 139. sayfasında “*Medeniyet Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Medeniyet*” kavramını irdemiştir. Bu konu hakkındaki tespitlerinden bazıları şöyledir:

Medeniyet, müstağrek hayalet olan ezhan-ı beşeri derya-yı şafletden tahlis eden bir mahlasdır.

Medeniyet, hakikatin ‘âlem-i vücuddan zevalidir.

Medeniyet, ihtiyacatın ezdiyadi ve hissizlerin tekasiridir.
Medeniyet, safvetin zevaliyle mahalline ef'al ve harekâtın kaim olmasındır.
Medeniyet, tahkikat-ı hakayık-ı eşyanın bir hülasasıdır.
Medeniyet, nifak ile fesadın hükümferma olduğu bir 'âlemdir.
Medeniyet, terakkiyatın dar'ü-l emanı ve 'adat ve hurafatın bir düşman-ı bi emanıdır.
Medeniyet, nakayısın fezaile ve sefahatın hüsn-i idareye münkalib olmasındır.
Medeniyet, mensur halkın cehl üzerine tasallut-ı ebedisidir.
Medeniyet, hırs ile müttehis, her fikr ile mütefekkir, her inkılâbile münkalib, telvine meftunve tecdide meyyal bir kalender zamandır (Şehbal, 1326: 31, 139).

R. 15 Kanun-ı Evvel 1326 tarihinde yayımlanan 32. adedin 158. sayfasında “*Sancak Nedir?*” başlıklı denemesinde “*Sancak*” kavramını incelemiştir. Bu kavram hakkındaki bazı mütalaaları şunlardır:

Sancak, salih-i maslunun bir şahid-i 'aliyesidir.
Sancak, a'sar-ı sabıkanın gayretini, umum-ı salifenin şöretini ve 'asakir-i vatanın şeca'atini i'lan eden bir kelime-i mücessimedir.
Sancak, fedakaran-ı vatan da'vetine en evvel icabet eyleyen bir kahramandır.
Sancak, kâinatın, her millete medar-ı iftihar 'ad eylediği üzere vermiş olduğu bir yadigâr-ı mu'azzizedir.
Sancak, kalbleri muhabbetle mâl-â-mâlolan evlad-ı vatanın bir perestiş- gâhıdır.
Sancak, mevcudiyet-i milliyeti i'lan için ikame olunmuş bir heykel-i ittihadıdır.
Sancak, görülmeden sevilen ve kulakdan 'âşık olunan bir 'aruse-i vatandır.
Sancak, telaffuzu kuvve-i tasviriyeye saha-i galibiyet irae eden bir kelime-i meshuredir.
Sancak, mevcudiyet-i devletle kuvvet-i milleti cihana irae için nasib edilmiş bir i'lam-ı me'muriyedir.
Sancak, hâsılı sultana mukavemet olunmaz ve hücümüne karşı gelinmez, zulm ve esaret kabul etmez, 'adalet ve hürriyetden ayrılmaz bir müdafî'-i istiklâldir (Şehbal, 1326: 32, 158).

R. 15 Kanun-ı Evvel 1326 tarihinde yayımlanan 32. adedin 158. sayfasında “*Merhamet Nedir?*” başlıklı denemesinde, “*Merhamet*” kavramını analiz etmiştir. Analizlerinden bazıları şöyle sıralanabilir:

Merhamet, müddetle teve'üm olub hayat-ı ictima'iyenin bir cüz'-ü gayr-ı müfarikidir.
Merhamet, sa'adet yoksullarına bir sadaka-i muhabbetdir.
Merhamet, tekâmülün meziyyeti, te'alinin ve fezailin ruhudur.
Merhamet, dafi'-i gam, cazibe-i meserret vecazibe-i cesaret bir kuvve-i le dünyadır.
Merhamet, şikeste fiillerita'mir için halk olunmuş bir merhem-i ma'neviyedir.
Merhamet, hilm ve sükunun arkadaşı ve re'fet ve şefkatin kız

kardeşidir.

Merhamet, nufus-ı beşerde müşkülâtı hal ve su'ubâtı teshil eden bir faziletdir.

Merhamet, sevilmeyenlerin iltifatı, sevilenlerin bir sa'adetidir.

.....

Merhamet, nisvan üzerine bir farz ve ricalle bir borcdur.

Merhamet, lâne-i sa'adetin en nermin bir bucağıdır (Şehbal, 1326: 32, 158).

R. 1 Şubat 1326 tarihinde yayınlanan 34. adedin 198. sayfasında “Naz Nedir?” başlıklı denemesinde “Naz” kavramı hakkında mütalaalarda bulunmuştur. Bu mütalaalardan bazıları şunlardır:

Naz, iştîyak ve ruhun bir 'aks-i 'ameli ve zahirde müncelişeklidir.
Naz, kalb-i hâkimin devr-i hükümetinde mahkûmuna karşı irae eylediği bir istibdaddır.

Naz, ruhun letafet-i şî'iriyesini ifade eden bir mısra'dır.

Naz, bir hande-i vuslat ve bir beşaret-i muvaffakiyettir.

Naz, bir siyaset-i kalbiyedir.

Naz, azı hissi uyandıran ve çoğu aşık usandıran bir tatlıdır.

Naz, serkeş dilleri esir-i cemal kılan bir kemendir.

Naz, ateş-i 'aşka bir yelpazedir.

Naz, beha-yı cemali tezyid için tertib edilen bir tür ciladır.

Naz, ihtisâsatın tecdidini ve te'siratın tenevvi'ini mucib olan bir aksidir (Şehbal, 1326: 34, 198).

R. 15 Şubat 1326 tarihinde yayınlanan 35. adedin 214. sayfasında “İnsan Nedir?” başlıklı denemesinde insan kavramı ve insanlık olgusu hakkında bazı mütalaalarda bulunmuştur. Bu konudaki görüşlerinden bazıları şunlardır:

İnsan, emn ve âmânı olmaz, sulh ve salahı tanımaz, sıdk ve sadakati bilmez, 'adl ve 'adaleti görmez, insaf ve merhameti düşünmez bir 'acibe-i hilkatdır.

İnsan, kâinatı süsleyen zinetlerin en kıymetdarıdır.

İnsan, 'akıl ve zekâsına i'tikad, kuvvet ve sebatına i'timad ve beka-yı zatiyesine ictihad eyleyen enai bir mağrurdur.

İnsan, hamiresi hırs ve tama'la yoğrulmuş bir hevâhşîkar-ı cah ve saltanatdır.

İnsan, bir asar-ı 'atika müzesinden 'ibaret olan cihanımızda seyr edilen eserlerin en garibidir.

İnsan, bir bâzîçe-itabi'atdır.

İnsan, zahiri batnuna uymaz, kavli fi'lini tutmaz, va'dine vefa bilmez ve 'ahdini ifa etmez bir cebbar-ı 'aniddir.

İnsan, rahatı arar, ikbali sever, cemale 'âşık ve kemale layık bir sahib-i 'azim ve sebatır.

İnsan, malik doğar, zamana uyar, her halinde televvünü sever bir bukalemundur.

İnsan, mekteb-i vücudda meraret ve halâvet-i hayatiye derslerini tahsil eden 'acemi bir şakirdir.

İnsan, tatlı bir tebessümle mecnun, acı bir nazarla mahzun olur,

keskin bir gamze ile meshur ve ma'nalı bir işaretle esir kalır bir hayal-perestdir (Şehbal, 1326: 35, 214).

Prens Kadriye Hüseyin Hanım Şehbal mecmuasının, R. 1 Ağustos 1326 tarihinde yayınlanan 24. adedinin 479. sayfasında Nilüfer takma adı ile yazdığı “*Fenn-i Saadet*” başlıklı makalesinde, Fransızca’dan çevirisini yaptığı bir konferansa dair görüş ve gözlemlerini aktarmıştır. Nilüfer Hanım’ın söz konusu makalesinin sonuna yazdığı nottan bu makalenin Mısır’da yazıldığı anlaşılmaktadır.

Okurlarına ünlü Fransız düşünür, edebiyatçı ve eleştirmen Yvonne Sarcey’in öncülüğünde Paris’de kadınlara özel küçük bir üniversite kurduğundan haberdar olduğunu nakletmiştir. Bu üniversitede, Paris’in edebiyat ve bilim dünyasının ileri gelen aydınlarının da haftada bir kaç defa konferanslar verdiklerini ifade etmiştir. Yvonne Sarcey’in yönetimindeki bu üniversitede bilim, fen ve felsefe alanında verilen konferansların oldukça yankı uyandırdığını belirten Nilüfer Hanım, bu nedenle üniversitenin itibarının kısa sürede arttığından ve toplumun ileri gelenlerinin ilgisini çekmeyi başardığından bahsetmiştir. Söz konusu üniversitenin kadınlara özel olduğunu, ancak elit erkeklerin de bu üniversiteye ilgi gösterdiklerini belirterek kısa süre içinde, bu üniversitenin adeta Paris’de, minyatür bir Avrupa bilim ve kültür mekânı haline geldiğini ifade etmiştir (Şehbal, 1326: 24, 479).

Nilüfer Hanım, “*Mabillot*” adlı bir düşünürün konferansına dair izlenimlerini ve konferansın çevirisini yaparak Şehbal’deki okurları ile paylaşmayı çok istediğini belirtmiş, bu konferanstaki tartışma konularından oldukça etkilendiğini ifade etmiştir. Nilüfer Hanım, oldukça etkilendiği ve çok yararlı bulduğu bu konferanstan, başkalarının da yararlanması gerektiğini düşünerek konferansın çevirisini yapmayı kendince bir misyon kabul ettiğini de önemle vurgulamıştır. Özellikle Şehbal okurlarının istifadesini temenni ederek, okurlarının merakını da uyandırmıştır. Nilüfer Hanım, Mabillot’un konferansında mutluluğun ne olduğunu, gerçek ve mutlak mutluluğun mümkün olup olmadığını sorguladığını ifade etmiştir.

İşte Mabiyo şöyle diyor:

Mahiyet-i sa’adeti ta’yin ve ta’rif etmek gibi müşkül bir şey yokdur. İnsan, sa’adet nedir? Sualine vereceği cevabı evvela iyice bi’t-teamül ta’mik ve tahkik ederse belki de ruhun, zatından ve muhitinden ve bütün kâinatdan memnun kalmasından neşet eden bir his olduğunu idrak eyler. Sa’adet bahsini eyleyen gûn-â-gûntasvirat ve mûlahazatdan biriside sa’adet-i tabi’atın hoşnud olmasından tevellüd eden bir his bulunduğuna hüküm eder. Ancak bu hisse o kadar ehemmiyet

vermeyelim. Zira 'âlemde erbab-ı iktidar mevcut oldu olalı bu meserreti bir hayal 'ad etmişler ve hayalin hükümfermalığı ise sahte bir hükümfermalık olduğuna karar vermişlerdir.

Her arzu bir hayal bulunduğundan insanlar, nail-i maksud olunca hayalin arzuya bahş eylediği neşat-ı nefislerinden zail olur, derler. «Paskal» ise sa'adeti piyş-i nazarına alarak «Hayatın en 'alisi 'aşk ile başlayıb ikbal-perestlikle hitam bulandır.» cümle-i meşhuresini beyan eylediği için bu iki kuvvet a'mak-ı derunumuzun hissiyatını tehziz eyleyen bir madrab olduğuna delalet eder; bu hissin insanı ne mertebelerde alâma ve ağfala sevk etdiğini ise tecrübekâran elbette bilirler. Nail-i sa'adet olmak murad edenler, hodbinlik dairesinden çıkıb ihsasatın 'arş-ı a'lasına su'ud etmelidirler; elbette orada sa'adetin zebdesi olan 'aşkı bulurlar. Ancak sa'adet-i kemale nerededir? Hangi mahalde bulunur? Yeri 'acaba o zikr eylediğimiz 'aşk dairesi dâhilinde midir? Heyhat!. Bu babda felasefeden ve şü'eradan bir cevap sevab taleb edelim. İtalya üdebasından meşhur «Liyopardi» kendi yüreğine hitaben der ki: «Benim yorgun yüreğim, artık rahat et, hareket eylediğin kâfidir. Artık rahat sırası sana geldi; çünkü darbat ve heyecanına bundan böyle bu mahlûkat-ı cihan lâyük değildir.» (Şehbal, 1326: 24, 479).

Bu makaleden de anlaşılacağı gibi Nilüfer takma ismini kullanan Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın Fransa'daki eğitim, bilim, kültür ve sanat hareketlerini takip ediyor olması, Fransızca sunulan bilimsel bir konferansı Türkçe'ye çevirerek okurları ile paylaşması, Osmanlı kadınının entelektüel dünyasının ne derece ileride olduğunun çok açık bir örneğidir. Osmanlı kadın entelektüellerin en önemli handikapı kadın entelektüellerin olmayışı değil, yeterince olmayışıdır. Yeterince Osmanlı kadın entelektüel olmayışı ya da var olan kadın entelektüellerin isimlerinin ve eylemlerinin yankı uyandırmaması, eğitim imkânlarının tabana yayılamaması ve kadınların kamusal alanda bir birey olarak yer alması konusunda gerekli toplumsal değişimin yaşanmamış olması nedenlerini akla getirmektedir.

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım, Şehbal mecmuasının R. 1 Teşrin-i Evvel 1326 tarihinde yayınlanan 28. adedinin 73. sayfasında Nilüfer takma adı ile yazdığı "Hubb'u-l Vatan Min'e-l İman" başlıklı denemesinde vatan sevgisinin inanç ve imandan kaynaklandığını dile getirmiştir. İnançlı olmanın doğal sonucu olarak vatan sevgisinin inanç derecesinde kutsal olduğuna dikkat çekmiştir.

Vatan menba'-ı emel ve makar-ı inbisatımızdır. Onsuz nail-i emel olmak ve ruhlara ferc ve neşata gelmek muhaldir. Vatan bir masdar-ı merhamet ve emniyet ve menşe-i i'timad ve şefkat ve bir mahal-i i'tilaf ve ittihadır. Vatansız hiçbir şey olmaz.

Vatan ihsasat-ı samimiyemizin bir muharrikidir. Ef'al ve hareketimizin mahur layıkında duranı bu muharrike merbutiyetiyle vücud bulur. Vatan ferman ferma-yı mevcudiyetin bir tuğra-i garrasıdır.

Muhabbeti kalblere muntabi' olmadıkca yorgun vücudlar rahat bulmaz ve şikeste diller ta'mir edilmez, vatanvarlığımızın bir mecmu'a-i yadigârıdır. Yaprakları arasında ahval ve vuku'at-ı islah hıfz edilmiş olduğu gibi i'mal ve ef'al-i hazıramızda oraya günü gününe zabt edilmektedir.

Evvela ve ahfad-ı ümmetimizin asar-ı müstakbelesi yine sahifeleri içine kayd olunacaktır. Bu mecmu'a-i yadigârın hüsn-i muhafazasına dikkat edelim. Eslafımızın 'aziz kanlarıyla tahdid ve kıymetli kemikleriyle tahsin ederek bize bırakıp gitmiş oldukları sevgili vatanımız bizlerden hizmetler bekliyor, zamanımız tamamen hizmet zamanıdır. Mecbul-u muhabbeti bulunduğumuz Peygamberimiz, Peygamber-i Zîşan efendimizin, ashab-ı imanın hub-ı vatan ile de mecbul olacaklarını bize tebşir buyurmaları kalplerde mühim bir eser bırakmıştır.

İmanı hub-ı vatanla mukayese ne 'azim bir hikmetdir! Kûlub-ı ehl-i imanın vatan muhabbetiyle meftun olması nüfus-ı tahire için ne büyük bir sa'adetdir!

Ey pak yürekler, ey imanla dolu kalpler, ne mutlu sizlere ki heb vatanla mecbul bulunuyorsunuz. Sizler vatana muhibb, vatan sizlere bişr-i mahbub olmuş ve sizler vatana 'âşık ve vatan sizlere bir ma'suk kalmıştır (Şehbal, 1326: 28, 73).

Nilüfer Hanım, imanın vatan sevgisi ile bütünlüğünü vurgulayarak vatan sevgisinin adeta kutsal bir duygu oluşunun bu kıyaslama ile ifade etmiştir. Geçmiş nesillerin kanları pahasına miras bıraktıkları kutsal vatan topraklarını iman derecesinde sevmenin ve vatani gelecek kuşaklara aktarmak için gerekirse canlar pahasına müdafaa edilmesi gerektiğinin önemini vurgulamıştır. Nilüfer Hanım, vatan sevgisi ile dolu kalpleri kutlayarak, vatan aşkının karşılıklı bir aşk olduğunu vurgulamış, vatanın da kendisine teveccüh eden kalplere aşkla karşılık verdiği müjdesini dile getirmiştir. Nilüfer Hanım sözlerinin sonunda, söz konusu yazıyı Mısır Kahire'de yazdığını belirtmiştir. Nilüfer Hanım'ın bu denemesinde duygu ve düşüncelerini ifade ederken kullandığı şiirsel üslup ve cümle akışındaki düzen dikkat çekicidir.

İzzet Melih Bey Şehbal mecmuasının R. 1 Temmuz 1328 tarihinde yayımlanan 56. adetinın 152. sayfasında yer alan; "Hanımlar İçin" sütununda "Kadın ve Edebiyat Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendinin Nelerim ve Temevvücat-ı Efkâr Namındaki Eserlerine Dair" başlıklı makalesinde Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın "Nelerim" ve "Temevvücat-ı Efkâr" adlı eserlerini edebi açıdan analiz etmiştir.

Kadın ve edebiyat denince akla iki kadın örneği geldiğini, bunlardan

birincisinin şiire ve edebiyata ilham kaynağı olan kadın iken ikincisinin ise şiir ve edebiyatı icra eden kadın olduğunu ifade etmiştir. İzzet Melih Bey söz konusu makalesinde ikinci durumun üzerinde durarak şiir ve edebiyatı icra eden kadın örneğine dikkat çekmeyi amaçladığını ifade etmiştir. Söz konusu dönemde kadının artık şiir ve edebiyatın ilham kaynağı olmakla yetinmediğini, bunun yanı sıra şiir ve edebiyatı icra eden edibeler olarak öne çıktıklarını belirtmiştir. İzzet Melih Bey bu bağlamda Kadriye Hüseyin Hanımefendi ve onun eserleri örneğinden yola çıkarak Osmanlı kadını ve edebiyat adına bazı mütalaalarda bulunacağını dile getirmiştir. (Şehbal, 1328: 56, 152).

İzzet Melih Bey edebiyat ve şiirle uğraşmanın tarih boyunca erkeklere özgü bir yetenek olarak algılandığını, hatta Avrupa’da söz konusu dönemde bile edebiyat ve şiirle ilgilenen kadınlara “*Ba-Blue*” yani “*Mavi Çoraplılar*” lakabı takılarak kadın yeteneklere küçümser bir eda ile tepeden bakıldığını ifade etmiştir. Sufrajat adı verilen kadın hareketiyle de kadınlar adına sosyal ve siyasal haklar için mücadele edildiğine ve çok ağır badireler atlatıldığına dikkat çekerek aslında kadınların dünyanın gelişmiş toplumlarında bile kimlik ve statü mücadelesi içinde olduklarını belirtmiştir. On dokuzuncu yüzyılda Avrupa’da hemen her meslekte kadınlara rastlamanın olağan hale geldiği koşullarda bile yetenekli edibe ve şairelerin sanatlarını icra etmeleri konusunda hor ve hakir görülmelerinin tutarsızlığına dikkat çekmiştir.

İzzet Melih Bey, kadınların artık edebiyatın ve şiirlerin konusu, edebiyatçı ve şairlerin de ilham kaynağı olmakla yetinmediklerini, kalemi ellerine alarak yazar ve düşünür olmak üzere yeteneklerini sergilemek istediklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda, Avrupa’da bir çok kadın edip ve şairin üstün başarılar sergilediğini de sözlerine eklemiştir. Osmanlı sanat dünyasında da Nigâr Binti Osman, Fatma Aliye ve Halide Hanımefendiler gibi, edibe ve şairlerin gurur kaynağı olduğunu belirterek sanat ve edebiyatın kadın ruhunun zerafetine çok yakıştığını, özellikle şiir ve romanda çok başarılı eserler kaleme aldıklarını ifade etmiştir. (Şehbal, 1328: 56, 152).

İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin Hanım’ın genç yaşına rağmen mükemmel bir yetenek sergilemesinin inanılmaz olduğunu belirtmiştir. Kadriye Hüseyin Hanım’ın Şehbal’de “*Nilüfer*” imzasıyla yazdığı “*Sancak nedir? Muhabbet nedir?...*” şeklinde devam eden denemelerini bir araya getirerek “*Nelerim*” adı

altında bir kitapla okurlarının beğenisine sunduğunu aktaran İzzet Melih Bey, kitabı okuyanların da hayrette kalarak hanımefendinin fikir zenginliğini, zeka ve yeteneğini takdir edeceklerini ifade etmiştir. İzzet Melih Bey ise Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin yeteneğine aşına olduğu için bu duruma şaşırmadığını da sözlerine eklemiştir.

İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin Hanım'ın "*Nelerim*" adlı küçük hacimli ancak kıymetli eserini okurları ile beraber analiz etmek istediğini belirterek sözlerine devam etmiştir. Yazar, Kadriye Hüseyin'in özellikle "*Nilüfer*" imzası ile kaleme aldığı satırlarda felsefi derinlik içeren görüşlerinin yanısıra, söz konusu döneme eleştirel bakış sergileyen müstehzi ifadeler içerdiğini de öne sürmüştür. Kadriye Hüseyin'in "*Nilüfer*" imzası ile zaman zaman latifeli bir üslupla ince göndermelerde bulunduğunu da vurgulamıştır.

İzzet Melih Bey, Nilüfer'in "*Nelerim*" adlı eserinde geçen "*Hürriyet nedir? Şükran nedir? Medeniyet nedir? Saadet nedir? Vefa nedir? ve Muhabbet nedir?*" Başlıklı denemelerinden örnek metinler alarak, Kadriye Hüseyin Hanım'ın edebi kişiliğine, felsefi derinliğine, analitik zeka ve analiz yeteneğine dikkat çekerken; "*Mal nedir? Hayat nedir? Hande nedir? Buse nedir? Gençlik nedir? Çiçek nedir?*" başlıklı denemelerinden yaptığı alıntılarda ise Kadriye Hüseyin Hanım'ın ironi ve mizah yeteneğine atıfta bulunmuştur.

İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin Hanım'ın "*Nilüfer*" imzasıyla kaleme aldığı "*Nelerim*" adlı kitabından sonra "*Temevvücat-ı Efkâr*" adlı eserini analiz etmiştir. Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin "*Temevvücat-ı Efkâr*" adlı eserinde bir yandan yeni ve medeni Mısır'ın geniş ve düzgün yollarına dair gözlemlerine yer verirken diğer bir yandan ise sakinlerinin mutlu bakışları arasında, Kahire'nin eski, dar ve eğri büğrü yolları arasında halkın yaşamını ve eğilimlerini tane tane dizeler şeklinde satırlarına dizerek ifade ettiğini belirtmiştir.

Kadriye Hüseyin Hanım'ın "*Temevvücat-ı Efkâr*" adlı eserinde bir Mevlid kandili gecesinde, cadde-i kebirdeki Muhammed Ali'nin Camiine dair tasvirlerine yer verdiğini, minarelerin görkemli ve huzur verici görünüşlerini aktardığını ifade etmiştir. Yazarın özellikle betimleme ve tasvir yeteneğinin gücüne dikkat çeken İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin Hanım'ın çok çok genç yaşına rağmen başarılı bir edebiyatçı olduğunu vurgulamıştır (Şehbal, 1328:56, 152).

Söz konusu dönemde, edebiyat dünyasında ve günlük hayatta kullanılmayan, nisbeten ağır ve ağıdalı sözcükleri ve tamlamaları çokça kullanmasına itiraz ettiğini ifade eden İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin eserinde hâkim olan üslubuna dair bir olumsuz eleştiride bulunmayıda ihmal etmemiştir. Ancak yine de bu eleştirisinin ancak bir detaydan, teferruattan ibaret olduğunu belirten İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin'in söz konusu eserinde mükemmel tasvirlerde bulunduğunu, vatanseverlik duygularının da bariz bir şekilde göze çarptığını dile getirmiştir.

İzzet Melih Bey, Parisde “*Le Pere Lachaise*” kabristanında gezerken şahit olduğu müslüman mezarlarının, harabeye dönmüş halinin Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin duygularında sarsıntı yarattığını, bu sarsıntının tüm cümlelerine, satırlarına yansıdığını, bu durumun Kadriye Hüseyin'in ne kadar hassas bir kalbe, ne kadar güçlü bir şuura sahip olduğunu da kanıtı olduğunu ifade edilmiştir.

İzzet Melih Bey, Kadriye Hüseyin'in Fransa şehirlerinde gezerken rastladığı eğlenceli mekânlara rağmen kendisinin, vatan hasreti içinde olduğunu satırlarına yansıyan havadan hissedildiğini belirtmiştir. Trablusgarp hadisesine dair duyduğu ve gördüğü haberlerin kalbinde yarattığı ızdırap ve isyanları, savaşa olan nefret ve dehşeti, tasvirlerinde görmenin, kendisinin vatan perverliğinin yanısıra, edebi yanının zenginliğini de yansıttığını sözlerine eklemiştir.

İzzet Melih Bey, ruhunu, Doğu'nun ve Batı'nın eşsiz zenginlikleriyle donatmış, geleceğin edebiyat dünyasında çok büyük yerlere geleceğine inandığı ve kendisinden ilk kez bahsetme mutluluğuna eriştiğini belirttiği Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın iki eserini tanıtmayı amaçladığı bu yazısının, kendisi için de bir gurur kaynağı olduğunu belirterek makalesini sonlandırmıştır.

Salime Servet Seyfi Hanım da, Şehbal mecmuasının R. 1 Kanun-ı Evvel 1329 tarihinde yayınlanan 87. sayısının 290 ve 291. Sayfalarındaki “*Hanımlar İçin*” sütununda “*Muhadderat-ı İslam Hakkında Fanus-ı Hayal Aile Kütüphanesi*” adlı makalesinde, Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin “*Muhadderat-ı İslam*” adlı eserine dair edebi ve fikri bir inceleme yazısı kaleme almıştır. Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın “*Muhadderat-ı İslam*” adlı eseri, söz konusu dönemde, Osmanlı entelektüel dünyasında oldukça yankı uyandırmış ve kendisine Türk edebiyatında asıl ün kazandıran olayın da 1330'da Mısır'da basılan “*Muhadderât-ı İslâm*” adlı

eseri olduğu ifade edilmiştir²⁴.

Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın isminin Batı dünyasında da duyulmasına vesile olan, düşünce ve edebiyat dünyasındaki etkinliğini arttıran ve adeta baş yapıtı sayılan “*Muhadderat-ı İslam*” adlı kitabı birçok Avrupa diline tercüme edilmiştir. Bu eser, Müslüman ve dindar Osmanlı- Türk kadınının, Batı dünyasınca tanınmasında katkıda bulunmuştur. Salime Servet Seyfi Hanımefendi, bu makalesinde Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın “*Muhadderat-ı İslam*” adlı kitabındaki milli mesajları ve üslup özelliklerini irdelemiş, zaman zaman da Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'a takdirlerini dile getirmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım istibdad devrinin sona ermesinden sonra, kadınlar aleminde de bir hürriyet havasının estiğini belirterek kadın yazarların yazdıkları eserlerle dikkatleri üzerlerine çektiklerini ifade etmiştir. Prenses Kadriye Hüseyinler, Halide Edibler ve Melek Hunçlar gibi güçlü kadın edipleri Osmanlı ve İslam kadınları adına gurur ve ilham verici bir gelişme olarak kabul ettiğini belirtmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım bu kadın ediplere o kadar güvenmektedir ki Osmanlı sanat ve edebiyat dünyasında çokça hayranı ve okuru bulunan Fransız sanatçı ve edebiyatçı Piyer Loti'ye, Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin “*Muhadderat-ı İslam*” adlı eserinin takdim edilememiş olmasını bir ukde olarak ifade etmiştir. O kadar ki, Piyer Loti'nin Osmanlı- Türk ve İslam kadını hakkında edindiği imajdan pek de memnun olmadığını dile getiren Salime Servet Seyfi Hanım, söz konusu kitabın entelektüel ve aydın bir Osmanlı- Türk ve İslam kadını tablosu çizmesi nedeniyle Fransız sanatçı ve edip Piyer Loti için ezber bozan bir örnek olabileceği görüşünü öne sürmüştür. Bu görüş Salime Servet Seyfi Hanım'ın, Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın “*Muhadderat-ı İslam*” adlı kitabını çok değerli bir eser olarak gördüğünün de kanıtı olarak göze çarpmıştır (Şehbal, 1329: 87, 291).

Salime Servet Seyfi Hanım, Prenses Kadriye Hüseyin Hanım'ın “*Muhadderat-ı İslam*” adlı eseri ile Osmanlı ve İslam dünyasındaki entelektüel mahfillerde özellikle kadın entelektüeller arasında yakından tanındığını ve saygın

²⁴Recaizade Mahmut Ekrem Bey “*ilm ü irfan ve bunlardan mayedâr-ı füyûz-ı bi-pâyân olan bir hâme-i nur- eîşân ile halkımıza neşr-i ziyayı fazilet ve marifeti küçük yaşından beri akdem-i işgâl ittihaz etmesi*” dolayısı ile Kadriye Hüseyin Hanım'a, “*Hayrünnisa*” lakabını layık görür. Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in, “*Eser-i Bihter*” olarak adlandırdığı “*Muhadderat-ı İslam*” adlı eseri, kadın edipler arasında ancak Kadriye Hüseyin Hanım'ın yazabileceğini beyan ederek, Kadriye Hüseyin Hanım'a övgülerde bulunmuştur (Coşkun, 2012: 68).

konumunun şüphesiz olduğunu vurgulamıştır. “*Muhadderat-ı İslam*” adlı kitabı okurken de Kadriye Hüseyin’in bu vasıflarını yansıtan satırların kendisi için Osmanlı- Türk ve İslam kadınları adına ümit ve gurur kaynağı olduğunu dile getirmiştir. Kitabın satırları arasında İslam dünyasının birlik ve beraberliğine de vurgu yapıldığını belirten Salime Servet Seyfi Hanım, bu eserde hem dini hem de milli unsurların önemine dikkat çekildiğini vurgulamıştır. Söz konusu eserin hem din, hem felsefe hem de siyaset bakımından çok değerli bir kaynak olduğunu vurgulayan Salime Servet Seyfi Hanım, eserin pazu gücünden ve kaba kuvvetten daha güçlü etkiler yaratacağına inandığını öne sürmüştür.

Salime Servet Seyfi Hanım, kitabın beyan özelliklerinin de oldukça duru ve anlaşılır olduğu kanaatini dile getirmiştir. Bu eserin, milli bir gurur kaynağı olacak kadar değerli olduğunu belirten Salime Servet Seyfi Hanım, yazarın bir kadın olmasının ayrıca bir gurur vesilesi olduğunu vurgulamıştır.

Şehbal’de yer alan yazı ve içeriklerinin yanı sıra başka yazarlar tarafından kendisi için kaleme alınan makaleler, Kadriye Hüseyin Hanım’ın ne kadar etkili ve önemli bir figür olduğunun açık kanıtıdır. Hem kadın hem erkek entelektüellerin ilgi ve övgü ile karşıladığı, eserlerinin yalnızca okurlarınca değil entelektüel çevrelerce de yakından takip edildiği de bu vesile ile ortaya çıkmaktadır.

2. HANDAN HANIM

“*Handan*” adlı yazar, yazılarının niteliği ve niceliği bakımından Şehbal mecmuasında en fazla yer alan yazarlardan birisidir. Ancak yazarın ön ad veya son ad gibi bir künye kullanmaması “*Handan*” isminin takma bir ad olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

İzzet Melih Bey’in, Şehbal mecmuasının R. 1 Temmuz 1328 tarihinde yayınlanan 56. adedinin 152. sayfasında yer alan “*Kadın ve Edebiyat Prenses Kadriye Hüseyin Hanım Efendi’nin «Nelerim» ve «Temevvücat-ı Efkâr» Namındaki Eserlerine Dair*” başlıklı edebi inceleme makalesinde, “*Nilüfer*” takma adının Prenses Kadriye Hüseyin Hanım’a ait olduğu açıkça anlaşılmakta iken “*Handan*” adlı yazara dair Şehbal mecmuasında herhangi bir ipucuna rastlanmamıştır.

Bu kadar ön plana çıkan, Şehbal’de farklı türlerde birçok eseri yayınlanan bu

yazarın kimliği bu tez çalışması sırasında oldukça merak uyandırmıştır. Şehbal mecmuasında yer alan “*Handan*” imzalı içeriklere genel olarak bakıldığında çok iyi yabancı dil bilen, edebi bakımdan çok güçlü bir kaleme, çarpıcı bir mizah yeteneğine ve eleştirel bakış açısına sahip, kadın erkek ilişkileri konusunda ise geleneksel çizgiden ziyade feminizme daha yakın duran entelektüel bir kadın profili açığa çıkmaktadır. Bu özellikler dikkate alındığında “*Handan*” isimli yazarın Halide (Edip Adıvar) Hanım’ın “*Handan*” adlı romanını²⁵ baş karakterlerinden biri olan ve romana ismini veren “*Handan*” adlı karakteri çağrıştırması, “*Handan*” takma adlı yazarın Halide Hanım olma ihtimalini akıllara getirmiştir. Nitekim Halide Hanım’ın da söz konusu dönemde “*Halide Salih*” imzası ile Şehbal’de deneme ve hikâyeleri ile yer alması bu varsayımın bir diğer dayanağını oluşturmuştur.

Çağdaş edebiyat eleştirmenleri Halide Hanım’ın roman ve hikâyelerinde ön plana çıkan kadın karakterlerin, yazarın kişiliğinden ve gerçek yaşam öyküsünden izler taşıdığı yargısını öne sürmektedirler²⁶. Bu nedenle Halide Hanım’ın “*Handan*” adlı romanının başkarakterlerinden biri olan ve romana isim veren “*Handan*” adlı karakterin, Şehbal mecmuasında yer alan “*Handan*” takma adlı yazara dair çağrışımları, söz onusu takma adın, Halide Salih’e ait olabileceği izlenimini oluşturmuştur.

Halide Hanım’ın Amerika ve Mark Twain konusundaki duyarlılığı²⁷

²⁵ Halide Edip Adıvar’ın dördüncü romanı olan *Handan* (1912), önce Tanin’de yayımlanmıştır. Romanın konusu için bkz.: Beyhan Uygun Aytemiz (2001). *Halide Edib-Adıvar ve Feminist Yazın*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, s. 10-11. Halide Edip’in 1912 yılında kaleme aldığı “*Handan*” adlı roman hakkında bkz.: Veysel Şahin (2008). *Kurmaca Tekniği Bakımından Halide Edip Adıvar’ın “Handan” Romanı*. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18(2), s. 99-126

²⁶ Halide Edib’in ilk dönem eserleri "roman" olarak sunulsa da, aynı zamanda otobiyografiktir. Bkz.: Hülya Adak (2004). *Otobiyografik Benliğin Çok-Karakterliliği: Halide Edib’in İlk Romanlarında Toplumsal Cinsiyet*. Sibel Irzık and Jale Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 161-178. Halide Edip Adıvar’ın romanlarındaki baş karakterlerin kendisinden izler taşıdığı özellikle “*Handan*” romanının baş karakteri için bkz.: Aytemiz (2001). s.10-11.

²⁷ Üsküdar Amerikan Kız Koleji mezunu olan Halide Edip Hanım’ın eğitim aldığı okul nedeniyle Amerikan kültür, sanat ve siyasetinin etkisinde kalma olasılığı oldukça olağan bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Nitekim milli mücadelenin ilk dönemlerinde “*Kayıtsız şartsız istiklal!*” idealinin neredeyse hayalî olarak görülmesi, bazı aydınların mandacılık politikasına ılımlı bakmalarına neden olmuştur. Halide Edip Hanım da Amerikan mandasını savunanlar arasında yer alan bir aydın olarak Mustafa Kemal ile görüş ayrılığına dahi düşmüştür. Halide Edip Hanım’ın Amerikan edebiyatının önemli yazarlarından Mark Twain adına kurulmuş olan bir edebiyat ve kültür derneğinin üyesi olduğu da bilinmektedir. 1953 yılında “*Amerika Birleşik Devletleri Mark Twain Derneği*” tarafından Türk edebiyatçı Sait Faik’e çağdaş edebiyata yaptığı katkılarından ötürü “*Onur Üyeliği*” ödülü verilmiştir. Mark Twain Derneği’nin bu ödülün kime takdim edilebileceğine dair öneriyi Halide Edip’e sorduğu ve söz konusu derneğin Türkiye temsilcisi olan Halide Edip Adıvar’ın Sait Faik’i önerdiği Vedat Günyol tarafından nakledilmiştir (Uluköse, 2014: 38). Amerika’daki Mark Twain Kurulu’na bir

“Handan” takma adlı yazarın Amerikan edebiyatına olan ilgisiyle de dikkat çekici bir uyum içermektedir. “Handan” takma adlı yazar, Şehbal mecmuasının 23 ve 25. adetlerinde Amerikan edebiyatında, özellikle mizah yazımında öncü olarak kabul edilen Mark Twain’in bir hikâyesini “*Mark Twain’den Tercüme Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşir Etdim?*” başlığı altında okurları ile paylaşmıştır. “Handan” takma adlı yazarın Halide Salih olabileceği algısının oluşmasına neden olması somut birtakım verilere dayanmasa da çıkarımla kesinleştirilemese de güçlü bir varsayım olup araştırılmaya değer bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak söz konusu varsayım bu tez çalışmasının kapsamı dışındadır.

Handan Hanım Şehbal mecmuasının R. 15 Temmuz 1326 tarihinde yayınlanan 23. adedinin 458. sayfası ile R. 15 Ağustos 1326 tarihinde yayınlanan 25. adedinin 12. sayfasında “*Mark Twain’den Tercüme Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşir Etdim?*”²⁸ adlı çevirisinde okurlarına mizahi içerikli bir hikâye takdim etmiştir. İlgili sayfada “*Selections From American Humour, by Marc Twain*” şeklinde verilen alt başlıkla başlığa dair dip notta da “*Amerikan mizahından seçmeler, Mark Twain*” bilgisine yer verilmiştir. Hikâyeye göre bir ziraat gazetesinin editörü tatile çıkarken, yerine kısa süreliğine vekâlet edecek bir yazar bulabilmek için gazeteye bir ilan verir, ilan için başvuran ilk adayı işe alır. Ancak işe alınan yazarın ziraat ve hayvancılıkla uzaktan yakından alakasının olmaması mizahi diyalog ve olaylar silsilesini beraberinde getirir. Çevirinin yer aldığı sayfada Mark Twain’in kendisi, kerimesi ve Amerika’da yer alan evine dair fotoğraflara da yer verilmiştir (Bkz: Ek-9). Şehbal mecmuasında bu fotoğraflara yer verilmesi Mark Twain’in söz konusu dönemde Osmanlı edebiyat dünyasında da popüler bir yazar olduğu izlenimini uyandırmıştır.

Handan Hanım, Amerikan edebiyatında mizah yazımının kurucusu kabul edilen ve anısını yaşatmak için adına bir dernek dahi kurulmuş olan Mark Twain’in

Türkün aday gösterilmesi o zaman Türk PEN Kulübünün başkanı olan Halide Edip Hanım’dan istendiği zaman, güç duruma düşmüştü. Yeni Türk yazarlarının çoğunu hiçmi hiç tanımıyordu. Eskilerden de aday göstermeyi nedense istememişti. Fahri yardımcısı Vedat Günyol’a danışmış, Vedat Günyol çok sevdiği ve beğendiği Sait Faik’i salık verince hiç tereddütsüz mektuba hemen onun adını yazıp yollamıştı (Taner, Haldun, “Halide Edip Adivar”, Tarık Toros Arşivi).

²⁸“*Mark Twain’den Tercüme, Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşir Etdim?*” adlı çevirinin ilk bölümü Şehbal mecmuasının 23. adedinin 458. sayfasında yer almasına rağmen muhtemelen baskı hatasından kaynaklanan bir sorun nedeniyle derginin ilgili sayısının söz konusu sayfasında “Aded 22” şeklinde yazılmıştır. Ayrıca çevirinin ilk bölümü 23. adette imzasız yayınlanmış ancak devamı Şehbal mecmuasının 25. adedinin 12. sayfasında “Mütercimi Handan” imzasıyla yer almıştır.

güldürü ve ironi içeren hikâyesinin çevirisi ile okurlarına keyifli bir deneyim yaşatmış, mükemmel düzeyde yabancı dil bilgisine ve edebi yeteneğe sahip olduğunu da gözler önüne sermiştir.

Handan Hanım, Şehbal mecmuasının R. 15 Şubat 1326 tarihinde yayınlanan 35. adetinin R. 216 ve 217. sayfalarında, R. 15 Mart 1327 tarihinde yayınlanan 36. adetinin 237. sayfasında, R. 1 Nisan 1327 tarihinde yayınlanan 37. adetinin 256 ve 257. sayfalarında, R. 15 Nisan 1327 tarihinde yayınlanan 38. adetinin 276 ve 277. sayfalarında, R. 1 Mayıs 1327 tarihinde yayınlanan 39. adetinin 290. sayfasında ve R. 15 Mayıs 1327 tarihinde yayınlanan 40. adedinin 312. sayfasında “*Tiyatro*” adlı sütunda “*Bir Müzahale*” adlı tiyatro oyununun çevirisi ile yer almıştır.

Şehbal’in “*Tiyatro*” sütununda “*Bir Müzahale*” adı ile yer alan çevirinin müellifinin R. Benediks olduğu ve Handan Hanım tarafından tercüme edildiği belirtilmiş, alt başlıklarda da eserin “*Dört fasıl*” dan oluştuğu ve “*Ma ba’dı var...*” ibaresi ile ilerleyen nüshalarda tefrika şeklinde yayınlanacağı ifade edilmiştir. Ancak Şehbal’in 35, 36, 37, 38, 39 ve 40. adetlerinde tefrika şeklindeki yayın devam ederken 40. nüshadan sonra “*Bir Müzahale*” adlı tiyatro çevirisine rastlanmamış, bu durum ile ilgili bir izahatda da bulunulmamıştır.

Handan Hanım’ın çevirisi ile Şehbal mecmuasının “*Tiyatro*” sütununda “*Bir Müzahale*” adı ile yer alan tiyatro eserinde; genç ve zengin dul bir kadın ile bu kadının malikânesinde kiracı olarak kalan pansiyoner ve hizmetlilerin komik ve eğlenceli halleri hikâye edilmiştir. Yanlış anlaşılmalara ve dalgınlıkların neden olduğu güldürü unsurları tiyatro eserinin, tür olarak bir komedi olduğu izlenimini uyandırmıştır. Handan hanımın Mark Twain çevirisi ve “*fekâhat, fezahat*” sütunlarındaki yazıları komedi ve güldürü unsuruna duyduğu ilginin bir yansıması olarak dikkat çekmiştir.

Şehbal mecmuasının R. 15 Temmuz 1326 tarihinde yayınlanan 23. adetinin 463. sayfasındaki “*Fezahat*” adlı sütunda yer alan “*Bir Çift Kunduranın Hikâyesi*” başlıklı yazısında Handan Hanım, evli bir çift arasında yaşanan ev haline dair çekişmeli ve yanlış anlaşılmalara dayalı bir olay örgüsünü hikaye etmiştir. Söz konusu hikayenin yer aldığı sayfada hikayenin her bölümü, birer çizimle karikatürize edilmiştir (Bkz.: Ek-15).

Handan Hanım, Şehbal mecmuasının 36. 39. 49. 50. 57. adetinde “*Fekâhat*”

65. adetindeki “Fezâhat” adlı sütunda yer alan yazılarında mizahi içerikli kısa hikayelere yer vermiştir. Bu kısa hikâyeler şeklindeki güldüren, düşündüren, ana fikirleriyle mesajlar veren fıkralar, Handan Hanım’ın mizahi yönü hakkında önemli bir bakış açısı içermektedir. Şehbal mecmuasında yer alan kadın yazarların hiçbirinde böyle bir mizahi unsura rastlanmaması Handan Hanımefendi’nin üslubu bakımından ayırt edici ve dikkat çekici bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Bu sütunlarda yer alan kısa hikâye ve fıkralardan bazıları şunlardır:

Bir ressamın hücre-i mesa’yesinde:

Âşina –Artık bu resimde yapılacak bir iş kalmadı, değil mi?

Ressam –Bil’akis, en güç iş bundan sonra başlıyor: satmak işi.

Bakkal dükkânında:

Bakkal –Ne istiyorsun, oğlum?

Çocuk –Üç buçuk gurusluk kahve, iki gurus on paralık şeker, altı gurus otuz paralık tereyağı, yüz paralık pirinç, otuz paralık tuz alsamda bir mecdiye versem geriye ne kalır?

Bakkal –Dört gurus on para... Nereye gidiyorsun, ya?

Çocuk –Eve gidiyorum. Hesab vazifesinin cevabını yazıp yarın mektebe götüreceğim (Şehbal, 1327: 36, 239)

Lokanta da:

Müşteri –Bu istakozun niçin yalnız bir kısıkağı var?

Garson –Şey, efendim, ba’zen istakozlar denizde bir biriyle kavga ederken kısıkağı kopar.

Müşteri –Peki, bunu alda, arkadaşlarına galib gelmiş bir istakoz getir!

İki’ayyaş arasında:

Niçin bira ile rakıyı karışık içiyorsunuz?

Zira yalnız rakı içersen kanmadan sarhoş oluyorum; yalnız bira içersen sarhoş olmadan kanyorum (Şehbal, 1327: 39, 299).

İki Dost arasında

-Mademki geceleri uyku uyuyamıyorsunuz, o halde niçin doktora müraca’at etmiyorsunuz?

-Nasıl müraca’at edeyim? Doktorun vizitelerinden müterakim borcumu düşününe düşününe uykusuz kalıyorum (Şehbal, 1328:49,16).

Doktorun mu’ayenehanesinde:

Doktor –(Mu’ayene odasının kapısından intizar salonundaki müşterilere bakarak) hanginiz en çok beklemiş ise buyursun, efendim.

Hesab pusulasını getirmiş olan terzi ayağa kalkar:

-En çok bekleyen benim, doktor bey. Yaptırdığımız elbisenin parasını üç seneden beri bekliyorum (Şehbal, 1328:50, 38).

Yeni zevce -Ah, sevgilim, bana ne kadar güzel bir yüzük almışsın!

Fiatının da on lira olduğunu muhafaza içinde unuttuğun küçük pusuladan anladım.

Yeni zevc:(Acılı bir hicab ve teessüfle) Eyvah, pusulayı içinde mi

unutmuşum?

Zevce -Evet, lakin bir şey rica edeceğim. Muhafazanın kapağında mağazanın damgasını gördüm.

O mağazada geçen gün 'aynı fiatda gayet şık bir broş beğenmişdim, bu yüzüğü geri götürüb broş ile mübadele edersek beni daha ziyade memnun etmiş olursun.

Zevce -(Şaşalayarak) Hay hay... Zaten ikisi bir fiat. Biraz sonra sokakda, kendi kendine sen bir daha kırk ğuruşluk kaplama yüzüğü bahalı muhafaza içine uydurma pusula ile kormusun, bakayım şimdi aldın on liralık cezayı (Şehbal, 1328: 57, 180)!...

Bir otelde yolcu ile ğarson arasında:

Yolcu -Temizlemek için verdiğim kunduraların bir tekini sarı, bir tekini de siyah getirmişsin. Ayub!

Ĝarson -(Elini alnına götürüb düşünceye dalarak) Fesubhanallah! Bu gün ikinci def'adır başıma bu hal geliyor; demin diğeri bir yolcu 'aynıyla sizin gibi şikâyet ediyordu (Şehbal, 1328: 65, 340)...

Handan Hanım Şehbal mecmuasının 64. 81. ve 85. adetinde "Ahir Zaman Lûgatçesi" başlığı altında bazı terim ve kavramlara ironik tanımlamalarda bulunmuştur. Daha çok politik mecazlar içeren bu tanımlarda bazen iğneleyici bazen de düşündürücü ince mesajlara yer verilmiştir. Bu kavramlar ve tanımlamaları aşağıdaki gibidir:

Ahir Zaman Lûgatçesi

Hukuk-ı Düvel: Büyük devletlerin diğeri üzerindeki hukuku demektir.

Ĝalebe: Salibiler tarafında ise masdar-ı bi ma'ni-i fa'il. Hilaliler tarafında ise masdar-ı bi ma'ni-i mef'uldür.

Statüko: Daima Müslümanların haksız çıkması suretinde müteessis ka'ide-i merğubenin kema kan mer'iyeti ma'nasınadır.

Zalim: Ma'nası tansir etmiş bir kelimedir.

Hudud: Kılıc ile genişletilen ve siyasetle darlatılan bir takım lastikli çizgilerdir.

Islahat: Avrupa'nın üvey 'ad ettiği akvam için bir hak-ı hayat var, zan edenlerin za'm-ı batılını islah ve tashih etmek ma'nasınadır.

Semere-i Zafer: 'Acib bir meyvedir ki ancak sapı salib şeklinde bir kılıc ile kesilirse iktitaflı mümkün olur.

Kan: En ziyade muharebe meydanlarında akan bukalemoni bir mayi'-i ğaribdir ki içinden çıktığı damarın tabi'atına göre terkibi, mahiyeti, rengi, kıymeti «Hep var» dan «Hiç yok» a kadar tahvil eder.

Avrupa Konseri: Bir hey'et-i sazendeğandır ki efradı, birbirlerine

verdikleri ziyafetlerden sonra hazmı teshil için icra-yı aheng ederler.

Müdahale: Altı dilimli bir portakaldır ki daima kabuğu bize, içi düşmanlarımıza ikram olunur.

'Osmanîlik: 'Ömrü tokmak yemekle geçen bir nev'i dayanıklı davul derisidir.

Tamamiyet-i Mülkiye: Kendi tasarruflarını eksik görenlerin ma meliklerini tamamlamalarına mahsus bir nev'-i ihtiyat deposu ma'nasınadır (Şehbal, 1328: 64, 303).

Bulğar: «Bulduğunu ğart et!» Cümlesinden hülâsa edilmiş bir kelimedir ki içinde «kıtal» mefhumu bulunmadığı için 'ulemayı lisanca nakıs olmağı 'ad olunmaktadır.

Müslümanlık: Na kabil-i 'afv bir kabahatdir ki ona cür'et edenlerin malı, canı, 'ırzı cihana mübah olur.

Şanlı Zafer: Kendi ölmeden ve hısmını öldürmeden şehr-i ayinler içinde maksad yine zaferyab olmaktadır. Romanya'nın şanlı zaferleri gibi.

Balkan: Yekdiğerinin kanını bal gibi leziz ve makbul 'ad eden ba'zı akvam ile meskûn bir kat'adır.

Prensib: Ma'lul siyasetlerin koltuk değneğidir.

Va'd-ı Mu'avenet: Türklere ihsan arzusunda bulunan devletlerin gölgesidir ki biz kaçdıkca o koğalar, biz koğaladıkca o kaçar (Şehbal, 1329: 81, 176).

Nigâh: Kalbini iza'a etmiş bir adamın 'aklında ğaib edişinin merasim-i ihtifalîyesidir.

Tevazu: İftihar edebilecek hareketleri münker, utanılacak hareketleri mu'terif görünmek mecburiyetidir.

Sima: Batın üzerine çekilmiş bir örtüdür ki batnı izhara yarar.

Müdahene: Muhatabı nefsinden memnun etmek san'at-ı dakikasıdır.

Mukavele: Tutulmayacak va'adlerin cudulüdür; tutulacak va'adlere gelince, onlar -Kabil-i tesbit olmayacak derecede- ahvale tabi'dir (Şehbal, 1329: 85, 244).

Handan Hanımefendi Şehbal mecmuasının birçok sayısında “*Tesir Keşide Sözlere*” sütunu altında kıssadan hisse ve özlü sözler tarzındaki küçük hikâyeleri veya yoruma açık ifadeleri okurları ile paylaşmıştır. Zaman zaman güldüren zaman zaman da düşündürülen bu içerikler, yazarın mizahi bir yöne ve ince bir espiri anlayışına sahip olduğunun yansıması olarak göze çarpmaktadır. Bu sütunda okurlarıyla

paylaştığı özlü sözlerden bazıları şöyledir:

Ba'zı dostlar, dış kabuğu soyulmamış kestane gibidirler: iyilikleri bir takım minnet ve huşûnet dikenlerinin altında gizlidir, çıkara bilene 'aşk olsun.

Çürük dışden şikâyet eden çokdur, Fakat çürük kafadan, hiç (Şehbal, 1326: 34, 191)!

Sa'adet, eline geçen hayatı tatlıca yaşayabilmektir.

Beceriksizler, beceriksizliğin adını tali 'sizlik koymuşlardır (Şehbal, 1326: 35, 214).

Ba'zı adamlar kendi işlerini 'akl etmezler. Bunun sebebi pek basitdir: ya işleri yokdur, yahud 'akılları (Şehbal, 1327: 36, 230)!

Aşınalarınızdan birini telaşa düşürmek isterseniz, uykusu esnasında lakırdılarını iştiğınızı söyleyini (Şehbal, 1327: 39, 299).

Hakiki dost, insanı zem etmez; edecekse meclisden infikâkını bekler (Şehbal, 1327: 41, 331).

«Alnum açık!» diyenlerden bir çoğunu tanırım, ki söylerken enselerindeki lekeleri örterler (Şehbal, 1327: 44, 393).

Bilir misiniz, vakit ne zaman nakiddir? Sa'at hesabıyla tutulan araba kapının önünde beklerken (Şehbal, 1327: 45, 404)!

Bir kadın, vücuduna yaraşan yeni bir libas giydiği zaman, en çok sevdiği erkekle en çok sevmediği kadına göstermedikçe rahat edemez (Şehbal, 1327: 46, 425).

Başsız ve ayaksız olduğunu i'tiraf eden rakam «elli» dir.

Her delikanlının delilik yapacak kadar 'aklı vardır (Şehbal, 1327: 47, 447).

İnsan dakikada on altı kere nefes alır. Yalnız dün gece nerede kaldığını zevcesine anlatırken hesap başkadır: o zaman saniyede üç bin nefes lâzım olur (Şehbal, 1327: 48, 467).

Canbaz ile hilebaz arasında şu münasebet vardır: ikiside atlatır (Şehbal, 1328: 49, 3).

İnsanlar keten tohumuna benzerler: haşlanmadıkça hassaları çıkmaz (Şehbal, 1328: 50, 24).

Ehibbanızın sözü hikâye. Kendi sözünüz hakikat. Zevcenizin sözü kanundur (Şehbal, 1328: 54, 105).

Güzelliksiz gençlik ile gençliksiz güzellik tek kundura gibidir: maksad-ı mevcuduna yaramaz (Şehbal, 1328: 59, 215).

Siyasiyemize 'aid bir mes'elenin hakikatini anlamak isterseniz iki tarafın sözlerini dinleyiniz ve... ikisinede inanmayınız (Şehbal, 1328: 63, 287)!

Başka milletlerde erkekler sevdiği kıızı almaya çalışır; bizde ise aldığı kıızı sevmeye gayret eder (Şehbal, 1328: 65, 333).

Alacaklılarınızı kendinize dost yapınız; fakat dostlarınızı kendinize alacaklı yapmaktan ihtiraz ediniz (Şehbal, 1328: 66, 360).

Ba'zı adamların hüsn-ü ahlakı dişe benzer: ağızlarında varsada kalblerinde yokdur (Şehbal, 1328: 68, 385).

Başında 'aklı olan insanlar tamamıyla bedbaht olmakdan da, tamamıyla bahtiyar olmakdan da mahrumdurlar (Şehbal, 1328: 70, 440).

Fakirler arasında kalan zengin hali, zenginler arasındaki fakirin halinden daha az şayan-ı merhamet değildir (Şehbal, 1329: 72, 480).

Hayır, işlemenin külfetli olduğunu iddi'a ederler; bunu söyleyenler şerrin gizlice işlenmesi ne kadar külfetli olduğunu anlamamışlar (Şehbal, 1329: 73, 3).

Her dâhide biraz delilik vardır; fakat her delide biraz dâhilik yokdur (Şehbal, 1329: 74, 27).

Bir siğara hoşunuza giderse bir başkasını içmek isterseniz; bir kitabı severseniz bir başkasını okumak istersiniz... İzdivacda ise bil'akis ancak sevmediğiniz zaman bir başkasını almak arzusu hâsıl olur (Şehbal, 1329: 76, 73).

İmkân bulamamak ba'zen sebeb-i ma'sumiyet olduğu gibi, imkân bulmak da ekseriya sebeb-i dalaletdir (Şehbal, 1329: 82, 190).

«Felâket bir şey'e yarar.» Mesela ondan masun kalanların hamd ve senalarına (Şehbal, 1329: 89, 326)!

Tuhaf şey: ölümün bütün ehemmiyeti ancak yaşayanların nazarındadır (Şehbal, 1330: 95,446).

Ekseriya insan kazancını yer; ba'zen de kazancı insanı yer (Şehbal, 1330: 96, 465).

Eski hükümdarlardan biri:

-Hasta olduğum zaman tabibimin re'yini sorarım ve söylediğini yapmayub iyi olurum. Dermiş. Ba'zı adamların nezdinde vicdan bu tabibin hizmetini görür.

Biri okuma ile çoğalır, diğeri okuma ile azalır:

Za'af-ı basar ile za'af-ı basiret arasında fark vardır (Şehbal, 1330: 97, 3).

«Sa'adetin servetle te'mini mümkün değildir.» Diyorlar. Şu serveti

siz bana veriniz, ötesini ben bulurum (Şehbal, 1330: 98, 35)!

Hakikatın acı olduğunu söylerler; hâlbuki bizi medh etdikleri vakit ne kadar tatlı buluruz (Şehbal, 1330:100, 71)!

Şehbal mecmuasının R. 15 Haziran 1328 tarihinde yayınlanan 55. adedinin 140. sayfasında yer alan “*Tesir Keşide Sözler*” sütununda “*Handan*” ismi yer almamakla birlikte bu sütun ve başlıkta başka yazar adına rastlanmadığı için söz konusu özlü sözlerin de Handan Hanım tarafından yazıldığını düşündürmektedir

Handan Hanım’ın “*Tesir Keşide Sözler*” sütununda okurlarıyla paylaştığı özlü sözlerin genel olarak ince bir zekâ ve derin bir ironi taşıdığı açıkça anlaşılmaktadır. Bunun dışında da genelde mizahi içeriklere imza atması bu yazıları yazan yazarın, takma ismini mizahi içeriklerinin şapkası olarak kullandığı izlenimini uyandırmaktadır. Bu sütunun Şehbal’in birçok sayısında yer alması okurların ilgisini çektiğinin kanıtı olarak düşünülmektedir. Söz konusu mecmuada mizahi yazı ve içerikleriyle dikkat çeken bu kadın entelektüelin gerçek ismi ve kimliği bilinmese de yine Şehbal’in kadın yazarlarından birisi olan Halide Salih olma ihtimali, kadın entelektüeller ve kadın yazarlar dünyası adına oldukça önem taşımaktadır. Zira günümüzde dahi mizah konusunda kadın sanatçıların nicelik olarak az olması söz konusu dönem için ayrıca dikkat çekici bir önem arz etmektedir.

3. HALİDE SALİH HANIM

Döneminin önemli ve popüler kadın entelektüellerinden birisi olan Halide Salih Hanım²⁹ Şehbal mecmuasında yedi yazı ve içerikle yer almıştır. İki mensur şiir diğer beşi ise kısa hikâyelerden oluşan bu içerikler genel anlamda Halide Salih

²⁹ 1882’de İstanbul’da doğmuştur. Babası Ceyb-i Hümayun kâtiplerinden Mehmet Edip Bey’dir. Annesi Bedrifem Hanım’ı küçük yaşta kaybeden Halide Hanım çocukluk yıllarının büyük bir kısmını anneannesiyle geçirmiştir (Ünsal, 2010: 2; Aytemiz, 2001: 1). 1901 yılında Amerikan Kız Koleji’ni bitiren yazar, kendisine matematik dersi vermekte olan dönemin ünlü matematikçisi Salih Zeki Bey ile evlenmiştir. 31 Mart Vakası nedeniyle Mısır’a gitmek zorunda kalan Halide Hanım, dostu Isabel Fry’n daveti üzerine oradan İngiltere’ye geçmiştir (Aytemiz, 2001: 1). 1910 yılında Salih Zeki Bey’den boşanan Halide Hanım, 1917 yılında Dr. Adnan Adıvar ile evlenmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra yurt dışına çıkmış (1925) uzun süre Fransa ve İngiltere’de yaşamıştır. Amerika’da Columbia Üniversitesi’nde (1931- 1932) ve Hindistan’da Delhi İslam Üniversitesi’nde (1935) konuk öğretim görevlisi olarak dersler vermiştir. Ülkeye dönüşünden kısa bir süre sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümüne profesör olarak atanmıştır (1940). 1950- 1954 yılları arasında İzmir millet vekiliği de yapan Halide Hanım 9 Ocak 1964’te İstanbul’da vefat etmiştir (Ünsal, 2010: 2- 4).

Hanım'ın yaşama dair hayal kırıklıkları ve çocukluk zamanlarının masumiyetine dair özelemlerini yansıtmaktadır. Şehbal'de yer alan hikâye ve mensur şiirlerinde içsel dünyasında seyahat eden ve çevresel mekânların ruhunda çağrıştırdığı duyguları betimleyen Halide Salih Hanım, kaleme aldığı bu eserlerle edebi yanını ve sanatçı kişiliğini yansıtan güzide örnekleri sergilemiştir.

Halide Salih Hanım, Şehbal mecmuasının R. 1 Şubat 1325 tarihinde yayımlanan 19. sayısının 371. sayfasında yer alan, “*Ruh-ı Müteheccir*” adlı hikâyesinde Taksim'de dilenen dilencilerin ellerine ve yüzlerine bakarken hissettiklerini, dilencilerin yanından geçen insanların duyarsız, zaman zaman da ürkek bakışlarının kendi iç dünyasındaki yansımalarını adeta şiirsel bir ritimle hikâye etmiştir. Halide Salih Hanım, Taksim'deki dilencinin ekmeğe veya para dilenir gibi görünürken, aslında insanlardan ilgi ve şefkat dolu bir temas uğruna ellerini uzattığını ve bu talebi bütün o insan güruhu içinde yalnızca kendisinin anladığını ifade etmiştir. Yalnızca o anladığı halde kendisini o dilenci ile özdeşleştirerek böylesine bir şefkat, alaka ve temasa muhtaç bir dilenci olduğu için çaresizce uzanan elleri görmezden gelerek hızlıca yoluna devam etmenin acısını belirtmiş, bu acı ve ızdırabın dilencide ve kendisinde, hicran içinde debelenen müteheccir bir ruhun iniltileri olduğunu sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1325: 19, 371-372).

Halide Salih Hanım Şehbal mecmuasının R. 1 Haziran 1326 tarihinde yayımlanan 21. sayısının 413. sayfasında yer alan, “*Harab Mabedler*” adlı hikâyesinde heybetli bir mabedin ilhamıyla çocukluğunun o dertsiz tasasız devrine seyahat etmiş, kutsal bir mabetteki ışıltılı mübarek zaman dilimlerinden esinlenerek ululuk taşıyan mabetteki ibadet ve huzuru anlatırken, aşkın da insanın içinde maşukunu mabet gibi ulûhiyetleştirdiğini, ancak bu aşk mabedinin mutlaka ihanetle harab edilerek yıkıma uğratıldığını hikâye etmiştir.

Hikâyesinin sonunda en beyhude en yalancı en gülünç mabedin aşk mabedi olduğunu, birbirine âşık iki maşuktan birinin mutlaka ihanete uğradığını ve bu nedenle aşk mabedinin yıkılarak harabeye döndüğünü ifade etmiştir. Halide Salih Hanım, Üsküdar'daki Amerikan Kız Koleji'nde okurken öğretmeni olan dönemin ünlü matematikçisi Salih Zeki Bey ile evlenmiştir (Aytemiz, 2001: 1). Ancak Halide Salih Hanım, zaman zaman eşinin kendisini aldattığı şüphelerine kapılmış evliliğinin ilerleyen yıllarında da Salih Zeki Bey'in bir evlilik daha yapmak istemesi üzerine eşini çok sevmesine rağmen evliliğini sona erdirmeye kararı almıştır. Bu

durumun yazarın İngiltere yıllarında feminizm akımını yakından tanıdıktan sonra feminizme kapılmasında etkili olup olmadığı tam olarak bilinemese de yazı ve eserlerindeki hayal kırıklıklarının nedenlerine dair önemli bir ipucu olabileceğini düşündürücü bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

Halide Salih Hanım, Şehbal mecmuasının R. 1 Ağustos 1326 tarihinde yayınlanan 24. sayısının 471 ve 472. sayfalarında yer alan “*Ervah-ı Makamat*” adlı hikâyesinde, uyku ile uyanıklık arasında istirahat ederken peri misali kurgusal bir karakterle arasında yaşanan diyalogu hikâye etmiştir. Halide Salih Hanım hikâyesinde kendisi ile sohbet eden peri misali fantastik karakterin, Türk sanat müziğinin sûz-nâk makamı olduğunu belirtmiş, hikâyenin ilerleyen kısımlarında ise diğer makamlarla tanışmasını ve onlarla yaşadığı serüvenleri anlatmıştır.

Şehbal mecmuasının R. 15 Eylül 1326 tarihinde yayınlanan 27. sayısının 54. ve 55. sayfalarında yer alan “*Eller*” adlı hikâyesinde Halide Salih Hanım neredeyse feminist bir bakış açısı ile kadınlık âlemine dair daldığı derin düşünceleri, kadınlık âlemi hakkında kaderle sohbet edişini, göğe uzanmış sayısız kadın eli metaforu ile tasvir ederek ele almıştır. Bir akşam, iki dağ arasından yükselen ayı izlerken ay ışığında derin düşüncelere dalmıştır. Bu dalgınlık esnasında kendi elleriyle beraber göğe doğru sayısız elin uzandığını ve bu ellerin tamamının kadın elleri olduğunu ifade eden Halide Salih göğe uzanan bu ellerin kadınlık âleminin feryatlarını, hayallerini, ümitlerini sembolize ettiğini dile getirmiştir.

Halide Salih Hanım, Şehbal mecmuasının R. 1 Teşrin-i Sani 1326 tarihinde yayınlanan 29. Sayısının 91. sayfasında yer alan “*Bilmem Topraklar Sıcak mıdır?*” adlı hikâyesinde, ölümü hayata tercih eden bir kırık kadın kalbinin iç sesini dile getirmiştir. Eğer topraklar sıcak ise öldüğünde yüksek ve esintili bir tepeye gömülmek istediğini belirten Halide Salih Hanım, ölmek istediğini ancak ölümden sonra da hayata dair geride kalanlardan haber almayı istediğini belirtmiştir. Kadın kalbinin erkekler için cici ve pahalı bir oyuncak olduğunu öne süren yazar, erkek kalbinin ise soğuk bir madeni levhaya benzetmiştir. Bu iki cins arasında görünüşte sıcak salonlarda yaşanan büyüleyici iletişimin aslında soğuk ve sıradan olduğunu, soğuk rüzgârların estiği ıssız bir tepeyi ise bu ortama nazaran daha sıcak bulduğunu belirtmiştir. Kalbi yaralı bir kadının hayal kırıklıklarını tasvir eden bu hikâyede de Halide Salih Hanım’ın, feminist bir bakış açısı taşıdığı izlenimi göze çarpmaktadır (Şehbal, 1326:29, 91)!

Şehbal mecmuasının R. 15 Mart 1327 tarihinde yayınlanan 36. sayısının 234 ve 235. sayfalarında yer alan “*Aşk Fesaneleri; Ay Dedi ki*” adlı mensur şiirinde ise bir temmuz akşamında Mısır’da, Nil nehrinin kıyısında tarihin Züleyha, Kleopatra ve İskenderiyeli Hypatia adlı kadın kahramanları ile Ay arasında geçen duygusal sohbeti hikâye etmiştir. Ay ve Ay ışığının Mısır’ın çöllerinde yukarı Mısır’dan aşağı Mısır’a kadar inerken sıcak bir temmuz akşamında, Nil nehrinin kıyısından geçerek yaptığı gece yürüyüşünde, Mısır tarihinin muhtelif devirlerinde yaşadıkları dönemlere damga vuran bu efsanevi kadınlarla dertleştiğini anlatmıştır. Nil nehrinin kıyısında, ay ışığının altında, hurma ağaçlarının zarif gölgeleri suya yansırken sırası ile Züleyha, Kleopatra ve İskenderiyeli Hypatia adlı kadın kahramanların Ay ışığında parlayan Nil’in suları arasından belirerek aşk efsanelerini Ay ile paylaştıklarını nakletmiştir. Ay’ın ışıkları sönmeye yaklaşınca bu üç kadın kahramanın da, Nil’in ılık sularında gözden kaybolduklarını ifade etmiştir.

Yazar, hikâyelerini işlediği kahramanların “*kadın*” kimliği üzerinde özenle durarak onların “*kadın*” kimliğini özellikle vurgulamıştır. Halide Salih Hanım’ın Şehbal’de yayınladığı eserlerinde kadın olgusu hemen dikkat çekecek kadar açık bir tarzda göze çarpmaktadır. “*Aşk Fesaneleri; Ay Dedi ki*” adlı mensur şiirinde kadın olmanın güçlü bir karakter sahibi olmaya mani olmadığını, acı ve zorluklara rağmen tarihe malolacak kadar güçlü kadın fenomenlerin var olduğunu hatırlatarak kadınlık âlemi adına kendince tarihsel bir yolculuk tasvir etmiştir.

Halide Salih Hanım Ay ile sohbette, Nil’den ilk önce Züleyha’nın çıkıp geldiğini söyler. Züleyha’nın Mısır’ın en eski aşıkası ve tarihin en güzel kadını olduğunu belirtir. Hurma dalları altında gezinirken muazzam bir asaletle dikkat çektiğini ifade ederek, Züleyha’nın yeryüzüne seslendiğini ve yeryüzünün sükût ettiği gibi kendisinin de Yusuf’a duyduğu derin aşk ve muhabbetin ateşini tüm yakıcılığına rağmen tüm güzellikleriyle içinde saklayarak sükût edeceğini dile getirmiştir (Şehbal, 1327: 36, 234).

Ay’ın Züleyha’dan sonra bütün tantana ve ihtişamı ile Kleopatra’yı gördüğünü ve Kleopatra ile sohbetini anlatır. Kleopatra’nın, Nil nehrinde süzülen gösterişli bir yelkenlide, altın işlemeli yastıklar üzerine kurulmuş bir vaziyette temessül ettiğini belirtir. Kleopatra’nın Zühre yıldızından getirdiği güzellikleri ile dünya sahnesine sanki aşkı oynamak ve aşkı yaşamak için gelmiş en büyük sanatkâr olduğunu ifade eder. Ancak tüm ihtişamına rağmen onun da aşk acısı içinde

yandığını hatta zaman zaman ölüm dilenecek kadar zaafa düştüğünü öne sürer. Ay ışığı altında yelkenliden inen Kleopatra'nın bir kobra yılanını kalbinin üzerine yaslayarak, mantosuna büründüğünü ve bu vaziyette ona ağışunu açıp bekleyen Nil'in yeşil sularına dalıp gözden kaybolduğunu belirtir (Şehbal, 1327: 36, 235).

Mensur şiirinin son bölümünde Ay'ın her temmuzun bu sıcak akşamında görüştüğü son kadının, İskenderiyeli Hypatia'nın hikâyesini anlatır. Züleyha ve Kleopatra'yı her temmuzda, İskenderiye'ye her gittiğinde arzda gördüğü halde Hypatia'yı göremediğinden yakınan Ay, bu nedenle İskenderiyeli Hypatia'nın semânın küçük bir serabı olduğunu düşünür. Mensur şiirde Ay, İskenderiyeli Hypatia'nın Yunan uygarlığındaki akıl ve hikmet tanrıçalarının insanlıkta tecelli etmiş masum bir siması olabileceğini öne sürer. Üstün yeteneği, bilim, sanat ve hatta spora olan aşkı ile bu sefer farklı bir aşk hikâyesinin kahramanını irdeleyen Halide Salih Hanım, tıpkı beşeri aşktaki acı ve ızdırap gibi, bilime ve fene duyulan aşkın da kadınlık âlemi için elem, acı ve ızdıraptan ibaret olduğundan yakıdır ve İskenderiyeli Hypatia'nın feci şekilde öldürülmesinin acı tanığı olan İskenderiye arzının ve onun masum feryatlarının yükseldiği İskenderiye semâlarının hala o menfur günün izlerini taşıdığını sözlerinin arka planında ifade eder.

Halide Salih Hanım, Şehbal mecmuasının R. 15 Nisan 1327 tarihinde yayınlanan 38. adedinin 274. sayfasında yer alan “*Derinliklerden*” adlı mensur şiirinde, büyük zannedilen kâinata ruhunun sığmadığını belirterek ölüm ve ölüm ötesine dair mütalaalarda bulunmuştur. Sözlerinde ölümün aslına rücu etmek olduğunu belirten Halide Salih Hanım, ölümle vücudunun nebze nebze tabiata döneceğini toprak, hava, hararet ve karanlıkların kendisini içerek eczalarının sulara, ateşe, toprağa, yıldızlara, bataklara dağılarak yok olacağını ifade etmiştir (Şehbal, 1327: 38, 274).

Halide Salih Hanım, döneminin önde gelen entelektüellerinden biri olarak Şehbal mecmuasında beklenenden az içerikle yer almış olsa da mevcut yazıları ile önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle tarihin derinliklerinde kaybolmuş Züleyha, Kleopatra ve İskenderiyeli Hypatia gibi sembol kadın kahramanlara dikkat çeken mensur şiiri ile kadın olgusuna önemli vurgular yapmıştır. Diğer mensur şiir ve hikâyelerinde oluşturduğu kadın metaforu ile kadınların göğe uzanan elleri arasında kurduğu özdeşimin aslında bir yardım dayanışma ve değişim özleminin yansımaları olarak öne çıkmaktadır. Bir diğer yandan yazılarında genel olarak hâkim olan

melankolik ve karamsar vurguların ise özel yaşamında karşılaştığı sorun ve hayal kırıklıklarının yansımaları olabileceği düşünülmektedir. Bu hayal kırıklıklarının yazarın düşünce dünyasında feminizm akımına bir girizgâh açma olasılığı da olağan görülmektedir. Özellikle “*Eller*” adlı yazının içeriğindeki feminist öğelerin yoğunluğunu, bu konuda somut bir örnek olarak ifade etmek mümkündür.

4. SALİME SERVET SEYFİ HANIM

Salime Servet Seyfi Hanım³⁰ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ve Cumhuriyetin ilk zamanlarına tanıklık etmiş önemli bir Osmanlı kadın entelektüelidir. Eserlerinde savaş ve milliyet gibi siyasi konulara değinmiş ender kadın yazarlardan biri olan Salime Servet Seyfi Hanım, yazdığı yirmi dört yazı ve içerikle Şehbal'de yazan kadın yazarlar arasında ön plana çıkmaktadır. Makale, mektup, şiir ve hikâye gibi farklı dallarda eserler kaleme alan Salime Servet Seyfi Hanım, babası ve erkek kardeşlerinin deniz subayı olmaları nedeni ile güncel siyasi ve askeri olaylara da ilgi göstermiştir. Söz konusu konulara dair ilgisini eserlerinde açıkça görmek mümkündür. Salime Servet Seyfi Hanım Şehbal'de Alfred Tennyson, Thomas Hood ve Ella Wheeler Wilcox gibi dünya edebiyatının önemli simalarının şiir ve hikâyelerinin çevirilerini içeren yazıları ile de dikkat çekmiştir. Edebiyat alanında çeviri yapabilmek önemli bir edebi kişilik ve edebiyata dair yetenek gerektirmekle beraber, şiir dalında yapılacak çevirilerin daha zor olduğu bilinen bir gerçektir. Salime Servet Seyfi Hanım'ın şiir alanında da çeviriler yapması edebi kişiliği, yabancı dil yeteneği ve yabancı edebiyata olan ilgisinin önemli bir göstergesi olmuştur.

Şehbal'in R. 15 Kanun-ı Sani 1327 tarihinde yayımlanan 46. adedinin 434 ve 435. sayfalarında yer alan “*Payidar Te'sirler Bu Büyük Kadın Kimdir?*” başlıklı yazısında gerçek veya kurgu olduğu anlaşılmasa da bir yanlış anlamının ironisi ile

³⁰Gemlik tersane komutanı Mehmet Selim Bey'in kızı olan Salime Servet Seyfi Hanım, 1868- 1944 yılları arasında yaşamıştır. Sanat ve edebiyat dünyasında 1910 ile 1918 yılları arasında faaliyet göstermiş, süreli yayınlarda kalan altmıştan fazla yazıya, bir roman ve bir şiir kitabına imza atmıştır. “*Bir Hatıra-i Pejmürde*” adlı romanı ile roman türünde de eser kaleme almış olan Salime Servet, tamamı sosyal içeriğe sahip şiir, hikâye ve makalelerinin aksine romanında “*Macera-yı Keder*” dediği hazin bir aşk ve ayrılık hikâyesini işlemiştir. Kardeşi Ali Rıza Seyfi Bey ile birlikte çıkardığı “*Muazzez Vatana*” adlı bir diğer matbu eserinde ise Salime Servet'e ait dokuz şiir ve iki nesir yazısı yer almıştır (Coşkun, 2012: 262-270).

hikâyeleştirdiği Osmanlı entelektüel dünyasına dair düşündürücü tespitlerini ifade etmiştir. Hikâyesine oldukça düşünceli ve elemli bir ruh hali içindeyken vapur seyahati esnasında tesadüfen gözüne çarpan genç ve elit görünümlü bir annenin geleceğe dair kendisinde uyandırdığı heyecanı anlatarak başlamıştır. Vapurda karşısında oturan ve çocuklarının mürebbiyesi olduğu anlaşılan bir diğer kadınla konuşmalarına kulak misafiri olan Salime Servet Seyfi Hanım, bir anda gurur ve iftiharla dolduğunu anlatmıştır.

Gözlemlediği bu genç kadının, ideallerindeki Osmanlı kadını olduğunu sezmiştir. Nitekim söz konusu kadın eğitilmiş, bilinçli, okumuş, zarif, kibar ve çocuklarına karşı sevgi dolu bir anne görüntüsü sergilemiştir. Kurduğu cümlelerden kulağına çalınan kelimeler bile Salime Servet Seyfi Hanım için ümit ve hayret vericidir. Söz konusu dönemde erkeklerin bile kolaylıkla dile getiremediği “vatan” ve “hürriyet” gibi kelimeler bu kadının batılı modernizimden etkilendiğini gösterirken elinde tuttuğu ciltlenmiş ve çok değerli bir İslami kaynak olan Eşari mezhebi hakkındaki kitap ise ilerlemeye açık ama geleneklerinden de kopmayan muhafazakâr kadın figürünün canlı örneği izlenimini uyandırmıştır.

Salime Servet Seyfi Hanımefendi yolculuğun sonlarına doğru, ideallerindeki bu kadının kendisinde uyandırdığı hayranlıkla, vapurdan bir an önce inme telaşı ile hareketlenen bu küçük kafilenin ardından bakakaldığını ifade etmiştir. Bu burukluk içinde onların gözden kaybolmalarını izlerken kalktıkları yerde, genç annenin elinde duran kalın ciltli mezhep kitabının unutulduğunu farkettiğini belirten Salime Servet Hanım, bu küçük dalgınlıktan memnun kaldığını, bu vesileyle söz konusu hanımefendi ile tanışma, hatta iyi bir dostluk kurma ümidi duyduğunu belirtmiştir. Bu büyük Osmanlı kadınının belki de geleceğin büyük bir şairi olabileceğini, daha şimdiden onunla tanışmak için bu unutulmuş kitabın kendisi için bir fırsat olduğunu belirtmiştir (Şehbal, 1327:46,435).

Salime Servet Seyfi Hanımefendi, bu önemli eserin yazarını merak ederek unutulmuş kitabı heyecanla eline aldığını ve hemen kapağını açtığını, ancak gördükleri karşısında yaşadığı hayal kırıklığının etkisi ile kitabı yere fırlattığını ifade etmiştir. Bilimsel bir eserin kapağına aşk şiirleri ve aşk mektupları yazılmış bir defterin gizlendiğini belirten Salime Servet Seyfi Hanım, bu hikâye ile özel anlamda okumuş yazmış Osmanlı kadınlarının, genel anlamda ise Osmanlı aydınlarının kendince sığ bulduğu profilini eleştirmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal'in R. 1 Haziran 1328 tarihinde yayınlanan 54. adedinin 102. sayfasında ki “Şiir” sütununda yer alan “*Mağribdeki İslam Kardeşlerim -Vur!-*” başlıklı şiirinde İslamiyet ve Türklük adına savaşan askerlerin kahramanlıklarını överek, milli ve dini duyguların önemini vurgulamıştır.

Asker bir babanın kızı olan Salime Servet Seyfi Hanım, erkek kardeşlerinin de asker olması nedeniyle siyasi konulara aşına bir ortamda büyümüştür (Coşkun, 2012: 262-270). Dini ve milli duygulara olan hassasiyetinde aile bağlarından gelen askerlik geleneğinin etkisi olduğu bilinmekte olan yazarın diğer yazı türlerinde de söz konusu vurguları göze çarpmaktadır.

*Vur darbeni!
Duyusun dil-i Mahmud ve Muhammed,
Evladın için, millet için, dinin için vur!
Vur, bil bu vuruş bir yüce mefkuredir, Ahmed!*

*Evladın için, millet için, dinin için vur!
Vur! Dinimizin kuvvetini pençene verdin!*

*Vur darbeni! Ölsün müteyakkiz medeniyet:
Da'vada sebat etmek için 'aleme girdin,
Da'vada sebatıyla bilinsin beşeriyet (Şehbal, 1328: 54, 102)!*

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal'in R. 1 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 60. adedinin 226. sayfasındaki “Şiir” sütununda yer alan “*Cezayirve Tunus, Trablus*” başlıklı şiirinde, Osmanlı Devleti'nin kaybettiği bu topraklarda garip durumuna düşen yurttaşların acısını vurgulamış, kayıplara rağmen Türk askerinin kahramanca müdafaasını takdir etmiştir.

Düşmanın acımasızlığına ve hakkaniyetsizliğine de dikkat çeken Salime Servet Seyfi Hanım, kaybedilen topraklar için adeta ölen evladına ağlayan bir anne gibi ağladığını da belirtmiştir.

*Amir gibi, kahr gibi rü'yama girersen,
Ey millete mekteplik eden kanlı Cezayir;
Ağlar dururum hal-i perişanına bihut;
Bir anne ki: ölmüş çocuğunun üstüne inler!*

*Bazu-yu metininde uçan kırmızı sancak,
Düşdü pür tahkirine 'aduvan-ı salibin;
Ma'budlarına, mescidine saklanılan hak
Olmuş yine yurdunda, diyarında garibin (Şehbal, 1328: 60, 226)*

Şehbal'in R. 15 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 63. adedinin 290 ve 291. sayfalarındaki “*Hikâye*” sütununda yer alan, “*Türk Trablus'dan Nasıl*

Döner?(Sulhün İn'ikadından Evvel Yazılmışdı.)” başlıklı yazısında Trablusgarp savaşına katılan bir askerle, onun yolunu bekleyen, yaşlı ve kimsesiz annesinin hikâyesini kaleme almıştır. Salime Servet Seyfi Hanım bu hikâyeyi Trablusgarp savaşının barış anlaşması imzalanmadan önce yazdığını belirtmiştir. Vatan toprağının bir parçası olarak Trablusgarp ve havalisinin müdafaasını, askerinin fedakâr ve kahramanca mücadelesini anlatan yazar, asker yolu bekleyen Türk kadınına da bu vatanseverliğin ve bu müdafaanın bir parçası olarak karakterize etmiştir.

Hikâyesinin ilerleyen kısmında namazını kıldıktan sonra seccadesinde dua eden çilekeş bir Anadolu kadınına, bir Türk annesini betimlemiştir. İhtiyar ve kimsesiz kalmış bu Türk anası, duasını ölmüşlerinin ruhuna Fatihâ okuyarak sonlandırmıştır. İhtiyar Türk anası, Fatihâyı armağan ederken rahmetli eşinin ismini saymış sonra da aklına Trablusgarp’da cephede olan oğlu gelmiştir. Bir an tereddüt etse de onun ruhuna da Fatihâ diyerek bir bakıma artık oğlunun hayatından da ümidi kesmiştir. Ancak tam da o esnada kapının açıldığını duyan yaşlı kadın, karşısında oğlunu görünce şaşırmıştır. Salime Servet Seyfi Hanım Anadolu’da vatan müdafaası için evlerinden çıkıp da geri dönmeyenlerin bir hayli çok olduğunu belirterek kimsesizlikten kapıları kapanan bu evlerin kapılarını eşkıyaların bile çalmadığına dikkat çekmiştir Hikâyesini ana oğulun kucaklaşma anı ile sonlandırmıştır. O kucaklaşma anı seccadenin üzerinde yaşanmıştır. Oğlunu, yaşamından ümidini kesecek kadar uzun zamandır görmeyen annenin, oğluna ilk suali Trablusgarp’ın vaziyeti olmuştur. Yüreği vatan sevgisi ile dolu yiğit delikanlı, haklı bir gururla anasına sarılarak Trablusgarp’ı kurtardıklarını belirtmiştir. Eğer Trablusgarp kurtarılamamış olsa köyüne dönmeyeceğini belirten kahraman gazi, İtalyanlar’ın kaçarcasına savaş meydanını terk ettiklerini ve bu zafer neticesinde gönül rahatlığı ile köyüne döndüğünü belirtmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal’in R. 1 Teşrin-i Sani 1328 tarihinde yayınlanan 64. Adedinin 316. sayfasında yer alan “*Unutulmuş Yapraklar, -Nerede?-*” başlıklı manzum şiirinde, otuz yaşına eriştiği hayatına dair duygusal dünyasındaki arayışlarını sorgulamıştır. Gençliğin ve aşkın insanın elinden kayıp gittiğini bunu durdurmanın mümkün olmadığını ifade ederek hayatın ne olduğunu sorgulamış, nihayetinde hayatın bulmak, kaybetmek ve kaybolmak eylemleri ile özetlenebileceğini belirtmiştir (Şehbal, 1328: 64, 316).

Şehbal'in R. 1 Mart 1329 tarihinde yayınlanan 71. adedinin 445. sayfasında yer alan “İngiliz Edebiyatı Numunelerinden Alfred Tenison'dan Yeni Sene” başlıklı yazısında ise çevirinin başlığından da anlaşılacağı gibi, İngiliz edebiyatının önemli temsilcilerinden Alfred Tennison adlı edebiyatçının manzum bir şiirinin çevirisini yayınlamıştır. Bu manzum şiirde, insanın zamanın amansızca akışına karşı yaşadığı çaresizlik ve kayıp duygusu ekseninde durulmuştur. Yazar Alfred Tennison geçen senenin getirdiği iyilik ve güzelliklerin, yeni sene ile elinden kayıp gideceğini düşünerek yaklaşan yeni yılı isteksizce karşılayıp eski yılın gitmemesini, kalmasını istemiştir (Şehbal, 1329: 71, 445).

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal'in R. 15 Mart 1329 tarihinde yayınlanan 72. adedinin 469. sayfasındaki “Her Şeyden” sütununda yer alan, “Alp Dağında Kartal -İngilizce bir manzumeden-” başlıklı yazısında Alp Dağı'nda gezerken dağ köylülerine konuk olan bir yazarın, köylülerden duyduğu feci bir hikâyenin çevirisini yayınlamıştır.

Alp dağlarında gezen yazar, dağ köylülerine misafir olduğu gece, ateşin başında otururken kendisine anlatılan hikâye ile dehşete kapıldığını anlatmıştır. Bir kartalın küçük bir çocuğu pençeleri ile kapıp götürdüğünü, çocuğun çaresizce ebeveynine bakarak ellerini uzatıp feryat ettiğini, hadiseye şahit olan diğer çocukların ise çığlık çığlığa kaçıştığını nakletmiştir.

Yazar, bir gün bir avcının, keçilerin bile geçemediği yollardan geçerek ulaştığı bir yerde gezerken kemik yığını ve parçalanmış elbise kalıntılarına rastladığını belirtmiş, kederli babanın kıyafetleri tanıdığını ve o parçalanmış elbiselerin sevgili yavrusuna ait olduklarını hatırladığını sözlerine eklemiştir. Bu elim hadisenin Alp dağlarındaki o köyde çok derin bir tesir yarattığını ifade eden yazar, dağ köylülerinin köylere misafir olan her konuğu o kemiklerin bulunduğu yere ziyarete götürdüklerini ve bu elim hadisenin mağduru olan o sevimli yavrucağın hatırasını yâd ettiklerini belirtmiştir (Şehbal, 1329: 72, 469).

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal'in R. 15 Mayıs 1329 tarihinde yayınlanan 76. adedinin 73. sayfasında yer alan, “Şelâle-i Ümid” adlı yazısında Azerbaycan'da yayınlanan “Şelâle³¹” adlı bir süreli yayından yaptığı alıntıya istinaden Türk- İslam

³¹ Yapılan incelemeler sonucunda söz konusu dönemde “Şelâle” adında iki ayrı mecmuaya rastlanmıştır. Bunlardan biri, 1912-1913 yılları arasında Bakü'de yayın hayatına atılmış, 12 sayı ve

dünyası kardeşliğine dair görüş ve temennilerini aktarmıştır. Yazar, Balkan savaşlarının devam ettiği tarihlere rastlayan bu makalesinde vurguladığı Türk ve İslam kardeşliğine dayanan dostluk ve desteğe teşekkür ederek gönüllü neferlerin Osmanlı saflarında, cephede yardıma gelişlerini takdir ve şükranla dile getirmiştir.

Şimdi buzlu, kahhar rüzgârları ile siyah dalğaları kuduran Karadeniz'in üstünden bana bir peyam ve ruhumu takviye eden bir selam geldi. Sana da bi'l-mukabele selamlar olsun, selamette kal, ey diyar-ı İslam! Mukadderatın kanlı pençesi cihanın dört köşesinde İslamlığın kirden pak ve beyazına basdığı bu kara günlerde zaten ruhum uzaklarda kalmış İslam diyarlarından bir haber beyaza muntazır idi. Demek Karadeniz'in soğuk rüzgârı ruh-ı pür hararet ğarkını donduramıyor. Demek -ne kadar kara olursa olsun- hain 'amanlar, ruhumu ve şefik haberlerin müruriyetine mani' kesilemiyor! Şimdi masamın üstünde şayan-ı tekrim bir misafir gibi sakladığım ğazete, bütün i'tinalarım, bütün muhabbet-i ğarkiyem ile sana bir daha bakayım:

«Şelâle -ma-ba'd birinci yıl, ikinci sayı» (Şehbal, 1329: 76, 73).

Salime Servet Seyfi Hanım “Şelale” adlı mecmuaya dair dilek ve temennilerini belirterek Şelale mecmuasının baskı anlamında her ne kadar beyaz sayfalara basılmış olsa da, aslında sayfalarının kırmızı renkte olduğunu ve bu kırmızı rengi de, sesini duyurduğu milletin dökülen kanlarının temsili olduğunu ifade etmiştir. Bu dökülen kanların yalnızca Türklük adına akmadığını belirten yazar, Ravza-i Nebinin her kapısında kurbanlar verildiğini ifade ederek İslamiyet adına da mücadele edildiğini belirtmiştir (Şehbal, 1329: 76, 73).

Şehbal'in R. 15 Mayıs 1330 tarihinde yayınlanan 97. adedinin 12, 13 ve 14. sayfalarındaki “Musahabe-i Edebiye” sütununda yer alan “Thomas Hood (1799-1843)” başlıklı makalesinde Salime Servet Seyfi Hanım, İngiliz edebiyatının önemli simalarından Thomas Hood adlı şairin şiirlerini analiz ederek bazı şiirlerinden de yaptığı çevirileri yayınlamıştır. İngiliz edebiyatının bu seçkin numunelerine dair yaptığı çeviriler, yazarın anadiline hâkimiyeti kadar yabancı dile olan hâkimiyetinin de kanıtı olmuştur.

2000 nüsha basılmış, haftalık içtimai, siyasi, edebi, felsefi jurnaldır (Sakal: 2017, 471). Diğeri ise İsa Bey Aşurbeyli tarafından kurulan ve idare edilen dergi, 1913 ve 1914 yıllarında yayınlanmıştır. Birinci yıl 47, ikinci yıl 9 olmak üzere toplam 56 sayı çıkmıştır. Yazarları arasında Sabri Beyzade Xalid Xürrem Bey, Mehmet Emin Resulzade ve Ehmed Midhet Bey görülmektedir. Osmanlılık, Osmanlıca prensiplerini savunduğu ve ağdalı bir Osmanlıcayla çıktığı için döneminde çıkan diğerk dergilerle özellikle de İkbald dergisiyle sık sık çatışmak durumunda kalmıştır (Yıldırım: 2013, 157).

Salime Servet Seyfi Hanım, şairlerin büyük peygamberlerden sonra hayatın velveleleri arasında insanlığa semavi dakikalar yaşatmak için Allah tarafından gönderilmiş mukaddes ve değerli hediyeler olduklarını beyan etmiştir. Şairlerin hayal dünyalarında tasarladıkları şiirsel tasavvurların, okurların zihninde yankılanarak hayalden gerçeğe dönüştüğünü ifade eden Salime Servet Seyfi Hanım, şiirlerin şairlerin hayallerinden oluşan unsurlar olduğu eleştirisinde bulunanlara kendince cevap vermiştir. Kendisi de bir şair olan Salime Servet Seyfi Hanım yaptığı çevirilerle yalnızca Türk edebiyatını ve şiirini değil başta Batılı olmak üzere, farklı kültür ve edebi örnekleri de takip ettiğini ortaya koymuştur (Şehbal, 1330: 97, 12). Makalesinin ilerleyen kısımlarında İngiliz şair Thomas Hood'un edebi üslubuna dair mütalaalarda da bulunmuş, şairin yazı stilini kategorize ederek her kategoriye örnekleyecek birer şiirin çevirisini sunmuştur.

Şehbal'in R. 1 Haziran 1330 tarihinde yayınlanan 98. adedinin 37. sayfasında yer alan "*Ne Yaptınız?*" başlıklı yazısında Salime Servet Seyfi Hanım, Ella Wheeler Wilcox adında bir kadın şairin İngilizce bir manzumesinin çevirisini yaparak bu manzumenin içeriğine dair mütalaalarda bulunmuştur. Yer yer feminist söylemler içeren bu şairin yorumlarını yaparken bu feminist söylemlere özenmekten ziyade kadının kamusal alanda yer alma ve sosyo-ekonomik haklarını sorgulama adına yer alan tartışmaları önemseyen yazar, kadın haklarını Osmanlı toplumunda ve entelektüel âleminde tartışan önemli entelektüellerden biri olarak dikkat çekmiştir. Aynı zamanda çağdaşı olan Ella Wheeler Wilcox'ın yakın zamanda neşredilen bir manzumesinin çevirisini yaparak, kadın hakları konusunda dünyanın farklı yerlerinde yaşanmakta olan tartışmaları da takip ettiğini ortaya koymuştur. Şair Ella Wheeler Wilcox, Hıristiyan âleminin erkeklerine ve kadınlara hitap ederek sosyal yapının özellikle orta sınıf mensuplarına, kadınların sosyal statüsü ve sosyo-ekonomik varlığına dair hakları hakkında sorular sormuştur. Kadınların hak ettikleri konuma erişip erişmediğini, kadının anneliğine rağmen çalışmasına bedel, topluma sunduğu katkıların karşılığını alıp almadığını sorgulamıştır. Salime Servet Hanım'ın, halk tabakasını teşkil eden orta sınıf kadınları hakkında cemiyetin temel ağırlık noktası oldukları, neslin devamı, çocukların terbiye edilmesi, ev idaresi ve ev ekonomisi konusunda Ella Wheeler Wilcox adlı düşünürle aynı görüşlere sahip olduğu izlenimini uyandırmıştır. Sosyal bilinç konusunda kendini geliştirmesi ve hak ettiği statüye erişmesi konusunda hem orta sınıf kadınlarının hem de toplumun diğer

bireylerinin daha duyarlı bir düzeye çıkartılmaları gerektiği de Salime Servet Hanım ile Şaire Ella Wheeler Wilcox'un bir diğer ortak özelliği olarak dikkat çekmiştir (Şehbal, 1330: 98, 37).

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal'in R. 1 Şubat 1327 tarihinde yayınlanan 47. adedinin 455-457. sayfalarında, R. 15 Nisan 1328 tarihinde yayınlanan 51. adedinin 48 ve 49. sayfalarında, R. 1 Ağustos 1328 tarihinde yayınlanan 58. adedinin 192. sayfasında, R. 1 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 60. adedinin 238. sayfasında, R. 15 Teşrin-i Sani 1328 tarihinde yayınlanan 65. adedinin 335. sayfasında, R. 1 Kanun-ı Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 66. adedinin 354. sayfasında yer alan "*Hanımlar İçin*" sütununda "*Kardeş Mektupları*" başlığı altında erkek kardeşi Ali Rıza Seyfi Bey ile yazıştıkları mektuplara yer vermiştir.

"*Kardeş Mektupları*" başlıklı yazı dizisi Şehbal'in R. 1 Mart 1328 tarihinde yayınlanan 49. adedinin 6. sayfasında, R. 15 Mart 1328 tarihinde yayınlanan 50. adedinin 36 ve 37. sayfalarında, R. 1 Kanun-ı Sani 1328 tarihinde yayınlanan 68. adedinin 392 ve 393. sayfalarında Ali Rıza Seyfi Bey'in imzası ile yer almıştır.

Şehbal'in R. 1 Mayıs 1328 tarihinde yayınlanan 52. adedinin 74 ve 75. sayfalarında, R. 15 Haziran 1328 tarihinde yayınlanan 55. adedinin 133. sayfasında, R. 15 Mart 1329 tarihinde yayınlanan 72. adedinin 471 ve 472. sayfalarında yayınlanan "*Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları*" başlıklı mektuplar ise imzasız yayınlanmıştır. Ancak Şehbal'in 52. adedinde yer alan mektubun ilk kısmı "*Azizim Ali*" ikinci kısmı ise "*Aziz Hemşirem*" hitapları ile başlamış, 55. adette yer alan mektubun girişi ise "*52. nci nüshadan ma- ba'dı*" ibaresi ile başlayarak mektubun sonunda "*Salime*" ismine yer verilmiştir. Şehbal'in 72. adedi ise "*Mu'azzez Hemşirem*" hitabı ile başlayarak söz konusu yazışmaların Salime Servet Seyfi Hanımefendi ile erkek kardeşi Ali Rıza Seyfi Bey arasında gerçekleştiği kanaatini oluşturmuştur. Söz konusu yazışmalardaki üslup ve içerik benzerliği de söz konusu kanaati güçlendirmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım, erkek kardeşi Ali Rıza Seyfi Bey ile arasındaki mektupları konu alan "*Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları*" adlı yazı dizisinin iki kardeşin arasında yaşanan duygu ve düşünce aktarımına dayandığını belirtmiş ancak diğer aile fertlerinin zarar görmesi endişesine binaen bazı mektupların yok edildiğini ifade etmiştir (Şehbal, 1327: 47, 455).

Salime Servet Seyfi Hanım mektubuna, erkek kardeşini henüz çocuk yaşta iken yolcu ettiği sahnenin tasviri ile başlamıştır. Kardeşine dair hissettiği sevgi ve şefkatle kendisini bir anne gibi hissettiğini belirtmiştir. Bu mektupları yazarken zaman zaman günlüklerinden de yararlandığını, tasvir ettiği dönemlere ait bilgilerin, söz konusu dönemde yazdığı günlüklerden aldığı notlara dayandığını da dile getirmiştir (Şehbal, 1327: 47, 456).

Ali Rıza Seyfi Bey, ablası Salime Servet Hanım'a sevinçlerini, kederlerini, endişe ve ümitlerini yazarak kendisine göndermesini, bu suretle ona iştirak edeceğini ifade etmiştir. Aile olarak siyasi birtakım sıkıntılara maruz kaldıkları anlaşılan Seyfi kardeşlerin, "*Kardeş Mektupları*" yazı dizisinde Abdülhamid devrinde sürgün ve baskı uygulamalarına maruz kaldıklarına dair ifadelere de yer verilmiştir. Bu siyasi baskı ortamında korkmadan hayata tutunarak mücadeleye devam edeceklerini dile getirmiş olmaları, Abdülhamid'e muhalif ve İttihatçı görüşe sahip oldukları izlenimini uyandırmıştır. Zaten Şehbal mecmuası da resmi olarak ilan edilmese de İttihat ve Terakki Cemiyetine yakınlık sergileyen bir yayın organı olarak dikkat çekmektedir (Şehbal, 1328: 49,6).

"*Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları*" adlı yazı dizisinde Salime Servet Seyfi Hanım'ın erkek kardeşine hitaben yazdığı mektuplara "*Azizim Ali*" erkek kardeşi Ali Rıza Seyfi Bey'in ise "*Hemşirem*" hitabı ile başladığı göze çarpan bir detaydır. Söz konusu mektuplarda aile bireylerine dair havadislerle, geçmişte kalmış anılara, zaman zaman da güncel politik mevzulara değinildiği de ayrıca dikkat çekici bir içerik özelliğidir.

Sadiye Vesile Hanım'ın, Şehbal'in R. 1 Temmuz 1328 tarihinde yayınlanan 56. adedinin 142. sayfasındaki "*Şiir*" sütununda yer alan "*Neşaid-i Hamasetden, Bir Şehik-i İstirham*" adlı şiirini Salime Servet Seyfi Hanım'a ithaf etmiştir. Bu durum Salime Servet Seyfi Hanım'ın söz konusu dönemde oldukça popüler bir edebi kişilik olduğunun kanıtı olarak anlaşılmaktadır³².

Salime Servet Seyfi Hanım'ın, Şehbal'in R. 15 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 63. adedinin, 287. sayfasında yer alan "*Erkam-ı Hadisat, Merhume*

³² Sadiye Vesile Hanım'ın, Salime Servet Seyfi Hanım'a ithaf ettiği "*Neşaid-i Hamasetden, Bir Şehik-i İstirham*" adlı şiiri, bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde, Sadiye Vesile Hanım başlığı altında ayrıca incelenecektir.

Müfide Kadri Hanım için” adlı yazısı, çok genç yaşta yaşamını yitiren ressam ve müzisyen kadın sanatçı Müfide Kadri Hanım’ın vefatının anısına yazılmıştır³³.

Salime Servet Seyfi Hanım Şehbal’de yayınlanan eserlerinde vatanseverliği ve milli değerlere sıkı sıkıya bağlılığı ile ön plana çıkmaktadır. Ancak çok iyi düzeyde yabancı dil bilmesi ve bu bağlamda dünya edebiyatından yaptığı çevirilerle dikkat çekmesi Doğu ve Batı kültürüne vâkıf bir entelektüel olduğunun açık bir göstergesidir. Eserlerinde bir yandan milli ve manevi değerlerin önemini vurgularken bir diğer yandan da batı dünyasını yakından takip edip Batı’daki gelişmelere vâkıf olması özellikle Şehbal okuru olan kadınlar için önemli bir ilham kaynağı olabileceğinin kanıtıdır. Eserlerinde entelektüel ve yenilikçi bir kadın görünümü kadar muhafazakâr bir kadın profilinin de bariz bir şekilde açığa çıkması yazarın dikkat çekici bir özelliği olmuştur.

5. NİGÂR BİNTİ OSMAN HANIM

Osmanlı kadın entelektüelleri arasında belkide en çok dikkat çeken simalardan birisi olan Nigâr Binti Osman Hanım³⁴ edebiyatın özellikle şiir dalında ön plana çıkmıştır. Birçok süreli yayında şiirleri bulunan Nigâr Hanım, İstanbul eşrafının ileri gelenleri arasında yer alan bir aileye mensuptur. Babası Macar Osman Paşa’nın da etkisi ile hem İstanbul’da hem de Avrupa’nın birçok yerinde, ekâbirden önemli kişilerle doğrudan ve yakın temasları olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine tanıklık eden ve entelektüel bir aile ortamında yetişen Nigâr Hanım, edebiyatın şiir gibi önemli bir dalında, adını duyuran ender kadın sanatçılardan birisi olmuştur. Dönemin şiir dünyasında etkinliği olan erkek şairlerin tarzından ziyade kendine özgü bir üslup geliştirmeye çalışan

³³ Salime Servet Seyfi Hanım’ın “*Erkam-ı Hadisat, Merhume Müfide Kadri Hanım İçin*” adlı yazısı da, bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde, Müfide Kadri Hanım başlığı altında ayrıca incelenecektir.

³⁴ Macar Osman Paşa ile Emine Rifati Hanım’ın kızları olan ve eserlerinde künye olarak babasının ismini tercih eden Nigâr Binti Osman Hanım (1862-1918), ailesinin de etkisi ile kaliteli bir eğitim alma imkânı bulmuştur. Gaziköy’deki bir Fransız mektebinde okumuş, eğitim ve öğretimi için dadı ve hocalar tutulmuştur. Şiir, resim ve müzik dışında Fars, Fransız ve Alman edebiyatına da ilgi duymuştur. Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca’yı çok iyi derecede bilen Nigâr Hanım, bu dillere dair kültürel ve edebi gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Mutsuz bir evlilik yaşamı olan Nigâr Hanım, evliliğinin ilerleyen yıllarında eşinden ayrılmıştır. Efsûs, Nîrân, Aks-i Seda, Safahât-ı Kalp, Elhân-ı Vatan adlı kitaplar başlıca eserleridir (Ahmad, 2017: 90- 93).

Nigâr Bint-i Osman Hanım'ın, Urdu dilinde yayınlanan, tanınmış bir fikir ve sanat mecmuası olan “Nigâr” adlı edebi derginin ismine ilham kaynağı olduğu öne sürülmektedir (Ahmad, 2017: 90- 93).

Nigâr Binti Osman Hanım, Şehbal'in R. 15 Mart 1326 tarihinde yayınlanan 20. adedinin 395. sayfasında yer alan “Asker” başlıklı manzum şiirinde asker kavramı ve askerlik olgusu üzerine mütalaalarda bulunmuştur. Babasının askerlik mesleğine mensup olmasının da etkisi ile askerlere bakışında daha duyarlı bir ruh haline sahip olduğunu belirten Nigâr Bint-i Osman Hanım, asalet timsali askerleri gördüğünde, gayrı ihtiyari gözlerinin yaşardığını ve yüreğinin iftiharla dolduğunu ifade etmiştir.

Bilmem neden? Saf saf yürüyüşü, müctemi'an, müttehiden meşi ve hareketi kalbime şedid bir teheyyüc iras eder. Belki 'askerzade olduğum ve belki bana isnad olunan şa'iriyetle mütenasib olmayacak derecede meyyal-i intizam bulunduğum için evsalin-i celile karşı bende derin bir incizab vardır. Onların musikisinden başka bir zevk-i ruhani his eder, şeca'atiyle iftihar eyler ve ita'atine hayran kalır. O mefahir-i milletin şeci' tavırlarla hatvezan-ı hareket oluşları seda-yı pâlarından mütehasıl 'akus-ı vakurane, o tür 'asil ve fedakâr, ekseri, gözlerimden yaş getirir.

Nasıl olur? Evet, nasıl olur? –derim- bunları 'âdeme sevk etmek? Edyan-ı muhtelif harbi tasvib eder, hikmet-i hükûmet ba'zı ahvalden onu icab eyler; muhafaza-i hak ondan başka bir şart ile mümkün olmaz. Ancak bu şeraitin hiç biri beni ikna'a kifayet edemiyor.

Senin demeyi icab eden ahval bir veya diğer tarafın haksızlığından başka bir şey olamaz. Diyorum.

Hakka ri'ayet en basit bir ka'ide-i vicdaniye iken, bilinemez ki, niyçin ondan inhiraf edilir (Şehbal, 1326: 20, 395)?

Askerliği ve savaş olgusunu tahlil eden Nigâr Bint-i Osman Hanımefendi, şayet insanlar haklarına razı olsa ve başkasının hakkını gaspetmeye yeltenmese, askerliğin de savaşın da ürperten sonuçlarının yaşanmayacağını dile getirmiştir. Çocukluk çağında okuduğu “Güliver Seyahatnamesi” adlı eserde kendisini en çok etkileyen ifadeye yer vererek fikrini refere eden Nigâr Hanım, bu referansı ile entelektüel kişiliği ve entelektüel birikimi ile de dikkat çekmiştir (Şehbal, 1326: 20, 395).

Nigâr Binti Osman Hanım, Şehbal'in R. 15 Haziran 1326 tarihinde yayınlanan 22. adedinin 434. sayfasında yer alan “Pederimin Resmi- Sayfiyeden 'Avdete-” başlıklı şiirinde, vefat eden babası Macar Osman Paşa'nın ölümü üzerine

yaşadığı acı ve ızdırabı dile getirmiştir. Nigâr Hanım, babasının hatırası adına yazdığı şiirin yer aldığı aynı sayfada babasının üniformalı bir fotoğrafını da paylaşmıştır (Bkz: Ek-10A). Fotoğrafın altında yer alan bilgiye göre aynı sayının 436. sayfasında da Macar Osman Paşa tarafından bestelenmiş Osmanlı Marşı'nın notalarına (Bkz: Ek-10B) yer verilmiştir.

Nigâr Binti Osman Hanım “*Dere, Göksu*” başlıklı şiirinde yaşadığı efkârı tabiat güzelliklerini seyrederek unutmaya çalışırken teselli arayan bir kırık kalbi tasvir etmiş (Şehbal, 1326: 23, 457), “*Rü'yalarımnda Validem*” başlıklı şiirinde de vefat eden annesinin hatırasını yâd etmiştir. (Şehbal, 1326: 28, 75) “*Karmen Silva - Haşmetmaabe Romanya Kraliçesine-*” başlıklı şiirinde söz konusu dönemde oldukça popüler olduğu anlaşılan Romanya kraliçesinin şatafatlı ve görkemli yaşamını konu edinen (Şehbal, 1326: 31, 130) Nigâr Binti Osman Hanım, “*Yadigâr Sa'at -Bir yevm-i 'iyd-*” başlıklı şiirinde ise bir Ramazan bayramı gününü tasvir ederek bayrama rağmen hissettiği ayrılık ve yalnızlık acısını dile getirmiştir (Şehbal, 1327:42,355).

Şehbal'in R. 15 Teşrin-i Sani 1327 tarihinde yayınlanan 45. adedinin 415. sayfasındaki “*Şiir*” sütununda yer alan “*İskenderiye, Kahire*” başlıklı şiirinde Doğu'nun bir şehri iken medeniyet ve gelişmişlik bakımından Batılı bir havaya sahip olduğunu düşündüğü, Mısır'ın İskenderiye ve Kahire şehirlerine dair izlenimlerini aktarmıştır. Nigâr Hanım şiirinde dikkat çekici tasvirlerde bulunmuştur.

İskenderiye, Kahire

*Bedeviyetle imtizac etmiş medeniyet bu şehri-nadirde
Arabistansa da hakikatde, Avrupa şehridir o zahirde
Şurada görmesem şu garibanı, kendimi Nis 'de zanederdim ben,
Yolda sine kûşade bir felah.
Karşıda zümrüdin yemmemlah:
Bir tezd-ı mu 'ayyen ve revşan
Göze çarpar ve çeşm-i em 'anı
Eder işğal başka bir manzara
Birbirinden müzeyyen ve hoştur.
Şu sâhâr-i müşemmes ve pür nur.
Hurmalklar ne hoş olur manzur!
Çöl diyib geçmeyin o bir ma 'den,
Ma 'den-i sim ve zerbu arz-ı kühen.
... (Şehbal, 1327: 45, 415)*

“*Buhran*” başlıklı şiirinde ruhsal âleminde esen ümitsizlik ve karamsarlık hislerinin yansımalarını dile getiren (Şehbal, 1328: 54, 102) ve mutsuz bir evlilik sürdürdüğü herkesçe bilinen Nigâr Hanım'ın anne ve babasını kaybetmesi

sonrasında, şiirlerinde yer alan melankolinin daha da derinleşmesi göze çarpan bir üslup özelliği olarak ön plana çıkmıştır.

Nigâr Binti Osman Hanım, “*Zelzele Hatırası*” başlıklı şiirinde anne ve babasını bir depremde yitirmiş bir çocuğun, adeta bir anne edasıyla onu kucaklayan kanepede uzanırken hissettiği korku ve endişeyi betimlemiştir (Şehbal, 1328: 56, 142). “*Makber-i Ebeveyn-Filiskinler-*” başlıklı şiirinde de vefat etmiş olan ebeveynlerinin kabir ziyaretinde hissettiği özlem ve eksikliğini duyduğu sevilme hissini yaşattığı elemi dile getirmiştir (Şehbal, 1328: 58, 188). Merhum ebeveynlerinin kabrini kuşatan filiskin bitkisinden esinlenerek şiirine bu adı veren Nigâr Hanım, ebeveynlerinin vefatı hakkında Şehbal’de üçüncü şiiri ile yer almıştır.

“*Dokunma*” başlıklı şiirinde gülerken görülmesine rağmen içi elem, keder ve ıstırapla pençeleşen, yaşama sevincini yitirmiş bir ruhun yansımalarını mısralarına aktarmıştır (Şehbal, 1328: 63, 286). “*Ölüm*” başlıklı şiirinde ise yaşama sevincini yitirmiş ve otuz yıllık ömründe her gün ölmek için dua eden, ancak yaşamaya mecbur kalmış bir mustaribin iç hezeyanlarını dile getirmiştir. Bir yandan ölümü beklerken diğer yandan ecel ile ölümden de ümidini kesmiş, içinde intihar korkusu yaşayan bir ruhun iç sesini dillendirmiştir (Şehbal, 1328: 70, 425). Şiirden sonra uzunca bir alt metin ekleyerek şiirinin tepki çekebileceğini tahmin ettiğini, kendisinin yaşam ve ölüm karşısında ne kadar ümitsiz ancak ölümün bir o kadar da kaçınılmaz olduğunu belirtmiş, şiirini de şiirin başında Faik Ali olarak ifade ettiği müteveffaya ithaf etmiştir.

“*Şarki*” başlıklı şiirinde, bahtının talihsizliğinden dem vurarak hayata dair hayal kırıklıklarını dile getiren Nigâr Hanım, ömrünün gam ve hicran içinde geçtiğinden elemle dert yanan sevmeyi bilse de talihsiz bahtının bu sevgiyle mutlu olmasına mani olduğunu ifade etmiştir (Şehbal, 1329: 79, 130). “*Heder Oldu*” başlıklı şiirinde ise ömrünün heder olduğunu dillendirerek hayata dair beslediği umutların kırıklıklarına dair çaresizliğini mısralarına aktarmıştır (Şehbal, 1329: 89, 331).

Şehbal mecmuasının R. 1 Mart 1329 tarihinde yayınlanan 71. adedinin 445. sayfasındaki “*Her Şeyden*” sütununda Nigâr Binti Osman Hanım’ın Pierre Loti adlı Fransız yazara yazmış olduğu mektubu yayınlanmıştır. Nigâr Hanım, Pierre Loti’ye Fransızca (Bkz: Ek-10C) yazdığı mektubu, Şehbal’in talebi üzerine yayınlanması için okurları ile paylaşmış, Fransızca bilmeyen okurları için mektubun Türkçe

çevirisini de yazısına ayrıca ilave etmiştir.

Lisanımızda olduğu gibi Fransızcada da bir menşiyeye-i zi iktidar olan Nigâr Hanımefendi'nin Fransa e'azım-ı üdebasından Mösyö Piyer Loti'ye eser-i meşhuru münasebetiyle yazmış oldukları mektub mesadif-i nazar mebahat oldu. Bu mektubu tercüme-i 'ayniyesiyle birlikte neşir etmegi vecaib-i kadir- şinasiyeden 'ad ederiz (Şehbal, 1329: 71, 445):

Nigâr Binti Osman Hanım Pierre Loti'ye “*Muhtazır Türkiye (Can Çekişen Türkiye)*” adlı eserine dair intibalarını ve şükranlarını içeren bir mektup yazmıştır. Söz konusu mektubunda, özellikle Trablusgarp savaşının yaşandığı dönemlerde Avrupa basınında, Türk ve Osmanlı aleyhtarı tezviralatların alıp başını yürüdüğü bir dönemde, Türkler hakkında peşin hükümlü ve haksız kanaatler sarf edildiğine dair aksi görüşler öne süren Pierre Loti'nin, Türkler'i savunan ve Türkler hakkında müsbet görüşler içerdiği belirtilen bu kitabı için memnuniyetini dile getirmiştir. Mektubunun ilerleyen kısmında Pierre Loti'ye Türk kamuoyunu, Türk dostu olduğu anlaşılan bir başka sanatçı ve edebiyatçı Claude Farrère ile tanıştırdığı için ayrıca teşekkür etmiştir. Bu mektubun tercümesi şöyledir:

Kostantiniyye, 62, Nişantaşı-17 Şubat, 1913

Üstad ve muhibb-i mu'azzez,

Eser-i kıymetdarınızı, zavallı «Muhtazır Türkiye» mizi okumakdayım. Size ne kadar minnetdar olduğumu tahmin edemezsiniz,

'Aziz ve lûtufigâr muhib,

Hayran-ı kemalatınız olan insanların saff-ı evvelinde bulunmakla müftehir olduğum halde, öyle zan ediyorum ki; hiçbir kuvvet bu günkü kadar sizi takdir ve tecbil etmedim. Bununla beraber bu 'ibarat-ı necibe ile sutur-ı 'ulviye arasında sizi ne kadar fark ve teşhis etmekdeyim! Hala:

Şu mülazaha gedanının serhaddine takrib ediyorum. Cümlesini pür irti'aş-ı te'sir okudum.

Ah, hayır!... İnsaniyetin hayrı ve za'iflerle mağlubların emr-i müdafa'asıyla sizin ruhunuz gibi bir ruh-ı necibin ibda' ve telkin edebileceği her şey'i ve ba- husus kudret-i fatıranın pek nadir yetiştirdiği zat-ı kıymetdarınız namına sizin için bu yeryüzünde bir 'afiyet-i kâmile ve bir huzur-ı mutlakla pirayedar sinin-i medide ve sa'ide temenni iderim.

Sizin gibi ve sizin mahiyetinizde bir muhib-i yegânenin Fransız milleti arasında bulunması metruk-ı 'âlem olan biz biçare Türkler için ne kadar teselliyatsazdır!

«Klud Farer» in de (Claude Farrère) Türk muhiblerinden

bulunması bizi sizin refakatinizle tanımış olmasındandır. İla ahir...

Samimiyetgârınız

Nigâr Binti 'Osman (Şehbal, 1329: 71, 445)

Şehbal'de yayınlanan şiirlerinde Nigâr Binti Osman Hanım'ın yaşama sevincini yitirmiş, ümitsizlik ve hayal kırıklığı içinde, ölümü beklemekten dahi yorulmuş dizelerin yer aldığı şiirler kaleme almış olması, sahip olduğu yüksek hayat standardı ve imkânlar göz önüne alındığında oldukça dikkat çekicidir. Çağdaş edebiyat eleştirmenleri, Nigâr Binti Osman Hanım'ın şiirlerinde hâkim olan bu melankoli ve karamsarlığı mutsuz evliliğinden kaynaklandığı gerekçesine bağlamaktadır. Şiirleri işlediği tema ve olgulardan bağımsız olarak şiir tekniği ve edebi üslup bakımından incelendiğinde ise yetenek ve başarısını takdir etmektedirler. Çok sayıda yabancı dil bilen, şiir dışında resim ve musiki ile de ilgilenen bu entelektüel Osmanlı kadını, Batı dünyasındaki entelektüel dünya ile de yakından ilgilenmiştir. Yaz aylarını Hisar mahallesindeki, kış aylarını ise Şişli'deki evinde geçiren Nigâr Hanım, her iki evinin misafir salonlarında Salı günleri kadın ve erkek misafirlerinin beraberce iştirak ettiği edebi içerikli toplantılar düzenlemiştir. Bu edebiyat toplantılarına sadece Türk edebiyatçıları değil Avrupalı meşhur âlim ve araştırmacılar da katılmıştır. Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca'yı çok iyi derecede bilen Nigâr Hanım, bu dillere dair kültürel ve edebi gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Türk sultan ve şehzadelerden başka İsveç kralı ve İtalyan veliahtı gibi Avrupa'nın tanınmış kişileriyle de görüşmüştür. “*Alnımın Yazısı*” adlı yirmi kitapçıktan oluşan günlükçesinde bu görüşmelere dair notlara yer vermiştir (Ahmad, 2017: 90- 93).

Çağdaşı olan ve şiir alanında da eserler veren diğer kadın entelektüeller, milli duyguların ve dönemin siyasi şartlarının etkisi ile askerliği ve kahramanlığı yücelten konuları da işlerken Nigâr Binti Osman Hanımefendi bu konulara nisbeten mesafeli durmuştur. Yukarıda askerliği ve savaş olgusunu tahlil ettiği manzume şiirinde insanların haklarına razı olmadıkları için başkalarının haklarını gaspettiklerine dikkat çekerek bu yaklaşım olmasa askerliğin de savaşın da ürperten sonuçlarının yaşanmayacağını öne sürmüştür (Şehbal, 1326: 20, 395). Ancak bu görüşü dikkate alınarak güncel siyasete karşı ilgisiz olduğu izlenimi edinmek de tamamen haksızlık olacaktır. Pierre Loti'ye yeni eseri münasebeti ile yazdığı ve Şehbal'de de yayınlanan Fransızca mektubunda Pierre Loti'ye Batı dünyasında Osmanlı ve Türklük adına

yürütülen olumsuz propagandaya karşı savunduğu müsbet ve yapıcı söylemleri için teşekkür ederek Türk kamuoyunu, Türk dostu olduğu anlaşılan bir başka sanatçı ve edebiyatçı Claude Farrère ile tanıştırdığı için de şükranlarını iletmiştir. Bu hadise Nigâr Bint-i Osman Hanım'ın güncel politik gelişmeleri de yakından takip ettiğinin ve milli konulara dair duyarlılığının da çarpıcı bir örneği olmuştur.

Kendi yaptığı ve şu anda Topkapı Sarayı müzesinde bulunan tablosu, resim sanatına olan ilgisinin de kanıtıdır. Türk ve batı müziğini yakından tanıyan ve piyano çalmayı da bilen Nigâr Hanım, Sultan Abdulhamit tarafından *İdare-i Hidmet-i Kalemiyye'* adı altında 15 Eşrefilik aylığa bağlamış ve *Şefkat Nişanı* ile taltif edilmiştir (Ahmad, 2017: 90- 93).

6. SADIYE VESİLE HANIM

Sadiye Vesile Hanım Şehbal mecmuasında şiirleri ile yer alan ender kadın edebiyatçılardan birisidir. Şiirlerinde ağırlıklı olarak vatan, millet, kahramanlık, şehitlik, gazilik, bayrak gibi kavram ve olguları ele alan Sadiye Vesile Hanım, Türklük ve vatanseverlik gibi temalarla ön plana çıkmıştır. Türklüğün ve vatanın yükselmesi, ilerlemesi, askerinin kahramanlığı, bayrağın ve bayrağın unsurları olan hilalin, yıldızın mukaddesatı gibi vurguları sıklıkla dile getiren Sadiye Vesile Hanım, şiirlerinde zaman zaman burukluk zaman zaman da kahramanlık hislerini yansıtmıştır. Bazı şiirlerini “*Salime Servet Seyfi Hanımefendiye*”, “*Tahassürüm, Müfide'nin Ruh-ı Pakine*”, “*Türk Askerlerine*” ve “*Türklük Lisanından*” gibi ifadelerle ithaf etmesi, şiirlerinin ilham kaynakları hakkında da önemli mesajlar içermektedir.

Şehbal'de yayınlanan şiirleri, Osmanlı Devleti'nin dış politikada savaşlarla ve uluslararası baskılarla uğraştığı bir döneme tesadüf etmektedir. Şehbal'in özellikle Trablusgarp Savaşı ile Birinci Balkan Savaşı'nın yaşandığı zamanlara tekabül eden sayılarında yer alan şiirleri ile Sadiye Vesile Hanım'ın söz konusu gelişmelere dair izlenimleri ve hisleri şiirlerinin ana eksenini oluşturmuştur. Bu duygu eksenini, geleceğe dair ümitlerin yeşertilme çabasının yanısıra, harap olan vatan toprakları ve kahramanca mücadele ederken yitirilen vatan evlatlarına dair yürek acısının tezadını bir arada temsil etmektedir.

Sadiye Vesile Hanım Şehbal'in R. 1 Temmuz 1328 tarihinde yayınlanan 56.

meydanında, gerekirse kanını akıtarak da olsa hilalin yükseltilmesini, Şark'ın mağdur ve mazlum edilen hakkının Garp'tan alınması temennisini mısralarına aktarmış (Şehbal, 1328: 67, 365), R. 1 Mart 1329 tarihinde yayınlanan “*Biraz da Hande Getir!..-Türklük Lisanından-*” başlıklı şiirinde de bayrağa ve sancağa hitap ederek neden elem ve keder içinde buruk olduğunu sormuş, bayrağın ve sancağın hilalinin güneş kadar parlak olduğunu vurgulayarak onun uğruna yapılan mücadeleleri ve dökülen kanları dile getirmiştir (Şehbal, 1329: 71, 452).

Şehbal'ın R. 1 Mayıs 1329 tarihinde yayınlanan “*Erganun-ı Giryan...*” başlıklı şiirinde vatana hitap ederek vatanın kaderinin, yazgısına karşı konulamayacak kadar karardığını, zillet dolu günlerin cehennem azabına denk bir hissiyat yaşattığını ifade eden (Şehbal, 1329: 75, 49) Sadiye Vesile Hanım, R. 15 Haziran 1329 tarihinde yayınlanan “*Vatan*” başlıklı şiirinde ise vatanının ve bayrağın maruz kaldığı saldırılara ve taarruzlara karşı, müthiş bir çaresizlik, bu çaresizlikten kaynaklanan elem ve keder içindeki bir vatanseverin duygularını dile getirmiştir (Şehbal, 1329: 77, 94).

Şehbal'ın sayfalarında eserleri ile önemli bir yer tutan Osmanlı kadın entelektüeli olan Sadiye Vesile Hanım, şiirleri ile ön plana çıkmıştır. “*Neşaid-i Hamasetden, Bir Şehik-i İstirham*” adlı şiirini yine kendisi gibi önemli bir Osmanlı kadın entelektüeli olan Salime Servet Seyfi Hanım'a ithaf etmesi (Şehbal, 1328: 56, 142) Salime Servet Seyfi Hanım'ın da önemli bir kadın edebiyatçı olmasının yanısıra, Sadiye Vesile Hanım ile örtüşen bir edebi anlayış ve politik çizgiye mensup oldukları izlenimini oluşturmuştur. Sadiye Vesile Hanım “*Tahassürüm, Müfide'nin Ruh-ı Pakine*” başlıklı şiirinde de çok genç yaşta yaşamını yitiren bir kadın ressamın ölümüne dair duyduğu derin üzüntüyü aktarması (Şehbal, 1328: 63, 286), Osmanlı kadın entelektüeller arasında iletişim ve işbirliği yaşandığı izlenimini uyandırmıştır. Siyasi konulara ve güncel dünyaya ilgisi açıkça anlaşılan Sadiye Vesile Hanım, Şehbal'e katkı sağlayan önemli bir Osmanlı kadın entelektüeli olarak dikkat çekmiştir.

7. MÜFİDE KADRİ HANIM

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yaşayan, sanatın resim ve müzik dallarında üstün yeteneği ile dikkat çekmeyi başarmış Müfide Kadri Hanım, Osmanlı

Devleti'nin ilk kadın ressamı olarak bilinmektedir. Osmanlı Müzesi Müdürü Osman Hamdi Bey'in özel ilgisini görmüş, ondan özel dersler almış ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde muallimelik yapmıştır. Ancak henüz yirmili yaşlarının başında, doğum esnasında yakalandığı hastalığı yenemeyerek yaşamını kaybetmiştir. Bu zamansız ölüm, Osmanlı sanat ve edebiyat dünyasında oldukça yankı uyandırmış, Şehbal mecmuasında onun anısına bazı makale ve şiirler kaleme alınmış, çizdiği tabloların bazılarının fotoğrafları ile son bestesinin notaları Şehbal'de neşredilmiştir (Bkz: Ek-2). Müfide Kadri Hanım'ın anısına Şehbal'de yayınlanan bu yazı ve içerikler aşağıda tahlil edilmiştir.

Rauf Yekta Bey, Şehbal'in R. 15 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 61. adedinin 254. sayfasındaki "Erkam-ı Hadisat" sütununda yer alan "*Memleketimizin Hayat-ı San'atında Bir Zayi'-i Elim: Müfide Kadri Hanım*" başlıklı makalesinde, yakalandığı hastalığa yenilerek çok genç yaşta yaşamını yitiren kadın sanatçı Müfide Kadri Hanım'ın kısa yaşam öyküsünü kaleme almış, merhumenin hatırasını yâd etmiştir.

Rauf Yekta Bey merhume Müfide Kadri Hanım'ı yakın aile dostları olmaları nedeni ile henüz çocuk yaşından itibaren tanıdığını belirterek sahip olduğu harikulade yeteneğe o zamandan beri tanık olduğunu ifade etmiştir.

Zamanla resim ve müziğe duyduğu ilgi ile beraber bu sanat dallarına dair yatkınlığının ve üstün yeteneğinin de dikkat çekmeye başladığını belirterek bu durumun, Osmanlı Müzesi Müdürü Hamdi Bey'in, Müfide Kadri Hanım ile ilgilenmesine neden olduğunu ifade etmiştir. Hamdi Bey'in Müfide Kadri Hanım'ı neredeyse mesleki anlamda varisi gibi görerek yakından ilgilendiğini, bunun boşa gitmediğinin ise merhumenin kısacık yaşamına kırk tane kadar tablo sığdırmasından anlaşılabileceğini dile getirmiştir. Tablolarının bir kısmının Donanma Cemiyeti'nde bir kısmının ise ailesinde kaldığını, yakın bir zamanda merhumenin anısına açılan bir sergide sergilenen bazı eserlerin ise sanatseverlerce satın alındığını belirtmiştir. Rauf Yekta Bey Müfide Kadri Hanım'ın anısı için yazdığı makalesinde onun dört tablosunun resmi ile bestelediği bir şarkının notalarını da Şehbal okurlarının ilgisine sunmuştur (Bkz.: Ek-2).

Rauf Yekta Bey Müfide Kadri Hanım'ın tablolarının sanatsal değerini değerlendirecek yetkinlikte olamasa da, merhumenin bir tablosunun (Bkz.: Ek-2F), birkaç sene Almanya'nın Münih şehrinde bir sergide sergilenerek bir madalya ile

taltif edilmiş olmasının onun sanatsal yeteneği hakkında önemli bir ipucu verdiğine dikkat çekmiştir. Müfide Kadri Hanım'ın resim yeteneğini, kendi adına çok başarılı bulduğunu belirterek buna kanıt olarak merhumenin, oğlu için yaptığı tabloyu öne sürmüştür. Rauf Yekta Bey, üç yaşındaki oğlunun bir fotoğrafından esinlenen Müfide Kadri Hanım'ın resmettiği tablonun şahane güzellikte olduğunu dile getirmiştir. Tabloyu istemesine rağmen merhumenin bu teklifi kabul etmediğini ve Celaleddin Emced'in büyüdüğü dönemde kendisine bizzat takdim edeceğini belirten Müfide Kadri Hanım'ın ne yazık ki bu konuşmadan yalnızca iki yıl sonra vefat etmesi Rauf Yekta Bey'i oldukça etkilemiş ve hüzünlendirmiştir.

Rauf Yekta Bey, Müfide Kadri Hanım'ın anısına Donanma Cemiyeti himayesinde açılan sergide sergilenen çalışmalarından dört tanesini Şehbal'in okurlarının ilgisine sunduğunu belirterek merhumenin yalnızca resim sanatında yetenekli olmadığını, musiki konusunda da en az resim kadar yetenekli olduğunu dile getirmiştir. Rauf Yekta Bey, Müfide Kadri Hanım'ın çocukluğundan itibaren ud, keman ve piyano gibi enstrümanları ustalıkla çalabildiğini, hatta kendi bestelerini besteleyecek kadar musiki konusunda yetenekli olduğunu ifade etmiştir. Rauf Yekta Bey Müfide Kadri Hanım'ın bestelediği eserleri tashih etmesi için ilk önce kendisine sunduğunu belirterek merhumenin kendisine tashih etmesi için verdiği “*Terane-i Şebab*” adlı son bestesinin notalarını da Şehbal'in söz konusu adedinde okurları ile paylaştığını sözlerine eklemiştir (Bkz.: Ek2A).

Rauf Yekta Bey, Müfide Kadri Hanım'ın anısına kaleme aldığı “*Memleketimizin Hayat-ı San'atında Bir Zayi'-i Elim: Müfide Kadri Hanım*” başlıklı makalesini merhumeye Allahtan rahmet, kederli ailesine de sabırlar temenni ederek sona erdirmiştir. Rauf Yekta Bey'in, Müfide Kadri Hanım'ı adeta bir baba şefkatiyle sevdiği, ölümünden de en az ailesi kadar müteessir olduğu anlaşılan bu makalesinde Rauf Yekta Bey genç bir evladını müzmin bir hastalığın pençesinde yitirmenin yanısıra, devrinin güzide ve kıymetli bir santçısını vakitsizce kaybetmenin teessürünü de dile getirmiştir.

Sa'diye Vesile Hanım, Şehbal'in R. 15 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayımlanan 63. adedinin 286. sayfasındaki “*Şiir*” sütununda yer alan “*Tahassürüm, Müfide'nin Ruh-ı Pakine*” başlıklı şiirinde Müfide Kadri Hanım'ın ölümünün ardından hissettiği acı ve üzüntüyü dile getirmiş, on mısradan oluşan dizelerinde yer yer merhumenin adını zikrederek şiirinin onun adına yazıldığını da açıkça ortaya

koymuştur. Şiirin başlığında yer alan dipnotta da şiire konu alan kişinin Müfide Kadri Hanım olduğu ayrıca ifade edilmiştir.

(1) «Şehbal» in 61inci nüshasının 253 ve 254ncü ve bu nüshanın 287 nci sahifelerinde mevzu' bahs olan merhume Müfide Hanımdır. -İdare- (Şehbal, 1328: 63, 286).

Sa'diye Vesile Hanım Müfide Kadri Hanım'ın anısına yazdığı şiirde, onun hem müzik hem de resim sanatına olan yeteneğine ayrı ayrı vurgular yaparak ölümünün Osmanlı sanat dünyası için çok büyük bir kayıp olduğunu dile getirmiştir. Ne kadar güzel huylu ve iyi yürekli biri olduğunu sıklıkla vurgulayarak aslında onun ölmediğini, mükemmel vasıflarına binaen melekler âlemine çağrıldığını dile getirerek, adeta ölümünün acısına karşı bir teselli anaforu betimlemiştir (Şehbal, 1328: 63, 286.)

Salime Servet Seyfi Hanım da Şehbal'in R. 15 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 63. adedinin, 287. sayfasındaki "Erkam-ı Hadisat" sütununda yer alan "Merhume Müfide Kadri Hanım İçin" başlıklı makalesinde, Müfide Kadri Hanım'ın vefatının tüm Türkiye için büyük bir kayıp olduğunu dile getirerek bu ölümden duyduğu üzüntü ve acıyı ifade etmiştir. Şehbal idaresi, makalenin başlığında verilen dipnotla önceki şiirde belirtilen dipnottakine benzer bir bilgi vererek söz konusu makalenin de Müfide Kadri Hanım'ın ölümü münasebeti ile yazıldığını okurlarına bildirmişlerdir.

(1)61inci nüshamızın 254 üncü sahifesinde asar-ı san'atı tasvir edilen geçen sahifedeki şi'irlerin birinde mevzu'-ı bahis olan Türk hanımı. (idare)(Şehbal, 1328: 63, 287)

Salime Servet Seyfi Hanım, Müfide Kadri Hanım'ın ölümü münasebeti ile yazdığı makaleye, Türkiye'ye hitap ederek başlamıştır. Bu hitapla söz konusu kaybın tüm Türkiye adına yaşanmış elim bir kayıp olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'nin semalarından bir yıldızın söndüğünü belirten Salime Servet Seyfi Hanım merhumenin yerinin senelerce dolmayacağını belirtmiştir. Yazar bu kıymetli fazilet yıldızının kaybindan duyduğu elemle döktüğü gözyaşlarını Türk milletine ithaf ettiğini belirterek makalesini sona erdirmiştir (Şehbal, 1328: 63, 287).

Müfide Kadri Hanım, bir Osmanlı kadın entelektüel olarak ölümünün yankı uyandıran etkisi nedeniyle entelektüel dünyanın önemli temsilcilerinin kendisine dikkat çekmesiyle Şehbal'de yer almıştır. Çeşitli enstrümanları çalabilen, resim ve

musiki gibi sanatın farklı dallarında eserleri olan Müfide Kadri Hanım'ın öğrenmeye ve sanata duyduğu ilgiyi ve yeteneklerini Sanayi-i Nefise mektebinde muallimelik yaparak yeni kuşaklara aktarması da bir diğer önemli özelliği olarak ön plana çıkmaktadır. Resim konusundaki yeteneğinin Almanya'da katıldığı bir yarışmada ödül almasıyla tescillenmiş olması, sadece onun adına değil Osmanlı kadın entelektüelleri adına da önemli bir başarı hikâyesi olmuştur. Donanma Cemiyeti'nde Müfide Kadri Hanımefendi'nin anısına sahip çıkarak geride bıraktığı resimlerinden bir sergi tertiplemesi, Müfide Kadri Hanım'ın Osmanlı sanat ve entelektüel dünyasındaki yerinin önemine dair açık bir gösterge olarak tarihe geçmiştir.

8. FAİK ALİ BEY

Şehbal mecmuasında Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına katkı sağlayan, eserlerinde kadın temasına değinen birçok yazar vardır ki bunlardan biri de Faik Ali Bey'dir. Şehbal'de üç farklı kadın temasıyla yer alan Faik Ali Bey, R. 15 Mart 1327 tarihinde yayınlanan “*Bir Sitare-i Rakkase*” başlıklı şiirinde danslarının ahengi ve güzelliğinin etkisi ile izleyenleri kendisine hayran bırakan bir kadın dansçayı betimlemişken (Şehbal, 1327: 36, 237), R. 1 Teşrin-i Sani 1328 tarihinde yayınlanan “*Kızım Girizan'a*” başlıklı şiirinde bir kız çocuğunun içsel dünyasına dair önsezilere dayalı gözlemlerini kaleme almıştır (Şehbal, 1328: 64, 306).

Faik Ali Bey, Şehbal'in R. 1 Mayıs 1329 tarihinde yayınlanan “*Validem İçin*” başlıklı şiirinde ise anneliğin ne kadar mukaddes bir vazife olduğunu ve bu vazifeyi ifa eden kadınların insanlığa sunduğu sevgi, şefkat ve fedakârlığın ne kadar değerli olduğunu dile getirmiştir. Validesinin ölümünün hayatında yarattığı acı ve ızdırabı belirten Faik Ali Bey, her gece hissettiği elem ve keder eşliğinde annesini yâd ettiğini dizelerinde ifade etmiştir.

...

Ğurubunuzla, ğrubunla yâd ve ruhumuza
Çöken zelal-ı melalın, zelal-i pür ye'sin
Bir intiba'-ı siyahîyle her sa'adetin ah
Olur lezaizi telh, ibtisam şevki tabah.
Başımda matemi ey haşr-i ızdırab ederek
Nigah afli yâdımda ağlayan mader,
Giryâ han hayalde daima, yer yer

*Açan şukufe-i hicr-i vefayı besleyecek.
Bu köhne 'âlem-i matem, bu kâinat-ı elem
İçinde, her gece, her gün bu ruh-ı biçarem
Bütün huşu'u, bütün his-i hürmetiyle gelir
Durur medine-i yâdında müftekir ve ğamin...
Bu leyl-i hazin ve sefaletde yâd-ı pür rahmin
Bir aşıyan-ı keremdir, ziyadar, ekmekdir (Şehbal, 1329: 75, 49).*

9. ŞEHBAL'DE KADIN TEMASINA TEK İÇERİKLE KATKIDA BULUNAN YAZARLAR

Şehbal'de bazı yazarlar birer tane içerikle kadın temalı eserler paylaşmışlardır. Bu eserlerde kadınların dünyasına dair gözlem, eleştiri zaman zaman da özlem içerikli yaklaşımlar olduğu tespit edilmiştir. Bu başlık altında yer alan ve yabancı edebiyat dünyasından çeviri yapılarak paylaşılan bazı eserlerde ise kadın olgusuna yabancı kültürlerin bakış açısı ile ilgili veriler sunularak kıyaslama yapma olanaklarının doğmasına neden olduğu gözlenmiştir.

Hasan Sabri Ayvazov Bey, Şehbal'in R. 15 Şubat 1327 tarihinde yayınlanan 48. adedinin 474, 475 ve 476. sayfalarında yer alan "*Hikâye*" sütununda, Rus edebiyatçı Anton Pavloviç Çehov'un "*Zevce*" adlı hikâyesinin çevirisini yayınlamıştır. Hikâyenin yanına, ünlü edebiyatçının resmi ve resmin altına da "*Rus üdebasından Mösyö Çehov, güzel bir hikâyesi bu sahifede tercüme olunmuştur*" bilgisi eklenmiştir. Söz konusu hikayenin başlığında yer alan dipnotta ise "*(1)Rus üdebasından ismi bu nahiyede münderic olan «Çehov» un eseridir*" bilgisine yer verilmiştir (Bkz.: Ek-11). Hasan Sabri Ayvazov Bey'in, Rus edebiyatçı Anton Pavloviç Çehov'dan yaptığı bu çeviride, mutsuz bir evlilik süren bir çiftin, sorunlu birlikteliğinin hikâyesi kaleme alınmıştır (Şehbal, 1327: 48, 474).

Zevcesini çok sevmesine rağmen aldatıldığından şüphelenen ve ölümcül bir hastalığın pençesinde kıvranan çaresiz eş, zevcesinden şüphelerine dair bir açıklama yapmasını istemiş, lüks ve sefaya düşkün genç kadın hiç inkâr etmeden, kocasını aldattığını açıkça kabul etmiştir. Bu beklenmedik itiraf karşısında oldukça şaşırın hasta ve çaresiz eş, zevcesine bir rest çekerek ya aşığını tercih ederek kendisinden boşanmasını, ya da aşığını terk etmesini istemiştir. Lüks ve sefaya düşkün genç kadın, eşinin restine hiç aldırış etmemiş, aşığını terk etmeyeceği gibi hasta eşinden de boşanmayacağını belirtmiştir. Boşanırsa cemiyette mimleneceğini, cemiyet

kadınları arasında dedikodu malzemesi olacağını belirtmiş, hasta kocasının eninde sonunda yaşamını yitireceğini, bu nedenle kocasının söz konusu zamana kadar olanları görmezden gelmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Aynı zamanda kendisi de bir doktor olan hasta eş, hayatına ve tercihlerine dair kısa bir öz eleştiride bulunarak dindar bir ailede, ruhban bir babanın muhafazakâr terbiyesiyle büyümüşken kendisini, cemiyette statü sahibi olmak ve yalnızca ihtiyaçlarını karşılayacak parayı elde edebilmesi için bir araç olarak gören, ahlaki değerleri yozlaşmış bir kadına nasıl bu kadar bağımlı olabildiğini sorgulamıştır (Şehbal, 1327: 48,476).

Halil Nihad Bey, Şehbal'ın R. 1 Nisan 1329 tarihinde yayınlanan 73. Adedinin 8, 9 ve 10. sayfalarında yer alan “*Hikâye*” sütununda “*İrlezyalı Kız –Alfons Dode- «Degirmenimin Mektupları»*” başlıklı hikâyenin çevirisini okurları ile paylaşmıştır. Fransız yazar Alphonse Daudet'in tanınmış eseri “*Değirmenimden Mektuplar*” adlı kitabında yer alan öykülerden birisi olan “*İrlezyalı Kız*” adlı öyküde, yaşadığı köyde köyün ileri gelenlerinden varlıklı bir ağanın genç oğlunun elim bir aşk öyküsü kaleme alınmıştır.

Ağanın oğlu Jan, İrlezyalı olduğu söylenen genç bir kıza, görür görmez âşık olmuştur. Ailesinde onayını alarak evlilik hazırlıklarına başladığı bir sırada daha önceden görmedikleri bir yabancı, Ağa ile görüşerek, müstakbel gelini ile gayri meşru ilişkileri olduğunu belirtmiş, kanıt olarak da müstakbel gelin tarafından yazıldığını idda ettiği aşk mektuplarını Ağa'ya vermiştir. Ağa, bu hadise üzerine Jan ile konuşarak nişanın bozulmasını sağlamıştır.

Nişanın bozulması üzerine Jan içine kapanarak sessizliğe bürünmüştür. Ağa, oğlunun içine kapanmasına dayanamayarak eğer isterse, her şeye rağmen Jan'a İrlezyalı kızını gelin olarak alabileceğini belirtmiş, ancak Jan başı ile hayır anlamında cevap vererek dikkatleri üzerinden atmak için eski yaşam dolu haline dönmeye çalışmıştır. Jan'ın ruhsal halindeki bu ani dönüşüm kaygılı ebeveynlerinin içini rahatlatmaktan ziyade tereddüte düşürmüştür (Şehbal, 1329: 73, 9).

Ağanın oğlu Jan, dışarıdan bakıldığında yaşadığı badireyi atlatmış gibi görünse de içten içe aşk acısı ile kıvrınmaktadır, ancak ailesinin üzülmemesi için eski neşesine kavuşmuş gibi davranmaya başlamıştır. Annesi Jan'ın bu durumundan epeyce kuşkulmuş, hatta bu nedenle geceleri böceklerle bakma bahanesi ile

böcekthane yakınlarında yatmakta olan çocuklarının yanında uyumaya başlamıştır. Anne bir sabah erken saatlerde oğlu Jan'ın sesine uyanmış, ona seslense de Jan cevap vermeden en üst kata çıkarak pencereden kendisini atmış ve intihar ederek yaşamına son vermiştir. Jan'ın kardeşi abisinin o gece hiç uyumadığını ve sabaha kadar ağladığını belirtirken, artık gün aydınlandığında ağlama sırası Jan'ın kederli ailesi ile Jan'ın köylülerine gelmiştir (Şehbal, 1329: 73, 9-10).

Şehbal'in R. 15 Eylül 1329 tarihinde yayınlanan 82. adedinin 194 ve 195. sayfalarındaki "Her Şeyden" sütununda yer alan "Sultan Olmuş Bir Fransız Kızı, Moris Dumlan'dan Mütercimdir" başlıklı hikâyenin Behice A. Hanım tarafından yapılan çevirisinde dördü kız, biri erkek olmak üzere beş çocuğu olan, orta halli bir Fransız ailesinin yaşadığı maceralar anlatılmıştır. Fransa'nın Franche Comte eyaletinde yaşamakta olan ve geçimini sağlamak için zorluklar içinde çabalayan ailenin yaşadığı kulübenin bir yangın sonucunda yıkılması üzerine aile Cezayir'e göç etmeye karar vermiştir. Söz konusu hikâye ailenin Cezayir ve Fas günlerinde yaşadığı olaylar örgüsüne dayanmaktadır.

Fransa'dan göç ettikten sonra hayatlarını yeniden kuran Bay Lanterniye, zevcesi, kızı Jan ve onlarla aynı köyde ikamet eden iki Alman kızını da yanına alarak bir şenliğe katılmak üzere şehir dışına çıkmış, şenlikte çokça eğlenmişler, ancak dönüş yolunda bir pusuya düşürülerek hepsi esir alınmış, köle tacirleri tarafından oradan birkaç fersah mesafede ordugâh kurmuş olan Emir Abdülkadir'e satılmışlar. Bu esaret ailenin dağılmasına neden olmuş, babalarının vefat etmesine karşılık, Jan için kaderin garip bir cilvesi ile saltanat sarayının kapıları açılmıştır (Şehbal, 1329: 82, 194).

Fas sultanının himayesine muhtaç olan Abdülkadir, sultana hediyeler sunarak desteğini almaya çalıştığından içlerinde Jan'ın da bulunduğu esir kafilesini gemiye bindirip, vahşi hayvanların yer aldığı kafeslerle beraber sahilden sahile, zaman zaman da develer üzerinde bin bir zorlukla Avca'ya ulaştırmıştır. Artık Abdülkadir'in değil Abdurrahman'ın esirleri olduklarını öğrenen esirler kısa bir konaklamadan sonra tekrar yola çıktıklarında Takaba'da bir Çingene alayına tesadüf etmişler. Bu Çingene alayında Rejina isminde bir falcı, esirler arasında yer alan Jan Lanterniya'nın falına bakmak istemiş Jan çingenenin teklifini kabul ederek falına baktırmış ve falcının söyledikleri karşısında hayretlere düşmüştür.

Falcı, yere Fransız alfabesindeki harf sayısı kadar kutucuk çizerek her

kutucuğa birkaç buğday taneciği bırakmış, sonra da bir kafesten siyah renkli bir horoz çıkartarak buğday taneciklerine doğru salıvermiştir. Jan, horozun etrafında dolaşarak, horozun yediği taneciklerin bulunduğu kutucukları işaretlemiştir. Bu kutucukların “*fena ve adem*” anlamına geldiğini belirten falcı, Jan’ın babasının vefat ettiğini söylemiş, bunu duyan Jan’ın annesi ağlamaya başlamıştır. Jan, falcıdan bir deneme daha hazırlamasını istemiş, kafesten çıkarılan horozun yediği tanecikleri gören falcı, bu taneciklerin yer aldığı kutu ve harflerin “*Rejina ve düş*” kelimelerine tesadüf ettiğini belirtmiş, ancak birden bire susan falcı, bu kelimelerin yorumunu yapmamıştır. Falcı Rejina’nın susması üzerine Jan, parmağındaki yüzüğü çıkartıp falcıya vererek falı yorumlamasını istemiştir. Hediye kabul eden falcı, falı uzun uzun yorumlayarak Jan’ın Fas sarayına gireceğini, sarayda talihinin döneceğini belirtmiş, ona babasının ölümünü haber verdiği felaketten sonra, Jan’a saraylarda yaşanacak ışıltılı bir saltanat hayatı süreceğine dair kehanette bulunmuştur.

Yoluna devam eden yorgun kabile nihayet Taza’ya ulaşmış, esirler Abdurrahman’ın haremine takdim edilmek üzere saraya götürülmüş, iki Alman kız hareme kabul edilmeyerek esir pazarında satılmış, harem için yalnızca Jan alıkonulmuştur.

Jan, Fas’a Sultan’ın harem dairesine gönderilmiş, ancak Sultan Abdurrahman oldukça ihtiyar olduğu için Jan, Sultan’a zevcelik yapmaktan ziyade günlük hayata dair işlerde Sultan’a hizmet ederek haremdeki günlerini geçirmeye başlamıştır. Sultan’ın evlilik çağına gelmiş olan oğlu Seyyid Muhammed, haremde Jan’ı görmüş, ondan etkilenmiş ve Jan ile evlenmek için babasından izin istemiştir. Sultan Abdurrahman oğlunun bir esire ile evlenmek istemesine itiraz etmemiş, falcının söylediği gibi talihi dönen Jan, sarayın müstakbel sultanı olmuştur.

Hikâyeye göre, Fas’daki harem dairesinde Avrupa menşeli kadınlara daha çok rağbet edildiği belirtilerek, Sultan Abdurrahman’ın annesinin de Fransız olduğu ifade edilmiştir. Jan ilerleyen yıllarda Fransa’ya gitmiş, yanarak harabeye dönen kulübelerini, baba ocağını yeniden inşa ettirmiş, diğer üç kardeşini de yanına alarak onların da refaha kavuşmalarını sağlamıştır. Jan ve annesi müslüman olmuş, sultan Abdurrahman’ın oğlu Muhammed ile evlenen Jan, Abdülaziz adı verilecek ve veliaht olacak bir erkek çocuğu dünyaya getirmiştir. Rivayet olmakla beraber Jan’ın ömrünün son zamanlarını anavatanında geçirdiği de ifade edilmiştir (Şehbal, 1329: 82, 195).

Şehbal'in iki bin sayfalık arşivinde beklenenin de üzerinde kadın olgusu ekseninde şekillenen içerikler tespit edilmiştir. Şehbal'de şiir, deneme, makale, hikâye ve çeviri gibi farklı tür ve alanlarda kadın temalı içeriklerin fazlasıyla yer alması bu konunun toplumsal alanda da gündemde olan ve güncel bir tartışma konusu olduğu izlenimlerini uyandırmıştır. Özellikle Rusça'dan çevrilen "Zevce" ve Fransızca'dan çevrilen "Sultan Olmuş Bir Fransız Kızı" ile "İrlezyalı Kız" adlı hikâyelerde Osmanlı sosyo- kültürel yapısındaki kadın olgusu ile yabancı toplumlardaki kadın olgusu arasında sosyolojik karşılaştırma yapma olanağı sağlanmıştır.

Şehbal mecmuasında kadın temasına tek içerikle katkıda bulunan yazarların dışında, kadın temasına değinmeyen ancak tek içerikle katkı sağlayan kadın yazarlar da bulunmaktadır. Belkıs Seyfi Hanım, mecmuanın R. 1 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 60. adedinin 229. sayfasında yer alan "Hayattan İstinsah, Kamere İntizar" başlıklı denemede ay ışığının yarattığı atmosferden esinlenerek iç âleminde yaşadığı düşünsel serüveni kaleme almıştır (Şehbal, 1328: 60, 229). Halide Fatma Hanım da, R. 15 Teşrin-i Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 63. adedinin 286. sayfasındaki "Şiir" sütununda "Baykuş" başlıklı şiiriyle yer almıştır (Şehbal, 1328: 63, 286). Şehbal mecmuasında tek içerikle yer alan bir diğer entelektüel ise Aziz Neriman'dır. R. 15 Temmuz 1330 tarihinde yayınlanan 100. adedinin 72 ve 73. sayfalarındaki "Şiir" sütununda "Gece Duası" başlıklı şiirinde ümitsiz bir aşkın duygusal hikâyesini dile getirmiştir.

Söz konusu dönemde Osmanlı basın yayın dünyasında erkek yazarların isim, kadın yazarların ise isim kullanmalarının yanı sıra, basın yayın dünyasında rahatlıkla yer alabilmeleri için takma isim, künye veya harf kısaltmaları kullandıklarına da dair güçlü bir kanı oluşmuştur. Bu nedenle Şehbal'in yaklaşık iki bin sayfalık arşivinde yalnızca bir sefer rastlanan S. takma isminin bir kadın yazara ait olabileceği düşüncesi ile bu yazar tarafından kaleme alınan ve Şehbal'in R. 15 Nisan 1325 tarihinde yayınlanan 4. adedinin 78. sayfasındaki "Düşünce" sütununda yer alan "Ayine" başlıklı deneme de bu tez çalışması kapsamında incelenmiştir. Ancak S. takma ismi ile imzalanmış başka içeriklere rastlanmaması söz konusu yazar hakkında daha geniş veri elde edilememesine neden olmuştur. Bahsi geçen denemede dostluk, gerçeklik ve dürüstlük kavramları, ayna metaforu üzerinden irdelenmiştir. En doğru sözlü dostun ayna olduğu deyiminin, dostluğun da sorgulanmasına neden olduğunu

öne süren yazar, aynanın en dürüst dost olduğu algısına rağmen aynanın, sağı sol, solu ise sağ göstermesinin, aslında doğruyu çarpıtığına dair en basit örnek olduğundan yakınmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI KADINININ SOSYAL VE KÜLTÜREL DÜNYASINA KATKI SAĞLAYAN ENTELEKTÜELLER

1. AHMET REFİK BEY

Şehbal mecmuasındaki yazılarıyla Osmanlı kadınının entelektüel dünyasına katkı sağlayan bir diğer isim Ahmed Refik Bey'dir. "*Tarihe Dair*" adlı sütunda yazan Ahmed Refik Bey, tarihin sayfalarında kendine özgü ve önemli bir yer edinmiş altı kadının yaşam öyküsünü aktarmıştır. Bunların ilki Osmanlı Devleti'nin İstanbul elçiliğine tayin edilen Edward Wortley Montagu'nun eşi Leydi Marey Vortley Montagu, diğerleri ise Anna Komnenos, Atenayis, Teodora, Teofana ve Dindar Teodora adlı Bizans imparatoriçeleri olmuştur. Ahmed Refik Bey'in yaşam öykülerini aktardığı bu tarihi kadın karakterlerin Şehbal'in sadece kadın okurları adına değil erkek okurları için de ilgi çekici olabileceği anlaşılmaktadır.

Ahmed Refik Bey'in Şehbal mecmuasının R. 15 Mayıs 1328 tarihinde yayımlanan "*Ahmed-i Salis Devrinde Osmanlı Hanımları*" başlıklı makalesinde, Lale Devri padişahı III. Ahmet devrinde Osmanlı payitahtında İngiltere elçiliğine tayin edilen Edward Wortley Montagu'nun eşi Leydi Marey Vortley Montagu'³⁵ nun, sadrazamın ve kethüdanın eşleri tarafından ayrı ayrı kabul edildiği ziyaretine dair, günlüğüne yazdığı hatıralarına ve yakın arkadaşlarına yazdığı mektuplardaki izlenimlerine yer verilmiştir. Bahsi geçen mektuplarla söz konusu dönemdeki Osmanlı kadınlarının yaşam tarzı değerlendirilmiştir. Ahmed Refik Bey, bu tahlilleri

³⁵ 1689 Mayıs'ında Nottinghamshir'e bağlı Thoresby'de dünyaya gelmiştir. Kütüphanelerde çokça zaman geçirmiş, özellikle Latinceye karşı duyduğu özel merak, bu konuda kendini geliştirmesine neden olmuştur. 16 Ağustos 1712'de Wortley Montagu ile evlenmiştir. 1716'da eşi Wortley Montagu, İstanbul'a elçi tayin edilmiştir. eşinin görevi icabı yola çıktıktan sonra Rotterdam, Lahey, Nürnberg, Viyana, Prag, Hannover'i dolaşmış Petervaradin, Belgrad, Edirne yoluyla İstanbul'a gelmiştir. Geçtiği güzergâhlarda gördüklerini, mektuplar halinde kaydederek dostlarına göndermiştir. Türkler hakkında ilk mektubunu Alexander Pepe'a, 12 Şubat 1717 tarihli olarak Belgrad'dan yollamıştır. 1717 ve 1718 yıllarında İstanbul'da bulunmuştur. Bu müddet içinde de Osmanlı ülkesi, halkı, iklimi, tarihi ve kültürel değerleri hakkında yazmaya devam etmiştir. İngiltere'den ayrıldıktan itibaren yazdığı mektupların sayısı elli ikidir. Bunların 30 tanesi Türkiye'ye aittir. Montagu'nun mektupları 18. yüzyıl Osmanlısı için ana kaynak değerindedir (Çolak, 2010: 388-401). İyi derecede Türkçe öğrenmiş ve Türkler'den öğrendiği çiçek aşısı tedavi yöntemini İngilizlere tanıtmıştır. (Baktır, 2016: 12)

bilhassa Şehbal'ın kadın okurlarına hitaben yazdığını belirterek çağdaşı olan Osmanlı kadınlarına, bir batılı entelektüel kadının bakış açısıyla tarihte kalmış Osmanlı kadınlarından örnekler sunmayı amaçladığını belirtmiştir.

Ahmed Refik Bey Şehbal mecmuasındaki makalesine, Osmanlı tarihinde kadınların hayat tarzı, siyasete etkileri, giyim ve sosyal iletişim tarzları hakkında o zamana kadar hiçbir inceleme yapılmayan ve en çok ihmal edilen meselelerden biri olduğunu ifade ederek başlamıştır. Osmanlı'da kadınların da mühim bir vazife ifa ettiklerini, Şehzade Süleyman Paşa'nın validesi Nilüfer Sultan'dan Kösem Sultan'a gelinceye kadar, güzellikleri ve erdemleri ile padişahlar üzerinde büyük bir etkide bulunan hanım sultanların, uzun bir süre Osmanlı tarihinde önemli etkilere yol açtıklarını belirtmiştir. Kadın bilincinin ne gibi olaylar doğuracağını zekâları, hileleri ve cazibeleriyle ispat ettiklerini söyleyerek tarihin önemli olaylarını etkileyen bu latif simaların incelenmesinin yararlı olacağını belirtmiştir.

Bu önemli konuyu aydınlatacak hiçbir kaynak olmadığından yakınan Ahmed Refik Bey, Avrupalılarla diplomatik ilişkilerin gelişmesi neticesinde Osmanlı topraklarını ziyarete gelen ve Osmanlı adetlerini araştıran yabancıların, yazdıkları hatıralardan istifade ederek bazı bilgilere erişilebildiğini ifade etmiştir. Ahmed Refik Bey bu hatıralar içinde en önemlisinin III. Ahmet devrinde dersaadete gelen İngiltere sefirinin eşi Leydi Vortley Montagu'nun yazdığı mektuplar olduğunu, bu mektupların ince bir kadın ruhuyla, eşsiz tasvirler ihtiva eden bir ressam fırçası edasıyla emek verilmiş tablolar gibi olduğunu belirtmiştir.

Ahmed Refik Bey, Leydi Montagu'nun Viyana ve Macaristan yolu ile dersaadete gelmiş olduğunu, III. Ahmet devrinin en büyük devlet adamlarının haremelerini, hatta sultanlardan bazılarını ziyaret ettiğini, bu sayede Osmanlılarda adab-ı muaşeret ve kadınların günlük yaşamına dair önemli bir düzeyde bilgiler edinip bunları mektuplarıyla kaleme aldığını ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 53, 90).

Leydi Montagu, III. Ahmet devrinde Osmanlı hanımlarının ziynet ve debdebeye çok ilgi duyduklarını gözlemlemiştir. Vezirlerin ve devlet büyüklerinin hanımlarının süslü elbiseler giydiklerini, konaklarında genç ve güzel cariyeler istihdam ettiklerini aktarmıştır. Hanımların kıyafetlerinin Doğu'ya özgü bir zerafet, Doğu'ya özgü bir renk ve ziynet taşıdığını belirtmiştir. Kadınların pembe ipekten topuklarına kadar, kenarı sırma işlemeli zarif bir şalvar, ayaklarına sırmalı beyaz terlik, şalvarın üzerine beyaz ipekten etrafı işlemeli kolları yarı bileğe kadar uzun

geniş gömlekler giydiklerini, gömleğin yakasını elmas bir düğme ile iliklediklerini ifade etmiştir. Sonra üzerine uzun kollu, yine sırmalı, düğmeleri inciden bir entari giydiklerini, üstüne dört parmak kalınlığında zarif bir kemer bağladıklarını aktarmıştır. Zengin hanımların kemerlerinin elmas ve kıymetli taşlarla süslü olduğunu, fazla masraf etmek istemeyenlerin ise kemerlerini beyaz satenden yaptırdıklarını ifade etmiştir. Kadınların başlarına kadifeden, etrafı inci ve elmaslarla süslü kalpak giydiklerini, yazın hotoz taktıklarını, saçlarını elmas ve tuğlarla süslediklerini anlatmıştır. Saça elmas dal takmanın en zarif moda olduğunu, çiçek şekli verilmiş incilerden, muhtelif renklerde yakutlardan güller, elmastan yaseminler, sarı yakuttan fulyalar oluşturduklarını, bunların gayet süslü ve sanat eseri derecesinde yapıldıklarını nakletmiştir.

Leydi Montagu, Doğu'nun güzelliğini yansıtan bu kadınların bu süslemelerle daha etkileyici bir güzelliğe büründüklerini ifade etmiştir. Saçların genel olarak arkaya salındığını, birçok örgülere ayrılarak inci ve kurdelalarla süslendiğini, Osmanlı hanımlarının gür ve uzun saçlarının ise oldukça hayret verici olduğunu belirtmiştir. Genellikle bu örgülerin neredeyse yüz on taneye kadar erişebildiğini, takma saça hiç bir yerde rastlamadığını hayretle dile getirmiştir. Leydi Montagu, Türkiye'de İngiltere'den daha fazla ve daha çeşitli güzelliklerde kadınlara şahit olduğunu, güzel olmayan hiçbir genç kıza rastlamadığını, sözlerine eklemiştir.

Kadınların siyah renkli gözlerinin neredeyse emsalsiz olduğunu ifade eden Leydi Montagu, Hıristiyanlık âleminde İngiltere kraliyet sarayındakilerden daha güzel hiçbir kadın olmamasına rağmen buradaki güzellerin orada dahi mevcut olmadığını öne sürmüştür (Şehbal, 1328: 53, 90).

Kibar hanımların zamanlarını dikiş ve nakış ile geçirdiklerini anlatan Leydi Montagu, bazen şarkı söyleyerek oyun oynadıklarını, oturdukları evlerin, birbirlerine geçitlerle bağlı iki kısımdan oluştuğunu, birinci kısmın önünde geniş bir avlu ve avlunun etrafında ise üstü örtülü galerilerin yer aldığını belirtmiştir. Leydi Montagu, odaların bu galerilere açıldığını ve iki sıra pencereleri olduğunu söylemiştir. Binaların iki kattan fazla yapılmadığını, harem dairesinin selamlık dairesiyle neredeyse aynı olduğunu, fakat duvarlarının süsleme ve eşyalarla daha zarif döşendiğini gözlemlediğini aktarmıştır. Harem dairesinin ikinci kat pencerelerinin alçak ve kafesli yapıldığını, odalara halı, minderlere ipekli kumaş serdiklerini, duvarlara gayet kıymetli kumaşlardan yastıklar dayadıklarını belirten Leydi

Montagu, haremde duvarların içinde dolaplar ve fiskiyeli havuzlar bulunduğunu da sözlerine ilave etmiştir (Şehbal, 1328:53, 90).

Ahmed Refik Bey, Leydi Montagu'nun mektupları içinde Osmanlı hanımlarına dair en önemli mektubun sadrazam ile kethüdanın haremelerini ziyaret ettikten sonra dostlarından bir kontese, M. 18 Nisan 1717 tarihinde Edirne'den yazdığı mektup olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Leydi Montagu'nun sadrazamın hanımı tarafından yemeğe davet edildiğini, o zamana kadar hiçbir Hıristiyan kadınına verilmeyen bir ziyafette bulunacağından dolayı çok büyük bir mutlulukla hazırlandığını, konağa hanımefendinin her zaman görmeğe alışkın olduğu bir kıyafetle giderse iyi bir etki bırakamayacağını düşündüğünü bildiği için Viyana kraliyet sarayında kullanılan kıyafetini tercih ettiğini ifade etmiştir. Leydi Montagu'nun görgüsüz bir gösterişe meydan vermemek için sadece eteğini tutacak bir hizmetçi ile tercümanlık yapacak Rum bir kadını yanına almayı planladığını ve dikkat çekmeden bir arabaya bindiğini anlatmıştır.

Konağın kapısına gelir gelmez bir harem ağası tarafından saygıyla karşılanarak arabadan indiğini, düzgün bir şekilde sırayla dizilmiş, süslü elbiseli kızlar arasından geçerek nihayetinde sadrazamın hanımının bulunduğu odaya geldiğini belirtmiştir. Hanımefendinin kendisini nezaketle karşıladığını, dostlarından birçoğunu kendisine takdim ederek tanıştırdığını belirtmiştir.

Sadrazamın hanımının yaklaşık olarak ellisinde ve iyi görümlü bir hatun olduğunu aktaran Leydi Montagu, söz konusu evin beklediği kadar görkemli olmadığına hayret ettiğini söylemiştir. Evin döşemelerinin oldukça sade olmasıyla beraber kıyafetlerinin durumuna ve hizmetçilerinin çokluğuna bakılırsa oldukça masraflı bir hane olduğu kanaatini edinmiştir. Leydi Montagu, sadrazamın eşinin kendisine pek çok ikramda bulunduğunu, yemekten sonra kahveler, şerbetler içildiğini, iki genç kızın önünde diz çökerek saçlarına, elbiselerine ve mendiline gül suyu serptiklerini, sonrada hanımlarının emri ile çalgı çalmaya, oynamaya başladıklarını anlatmıştır.

Leydi Montagu, sadrazamın eşi hanımefendiye çokça teşekkür ederek müsaadelerini aldığını, tıpkı geldiği gibi aynı hürmet ve özenle dışarıya çıktığını, oradan doğru evine gitmek istese de tercümanı olan Rum kadının, kethüdanın da hanımını ziyaret etmeleri gerektiği konusunda kendisini uyardığını belirtmiştir. Leydi Montagu, sadrazamın evinde çok sıkıldığı için başka bir eve daha gitmek

istemediğini belirtse de Rum tercümanının ısrarına dayanamayarak oraya da gitmeğe razı olduğunu ifade etmiştir.

Leydi Montagu kethüdanın konağına gittiğinde, burada sadrazamın evindekinden büsbütün farklı olarak mutluluk havası sezdiğini, ihtiyar bir kadının evi ile genç ve çok güzel bir kadının evi arasında çok bariz farklar tespit ettiğini belirtmiştir. Kethüdanın evinin çok zarif ve harikulade temiz olduğunu, kapıda iki harem ağası tarafından karşılandığını aktararak saçları topuklarına kadar inen, sırmalı elbiseler giymiş, iki sıra genç cariyeler arasından geçtiğini ifade etmiştir. Leydi Montagu, karşılama seremonisindeki cariyelerin güzelliğinden çok etkilendiğini ancak utandığı için uzun uzun bakmadığını, ancak etrafı yaldızlı kafeslerle süslü büyük odaya girer girmez onları büsbütün unuttuğunu sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1328: 53, 90).

Kethüdanın hanımının üç basamak yüksekliğinde üzerine İran halısı serilmiş bir mindere oturduğunu, kenarı işlemeli beyaz satenden bir yastığa dayandığını, ayağının dibinde de yaklaşık on iki yaşlarında iki kız çocuğu bulunduğunu ifade eden Leydi Montagu, Kethüdanın haremi Fatma Hanım'ın güzelliğinin harikulade bir güzellik olduğunu, bu güzelliğin emsaline ne İngiltere'de ne de Almanya'da dahi hiç rastlamadığını belirtmiştir.

Leydi Montagu, Fatma Hanımın siması kadar görülmeye değer bir sima daha tasavvur edemediğini ifade etmiştir. Fatma Hanım'ın kendisini karşılamak için ayağa kalktığını, elini göğsüne doğru götürerek kendisini zerafet ve vakarla memleketine özgü bir âdet ile selamladığını, bu tarz bir terbiyenin saraylarda bile verilemeyeceğini, bunun fitri bir şey olduğu kanaatinde olduğunu dile getirmiştir. Leydi Montagu, takdim sonrasında kendisi için yastık getirildiğini, minderin en iyi yerinin gösterildiğini ifade etmiştir. Leydi Montagu, Rum tercümanının önceden kendisine Fatma Hanım'ın güzelliğinden bahsettiğini, fakat güzelliği karşısında hayrete düşerek bir süre hiç konuşmadan Fatma Hanım'ı seyre daldığını belirtmiştir. Fatma Hanım'ın gözlerinin iri ve siyah olduğunu, simasına ister yandan ister cepheden nerden bakılırsa bakılsın daima yeni bir güzellik seyredildiğini, kendisinde bir kusur görebilme maksadıyla yakından seyrettiği halde hiçbir kusur bulamadığını itiraf etmiştir (Şehbal, 1328: 53, 90).

Leydi Montagu, Fatma Hanımın, kendilerince vahşi³⁶ addedebilecekleri bir memlekette yetiştiği halde duru ve vakur duruşuna, hal ve tavırlarının asil ve doğal oluşuna bakılırsa Avrupa'nın parlak bir kraliyet tahtına oturmuş olsa, herkesin kendisini kraliçe zannedebileceğini, güzelliğinin İngiltere'deki bütün güzellikleri gölgede bırakacak derecede üstün olduğunu belirtmiştir. Leydi Montagu, Fatma Hanım'ın, sırma işlemeli, beyaz çiçekli bir entari giydiğini, ince ve yeşil renkli tül bir gömlek ile ayağında soluk karanfil renginde bir şalvar olduğunu ifade etmiştir. Terliklerinin beyaz satenden ve gayet zarif bir surette işlenmiş olduğunu, başına zemini karanfil, sırma işlemeli bir hotoz giydiğini aktarmıştır. Fatma Hanım'ın siyah ve latif saçlarının bütün örgüleriyle topuklarına kadar sarktığını, başının bir tarafına ucu elmaslı birkaç iğne iliştirildiğini de sözlerine eklemiştir. Leydi Montagu, mektubunun muhataplarına, kendisini mübalağa etmekle itham edebileceklerini, ancak Fatma Hanım'a dair tasvir ve sözlerinde katiyen mübalağa olmadığını, hatta Fatma Hanım'ın güzelliğini seyrederken bir sanat abidesini seyretmenin keyif ve zevkini tattığını utanmadan itiraf edebileceğini de sözlerine ilave etmiştir (Şehbal, 1328: 53, 90).

Leydi Montagu, Fatma Hanım'ın dizinin dibinde oturan kızların çocukları olduğunu söylemesi üzerine, onların annesi olamayacak kadar genç görüldüğünü düşünmüştür. Minderin öte tarafına sıra ile dizilen yirmi kadar cariye, kendisine deniz perilerini hatırlattığını söyleyen Leydi Montagu, doğanın böyle latif manzaralar oluşturabileceğine inanabilmek için mutlaka o manzaranın görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Leydi Montagu, Fatma Hanım'ın kızlara çalgı çalarak oynamalarını emrettiğini, hemen içlerinden dördünün bir çalgı eşliğinde şarkı

³⁶Leydi Montagu'nun, sarfettiği "vahşi" sözcüğüyle Doğu ve Doğu uygarlığına dair sergilediği hakir ve küçümser üslubun, medeniyet, güzellik ve asalete dair tüm unsurların, genelde Avrupa uygarlığına, özelde ise İngiltere sarayına layık olabileceği yargısı ile koşullandığı izlenimini uyandırmaktadır. Ancak, gerek Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi gereğince gerekse evrensel ahlak ilkeleri gereğince hiçbir toplumun başka bir toplumu aşağılayarak hakir görme tavrı sergilemesi tasvip edilemez. Günümüzdeki medeniyet ve uygarlığın bir millete veya bir kültüre ait olmadığı, tüm uygarlıkların katkılarıyla şekillenmiş anonim ve kolektif bir uygarlık olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Zamanın tarihsel akışı içinde kültürel ve bilimsel gelişmelere, istikrarlı bir üstünlükle öncülük eden tek bir millet veya tek bir uygarlık örneklemek söz konusu değildir. Bilim ve sanata öncülük eden her toplum zamanla duraksama ve gerileme yaşamış, bilim ve sanata öncülük etme vasfını belli bir süre sonra başka milletlere ve toplumlara kaptırmıştır. Toplumların bilimsel ve kültürel ilerlemelere öncülük etmeleri, tarihsel zaman içerisinde farklılık ve değişkenlik gösteren bir bayrak yarışı gibi elden ele aktarılmıştır. Bir millet uygarlıkta karanlık bir devir yaşamaktayken, bilim ve kültürde altın devrini yaşayan başka bir uygarlığın mirasını devralarak yükseliş ivmesi yakalayabilmiştir. Sosyal veya siyasal koşullar nedeniyle yaşanan taban tabana zıt rol değişimlerinin tarih sayfalarında çarpıcı örnekleri mevcuttur.

söylemeye, diğerlerinin de dans etmeye başladığını belirtmiştir. Leydi Montagu, böyle bir dansı ömründe görmediğini, son derece kıvrak figürlerle etkileyici müzik nameleri eşliğinde oldukça etkilendiğini itiraf etmiştir. Dostlarına Türk müziğinin kulağa soğuk geldiğini düşünseler de, bu müziği oldukça etkileyici bulduğunu, Türkiye’de doğal güzellik sahibi seslere çok rastladığını, Fatma Hanım’ın evinde işittiği seslerin de bu doğal güzellikteki seslerden bazıları olduklarını belirtmiştir. Leydi Montagu, müzik ve dans faslı biter bitmez dört sarışın cariye’nin içeri girdiğini, ellerinde tuttıkları gümüş buhurdanlarla odaya amber kokuları tüttürdüklerini, sonra diz çökerek al tabaklar içinde, gayet zarif Japon porselenleriyle kahve ikram edildiğini ifade etmiştir.

Leydi Montagu, bu esnada Fatma Hanım’ın, nezaket ve zerafetle kendisine “*Güzel Sultanım*” diyerek hitap ettiğini, iltifatlarla kendisinden samimiyet umduğunu, lisanını bilmediği için üzüntüsünü beyan ettiğini söylemiştir. Leydi Montagu, Fatma Hanım’dan müsaade istediği zaman iki cariye’nin işlemeli mendil ile dolu gümüş bir sepet getirdiklerini, Fatma Hanım’ın bu mendillerden birini hatırı için alması ricasında bulunduğunu, diğerlerinin de tercümanı ile hizmetçisine verildiğini ifade etmiştir. Leydi Montagu, Fatma Hanım’ın evinden çıkarken, girdiği zaman gördüğü itibarla uğurlandığını, gördüklerinden büyülenerek kendini cennette zaman geçirmiş gibi hissettiğini belirtmiştir.

Kethüdanın konağından çıktıktan sonra bir alaturka arabaya binerek geri dönen Leydi Montagu, bu arabanın o devirde Almanya’da kullanılan arabalara benzediğini, arabanın kafeslerinin boyalı ve yaldızlı, içinin ise çiçek resimleri ve şiirlerle süslü olduğunu, arabanın pencerelerinin ipek astarlı, zarif işlemeli, kenarları püsküllü al perdelerle örtülü olduğunu, dışının ise latif renklerle boyandığını belirterek sözlerine son vermiştir (Şehbal, 1328:53, 91).

Ahmed Refik Bey’in Şehbal mecmuasının “*Tarihe Dair*” sütunundaki “*Ahmed-i Salis Devrinde ‘Osmanlı Hanımları*” başlıklı makalesinde, İngiliz sefirinin zevcesi Leydi Montagu’nun Sadrazam ve Kethüdanın konaklarına yaptığı ziyaretlerde şahit olduklarından, Osmanlı ekâbirinin hanımları arasında da bir devlet protokolü ve teamüllere riayet gözetildiği anlaşılmaktadır. Yabancı bir misyon şefinin eşinin kabul edilmesi ve ağırlanması hususunda gösterilen itina ve önemin, söz konusu devletler arasındaki ilişkilere ve diplomasinin önemine dair önemli ipuçları taşımaktadır. Nitekim söz konusu dönemde Osmanlı Devleti’nin dış

politikasında yaşanan olaylarda bu durumu ortaya koymaktadır. 1718 yılında imzalanan Pasarofça anlaşması görüşmelerinde İngiltere temsilcilerinde bulunduğu (Çolak, 2010: 389) dikkate alınırsa bir diplomat eşi olarak Leydi Montagu'nun gördüğü önem ve itina daha açıkça anlaşılabilir.

Leydi Montagu'nun ağırlanma ve kabulünde bir hiyerarşi gözetildiği açıkça ortadadır. Örneğin davetin önce Sadrazam konağı sonrasında da Kethüda konağında gerçekleşmesi, bu iki statü arasındaki ilgi hakkında da bir fikir vermektedir. Nitekim Sadrazam konağındaki kabulde oldukça sıkılan Leydi Montagu, Kethüdanın konağına gitmek istememiş, tercümanı olan Rum Hanım'ın ısrarı üzerine kethüda konağındaki kabule de icabet etmek zorunda kalmıştır. Rum tercümanın ısrarının alelade bir ısrar olmadığı, belki olası bir diplomatik protokol krizinin oluşması ihtimali üzerine, Leydi Montagu'nun Kethüdanın konağındaki kabule iştirak etme yönünde fikir değiştirmesinde etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir. Ancak Leydinin mektubunda bu konuda bir malumat olmamakla birlikte, Leydi Montagu'nun ziyarete iştirak etme kararı konusunda, tercümanı olan Rum hanımefendinin telkinini kabul etmesinde, Kethüdanın haremi olan Fatma Sultan'ın dillere destan güzelliğini görme merakı olduğu belirtilmiştir.

Leydi Montagu'nun mektubunda kullandığı ifadelerle bakılınca, gördüğü her detayın Leydi'nin dikkatini çektiği ve öncesinde Şark'a dair okuduğu masalsı atmosferi soluduğu izlenimi de uyanmaktadır. Leydi Montagu'nun sözlerinde ve yazılarında Osmanlı ülkesi için “*Türkiye*” tabirini kullanması da ayrıca dikkat çekicidir. En önemlisi de, Ahmed Refik Bey'in bu hatıralar vesilesiyle hem Osmanlı kadınının tarihsel gelişimine dikkat çekmek istemesi, hem de Osmanlı kadınlarının ecnebilerin nazarıyla tahlil edilmesine dair müstesna bir örneği okurlarıyla paylaşmasıdır. Bu paylaşımı Şehbal mecmuasının kadın okurları için özel ve önemli bir ilham kaynağı olarak değerlendirmek de mümkündür.

Leydi Montagu'nun hatıra ve mektupları, Batı dünyası adına da oldukça önem arzeden bir kaynak olarak rağbet gördüğü göze çarpmıştır. Nitekim söz konusu hatıra ve mektuplar daha sonraları iki ciltlik bir kitap haline getirilmiş, böylece tarihe önemli bir kayıt düşülmüştür (Bkz: Ek-7).

Ahmet Refik Bey, Şehbal mecmuasının 56, 57, 58, 59 ve 60. adetlerinde, “*Tarihe Dair*” sütununda tarihe damga vurmuş kadın karakterlere dikkat çekmeye devam etmiştir. Şehbal'in söz konusu sayılarında, sırasıyla; Anna Komnenos,

Atenayis, Teodora, Teofana ve Dindar Teodora adlarıyla anılan Bizans imparatoriçelerinin yaşam öykülerini kaleme almıştır. Bu yaşam öykülerini anlatırken bir yandan Batı dünyasının kadına bakışını ve Batılı kadının tarihsel süreçte yaşadığı serüveni naklederken bir yandan da Osmanlı kadınına, tarihteki “güçlü kadın” imajına sahip bazı tarihsel kadın profilleri betimleyerek güçlü örnekler sunulmuştur.

Ahmet Refik Bey, Şehbal mecmuasının 1 Temmuz 1328 tarihinde yayınlanan 56. adedinin 142 ve 143. sayfalarındaki “*Tarihe Dair*” sütununda Anna Komnenos adlı Bizans imparatoriçesinin hayat hikâyesini kaleme almıştır. Doğu Roma’nın çöküşünde en büyük etkenin, sarayda yüksek bir nüfuz alanına erişen imparatoriçelerin sefih hayatının yol açtığı yozlaşmalar olduğunu öne süren Ahmet Refik Bey, bu bağlamda Bizans tarihinde imparatoriçelerin önemli bir mevkiye sahip olduğuna da dikkat çekmiştir.

Bizans sarayının bütün imparatorluğun kalbi ve ruhu derecesinde önemli olduğunu ifade eden Ahmet Refik Bey, bu kalbin ahlak ve faziletten ayrılmasıyla imparatorluğun zaafa düşmeye başladığını, muhteşem Bizans binasının, birden bire yıkılmasıyla mahvolduğunu belirtmiştir. İmparatoriçelerin hükümeti resen idare edebildikleri için genel anlamda, Bizans’ın yıkılışında, Vasilisaların büyük etkileri olduğunu öne sürmüştür.

Ahmet Refik Bey Bizans’ın mukadderatına en çok etkide bulunan, en meşhur simaların; Atenayis, Teodora, İren, Teofana, Zuoi, Anna Komenos olduğunu, Atenayis’in fazileti, Teodora’nın fuhşiyat ve rezaleti, İren’in taassubu, Teofana’nın güzellik ve irfanı, Zuoi’nin hırs ve aşkı, Anna Komenos’un hanedanına muhabbetteki aşırılığı ile şöhret bulduklarını ifade etmiştir. Bu fazilet ve rezaletlerin, Bizans tarihinde pek çok örneği olduğunu belirten Ahmet Refik Bey, Doğu Roma İmparatorluğu’nu hislerine ve ihtiraslarına göre yöneten bu kadınların hissiyatının analiz edilmesi durumunda Bizans’ın yıkılışını hazırlayan, ahlakın bozulmasına neden olan tesirlerin kanlı ve elim aşamalarıyla gerçekleştiğini savunmuştur (Şehbal, 1328: 56, 142).

Bizans’a fikirleri, kalemi duygu ve eserleri ile hizmet eden Anna Komenos, İmparator Aleksis Komenos’un kızıdır. O’un doğumu, bütün Bizans’ta sevinçle alkışlanmış, şerefine çok büyük ve debdebeli alaylar tertiplenmiş, henüz beşikte iken başına İmparatoriçe tacı konulmuştur. Sonrasında Aleksis Komenos’un Anna

Komenos'u, haksızca tahtından men ettiğini belirten Ahmet Refik Bey, Anna'nın VII. Mihail'in oğlu Konstantin Dukas ile nişanladığını ifade etmiştir. Böylece Anna Komenos'un Bizans sarayının taht odasında doğduğunu, bu nedenle gelecekte Bizans tahtına çıkmak için bunları gerekçe göreceğini de yazmıştır.

Anna Komenos'un kayın validesinin elinde büyüdüğünü ve validesine perestij derecesinde bağlılığı olduğunu belirtmiştir. Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un, nişanlısına da büyük bir muhabbetle bağlı olduğunu, ancak Konstantin Dukas'ın çok genç yaşta vefat etmesi üzerine Anna Komenos'un derin bir hayal kırıklığı yaşadığını ve Anna'nın, Konstantin'in hatırasını ömrü boyunca unutmadığını belirtmiştir (Şehbal, 1328: 56, 142).

Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un çok iyi bir eğitim gördüğünü, onun zamanında Hesiodosile Homerus'un destanlarının ve Eflatun felsefesinin Bizans'ta neşredildiğini, dilde bir yenilik hareketinin başladığını, sanatta yeni gelişmelerin yaşandığını, bu yenilik hareketlerinin de Anna Komenos'un eğitim ve öğrenim hayatı üzerinde etkiler yarattığını ifade etmiştir. Anna Komenos'un tarih, edebiyat, coğrafya ve mitoloji eğitimi aldığını, İlkçağın en büyük şairlerini okuduğunu, Homerus, Aristophanes, Aristoteles, Sokrates, Demosthenes gibi düşünürlerin Anna Komenos'un en sevdiği müellifler olduğunu, Sappho ile Pindaros'un şiirlerine de büyük ilgi duyduğunu aktarmıştır.

Ahmet Refik Bey'e göre Anna Komenos yalnızca tahsil görmüş bir kadın değildi. İlmiyle, zarif üslubuyla, düşünce ve fikir dünyasının derinliğiyle, en karmaşık meseleleri bile izah edebilme yeteneği ile çağdaşlarının hayret ve hayranlığını üzerine çekiyordu. Anna Komenos'un bütün Bizans kadınları gibi din konusunda çok hassas olduğunu belirten Ahmet Refik Bey, dini hurafelerden arındırarak bilimsel bilgileri öğrenmekten haz aldığını da sözlerine eklemiştir.

Anna Komenos, Bizans sarayının ahlaken düzelmeye başladığı bir dönemde yetişmiştir. Saraydan dini ilahiler ve lahuti seslerin yükseldiği bu zamanlar, Anna Komenos'un düşünce dünyasına ve maneviyatına da etki etmiştir. Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un Bizans hanedanına karşı büyük bir saygı ve hayranlık duyduğunu, Bizans'ın bütün dünyanın hakimi olduğuna ve diğer devletlerin tamamının Bizans'ın tabileri düzeyinde olduklarına inandığını vurgulamıştır (Şehbal, 1328:56, 142-143).

Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un siyasi nedenlerle Nikeforus ile evlense de, ömrü boyunca genç yaşta kaybettiği nişanlısı Konstantin Dukas için gözyaşları döktüğünü belirtmiştir. Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un, babası imparator Aleksis gibi orta boylu, siyah saçlı olduğunu, zekasının gözlerinden anlaşılacak kadar parlak olduğunu, Bizans saraylarında pek nadir rastlanacak kadar iffet ve namus anlayışına sahip olduğunu ifade etmiştir.

Anna Komenos son derece hırslıydı. En önemli hedefi de gözü de imparatoriçe olmaktaydı. Konstantin Dukas'la nişanlanmasıyla da imparatoriçe olmaya neredeyse kesin gözüyle bakarken validesi İren'in bir erkek çocuğu doğurması, Anna'nın bütün hayallerinin mahvolmasına neden olmuştur. Bu doğum sonrasında, Anna'nın nişanlısı imparatorluk hakkını kaybetmiş, Anna da küçük kardeşine karşı büyük bir düşmanlık beslemeye başlamıştır. Erkek kardeşinin doğduğu o tarihten itibaren Anna Komenos'un tek arzusu artık Bizans tahtını ele geçirmekten ibaret olmuştur.

Anna ile kardeşi arasında taht ve saltanat rekabeti başlayınca, bu rekabete bütün saray halkıda ortak olmuştur. Ancak bu rekabette, imparatoriçe İren, kızının zekâ ve irfanını son derece takdir ettiği oğlu Yuannis'in de zayıf ahlakından nefret ettiği için, kızı Anna Komenos'un tarafında yer almıştır. Tahtın varisinin Anna olmasını isteyen İmparatoriçe İren, bu maksatla damadı Nikeforus'un nüfuzunu arttırmaya gayret ediyor, etki alanına aldığı bütün saray erkani ile İmparator'un ihtiyarlığından da yararlanarak damadını ön plana çıkarmaya çalışıyordu. Şartlar Anna Komenos'un istediği gibi geliyorken imparator Aleksis'in vefatı büyük bir facianın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şehbal, 1328: 56, 142).

Anna, İmparatoriçe İren ile mutabakata varınca, imparatorluğun kesinlikle eşi Nikeforus'a kalacağını düşünmeye başlamışken imparatorun ani ölümü, onu emellerinden mahrum kalmanın eşiğine getirmiştir. Bu haber üzerine anne ile kızı, ölüm döşeğinde yatan imparatorun üzerine yürüyerek, imparatorluğun damat Nikeforus'a verilmesi için çabalarken oğul Yoannis babasının parmağındaki imparatorluk yüzüğünü çekip çıkarmış, akabinde hemen Ayasofya kilisesinde kendini imparator ilan ettirmiştir. İren bu gelişmeler üzerine iyice hiddetlenmiş, damadının oğlunun üzerine yürümesi ve kendinide imparator ilan etmesi için teşvik etmeye devam etmişti. İren, hasta halinde yatağında yatan imparatorun göğsü üzerine kapanarak oğul Yoannis'in daha imparator hayattayken tahtını ve yüzüğünü gasp

ettiğini, sırf bu yüzden Nikeforus'un imparator olması gerektiğini telkin etmiştir. Ancak hasta ve yaşlı imparator İren'in isteğini yerine getirmeyince imparatoriçe, öfke ve hiddetini imparatora yönelterek odadan ayrılmıştır. Yoannis annesi İren, kız kardeşi Anna Komenos ve eniştesi Nikeforus'a ne yapacağını düşünürken İmparator ölmüş, kimse imparatorun ölümü ile ilgilenecek vakit bulamamış, hatta cesedi ortada kalan imparator, ancak ertesi sabah hiçbir merasim yapılmadan alelacele defnedilmiştir (Şehbal, 1328: 56, 142).

Ahmet Refik Bey Anna Komenos'un desiselerinin akim kaldığını, kardeşinin imparator olmasının bu zeki prensese elim bir darbe vurduğunu belirtmiştir. Senelerden beri gözü imparatoriçelikte olan Anna, bu makamın kendisinin meşru ve mutlak hakkı olduğu vehminden dolayı kardeşi Yoannis'in imparatorluğunu ilan etmesi ile hayal kırıklığına uğramıştır. Bu hayal kırıklığı Anna Komenos'u çok derinden etkilemiş, tahtı ve tacı kardeşinin elinden almak için entrikalar ve gizli planlarla kardeşini katlettirme boyutunda teşebbüslere yeltenmiştir. Ancak Anna'nın eşi Nikeforus'un kararsız tutumları bu planların ifşa olmasına neden olmuştur.

Genç imparator Yoannis, aleyhinde yürütülen bu gizli planların ortaya çıkması üzerine annesi, eniştesi, ablası ve beraberlerindekiyle affedici bir muamele sergilemiş, sadece mallarına el koymakla yetinmiş, hatta belli bir süre sonra mallarını da iade etmiştir (Şehbal, 1328: 56,143).

Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un, bu hayal kırıklıklarını yaşadığı dönemde otuz altı yaşında olduğunu, sonrasında yirmi dokuz yıl daha yaşadığını, bütün hayatını ibadet ve okumaya adanmış olduğunu ifade etmiştir. Anna için hayatının geri kalan kısmının keder ve matem içinde geçtiğini, babasının vefatından sonra annesi İren'in, akabinde kardeşi Andronikos'un, daha sonrasında da Nikeforus'un vefat etmesi üzerine Anna Komenos'un derin üzüntü yaşadığını belirtmiştir.

Anna'nın son başarısız hamlesinden sonra, saraydan büsbütün uzaklaştırıldığını aktaran Ahmet Refik Bey, annesinin inşa ettirdiği bir manastırda yaşamını sürdürdüğünü aktarmıştır. Bu dönemde parlak günlerinde etrafında yer alan dalkavukların onu terk etmesi, kardeşi Yoannis'in tahtını ve iktidarını gittikçe tahkim etmesi, iç dünyasındaki hayal kırıklığını derinleştirmiş ve Anna Komenos yaşadığı bu ızdırapları "*Aleksiyad*" adıyla yazdığı hatıratında bütün detaylarıyla anlatmıştır (Şehbal, 1328: 56,143).

Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un "*Aleksiyad*" adlı hatıratının önemli bir tarihi belge olmaktan uzak olduğunu belirtmiştir. "*Aleksiyad*" adlı eserin Anna Komenos'un Bizans tahtına, Bizans saltanatına ve saltanatın sunacağı güç ve mücevherlere erişmeye çalışan, bu uğurda babasına ve kardeşine karşı cinayetler işlemekten geri durmayacak kadar hırslı olan, ancak emellerine erişemeyince hüsrana ve keder içinde manastıra kapanan talihsizliğini anlatmaktan uzak ve tam tersine bu cinayetleri kapatmaya çalışan bir kitap olduğunu öne sürmüştür.

Ahmet Refik Bey, Anna Komenos'un çok iyi bir eğitim görmesine ve çok zeki olmasına rağmen debdebe, ziynet ve şatafat gibi kadınlara özgü zaafı neticesinde hayatını yitirdiği atmış beş yaşına kadar elem ve keder içinde yaşadığını belirtmiştir.

Ahmet Refik Bey Şehbal mecmuasının R. 15 Temmuz 1328 tarihinde yayınlanan 57. adedinin 167, 168 ve 169. sayfalarında yer alan "*Tarihe Dair*" adlı sütunda, Bizans imparatoriçelerinden Athenais'in hayat hikâyesini anlatmıştır. Ahmet Refik Bey, Athenais'in Bizans imparatoriçeleri arasında ilim, irfan ve şairliği ile ön plana çıktığını ifade etmiştir. Atina'da paganist bir aile içinde doğup büyüyen Athenais'in, Bizans sarayına girmesi ile düşünce ve yaşam tarzında büsbütün değişimler yaşadığını belirtmiştir.

Ahmet Refik Bey Athenais'in, imparator Theodosius'un eşi olduğunu ve evliliklerinin bir aşk evliliği olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey Theodosius'un evlilik çağına geldiğinde kız kardeşi Aelia Pulcheria'dan, kendisine uygun bir eş bulmasını istediğini ifade etmiştir.

Atina Darülfünun muallimlerinden Leontius'unkızı olan Athenais, babasının vefatından sonra diğer iki kardeşinin hakkını gaspetmeleri nedeniyle Konstantinopolis'e gelerek hakkını aramak istemiş, durumunu şikayet etmek için iki yakın arkadaşının aracılığıyla İmparator'un naibesi Pulcheria'nın huzuruna çıkmıştır. Bu görüşme sırasında Athenais, Pulcheria'nın dikkatini çekmiş, Pulcheria Athenais'in erkek kardeşi için çok münasip bir aday olduğunu düşünmüştür. Birkaç hafta içinde paganist menşeli Athenais, başta vaftiz merasimi olmak üzere, diğer dini merasimlerin ardından Theodosius ile evlendirilerek Bizans imparatoriçesi ilan edilmiştir.

Ahmet Refik Bey, Athenais'in Bizans imparatoriçesi olduğu dönemde,

Bizans sarayında Pulcheria'nın nüfuzunun etkili olduğunu, imparator Arcadius'un ölümü üzerine yirmi iki yaşındaki zeki, hırslı ve siyasi yeteneğe sahip bu genç kadının, kardeşine vasi' tayin edilerek "Agusta" ünvanıyla hükümeti de yönetmeye başladığını belirtmiştir (Şehbal, 1328: 57,167).

Pulcheria'nın oldukça dindar bir kadın olduğunu belirten Ahmet Refik Bey, iktidarına kimseyi ortak etmek istemediği için on altı yaşındayken evlenmemek üzere yemin ettiğini ve sarayda etkin olduğu dönemde sarayın bir manastır havasına büründüğünü ifade etmiştir. Pulcheria, kardeşi Theodosius'u da dindar bir terbiyeyle büyütmüş, mükemmel bir eğitim görmesi için gayret etmiştir. Pulcheria, Theodosius'un Yunan dili ve Latince gibi dilleri, çeşitli bilim dallarını ve adabı muaşeret başta olmak üzere protokol ve teşrifat kurallarını öğrenmesini sağlamıştır. Ahmet Refik Bey, Theodosius'un bu teorik eğitimlerdeki başarısına mukabil, ülkedeki iç karışıklık ve ayaklanmalara karşı ve mali konulardaki sorunlara dair etkili tedbirler alacak istidata sahip olamaktan uzak olduğunu da öne sürmüştür (Şehbal, 1328: 57,167).

Athenais'in doğduğu dönemde Atina Batı dünyası için bilim, sanat ve edebiyat merkeziydi. Athenais Homeros, Demostenes ve Eflatun başta olmak üzere Antik Yunan'ın bilim, sanat ve edebiyatına dair çok iyi bir eğitim almıştı. Athenais çok iyi bir eğitim ve zengin bir kültür temeline sahip olduğu için devlet yönetiminde Theodosius ve Pulcheria kardeşlerin yanında önemli bir yer alabilecek durumdaydı.

Ancak Vasiliyos'un putperest bir gelenekten gelmiş bir kadınla evlenmesi, Hıristiyan Romalılarda paganistlerin, Hıristiyanlara üstünlük kurduğu şeklinde algılanmıştır. Nitekim o dönemlerde Konstantinopolis'de paganizme dair izler belirgin olarak varlığını sürdürüyordu. Şehirdeki eski pagan heykelleri ve mabetleri yerli yerinde duruyor, sarayda bile bazı merasimlerde putperestlikten kalma ritüeller uygulanıyordu. Ahmet Refik Bey bu bağlamda, Athenais'in imparatoriçe olmasının, Bizans Hıristiyan aleminde bazı kaygıların oluşmasına neden olduğuna dikkat çekmiştir (Şehbal, 1328: 57,167).

Athenais vaftiz edildikten sonra Eudokcia ünvanını almıştır. Evliliğinin hemen ertesi günü İran savaşı için hazırlanan Theodosius için bir manzume yazmış ve aynı yıl dünyaya bir çocuk dünyaya getirmişti. Ahmet Refik Bey bu hadiselerin Athenais'in kıymetinin Theodosius'un nazarında büsbütün artmasına neden olduğunu belirtmiştir. Ahmet Refik Bey, Athenais'in saraydaki nüfuzunu da

arttırmaya başladığını, imparatoru etkileyerek Konstantiniyye Darü-l Fünunu'nun kurulmasına katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Ahmet Refik Bey, Athenais'in dindar bir muhit içinde doğup büyüdüğünü, çocukluğundan kalma bu etkileri üzerinden atamadığını, bu nedenle dini bahislere çok ilgi gösterdiğini, Konstantiniyye Patriği Nestorius ile İskenderiye Patriği Kyrillos arasında meydana gelen münakaşalarda³⁷ eşi Theodosius'un tarafını tuttuğunu belirtmiştir. Athenais bu haliyle görüşmesi Pulcheria'nın yerini alarak, sarayda da kendi taraftarlarını oluşturmaya başlamıştır. Bu sebeble Vasiliyos, Vasilise ve Augusta arasında ihtilaflarda belirmeye başlamıştır. Pulcheria Kostantiniyye Patriğine düşman olduğundan, Kyrillos düşmanına üstünlük sağlamak için, sarayda Pulcheria taraftarlarını elde etmeğe çalışmıştır (Şehbal, 1328: 57, 167-168).

Ahmet Refik Bey, Athenais'in Bizans sarayında nüfuzunun hüküm sürmekte olduğu bir dönemde Batı Roma İmparatoru olan Honorius'un kız kardeşi Galla Placidia'nın çocuklarıyla beraber Bizans'a geldiğini, Athenais'in nüfuz alanını Batı Roma İmparatorluğu'na da sirayet ettirmek için, kızı Eudokcia'yı Honorius'un yeğeniyle evlendirmek istediğini ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, Athenais'in bu arzusunun yerine gelmesi halinde Kudüs'e kadar gitmeyi adak adadığını, on dört sene sonra bu dileğinin gerçekleşmesi üzerine, Athenais'in adağını yerine getirerek Kudüs'e gittiğini belirtmiştir (Şehbal, 1328: 57, 168).

Ahmet Refik Bey, Athenais'in Kudüs yolculuğu esnasında Antakya'ya da uğradığını, bu şehirde rastladığı putperestlik dönemi kalıntılarının Athenais'in gençlik hatıralarını uyandırdığını belirtmiştir. Athenais, Antakya senatosunda mücevherler içinde parlayan bir taht üzerinde şehrin ayan ve ekabirini huzuruna kabul etmiştir. Bu kabul esnasında Athenais babasından aldığı dersleri hatırlamış, kendisine iltifatlarda bulunan ahaliye verdiği nutkunu, Homer'in, Suriye sahillerine

³⁷I.Theodosios'un ölümünden (395) sonra imparatorluk Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılınca Mısır Doğu Roma'ya (Bizans) bağlı kaldı. İskenderiye zengin kütüphaneleri, felsefe ve teoloji okullarıyla önemli bir şehir olduğu gibi İskenderiye patrikliğinin dinî tartışmalardaki ağırlığı V. yüzyılda da devam etti. Özellikle Hz. İsa'da yalnızca ilâhlık unsurunun bulunduğunu ileri sürerek Monofizitizm doktrininin doğmasına sebep olan İskenderiye Patriği Kyrillos, Hz. İsa'da tanrılık ve insanlık unsurlarının birbirine karışmadan bulunduğunu ve yeryüzünde yaşarken insanlık unsurunun baskın olduğunu iddia eden İstanbul Patriği Nestorius'a cephe aldı. Tartışmaların yayılması üzerine II. Theodosius'un emriyle 431 yılında Efes'te toplanan üçüncü ekümenik konsilde Kyrillos, Nestorius ve taraftarlarını aforoz etti, Nestorius Mısır'a sürgüne gönderildi (Avcı, 2004: 558-559).

kadar yayılan Antik Yunan medeniyetini yücelten bir mısrasıyla sona erdirmiştir. Ahmet Refik Bey, Antakya ileri gelenlerinin Vasilisa'nın nutkunu alkışlarla karşıladığını, bu ziyaretinin anısına belediye dairesine dikilmek üzere Athenais'in altın bir heykelinin yapılmasına karar verdiklerini ifade etmiştir.

Athenais, Kudüs'e vardktan sonra burada, bir sene kadar kalmış, bütün zamanını dini ibadetlerle geçirmiş, birkaç sene sonraki Kudüs'ü tekrar ziyaretinde ise ömrünün sonuna kadar Kudüs'te kalmıştır.

Athenais Kudüs'ten Konstantiniyye'ye döndüğünde nüfuzunun doruğunda bulunuyordu. Kızı bir imparatorla evlenmiş, kendisi alkışlar ve debdebelerle bütün Doğuyu dolaşmıştı. Athenais artık görüncesi Eudoksia ile açıktan açığa çekişmeye girişebilecek kadar nüfuz kazanmıştı. Sarayda günden güne dostlarını çoğaltarak kendisini Vasilisalığa yükselten velinimetini saraydan ve iktidardan bertaraf etme gayretlerine girişmişti. Pulcheria bu çekişmeler esnasında kendi ikametgahına çekilmiş olsa da, Athenais ile mücadele etmeye devam etmiştir. Ahmet Refik Bey, Pulcheria'ya sıkı sıkıya bağlı olan Ortodoksların da putperest menşeli Vasilisa Athenais'e, Pulcheria'ya karşı kazandığı zaferi pahalya mal ettirmek için el altından çalışmaya başladıklarını ifade etmiştir.

Ahmet Refik Bey, Athenais'in imparatorluk tahtına çıkışı gibi düşüşünde olağanüstü olduğunu belirtmiş, Athenais'in bu düşüşünde sarayın ileri gelen memurlarından Polan'ın etkili olduğunu ifade etmiştir. Polan'ın, İmparator ve İmparatoriçenin nezdinde de oldukça değer görmesi, saraydaki nüfuzunu da arttırmasını sağlamıştı. Ahmet Refik Bey'in anlattığına göre Polan'ın saraydaki nüfuzu ve rahat hareket edebilmesi Pulcheria'nın bile dikkatini çekecek boyuttaydı. Ahmet Refik Bey, saraydaki, imparatoriçe Athenais karşıtlarının Polan'ın bu rahat tutumlarına istinaden Polan'ın imparatoriçe ile ilişkisi olduğunu öne sürerek Theodosius'un da bu dedikoduları duymasını sağlayarak kıskançlığını tetiklemişlerdir (Şehbal, 1328: 57, 168).

İmparator Theodosius kiliseye giderken bir köylü kendisine büyük bir Firigya elması takdim etmiş, Theodosius elmanın parasını vererek almış ve elmayı çok sevdiği eşi Athenais'e göndermiştir. Athenais, Theodosius'un kendisine gönderdiği elmayı bir dostluk eseri olarak Polan'a yollamış, Polan ise imparatoriçenin kendisine yolladığı elmayı imparatora takdim etmek üzere Theodosius'a göndermiştir. Theodosius, elmayı görünce canı sıkılmış, saraya gelir gelmez Athenais'i çağırılmış,

kendisine yolladığı elmayı ne yaptığını sormuştur. Athenais beklemediği bu soru karşısında, elmayı yediğini söylemiş, ancak Theodosius elmayı Athenais'e göstererek Vasilisa'nın yalanını ortaya çıkarmıştır. Ahmet Refik Bey, bu olay üzerine Athenais ile imparatorun kavgaya tutuştuğunu, İmparator'un Athenais'den ayrılarak, Polan'ı azledip Kayseri'ye sürgün ettiğini, ancak Polan'ın orada katledilerek öldürüldüğünü nakletmiştir (Şehbal, 1328: 57, 168-169).

Ahmet Refik Bey, Athenais'in eşinden ayrıldıktan sonra hakkında çıkan iftiralarından ve Polan'ın idamından çok etkilendiğini ve adeta içinin kan ağladığını belirtmiştir. Athenais İmparator'dan Kudüs'e gitmek için müsaade istemiş, Theodosius Vasilisa'nınbu talebine müsaade etmiş ve Athenais vefatına kadar on sekiz sene Kudüs'te yaşamıştır.

Ahmet Refik Bey, Athenais'in saraydan ve İmparator'dan ayrılmasına ve Kudüs'e gelmesine rağmen rakiplerinin onun hakkındaki entrikalarını sonlandırmadığını ifade etmiştir. Athenais'in yanında gelen iki papazın imparatorun emriyle katledildiğini ve bu hadisenin İmparatoriçeyi büsbütün harap ettiğini, Athenais'in bu gelişmeler üzerine intikam almaya karar verdiğini ve ilk iş olarak da Kudüs valisini öldürtmekle işe başladığını, İmparator'un askerlerine karşı da asilleri silahlanmaya ve ayaklanmaya kışkırttığını belirtmiştir. Sonrasında ise Athenais'in Theodosius'a karşı mezhep mücadelesi veren Monofizitlere yakınlaştığını belirten Ahmet Refik Bey, Athenais'in mezhebini dahi değiştirerek, bütün nüfuzunu ve olanca servetini bu intikam mücadelesi uğruna harcadığını ifade etmiştir.

Ahmet Refik Bey, Athenais'in Ortodoks mezhebine dönmesi için kızı, damadı, hatta Papa Büyük Leon'un onu iknaya çalıştığını, nihayetinde Athenais'in Papa'nın teklifini kabul ettiğini, papanın kendisine vaat ettiği "*Şan-ı Ebedi*" hatırına Ortodoks mezhebine geri döndüğünü ve Filistin rahiplerini itidale teşvik etmeyi kabul ettiğini sözlerine eklemiştir

Ahmet Refik Bey, Athenais'in bundan sonraki hayatını da elem ve keder içinde geçirdiğini, Theodosius ile görüşmesi Pulcheria'nın vefat ettiğini, Batı'da da kızı ve torunlarının Vandallar'ın eline esir düştüğünü nakletmiştir. Doğu Roma'da Theodosius'un tahtına yeni bir hanedan geçmiş, Athenais artık herşeyden tamamen mahrum ve gelecekte ümitsiz bir şekilde kalmıştır. Ahmet Refik Bey, putperest aleminin parlak ve zerrin yıldızı Athenais'in son zamanlarını manastırlarda ibadet ve hayır işleri ile geçirdiğini, Kudüs'ün saf semasından hazin bir surette kayıp gittiğini

belirterek sözlerine son vermiştir (Şehbal, 1328: 57, 169).

Ahmet Refik Bey, Şehbal mecmuasının R. 1 Ağustos 1328 tarihinde yayımlanan 58. adedinin 184. sayfasındaki “*Tarihe Dair*” sütununda Bizans imparatoriçesi Teodora’nın hayat hikâyesini anlatmıştır. Ahmet Refik Bey, Ravenna ve Sen Piyer kiliselerinin duvarlarını süsleyen mozaiklerde dikkatleri üzerine çeken zarif simalı bir kadının, Hipodrom sahnelerinden Bizans tahtına doğru uzanan sıra dışı bir serüvenin kahramanı olan Teodora’nın hayat hikayesini oldukça ilginç bulduğunu belirtmiştir.

Miladın beş yüzüncü yılında doğan Teodora’nın güzelliğiyle tiyatro sahnelerinde şöhret kazandığını belirten Ahmet Refik Bey, babası Acacius’un ayı bakıcısı, annesinin ise yaşamını tiyatro kulislerinde geçiren bir kadın olduğunu ifade etmiştir. Teodora’nın kendisi gibi güzel kız kardeşleriyle beraber, henüz çok küçük yaşlarından itibaren sahnelere çıkartılarak, sırf güzel simaları ve endamlarıyla ilgi çektiklerini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey Teodora’nın güzelliği kadar keskin bir zeka ve hitabet tarzına da sahip olduğuna dikkat çekmiştir.

Ahmet Refik Bey Suriye sokaklarında mütemadiyen ve olanca rahatlığı ile arz-ı endam eden Teodora’nın birden bire gözden kaybolduğunu, bir süre sonra ise Suriye’den Afrika’ya tayin olan sevgilisi Hecebolus ile beraber Afrika’ya gittiğinin anlaşıldığını belirtmiştir. Ancak bu aşkın çok da uzun sürmediğini ve Hecebolus’un Teodora’yı kovarak onu sefalet ve yokluğa terk ettiğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey o zamanlarda Teodora’nın İskenderiye’de ikamet ettiğini ve yıllardır bu bölgede devam eden mezhepsel meselelerden ve İskenderiye Patriği Temote’nin vaizlerinden etkilenerek tövbekâr olduğunu ifade etmiştir.

Teodora’nın tövbekâr olduktan sonra Konstantiniyye’ye geldiğini aktaran Ahmet Refik Bey, bu esnada Justinianus ile tanıştığını, Justinianus’un Teodora’yı gördüğü ilk andan itibaren ondan çok etkilendiğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey o dönemdeki Bizans kanunlarına göre bazı meslekleri icra eden kadınlara iffetsizlik isnat edildiğini ve yüksek dereceli devlet adamlarının bu kadınlarla evlenmelerinin yasak olduğunu ifade etmiştir. Ancak Justinianus’un Teodora’ya olan bağlılığının çok güçlü olduğunu, Justinianus’un Teodora ile evlenebilmek için bu kanunları değiştirdiğini ve hemen akabinde Teodora ile evlenerek Ayasofya Kilisesinde tertiplenen tac merasimi ile Teodora’nın imparatoriçe olduğunu belirtmiştir.

Sonrasında Teodora, Bizans adetleri gereğince Hipodrom'a gelmiş, bir zamanlar cazibesıyla büyülediği insanların huzuruna saltanat sahibi bir Vasilisa olarak çıkmıştır (Şehbal, 1328: 58, 184).

Ahmet Refik Bey, Teodora'nın, İmparatoriçe yani Vasilisa olduğu zaman süs ve şatafata çok düşkün olduğunu, bunun Ravenna San Vitiale Bazilikası'ndaki Theodora mozağinden kolaylıkla anlaşılabileceğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey Teodora'nın Justinianus'un üzerindeki nüfuzunu ancak güzelliğiyle koruyabileceğinin farkında olduğu için güzelliğine ve kişisel bakımına çok özen gösterdiğini, yemekten sonra uyumaya dikkat ettiğini ve sıkça banyo yaptığını, görkemli mücevherler ve şık kıyafetlerle kendini süslediğini nakletmiştir (Şehbal, 1328: 58, 184- 185).

Ahmet Refik Bey, Teodora'nın bir asilzade veya saraylı olmamasına rağmen Bizans sarayına ve protokol adabına kısa sürede ayak uydurduğunu, İmparator'un yanında çok değerli olduğu için de saray erkânının onunla yakınlık kurmak için adeta yarıştığını ifade etmiştir. Eski sefih yaşantısı nedeniyle bir zamanlar onu hakir görenlere karşı oldukça vakur görünen Teodora, İmparator'un ona olan güvenini sarsmamak ve sevgisini kaybetmemek için eski davranış ve hareketlerine dönmemeye de ayrıca gayret ettiğini aktaran Ahmet Refik Bey, Teodora'nın evlendiği zaman otuz yaşında olduğunu ve Justinianus ile ölene kadar, yirmi bir yıl yaşadığını belirtmiştir.

Justinianus döneminde miladi 532 yılının Ocak ayında Hipodrom'daki yarışlar esnasında başlayan Nika Ayaklanması, sadece Justinianus döneminin değil, Bizans İmparatorluk tarihinin de en kanlı ayaklanması olmuştur. On binlerce kişinin yaşamını yitirdiği bu ayaklanmada, isyancılar sarayı kuşatmış ve İmparator ile asiller büyük bir panik yaşamıştı. Ahmet Refik Bey bu esnada Justinianus'un ne yapılacağına dair ileri gelenlerle toplantı yaptığını, öneriler üzerine tebdil-i kıyafet ederek saraydan kaçmanın dışında bir çözüm kalmadığı kanaatini edinince, Teodora'nın söz hakkı isteyerek bu karara katılmadığını belirttiğini ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, Teodora'nın tac taşıyanların, ancak taclarıyla beraber ölmeleri gerektiğini, halkın huzurunda itibarsız yaşamının ölümden beter olduğunu, kaçmak isteyenler kaçsa da kendisinin kaçmayacağını, sonuna kadar direneceğini, imparatoriçe libasının kendisi için en güzel kefen olduğunu söylediğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey bu sözler üzerine, Justinianus'un çok etkilendiğini ve bu tavrı

üzerine Teodora'ya duyduğu sevginin perçinlendiğini ifade etmiştir. Bu hadise yalnızca İmparator'u değil, duyan halkın da etkilenmesine ve Teodora'ya duyulan saygı ve ilginin artmasına neden olmuştur. Hatta Justinyanus için yapıldığı gibi Teodora namına da heykeller dikilmiştir (Şehbal, 1328: 58, 185).

Teodora'nın yirmi bir sene devam eden saltanatı esnasında tüm devlet işlerine ve memur atamalarına müdahale ettiğini belirten Ahmet Refik Bey, Teodora'nın kilise işlerine dahi karıştığını, papaları ve patrikleri istediği gibi tayin ve azil ettiğini aktarmıştır. Ahmet Refik Bey, Teodora'nın Justinyanus üzerinde çok etkili bir nüfuz kurduğunu, Roma İmparatorluğunu yeniden ihya etme hayalleri kuran Justinyanus'un dikkatini Doğuya çekerek etkilediğini ifade etmiştir. Doğuda kilise ve mezhepler arasında yaşanan münakaşaların, imparatorluk için çok önemli olan Suriye, Mısır ve Anadolu'nun elden çıkmasına neden olabileceğini ve dini meselelerin tüm devletler için çok önemli bir unsur olduğunu Justinyanus'a telkin ettiğini belirtmiştir.

Ahmet Refik Bey, Teodora'nın oldukça hırslı ve ihtiraslı bir üslupla devlet işlerine müdahil olduğunu, zaman zaman Justinyanus'un emir ve fermanlarını dahi feshettiğini, maksadına erişmek için hiç bir engel tanımadığını, meşru gayr-ı meşru demeden her yolu zorladığını, kendisine muhalif olanlara karşı acımasız ve intikam dolu olduğunu ifade etmiştir.

Ahmet Refik Bey, Teodora'nın güzelliği kadar, zekasıyla da İmparator Justinyanus'u kendine bağlamayı başardığını, özellikle Nika isyanı sırasındaki tutumunun İmparator'da derin bir etki bıraktığını belirtmiştir. Teodora'nın miladi beş yüz kırk sekiz yılında ölümü üzerine, İmparator Justinyanus'un çok üzdüğünü, hatta çokça göz yaşları döktüğünü ve onun hatırasını hiç bir zaman unutmadığını ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 58, 185).

Şehbal mecmuasının R. 15 Ağustos 1328 tarihinde yayımlanan 59. adedinin 204 ve 205. sayfalarındaki "*Tarihe Dair*" sütununda Bizans imparatoriçelerinden Teofana'nun hayat hikâyesini anlatan Ahmet Refik Bey, Bizans İmparatoriçeleri arasında Teofana'nın da Teodora derecesinde şöhret kazandığını, ard arda üç imparatorun kalbini büyüleyerek Teodora ile rekabet edecek derecede etkili bir nüfuz kurduğunu ifade etmiştir.

Ahmet Refik Bey makalesinde, Theofano'nun miladi 956 yılında, VII.

Konstantin'in oğlu Genç Romanos ile evlendirildiğini, asil ve köklü bir aileye mensup olduğu için İmparator ve İmparatoriçe'nin bu izdivaçtan çok memnun kalarak sevindikleri söylense de Bizanslı tarihçilerin rivayetlerine binaen asıl isminin "Anastasia" ya da "Anastaso" olduğunu, Genç Roman ile evliliği nedeniyle kendisine "Theofano" adının verildiğini, babasının ise bir asilzade olmayıp meyhaneci olduğunu öne srmstr.

Ahmet Refik Bey, Theofano'nun mükemmel bir gzellihte olduğunu, güzelliğinin Romanos'ı derinden etkilediğini belirtmiştir. Theofano'nun güzelliğine mukabil II. Romanos'un da oldukça yakışıklı olduğunu, ancak arkadaşlarının etkisinde kaldığı için babasını zaman zaman hayal kırıklığına uğrattığını, bu nedenle babası VII. Konstantinos'un oğluna nasihatlerini "İmparatorluğun İdaresi" adlı bir eserle lmszleştirmeye çalıştığını ifade etmiştir (şehbal, 1328: 59, 204).

II. Romanos ile Theofano evlendikten sonra II. Basileos adını verdikleri ilk oğulları dünyaya gelmiş, bu hadise Theofano'nun saraydaki nüfuzunu arttırmıştı. Ahmet Refik Bey, VII. Konstantinos'un vefat etmesi zerine II. Romanos'un tahta çıktığını, bu sıralarda Romanos'un yirmi bir, Theofano'nun ise on sekiz yaşında olduğunu ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey Theofano'nun dış güzelliğinin byleyiciliğine rağmen ahlaki bakımdan fesat ve entrikaya düşkün olduğunu, eşi ile bir olup, tahtı ele geçirmek için İmparatoru zehirlediklerini, hatta Theofano'nun kendi öz evlatlarını bile zehirlemekten geri durmayacak kadar iktidar hırsı ile dolu olduğunu belirtmiştir.

Ahmet Refik Bey, Theofano'nun II. Romanos'un üzerinde çok güçlü bir etki kurduğunu, bu etkinin zaafa uğramaması için tahta çıkar çıkmaz tüm hkmet üyelerini değiştirdiğini, hatta bununla da yetinmeyip kayınvalidesi Helena ve beş grmcesini de saraydan bertaraf etmenin yollarını aramaya başladığını ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, Theofano'nun grmcelerinin iyi terbiye görmüş ve zarif kızlar olduklarını, hatta babalarının zamanında, siyasi işlerle ilgilendiklerini, Agatha adlı grmcesinin ise babasına katibelik yaptığını, Theofano'nun grmcelerini ekemediğini, tüm yalvarmalarına rağmen, aldırış etmeden onları saraydan kovup, hepsini manastıra kapattığını, yalnızca kayın validesinin sarayda kalmasına izin verdiğini, ancak birkaç ay sonra kayınvalidesinin kederden yaşamını yitirdiğini ifade etmiştir.

Ahmet Refik Bey, Theofano'nun grmcelerini manastırların karanlık

köşelerine kapatmasına rağmen onlara duyduğu hincinin sönmediğini, anlaşıldığı kadarıyla o dönemin şartlarında son derece aşağılayıcı bir eylem olarak kabul edilen saçlarının tutam tutam, kısacık kesilmesi suretiyle, görünmelerini rencide ederek aşağıladığını ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, Theofano'nun görünmelerinin o olaydan itibaren kendilerini manen ölü kabul ettiklerini belirterek, söz konusu dönemde kadınların saçlarının kesilmesinin aşağılayıcı ve tahkir edici bir ceza olduğuna dikkat çekmiştir. Theofano'nun ise bu zulümlerini muzafferiyet olarak kabul ettiği belirtilmiştir (Şehbal, 1328: 59, 204- 205).

Ahmet Refik Bey, II. Romanos'un 962 senesinde ansızın vefat ettiğini, Theofano'nun o sırada yirmi iki yaşında olduğunu ve ikisi kız, ikisi erkek dört çocuğu ile dul kaldığını, Theofano'nun tüm hırsına rağmen II. Romanos'un ölümüyle devlet işlerinde zorlandığını ve otoritesini korumak için önlemler almaya başladığını belirtmiştir. Theofano'nun, hükümetteki bakanlardan biri olan Josef Bringas'ın nüfuzunun genişliğinden oldukça kaygı duyduğunu ve onun nüfuzunu kırmak için çareler aramaya giriştiğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey, Theofano'nun kazandığı askeri zaferlerle Anadolu'da oldukça prestijli bir komutan olan Nikiforos Fokas'ı yanına çekebilirse, hem otoritesini koruyabileceğini, hem de halkın sempatisini kazanabileceğini düşündüğünü, ifade etmiştir. Kapadokyalı Nikiforos'un Kilikya'ya kadar ilerlemesi, Araplardan Girit'i alması gibi askeri zaferlerinin etkisi ile hem halk hem de ordusunun nazarında oldukça itibar kazandığını, bu nedenle Bizans imparatorluğunda da büyük bir nüfuza sahip olduğunu ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, Nikiforos'un elli bir yaşında, kısa boylu, şişman, kısa bacaklı, siyah tenli, kısa sakallı, ketum, sert tabiatlı ve haşin biri olduğunu tasvir ederek eşinin ve oğlunun ölümüyle kendini dine adadığını, keşişlerle görüştüğünü, manastır hayatından zevk aldığını belirtmiştir.

Theofano kendisine husumetini bildiği Bringas'ın nüfuzunu kırmak için Nikiforos'u safına çekmeye çalışıyor, ancak Nikiforos dürüst bir asker olduğu için hükümete karşı bir teşebbüse kalkışmıyordu. Theofano'nun, Bringas'ın nüfuzunu kırmak için oldukça kararlı olduğunu belirten Ahmet Refik Bey, Theofano'nun Nikiforos'u etkilemek için güzelliğini kullanmaya karar verdiğini ve bu nedenle, Nikiforos'u payitahta getirttiğini, ve nihayetinde güzelliği ile Nikiforos'u büyülemeyi başardığını aktarmıştır (Şehbal, 1328: 59, 205).

Ahmet Refik Bey, Theofano'nun Nikiforos'u asla sevmediğini, ancak

menfaatleri uğruna, onu safına çekebilmek ve Nikiforos'un askeri gücünden yararlanabilmek için onunla evlenmeye karar verdiğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey, Theofano'nun, Bringas'ın aleyhinde birçok entrikalar çevirdiğini, ancak hiçbirinin de açığa çıkmadığını, nihayetinde de Nikiforos ile evlenerek amacına ulaştığını ifade etmiştir.

Ahmet Refik Bey, Nikiforos'un bu evlilikten son derece memnun olduğunu, eski sert mizacını ve dindar kişiliğini yitirmeye başladığını, hatta Aynaroz (Aynoroz) rahiplerinden Athanasios'un payitahta gelerek imparatoru kendisine has bir tavırla azarladığını belirtmiştir. Bu hitap üzerine İmparator'un Athanasios'a, Theofano ile kardeş gibi yaşadığını, evliliklerinin siyasi bir formaliteden ibaret olduğunu, hükümet işlerini yoluna koyar koymaz tekrar manastıra döneceğini söylediğini ifade etmiştir. Nikiforos'un evliliği başkentte dedikodulara neden olmuştu. Nikiforos'un, Theofano'nun çocuklarından birine sağdıçlık ettiği için bu evliliğin kilise nazarında gayr-ı meşru olacağı ileri sürülmüştür. Yeni imparator hevesatına her şeyi feda etmiş, yalancı bir şahid tutarak olayı inkâr etse de bu gayr-ı meşru evlilik çok vahim bir şekilde sonuçlanmıştır (Şehbal, 1328: 59, 205).

Nikiforos Theofano'nun güzelliği ile adeta büyülenmişti. Tüm pintiliğine rağmen Theofano'yı sevindirmek için şaşalı mücevher ve ziynetler hediye ediyor, Theofano'dan ayrı kalamıyor, hatta zaman zaman seferlere giderken bile imparatoriçeyi yanında götürüyordu. Ahmet Refik Bey, Nikiforos'un imparatorluğu döneminde halkın vergilerin artmasından, ruhban sınıfının nüfuzlarının kırılmasından şikâyet ettiğini, patriğin açıktan açığa imparatora karşı durduğunu, Bizans payitahtında arbedelerin yaşanmaya başladığını, halkın imparatora hakaretlerde bulunduğunu hatta taşlandığını belirtmiştir. Bu hakaretlerin Nikiforos'un dindar kalbinde büyük tesirler yarattığını ve oldukça üzüldüğünü aktaran Ahmet Refik Bey, Nikiforos'un artık can güvenliğinden dahi endişe etmeye başladığını hatta bu korkunun tesiriyle yatağında yatamadığını, Bukoleon Sarayını da kale haline getirdiğini ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, Nikiforos'un Theofano'ya dair sevgi ve muhabbeti devam etse de, Theofano'nın Nikiforos'tan sıkılmaya başladığını ve bu bezginliğin kanlı bir şekilde sonuçlandığını belirtmiştir.

Theofano, Nikiforos'u gözden çıkarmış ve onu bir suikastle bertaraf etmeye karar vermişti. Theofano bu suikast için kendisine aşık olduğunu düşündüğü Nikiforos'un İoannis Çimiskes isimindeki yeğeni ile yakınlaşmaya başlamıştı.

Nitekim İoannis Çimiskes yakışıklılığı ve dış görünüşüyle de Theofano'nun dikkatini çekiyordu. Nikiforos'un İoannis Çimiskes'i saraydan uzaklaştırmak için azletmesi, İoannis Çimiskes'in Nikiforos'a husumet beslemesine ve onun da Theofano'ya yaklaşmasına neden olmuştur (Şehbal, 1328: 59, 205).

Ahmet Refik Bey, Theofano'nun kalbini kazanmak isteyen Nikiforos'un, Çimiskes'i yeniden saraya aldığını, Theofano'nun da Nikiforos'un şüphelerini izale etmek için, Çimiskes'i akrabasından birisi ile evlendirmek istediğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey, Çimiskes'in İstanbul'a gelerek sevgilisi Theofano ile bir araya geldiğini, imparator Nikiforos'a karşı bir suikast planı hazırladıklarını ifade etmiştir. Çimiskes bu suikast planına göre memnuniyetsiz generalleri yanına çekecek, cinayetten bir gün önce kadın kıyafeti giymiş birçok askeri saraya sızdıracak, silahlı bazı askerleri de İmparatoriçe'nin odasına saklayacaktı.

Çimiskes bu planı için Theofano'nun yardım ve desteğini sağlasa da, Nikiforos'un sarayda yaşanan bu hadiseleri fark etmesine mani olamamıştır. Ancak Nikiforos, sarayı baştan sona arasa da bu askerlerin izini bulmayı başaramamıştır. Plana göre gecenin ilerleyen saatlerinde Çimiskes, karlı ve fırtınalı bir gecede boğaziçinden ufak bir kayıkla Bukoleon sarayının duvarları hizasına gelmiş, kendisine uzatılan sepete girerek, iple harem dairesine çekilmiştir. Saraya girer girmez imparatorun odasına girmiş, Nikiforos kanlı bir suikastın sonucunda yaşamını yitirmiştir.

Ahmet Refik Bey, Nikiforos'un katil suikastçılarca Çimiskes'in ayaklarına kadar sürüklendiğini, sakalının yolunduğunu, nihayetinde ise Çimiskes'in kılıçla imparatorun kafasını parçalayarak, imparatoru kanlar içinde telef ettiğini belirtmiştir. Ahmet Refik Bey, sarayda askere imparatorun kanlı başının gösterildiğini böylece her şeyin sükûnet bulduğunu, hatta halkın da Çimiskes'i memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 59, 205).

Ahmet Refik Bey, Theofano'nun Nikiforos cinayetini örtbas etmek için tüm önlemleri aldığını, ancak Konstantiniyye Patriği'nin itirazına hedef olacağını ön göremediğini ifade ederek, Patriğin maktul İmparator ile dargın omasına rağmen Çimiskes'i Ayasofya'ya girmekten menettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Çimiskes Nikiforos suikasti ile hiç ilgisi olmadığını söyleyerek tüm fiilin Theofano'nun üzerine kalmasına neden olmuş, sevgilisi Theofano'yı saltanat hırsına feda etmişti. Theofano Nikiforos suikasti ile hem tacını koruma hem de sevgilisi Çimiskes ile evlenme

ümitlerini tamamen kaybetmiş, bilakis sevgilisi onun sonunu getirmiştir.

Ahmet Refik Bey, Theofano'nun yirmi dokuz yaşına rağmen güzelliğinden ve hırsından hiçbir şey kaybetmediğini ve bu elim sonu bertaraf etmek için bir hamle yaparak Ayasofya'ya iltica ettiğini ancak yeni nazır Vasil'in teamüllere uymayarak Theofano'yı Ayasofya'dan çıkarttığını ve Theofano'nun Ermenistan'a sürgün edilmesine karar verildiğini ifade etmiştir.

Theofano sürgüne gitmeden önce, son defa sevgilisi Çimiskes'i görmek istemiş, kendisine ihanet edip terk eden Çimiskes'in huzuruna çıkan Theofano, ona hakaretler yağdırarak üzerine yürümüş ancak Theofano Çimiskes'in huzurundan kovularak tutuklanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Ahmet Refik Bey, Theofano'nun sürgünde altı yıl yaşadığını, Çimiskes'in ölümü üzerine tekrar Konstantiniyye'ye, çocuklarının yanına döndüğünü belirtmiştir. Ancak, tüm bu olanların neticesinde Theofano'nun gururunun incindiğini, içindeki saltanat hırsının söndüğünü belirten Ahmet Refik Bey, Theofano'nun hayatının sonuna kadar saraya ve hükümete nüfuz edemediğini, sarayın bir köşesinde, ölene kadar sönük bir hayat yaşadığını belirterek makalesine son vermiştir (Şehbal, 1328: 59, 205).

Ahmet Refik Bey Şehbal mecmuasının R. 1 Eylül 1328 tarihinde yayımlanan 60. adedinin 230-233 sayfaları arasında yer alan "*Tarihe Dair*" sütununda da Bizans imparatoriçesi Dindar Theodora'nın hayat hikâyesini okurlarına neşretmiştir.

Bizans imparatoru II. Mihail vefat ettiği zaman eşi Efrosini, oğlu Theofilos'a vesayet etmek zorunda kalmıştır. Büyük annesi İrini'nin emriyle babası, VI. Konstantinos'un gözlerine mil çekilerek sakatlanması ruhunda derin bir etki yaratmış ve inzivaya çekilmesine neden olmuştur. Ahmet Refik Bey, Efrosini'nin Büyük Ada manastırlarından birinde inzivaya çekildiğini ancak II. Mihail ile evlendikten sonra saray hayatına geri döndüğünü ifade etmiştir. II. Mihail'in ölümüyle Efrosini'nin inziva hayatı yeniden başlamış ancak bu inziva bu sefer ölümüne kadar devam etmiştir.

Ahmet Refik Bey, Efrosini'nin ülkedeki valilere haberciler gönderdiğini, oğlu Theofilos'u evlendirmek için görücülük merasimi yaptıracağını, bu nedenle uygun vasıflardaki adayların payitahta gönderilmelerini buyurduğunu ifade etmiştir. Valilere buyruk gönderilerek güzel kızların başkente getirilip görücülük merasimi ile müstakbel imparatorun eş adayının belirlenmesi usulünün eski bir Bizans âdeti

olduğunu belirten yazar, Theofilos'un, müstakbel zevcesinin tespiti için düzenlenen görüclük merasiminde Theodora'nın güzelliğinden çok etkilendiğini ve evlenmek için Theodora'yı seçtiğini nakletmiştir. Theodora Daphne Sarayı'nda Sen Etyen kilisesinde tertiplenen taç merasimiyle resmen İmparatoriçe olmuş, iki erkek kardeşi Petronas ile Bardas'a da rütbeler verilmiştir (Şehbal, 1328:60, 230).

Yeni Vasilisa Teodora, Anadolu'da Paflagonya'da doğmuş dindar bir aile terbiyesiyle büyümüştür. İmparator Theofilos, Romalıların kutsadığı ikonaların paganizm döneminde kalma bir etki olduğunu düşünenlerdendi. Nitekim halkın ve ruhbanların Hz İsa, Hz Meryem ve diğer azizlerin ikonalarını tazim etmeleri, bu ikonaların huzurunda ibadet edip bunlardan medet ummaları paganların tazim ve ibadetlerine benzetilmiş, bu nedenle Theofilos'un emri ile ikonalar tahrip edilip yasaklanmıştır.

Theodora'nın ve ailesinin ikonalara ve tasvirlere hürmet edenlerin ileri gelenlerinden olması, Theodora ile Theofilos'un arasında ciddi münakaşaların yaşanmasına neden olmuştur. Ahmet Refik Bey, Theodora ile Theofilos'un arasındaki tek ihtilafın bu olduğunu, Doğu Roma'da yirmi yıldan fazla bir süreden beri tasvir ve ikonalara karşı savaş açıldığını, Theofilos'un babası Mihail'in en yakın akrabalarını bile bu konuda bağışlamayarak en sert şekilde cezalandırdığını belirtmiştir.

Ahmet Refik Bey, Theofilos'un çok asabi bir mizaca sahip olduğunu, sinirlendiği zaman Theodora'nın bile onun huzurunda kalmaktan çekindiğini, bu nedenle Theodora'nın da sahip olduğu tasvir ve ikonaları çok dikkatli bir şekilde gizlediğini ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, Theodora'nın odasına ansızın giren cüce bir saray soytarısının Theodora'yı ikonalarına tazimde bulunurken yakaladığını belirtmiştir. Meraklı cüce Theodora'ya onların ne olduğunu sormuş, İmparatoriçe onların oyuncak bebekleri olduğunu ve onlarla oyun oynadığını söylemişse de meraklı cüce kuşkulanarak gördüklerini Theofilos'a anlatmıştır. Ahmet Refik Bey, Theofilos'un ülkede itina ile yürüttüğü mücadele ve yasağın sarayında göz ardı edildiğini düşünerek olaya çok öfkeli olduğunu ifade etmiştir.

Theodora, cücenin gördüklerini yanlış anladığını, zannedildiği gibi ikona ve tasvirlerle tazimde bulunmadığını söyleyerek İmparatoru sakinleştirmeye çalışsa da cüceyi cezalandırmayı da ihmal etmemiştir. Nitekim cücenin hareme girişini yasaklayarak kırbaçlanmasını emretmiştir (Şehbal, 1328: 60, 230- 231).

Ahmet Refik Bey, Theofilos'un bu hadise üzerine canının çok sıkıldığını ve kızlarını manastıra gönderdiğini belirtmiştir. İmparator Theofilos, etrafındaki en yakın memurların bile gizli saklı bir şekilde ikona ve tasvirlerle tazim ettiklerinin farkındaydı. Aldığı bu önlemlerin ve yürüttüğü mücadelelerin bir sonuca ulaşamayacağını düşünmeye başlamıştı. Ahmet Refik Bey, Theofilos'un ölüm döşeğindeyken eşi Theodora ve saray nazırını çağırarak ikonalar ve tasvirlerle tazim etmeyeceklerine dair yemin ettirdiğini ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 60, 231).

Theofilos'un vefat etmesiyle yerine geçecek olan halefi Mihailhenüz dört yaşında olduğu için İmparatoriçe Theodora oğluna vesayet etmiştir. Theodora, naipliği döneminde devlet ve hükümet kadrolarında bir değişikliğe gitmemiş, bilhassa saray nazırı Theoktistos'u makamında bırakmıştır. Ahmet Refik Bey, nazır Theoktistos'un da ikonalara itibar edenlerden olduğunu, bu nedenle Theodora'nın tasvirlerle tazim konusunda Theofilos'a ettiği yemini tutmadığını belirtmiştir. Theodora'nın ikonalara saygı ve ibadet hususunda Theofilos'un vasiyetini yerine getirmemesinde nazır Theoktistos'un, oğlu Mihail'i bertaraf ederek tahttan azledebileceği endişesinin etkili olduğunu düşünen Ahmet Refik Bey, Theodora'nın yeminini tutamamasının bir nedeninin de oğlunun saltanatını korumak olabileceğine dikkat çekmiştir. Bu nedenle Theofilos'un vefat etmesinden hemen sonra ikonalara saygı ve ibadet yasağının kaldırıldığını, buna karşı çıkan ruhban ve halk kesiminin susturulduğunu, tasvir ve ikonalara hürmet ve ibadetten sürgün edilen ve hapsedilenlerin affedildiğini de sözlerine eklemiştir.

Ahmet Refik Bey, İmparatoriçe Theodora'nın bütün gece Velagirna Kilisesinde ibadet ettiğini, ertesi sabah piskoposluk ve keşişlerden oluşan muhteşem bir alayla Ayasofya Kilisesine geldiğini, o akşam sarayda rahiplere mükellef bir ziyafet vererek ruhbanlar üzerinde nüfuz kurduğunu ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, bu tarihten itibaren kilise tartışmalarının söndüğünü ve kilisenin özerkliğini kaybederek hükümete bağlılığının tesis edildiğini de belirtmiştir (Şehbal, 1328: 59, 231- 232).

Ahmet Refik Bey, Bizans sarayında ve imparatorluğun her yerinde ikona ve tasvirlerle hürmet etmenin çok yaygın olduğunu ifade etmiştir. Efrosini'nin de yaşadığı manastır köşelerinde Theodora gibi ikona ve tasvirlerini itina ile saklayıp tazim ettiğini, hatta torunları yanına geldiğinde onlara bu tasvirleri göstererek tazim ettirdiğini, imparatorun bu durumdan şüphelendiği için zaman zaman kızlarının

ağzını aradığını da ifade etmiştir. Ahmet Refik Bey, imparatorun en küçük kızının, babasının sorgu sualleri esnasında anlattıklarıyla, işleri açık ettiğini anlatmıştır.

Ahmet Refik Bey, imparatorun ölümünden sonra, ikona ve tasvirlerle tazimin serbest bırakılması ve Theodora'nın kilisede nüfuzunu tesis etmesiyle Theodora'nın İmparator için endişelenmeye başladığını ve kiliseden günahlarının affedilmesi için talepte bulunduğunu belirtmiştir. Patrik Methodios Theodora'nın bu isteğini kilisenin ancak hayattaki kişiler için af fermanı verebileceğini belirterek reddetmişse de, Theodora bir yolunu bularak imparatoru affettirmeyi başarmıştır (Şehbal, 1328: 59, 232).

Ahmet Refik Bey, Theodora'nın hakiki bir Ortodoks olduğunu ve çok güçlü bir siyasi zekâya sahip olduğunu ifade etmiştir. Bulgarlar'ın bir istilası sırasında Theodora'nın, Bulgar kralına haber göndererek bir kadına galip olursa bunun değersiz ve sıradan bir zafer olacağını, ancak mağlup olursa çok büyük bir prestij kaybı yaşayacağını söyleyerek Bulgar kralını seferden caydırdığını, ifade etmiştir. Theodora'nın on dört yıl ülkeyi güzelce yönettiğini, onun devrinde dini tartışmaların sona erdiğini, Hazarlar'la Bulgarlar'a incil gönderildiğini, Araplar'a karşı üstünlük kurulduğunu, ülke ekonomisini düzelttiğini ve kendisinin de bizzat ticaretle uğraştığını belirtmiştir.

Theodora hükümette en geniş nüfuz alanına sahip olan Theoktistos'u kontrolü altına alabilmek için kızlarından biriyle evlendirmeyi düşünmüştür. Theoktistos ise hükümetteki nüfuzuna tehdit olarak gördüğü Theodora'nın erkek kardeşleri Petronas ile Bardas'ı saraydan uzaklaştırma gayretleri içindeydi. Ahmet Refik Bey, Theodora ile Theoktistos'un, bir yandan da III. Mihail'in eğitimi ve imparatorluğa hazırlanması ile ilgilendiklerini belirtmiştir. Ancak genç imparator III. Mihail, devlet işleriyle ilgilenmeyi sevmiyor, neredeyse tüm zamanını eğlenceyle geçiriyordu. Ahmet Refik Bey, Theodora ile Theoktistos'un III. Mihail'in evlenmesi durumunda düzeleceğini, makul davranmaya başlayacağını ümit ederek onu, Eudokia isminde bir genç kadınla evlendirdiklerini, ancak III. Mihail'in eğlenceye olan düşkünlüğü ve devlet işlerine olan ilgisizliği konusunda bir değişimin yaşanmadığını vurgulamıştır.

Theodora'nın kardeşlerinden Bardas yiğenin bu zaaflarını bildiği için bu zaafları kullanarak kendisini affettirmiş ve imparatoru, Theoktistos'a karşı kışkırtmıştı. Ahmet Refik Bey, Bardas'ın bu tezviratlarının başarıya ulaştığını,

Theoktistos'ın sarayda adeta linç edilerek katledildiğini, Theoktistos'un katledilmesiyle Theodora'nın saraydaki ve hükümetteki etkinliğinin de sarsıldığını, Theoktistos'un katlinin Theodora'nın sonunu getiren en mühim hadise olduğunu belirtmiştir. Theodora'nın Theoktistos'un katillerine lanetler yağdırmasının, kardeşi Bardas'ın hedefi haline gelmesine de neden olduğunu öne sürmüştür.

Ahmet Refik Bey, bu darbe sonucunda Theodora'nın siyasal anlamda yalnızlaştığını, kendisinin ve kızlarının bir manastıra kapatıldığını, maddi varlıklarının senatoya teslim edildiğini ifade etmiştir. Theodora manastırda kızlarıyla beraber dindar ve münzevi bir hayat yaşamasına rağmen kardeşi Bardas'ı öldürterek intikam almak için el altından saraydaki taraftarlarıyla bir ittifak kurduğunu ancak bu suikast teşebbüsünde başarılı olamadığını, bu nedenle tüm mal varlığına el konularak manastırda hayatının sonuna kadar inzivada kaldığını sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1328: 59, 232).

Şehbal'ın altı adedinde oldukça tafsilatlı bir üslupla tarihe mal olmuş sembol kadın karakterlerin yaşam öykülerini nakleden Ahmet Refik Bey, söz konusu dönemde de güncel bir konu olduğu anlaşılan kadın olgusuna çarpıcı bir şekilde dikkat çekmiştir. Bir yandan tarihi olayların hikâye edildiği bu makalelerde bir diğer yandan ise sosyo kültürel anlamda kadın temalı analizlerin ve çıkarımların yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Toplumdan topluma değişiklik gösteren sosyal normlar ve bu sosyal normlara bağlı olarak şekillenen kadın olgusu hakkında kıyaslama ve çıkarım yapma olanağı da sağlayabilecek olan bu yazı dizisinin uzun sayılar boyunca devam etmiş olmasının okurların ilgisi ile karşılandığı izlenimini de oluşturmuştur.

2. İZZET MELİH BEY

Şehbal mecmuasında yazan yazarların bazı makalelerine doğrudan kadın okurlara hitap ederek başlaması, mecmuanın kadın okurlarca da yakından takip edildiğinin kanıtıdır. Özellikle kadınların daha çok ilgisini çekeceği düşünülen veya kadınlara özgü olduğu kabul edilen mevzulara yönelik içeriklerde, bu tür hitaplara yoğun olarak rastlandığı gözlemlenmiştir. İzzet Melih Bey de Şehbal'de arka arkaya üç sayıda devam eden süs, giyim, moda ve ziynet temalı makalesine böyle bir hitapla başlayarak özellikle kadın okurların ilgisini çekmeyi amaçlamıştır.

İzzet Melih Bey, Şehbal mecmuasının R. 15 Eylül 1327 tarihinde yayınlanan 42. adedinin 347. 348. ve 349. sayfaları, R. 1 Teşrin-i Evvel 1327 tarihinde yayınlanan 43. adedinin 369. 370. ve 371. sayfaları ile R. 1 Teşrin-i Sani 1327 tarihinde yayınlanan 44. adedinin 388.ve 389. sayfalarında yer alan “Hanımlar İçin” sütununda yazdığı “Kadın ve Ziyet” başlıklı makalesinde, kadınların giyim kuşam ve ziyet anlayışının tarih boyunca ve çeşitli uygarlıklardan günümüze kadarki seyrini etraflıca analiz etmiştir.

İzzet Melih Bey, makalesine başlarken öncelikle kadınlara hitap ederek ziyet denince akla ilk önce süs ve mücevheratın geldiğini, süs ve mücevheratın da en çok kadınlara yakıştığını ve bu hususu en iyi kadınların bildiğini ifade etmiştir. Vaaza çıkan Nasrettin Hoca'nın “*madem ki söyleyeceğimi biliyorsunuz, o halde söylemeye gerek yok*” sözlerine göndermede bulunarak, süs ve mücevherat konusundan ziyade süslenme duygusunu analiz edeceğini, bu analizini yaparken antik çağlardan söz konusu zamana kadarki modaların nasıl gelişip değiştiğini sorgulayacağına dikkat çekmiştir (Şehbal, 1327:42, 347-348).

İzzet Melih Bey, süslenme duygusunun insanlığın medeniyet tarihinde çok önemli bir yeri olduğunu, hatta yeryüzündeki ilk insanların içinde gelişen ilk duygulardan birisinin de ziyet hissi olduğunu öne sürmüştür. Meşhur filozof Spencer'in insanlardaki süslenme duygusunun giyinme ihtiyacından önce doğduğunu iddia ettiğini de ifade etmiştir. Buna binaen ilkel kabileler devrinde insanların giyinmeyi pek düşünmediklerini, ancak acı verici olmasına rağmen vücudlarını iğnelediklerini, çeşitli şekiller ve resimler çizdiklerini belirtmiştir. Afrika'da ilkel kabilelerden birine dair verdiği bir örnekte, yağmur yağdığına kürklerinin zarar görmemesi için süs ve ziyet hislerinin tezahürü olarak kürklerini yağmur bitene kadar çıkarttıklarını, itina ile katlayıp omuzlarına aldıklarını ve titreyerek yağmurun bitmesini beklediklerini ifade etmiştir. Yine tarih öncesi çağlara ait lahitlerde ve kalıntılarda rastlanan ziyet eşyalarının ve takıların bu görüşü pekiştirdiğini de örnek olarak vermiştir. Bu örneklerle belirttiği süslenme ve ziyet hislerinin giyinme hissini öncesinde geliştiği iddiasına dair verdiği çarpıcı örnekler olmuştur.

Meselâ, istirahat-ı maddiyesine pek ehemmiyet vermeyen bir Hindli, suretini, vücudunu süsleyecek boyaları alabilmek için günlerce çalışıyor ve bu gibi kabail-i vahşiyeyi yakından görmüş olan seyyahinin cümlesi müttefikân hikâye ederler ki; erkekler olsun, kadınlar olsun renkli cam ve boncuk gibi tezyinatı, kumaş ve çuha tarzında lüzumlu şeylere bin kat tercih ediyorlar.

Hatta İngiliz seyyahininden biri şöyle bir hadise nakl eder: Kaptan Spak namındaki bu seyyah, Afrika'da bir takım istikşafat ile meşğul olarak dolaşıyormuş. Yanındaki Afrikaluların yegâne elbisesi keçi derisinden ma'mul birer kürk imiş. Fakat bu kürkü, hava güzel olduğu zaman giyib kemal-i 'azimet ve neş'e ile kavrulurlar ve biraz yağmur başladı mı? Hemen güzel elbisemiz bozulmasın, fikriyle hemen kürklerini çıkarırlar, dikkatle devşirirler, omuzlarına alırlar ve yağmurun altında elbisesiz titrerlermiş.

Buna memasil birçok hadisat his-i tezyinin his-i telbisden daha kuvvetli, belki daha eski olduğunu isbat eder. Hatta kable't-tarih zamanlara 'aid olub keşf olunan asar-ı 'atikada, eski lahidlerde bilezik, yüzük vesaire gibi vesait-i tezyin bulunuyor (Şehbal, 1327: 42, 348-349).

Süslenme duygusunun, insanlığın ilk dönemlerinden beri erkeklerin de ilgisini çeken bir olgu olduğunu, hatta bu hususta kadınlarla yarışmaktan ziyade kendilerini kadınlara beğendirmek için süslandıklarını de iddia eden İzzet Melih Bey, on dokuzuncu asra kadar erkeklerin kadifeli ceketler, redingotlar, atlaslı kısa pantolonlar, dantelli boyun bağları, uzun çoraplar, tokalı ve fiyonklu kunduralar giydiklerini, bu ziynet unsurlarıyla süslenmenin yanısıra sosyal statülerini de gösterdiklerini ifade etmiştir. Askeri üniformaların bile süslü, sırmalı ve işlemeli detaylarla, değerli taşlarla bezeli nişanlarla donatılmış olmasının, insanların makam, mevki ve rütbeye, bununla beraber süs ve ziynete düşkün olduğunun göstergesi olduğunu belirtmiştir. İzzet Melih Bey, güç ve statü sahiplerinin, güç gösterisi ve otorite için görkemli ve şaşalı giysi ve aksesuarlar kullandıklarını, hatta en gelişmiş ve uygar milletlerden biri olan İngiltere'de on asır önce kral ve kraliçelerin, devlet adamları ve eşlerinin kıyafetlerinin, görkemli bir his uyandıran beş ila on metre uzunluğundaki eteklikli mantoları giymekten vazgeçemediklerini ifade etmiştir. Hatta makalenin yer aldığı sayfada, bir İngiltere kraliçesinin tac merasiminde giydiği elbisenin resmine yer verilerek söz konusu elbisenin üzerine bağlanan pelerinin etek boyunun uzunluğuna da dikkat çekilmiştir (Bkz.: Ek-17). İzzet Melih Bey, çağdaşı olduğu devirde, artık erkeklerin daha sade bir tarzda giyindiklerini belirterek bu duruma hayıflanarak erkek okurlarına süs ve ziynetin kadınlara daha çok yakıştığını düşündüğünü sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1327: 42, 349).

İzzet Melih Bey, süslenme duygusunun kadınlar için, saklanamaz ve karşı konulamaz bir duygu olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun üç beş yaşlarındaki kız çocukları ile erkek çocuklarının gözlemlenmesinde bile kolaylıkla fark edilebileceğini, süslenme duygusunun kadınların doğası gereği olduğunu belirtmiş,

Avusturalya ve Amerika’da yaşayan bazı kuşların dişilerini örnek vererek bu durumun ne kadar olağan olduğunu izah etmiştir.

Avusturalya’ da ba’zı kuşlar, erkeklerinin nazar-ı dikkat ve tahsini celb etmek için, yuvalarının etrafını, sahilden topladıkları rengârenk çakıl taşlarıyla ihata ediyorlar, böylece lane-i ‘aşklarını kemal-i ihtimama ile süslüyorlar... Amerika’da yaşayan bir cins papağan, yuvasını yumurtaların teshin ve inkişafına daha müsa’id olacak yumuşak tüylerle dolduracağına, nisbeten sert fakat parlak ve mülevven güzel tüyler intihab ediyor (Şehbal, 1327: 43, 369)!

İzzet Melih Bey, kadınlardaki süslenme duygusunun yalnızca beğenilmekle sınırlı olmadığını, kadınların kendi kendilerini de beğenme ihtiyacı hissettiklerini, bunun en önemli göstergesinin ise kadınların en çok sevdiği ve adeta bir arkadaş gibi gördükleri aksesuarın ayna olmasından anlaşılabilceğini ifade etmiştir.

Süslenme duygusunun kadınlar için beğenmek ve beğenilmek hissinden öte, kendileri ile baş başa kaldıklarında bile etkili olan bir içgüdü olduğunu belirten İzzet Melih Bey, bir kadının ıssız bir yerde hapsedilmesi durumunda bile elinden geldiğince kişisel bakımını yapmayı ihmal etmeyeceğini savunmuştur. İzzet Melih Bey bu konuda, Anatole France’ın bir hikâyesinden alıntı yaparak Hz. Âdem zamanlarında, bir kadına giymesi için bir çuval verildiğini, kadının bu çavalı giyince, beğenmeyerek beline bağlamak için bir kuşak istediğini ifade etmiştir. İzzet Melih Bey, bu hikâyedeki ismi meçhul kadının, belkide korse gibi oldukça rahatsız ve meşakkatli, ancak bir o kadar da şıklık vesilesi olan bir aksesuarın mucidi olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir. Makalesinin devamında, korse hakkında bir latife yaptığını, aslında korsenin, söz konusu dönemden yaklaşık dört yüz yıl önce ilk olarak Roma’da görüldüğünü, Fransa kralı I. Fransuva devrinde Fransa’da yayıldığını, bunlardan önce de Antik Yunan ve Roma’da kadınların bellerinin ince ve şekilli görünmesi için geniş bir kuşak taktıklarını ifade etmiştir.

İzzet Melih Bey, eski çağlarda moda olan kadın giysilerinin genelde sadece vücudu saran bir kumaş veya bir dereceye kadar dikilip düzeltilmiş gömleklerden ibaret olduğunu, Asurlar’ın kolları kısa ve gümüş pullarla süslü gömlekleri ile Mısırlılar’ın Asurlularınkinden biraz daha hafif ve geniş olan, omuzlara şeritlerle bağlanan gömlekler giydiklerini ifade etmiştir.

Yunan kadınlarının, ince bir kurdela ile bele bağlandıktan sonra omuza kadar kaldırılan, “*Tunik*” adındaki rahat hareket etme imkânı sağlayan, geniş bir gömlek giydiklerini söyleyen İzzet Melih Bey, bazen bu gömlekleri çift olarak

kullandıklarını, bazı kadınların dışarı çıkarken gömleklerin üzerine ucu sol omuzun üzerinden geçerek sol kol ile tutulan bir manto giydiklerini belirtmiştir.

Romalıların da aşağı yukarı Yunanlılar ile aynı tarzda giyindiklerini, yalnız üst gömleğin altına, kolsuz ve dar bir “*ten gömleği*” ilave ettiklerini aktaran İzzet Melih Bey, bazen başlarına da bir örtü örttüklerini ifade etmiştir. İzzet Melih Bey, Antik çağlarda, farklı uygarlıklara mensup kadınların neredeyse birbirlerine benzer ve yakın tarzda giyindiklerini, süslenme duygusunun o dönemlerde de çok güçlü olduğunun ise tarihi belgelerden anlaşılabilceğini belirtmiştir. Tarihin erken dönemlerinde de kadınların yüzlerini renklendirmek için boyalar kullandıklarını, gözlerine sürme sürdüklerini, mücevher ve güzel kokuların eskiden beri oldukça rağbet gören süs unsurları olduklarını vurgulamıştır (Şehbal, 1327: 43, 369- 370).

İzzet Melih Bey Doğu’da, Yunanistan ve Roma’da giyilen elbiselerin yün veya ketenden, mantoların ise keçi kıllarından imal edildiğini, o dönemlerde söz konusu memleketlerde ipekli kumaşın tanınmadığını, Avrupa’nın ve Doğu’nun ipekli kumaşlarla tanınmasının Çinliler’den çok sonralarda gerçekleştiğini belirtmiştir.

İzzet Melih Bey, ipekli kumaşın ana temel unsurlarından biri olan ipek böceğinin, sadece Çinliler tarafından bilindiğini, beşinci veya altıncı yüzyılda Çinli bir prensesin Orta Asyalı bir hükümdarla evlenmesine kadar, Çinliler dışında herhangi bir uygarlık tarafından tanınmadığını ifade etmiştir. Orta Asyalı bir hükümdarla evlenen Çinli bir prenses, eşinin memleketine gelince yanında getirdiği ipek böceği ve dut ağacı tohumlarını, ipekli kumaşın Çin haricinde bir memlekette tanınmasına ve bilinmesine neden olmuş, bu sayede ipekli süs ve kumaşlar günden güne gelişip yayılmıştır. İpekli kumaş ancak on üçüncü yüzyıldan itibaren halk tabakasına inebilmiştir. Söz konusu dönemde giyim için harcanan paraların abartılı boyutlara çıkması üzerine, Frenk krallarından, 1294 tarihinde Fransa Kralı bulunan Filip Lebel meşhur bir ferman ilan etmiştir. Bu fermanla yıllık kazancı altı bin Frank olan Dük, Kont ve Baron madamları yılda dört çift, geri kalan servet sahibi olan diğer kadınların ise bir çift elbiseden fazla elbise yaptıramayacak ve kullanılan kumaşlarında belirtilen meblağdan daha pahalı olamayacağı kesin olarak ilan edilmiştir (Şehbal, 1327: 43, 370).

On altıncı yüzyılın başlarında çok çeşitli modaların yayıldığını dile getiren İzzet Melih Bey, bunların içinde en garip olanının ise “*Vertugade*” modası olduğunu belirtmiştir. Vertugade denilen şeyin de baş aşağı konmuş huni şeklinde kalın bir

bezden üretilmiş, üstü ipekli kumaş ile kaplanmış, bel kısmı ince ve aşağısı pek geniş bir eteklik olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu devirde okurlarına garip gelebilecek bu aksesuarın, o dönemde oldukça makbul olduğunu belirterek, eteğin genişliğinin git gide arttırıldığını, hatta Fransa’da Béziers şehrinde muhasara edilen Dük Dó Son Moransi’nin, Luiz Dó Presan adındaki bir kadının arabasında, geniş vertugade etekliğinin altında saklanarak kaçırıldığını ifade etmiştir. Ayrıca o dönemde elbise kollarının kabarık olduğunu ve sonraları elbise etekliğine bir de kuyruk ilave edildiğini, bu kuyruğun uzunluğunun kadının zenginliğine ve rütbesine göre uzayıp kısaldığını belirtmiştir. Kraliçe Elizabet’in elbisesinin etekliğinin yirmi ila yirmi dört metre uzunluğunda olduğunu da örnek olarak sözlerine eklemiştir.

İzzet Melih Bey, o devirde Avrupa’da kadınların boyunlarına dantelâlarla yapılmış yelpaze şeklinde ve gayet geniş bir yaka giydiklerini, bu yakaların abartılı derecede büyük olduklarını hatta bu nedenle yemek yerken yakaların buruşup kirlenmemesi için uzun saplı kaşıklara ihtiyaç duyulduğunu aktarmıştır. Avrupa’da yaygın olan ve vücut hatlarını bozarak, rahat hareket etmeyi engelleyen bu garip modanın neredeyse yüz yıl sürdüğünü belirtmiştir. Fransa da XIII. Lui ile XIV. Lui devirlerinde kadınların giydiği elbiselerin eteklikleri nisbeten daralmış, kadınların vücut hatlarını bir huniye benzeten “*vertugaden*”lerden ve bir yelpazeyi andıran yakalıklardan kurtuldukları ifade edilmiştir (Şehbal, 1327: 43, 370- 371).

XV. Lui zamanında yani on sekizinci yüzyılda “*vertugaden*”lerden daha garip bir modanın doğduğunu, bu modanın sepetleri andıran “*Krinolin*” denilen çemberli etekler olduğunu aktaran İzzet Melih Bey, bu etekliklerin birbirlerine kurdelalarla bağlı, yuvarlak saz kamaşlarından yapılmış, çan şeklinde, üstü kumaş ile örtülen bir kafes olduğunu ifade etmiştir. Bu yeni moda *vertugaden*leri andırsada fevkalade geniş olmaları ve adeta kumaştan bir tandıra benzemeleriyle *vertugaden*lerden ayrılmıştır. *Krinolin*ler modası ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkmış, eteklerin genişliğinin üç buçuk metreyi aştığı da ifade edilmiştir. Okurlarına küçük bir kulübeye benzeyen eteklikleriyle, o zamanki kadınların nasıl oturduklarını, nasıl arabaya bindiklerini merak etmiş olabileceklerini soran İzzet Melih Bey, buna kendisinin de akıl erdiremediğini belirterek hâlihazırdaki devirde kadınların pek dar elbiseleriyle yürüyebildiklerine göre o dönemde de mutlaka bir çare bulmuş olduklarını düşündüğünü latife yolu ile ifade etmiştir.

İzzet Melih Bey her ifratın mutlaka bir dönüşü hatta bir tefriti olduğunu

belirterek Fransız kadınlarının krinolinlerden sonra ve 1783 yılına doğru İngiliz kadınlarını taklit edip erkek gibi giyinme modasına kapıldıklarını belirtmiştir. Kadınların da erkekler gibi redingot, yelek, dantelâlı boyun bağı takmaya başladıklarını ve baston kullandıklarını dile getiren İzzet Melih Bey, moda akımını tam anlamıyla bir rücu yani geriye dönüş olarak yorumlamıştır. Moda akımında yaşanan bu geriye dönüşün Fransız İhtilalinden sonra, Roma ve Antik Yunan zamanlarının modasına kadar indiğini, Fransız kadınlarının Roma ve Antik Yunan kadınlarının elbiselerini taklid etmeye başladığını, hafif ve rahat elbiselere döndüklerini aktarmıştır.

Okurlarına moda akımları konusunda on dokuzuncu asra geldiklerini, bundan sonra da moda akımlarının yüzlerce defa değiştiğini belirten İzzet Melih Bey, elbise kollarının bazen fevkalade kabarık, bazen ise fevkalade daraldığını, etekliklerin de aynı şekilde değişerek nihayetinde dar etek modasına gelindiğini belirtmiştir.

Son zamanlarda Fransa’da ve Avrupa’nın bazı yerlerinde, kadınlara “*culottes jup*” adlı pantolon etek benzeri bir modanın kabul ettirilmeye gayret edildiğini, ancak bunda şimdilik başarılı olunamadığını ifade eden İzzet Melih Bey “*culottes jup*” denilen pantolon eteklerin, Anadolu’da Rumeli’de giyilen şalvarların biraz değişmiş, taklidinden ibaret olduğunu belirtmiştir. Bu vesile ile vaktiyle Avrupalılar’ın, pantolonu ilk defa Doğululardan, Acemlerden görüp aldıklarını düşündüğünü de ifade etmiştir (Şehbal, 1327: 43, 371).

İzzet Melih Bey, makalesinde tarihin en eski çağlarından beri kadın giyiminin geçirdiği evreleri anlatmaya çalıştığını, ancak bu kısacık makale serisinin bunun için yeterli olamayacağını, bunun için ciltlerce yazı yazılabileceğini belirtmiştir. Modaya dair genel olarak ve kısaca bir fikir edinmek için eskiden beri ve hâlâ o günlerin moda öncüsü olan Fransa’yı seçtiğini söylemiştir. İzzet Melih Bey, o günler için Paris terzilerinin hayret uyandıracak kadar sanat eseri özelliği taşıyan elbiselerinin benzerinin, dünyanın hiçbir tarafında aynı incelik ve aynı zerafetle yapılamadığı gibi, eski devirlerde de modada üstünlükleri olduğuna dikkat çekmiştir. Fransa’dan doğan moda akımlarının dünyanın her köşesine yayıldığını, taklit edildiğini, söz konusu dönemde Fransa’da birçok terzinin bulunduğunu ve bunların ekserisinin yeni tarzlar tasarlayan sanatkârlar olduklarını ifade etmiştir.

İzzet Melih Bey, Fransa’nın dünya modası üzerinde eskiden beri var olan etkisinin, diğer ülkelerin de milli elbiselerinin, özel süs ve zinet aksesuarlarının

olmadığı anlamına gelmediğini, Uzak Doğu'dan Batı'ya kadar her memlekette ve hatta her memleketin her eyaletinde çeşitli elbiseler giyildiğini ve bu çeşitliliğin hâlâ mevcut olduğunu önemle vurgulamıştır.

Moda konusunda kendi memleketimize bakacak olursak, Anadolu'nun ve Rumeli'nin her köşesinde muhtelif yöresel kıyafetlere rastlanacağını, kadınlarımızın genellikle geniş şalvarlar, işlemeli ve rengârenk gömlekler, mintanlar ve ince yemeniler giydiklerini, bu giysilerin kendilerine özgü bir güzelliği olduğunu ifade etmiştir. İzzet Melih Bey, epeyce bir zamandan beri yüksek tabakaya mensup hanımlarımızın Avrupa modalarına kapıldıklarını ve hatta vaktiyle vertugadenlerin de garip şıklığını gördüklerini, sokakta giyilen libasların da önemli bir derecede değişime uğradığını belirtmiştir.

İzzet Melih Bey, Doğu'ya özgü bir giyim olan geniş yenli feracelerin, yaşmakların, saçları beyaz ve esiri bir tac gibi süsleyen hotozların çok şık olduklarını, ancak feracelerin yürüyüşte zorluk çıkartmalarının, yaşmakların her giyişten önce ütülenmesi gereğinin ve hotozların uygun tarzda düzeltilmesinin çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, bu giysilerin, devrin hanımlarının ihtiyaçlarını karşılayamadığını, bunun için tüm şıklık ve güzelliğine rağmen feraceler ve diğerlerinin yavaş yavaş terk edilmeye başlandığını, onların yerine, belki daha güzel olmasa da, daha pratik olan çarşafın hızla yaygınlaştığını, feracelerin saray hanımefendilerine özgü bir sembole dönüştüğünü dile getirmiştir (Şehbal, 1327: 44, 388).

İzzet Melih Bey, kadın giyimi konusundaki bahsini bitirmeden önce süs ve ziynetin en önemli unsuru olarak gördüğü mücevherat, dantelâ ve yelpazelere de değinmek istediğini belirtmiştir. Adeta kadın ruhu kadar hassas ve nazik olduğunu düşündüğü dantelânın ilk olarak on beşinci asırda Venedik'te yapıldığını, sonradan çeşitli memleketlerde işlenmeye başlanarak XIV. Lui zamanında Venedik, Cenova, Brüksel, Saksonya ve Türkiye dantelâlarının meşhur ve makbul olmaya başladığını ifade etmiştir. İzzet Melih Bey, ilerleyen zamanlarda Fransa ve İngiltere'de dantelâ adına mühim müesseselerin açıldığını ve bu iki memleketin dantelâ konusunda ilk sıraya yerleştiklerini belirtmiştir. XIX. yüzyılda Avrupa'da dantelâ işleyen beş yüz otuz beş bin kadın bulunduğunu ifade etmiştir. Özellikle kadın okurlarına hitap ederek iyi bir dantelânın çok pahalı olduğunu birkaç arşınlık bir dantelânın bile kolaylıkla iki ila üç yüz lira değerinde olabildiğini beyan etmiştir (Şehbal, 1327: 44,

388).

İzzet Melih Bey mücevher konusuna gelince, mücevheratın gereğinden fazla önemsenmesine karşı olduğunu belirtmiş, binlerce lira değerindeki bir inci kolyenin bedeliyle fakir insanların senelerce geçinebileceğini vurgulamıştır. Ancak bu realiteye rağmen yinede kadınların tarih boyunca mücevherata çokça düşkün olduklarını ve bu tutkudan da hiçbir zaman vazgeçemeyeceklerini bildiğini de ifade etmiştir (Şehbal, 1327: 44, 388- 389).

Makalesinin bu kısmında hanım okurlarına, önemli bir süs ve ziynet unsuru olarak gördüğü yelpazeden de bahsetmiştir. Yelpaze denilince akla sıcak havalarda hafif bir serinlik aracı gelse de, kadınların zarif ellerinde rengârenk tüylü, atlas, dantelâlı, altunlu bu küçük aksesuarların süs ve ziynete dönüştüğünü ifade etmiştir. Özellikle Japonya’da yelpazenin çok önemli bir milli aksesuar olduğunu, üstelik kadınlar gibi erkeklerin de yelpaze kullandıklarını sözlerine eklemiştir.

İzzet Melih Bey, makalesinin devamında kundurular, şapkalar, eldivenler ve benzeri süs aksesuarlarına değinemeyeceğini belirterek şu halde bile mevzuyu çok uzattığını, hatta okurlarının yelpazelerinin arkasında esniyor olabileceğini bile tahmin edebildiğini belirterek makalesinin sonuna geldiğini ifade etmiştir.

İzzet Melih Bey, makalesinin başında kadınlardaki ziynet ve süs arzusunu yeterince analiz ettiğini, ancak eklemek istediği bazı şeyleri daha ifade etmek istediğini belirtmiştir. Kadınlar için giyinmenin bir histen öte toplumsal hayatta icra edilen bir sanat faaliyeti olduğunu öne sürmüştür. Meşhur filozof Ronan’ın sözlerine atıfta bulunarak kadının süslenirken toplumsal hayatın içinde adeta bir sanat icra ettiğini nakletmiştir. Kendisinin de meşhur filozof Ronan’ın sözlerine katıldığını belirterek edebiyat, musiki, resim ve heykeltraşlık gibi sanatların ilham kaynağının kadınlar olmasının bu durumun en önemli kanıtı olduğunu iddia etmiştir.

Hanım okurlarına güzel giyinmenin çokça para sarf etmek olmadığı uyarısında bulunarak, çok para harcadığı halde şık olamayan bilakis gülünç duruma düşen hanımlar olduğu uyarısında bulunmuştur. Bu nedenle hanımların giyimde şıklığı yakalayabilmesinde medeniyet ve görgünün de etkili olduğunda sözlerine eklemiştir. Zerafet, nezaket güzel karakter ve medeniyet gibi unsurların giyim ve görünüme zannedildiğinden de fazla etki ettiğini savunan İzzet Melih Bey, bir toplumda kadınlar ne kadar ilerlerse, o toplumun da o nisbette ilerleyeceğini,

kadınların ilerlemesi sağlanmadan bir toplumun ilerlemesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu görüşünde oldukça iddialı olduğunu belirterek eserlerinde birkaç defa bu hususa dikkat çektiğini de hatırlatmıştır. Kadınların annelik vasfıyla gelecek nesilleri eğittiğini, bu nedenle tahsil görmemiş bir kadınla, tahsilli bir kadının yetiştireceği bireylerden oluşacak toplumun arasında nedenli bir uçurum olacağını açıkça belli olduğunu ifade etmiş ve kadınlara eğitim konusunda gerekli imkânların sunulmasının önemini de vurgulamıştır (Şehbal, 1327: 44, 389).

İzzet Melih Bey, makalesinin sonunda kadınları ilerlememiş bir toplumun içtimai hayatının olamayacağını, içtimai hayatı olmayan bir toplumun ise edebiyat, musiki, resim, heykeltıraşlık gibi güzel sanatlarda gelişme sağlayamayacağını hatta varlığını sürdürmeyeceğini düşündüğünü belirtmiştir.

İnsanlığın medeniyet mahsulü güzel sanatlardan mahrum olması durumunda çalışmanın ve savaşların hiçbir anlamının olmayacağını ifade eden İzzet Melih Bey, bir toplumun, bir milletin zenginliğinin asıl ölçütünün maddi değerlerden öte, fikir eserleri gibi manevi değerler olduğunu belirtmiştir. Günümüze kadar gelen sanatsal kalıntıların manevi değerleri içeren değerler bütünü olduğunu ve bunun da kadınların katkısıyla geliştiğini belirterek makalesine son vermiştir.

3. SALİME SERVET SEYFİ HANIM

Salime Servet Seyfi Hanım bu tez çalışmasının önceki bölümlerinde de ifade edildiği gibi çok iyi düzeyde yabancı dil bilmekte ve özellikle İngiliz edebiyat ve düşünce dünyasını da yakından takip etmektedir. Yazı ve içeriklerindeki paylaşımlarından Batı dünyasına ait süreli yayımları da okuduğu anlaşılan Salime Servet Seyfi Hanım, ilginç bulduğu bir makalenin çevirisini yaparak Şehbal'de yayınlamıştır. Bu çeviri, Salime Servet Seyfi Hanım'ın iyi düzeyde İngilizce bildiğinin bir diğer kanıtı olarak Şehbal mecmuasına yansımıştır.

Salime Servet Seyfi Hanım'ın Şehbal mecmuasının R. 15 Eylül 1328 tarihinde yayınlanan 61. adedinin 252 ve 253. sayfalarındaki "*Her Şeyden*" sütununda yer alan "*Bir Mesele-i Acibe, MisterSted ve Kerimesi*" adlı çevirisinde İngiltere'de yayınlanan ve döneminin muteber mecmualarından biri olan "*Nationals Magazine*" dergisinde Mister Sted'in kızı Misis Estel Sted tarafından yazılmış bir makalenin çevirisini okurlarıyla paylaşmıştır. Fantastik bir içeriğe sahip olan bu

makale, Salime Servet Seyfi Hanım'ın oldukça dikkatini çekmiş, çevirisinin girişinde söz konusu bahsin okurlarının da çokça ilgisini çekeceğini zannettiğini ifade etmiştir.

Titanik faciasında hayatını kaybetmiş ve İngiltere'nin meşhur ileri gelenlerinden biri olan Mister Sted adında bir İngiliz asilzadesi ile kızının hikâyesinin çevirisini nakleden Salime Servet Seyfi Hanım, Mister Sted'in fiziki dünya ile metafizik dünyanın ruhlar âlemi arasında haberleşme ve iletişimin mümkün olduğuna kesin olarak inandığını ve medyumlar vasıtasıyla bu iletişimi sağlayabilmek için çabaladığını belirtmiştir.

Mister Sted'in kızı Misis Estel Sted'in "*Nationals Magazine*" adlı dergide "*Pederim ve İspirtizm*" adıyla çok ilginç bir makale yazdığına dikkat çeken Salime Servet Seyfi Hanım, bu makalede yaşamını yitirmiş kişilerin ruhları ile rezonans olan medyumlar aracılığıyla irtibat kurulabilme imkanından bahsedildiğini, kendisine oldukça ilginç gelen bu konuyu okurları ile paylaşmak amacıyla makalenin bazı parçalarının Şehbal'de neşredildiğini belirtmiştir. Makalesine öncelikle Mister Sted gibi maddi bakımdan çok varlıklı ve hükümdarlarla görüşebilecek kadar ileri gelen bir elitin, medyumlara prim vermesinin ve onların reklamını yapmasının, aynı şekilde kızı Misis Estel Sted gibi faziletli birinin yalan söylemesinin mümkün olmadığını düşündüğünü vurgulayarak başlamıştır.

Salime Servet Seyfi Hanım, Misis Estel Sted'in "*Pederim ve İspirtizm*" adlı makalesinde yakın dostlarının şahadetinde, Amerikalı bir medyum aracılığıyla, vefat etmiş babasının ruhu ile iletişime geçmek için bir ruh çağırma seansı tertiplediklerini aktarmıştır. Bu seans esnasında babasını kaybettikleri Titanik felaketinden üç hafta sonra, babasının yüzünün tezahür ettiğini, başını ve kollarını tıpkı hayatta olduğu zamanki gibi gördüğünü, medyumun bilmesinin mümkün olmadığı ve sadece kendisi ile babası arasında geçen hususi mevzular hakkında konuştuklarını belirtmiştir. Misis Sted, babasının, seans esnasında oturumda hazır bulunan ve İspiritizma hadisesini daima inkâr eden bir tanıdıklarına kendilerine bahsettiği ruhlar âlemi ile iletişime hala inanıp inanmadıklarını sorduğunu da belirtmiştir.

Misis Sted, çocukluk döneminden beri öteki alemle irtibatın imkanından haberdar olduğunu, ancak bu duruma inanmasaydı şahit olduğu oturumun bu hadiseye inanmak için tek başına yeterli bir delil olacağı kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. Misis Sted, babası hayatta iken İspiritizma konusunda onunla tartışan ve bu ihtimali şiddetle reddeden dostlarının bu oturuma şahit olmaları ve ölen babasının

sesini duymaları durumunda İspritizma hadisesini inkar etmekte oldukça zorluk çekeceklerini düşündüğünü belirtmiştir. Misis Sted, babasının ruhunu çağırarak için yapılan seansta yaşanan konuşmaların bir kısmını, kendisi için özel olması sebebiyle makalesinde paylaşmaktan kaçındığını, ancak oturumda kendisi ve medyumdan başka yedi kişinin daha bulunduğunu ve söylediklerine şahitlik edebileceklerini sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1328: 61, 252).

Misis Estel Sted, babasının öbür alemin varlığından emin olduğunu, hatta tüm dinlerin söz birliği etmişçesine, ittifak edercesine öbür alemin tasdik ettiklerini ifade etmiştir. Babasının arkadaşlarına İspritizmayı araştırılm dediğinde, inkâr edenlerin ne yazık ki ölümle bu dünyadan metafizik âleme geçtiklerinde ve tüm sevdiklerinden ayrıldıklarında, fiziki dünya ile irtibatlarını tamamen kaybettiklerinde ne kadar acı çekecek olduklarını düşündüğünü belirtmiştir. Misis Estel Sted babasının, bu dostlarının isimlerinin tamamen unutulacak olmasından dolayı çok üzüldüğünü ve muhteşem bir hakikat olarak gördüğü İspritizmayı araştırarak duyurmayı, öğretmeyi ve yaymayı hayal ettiğini ifade etmiştir (Şehbal, 1328: 61, 252-253).

Misis Estel Sted, babasının bu sözleri nedeniyle İspritizma hakkında yaşadıklarını yazma ve insanlara duyurma gereği duyduğunu belirtmiştir. Babasının hayattayken ancak ailelerinden sevgili bir bireyin öbür âleme göçüp de onunla irtibat kurabilecekleri bir zamana kadar ispritizma hakkında son sözünü ve son kararını belirtemeyeceğini ifade ettiğini nakletmiştir.

Misis Sted, babasının veliahtı olarak gördüğü ve otuz üç yaşında hayatını kaybeden erkek kardeşinin ölümünden çok büyük bir üzüntü duyduğunu ve öbür âleme göçen oğlunun ruhu ile irtibata geçmeyi veya ondan haberler alabilmeyi şiddetle istediğini belirtmiştir. Babasının öbür âlemlerle ilgili yazılarında temel amacının insanların yitip giden sevdikleriyle iletişim kurabilmelerinin imkânlarını sorgulamak ve fiziki dünyada kalan insanların metafizik âlemdeki sevdiklerinden haber alabilmelerine imkân bulmak olduğunu belirtmiştir. Misis Sted, böylece babasının beden ölse de ruhun ölümsüz olduğunu kanıtlamak istediğini ifade etmiştir.

Babasının metafizik dünya ile irtibat konusunda zaman zaman yanıltıldığı veya aldatıldığı için ispritizmacılığa mesafeli olanlarca eleştirildiğini ve medyumların tekinsiz kişiler olduğunu savunduklarını nakletmiştir. Ancak Misis Sted, babasının telefon gibi bir cihaz vasıtası ile görüşme yapıldığında bile, zaman

zaman etkileşim ve iletişim hataları yaşanabilmesi gibi İspirizmacılıkta da medyumlar vasıtası ile metafizik âlemle kurulacak irtibatta da etkileşim ve iletişim hatalarının, yanlış anlaşımaların yaşanabileceğini belirterek medyumlara isnat edilen güvensizliği haksız bulduğunu belirtmiştir. Misis Estel Sted de babasının düşündüğü gibi, metafizik dünya ile iletişim için aracı olan medyumlara güven duyulmaması ve hatta tahkir edilmeleri konusundan çok muzdarip olduğunu ifade etmiştir. Oysaki ancak bir medyum vasıtası ile ölen kardeşini görüp onunla konuşabildiğini öne sürmüştür.

Babasının “*otomatik yazı*” diye adlandırdığı, zihnini her şeyden soyutlayarak serbest bıraktığı zamanlarda, kalemi eline alarak yazma işini akışına bırakıp, öbür âleme göçmüş veya çok uzakta olan dostlarından haber alabilme yeteneğine sahip olduğunu iddia etmiştir. Babasının bu yöntemle yazdığı yazılarını “*Julya’dan Mektuplar*” adıyla kitap haline getirdiğini ve bu kitabın birçok dile çevrildiğini de ifade etmiştir.

Misis Sted, babasının ispiritizmacılığa inanmayanlar hakkında bu insanların Amerika kıtasını görmedikleri için Kolomb’un Amerika kıtasını keşfettiğine de inanmadıklarını, Amerika kıtasına gitmeleri teklif edildiğinde ise gitmeye üşenenlere benzettiğini belirtmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım, tercüme ettiği bu makaleye ilave edilmiş beş tane de şehadetname olduğunu sözlerine ekleyerek, bu şehadetnamelerde ileri gelen ve muteber İngiliz kadın ve erkeklerinin isim ve imzaları olduğunu belirtmiştir. Kendileri her ne kadar İspirizmacılığa inanmasalar da bu kadar meşhur ve ileri gelen kişilerin inandığı bir mevzuya dair olan bu makaleyi okurlarıyla paylaşmayı yararlı gördüğünü ifade ederek çevirisini yaptığı makalesine son vermiştir (Şehbal, 1328: 61, 253).

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal’in R. 15 Temmuz 1329 tarihinde yayınlanan 79. adedinin 130. sayfasında ve R. 1 Ağustos 1329 tarihinde yayınlanan 80. adedinin 148. 149. ve 150. Sayfalarındaki “*Musahabe*” sütununda yer alan, “*Kadınlık Davasından*” adlı makalesinde, Osmanlı toplumunda kadın haklarına dair yaşanan tartışmalar ile Batı toplumunda “*Feminizm*” akımı etrafında yaşanan kadın hakları tartışmalarını analiz ederek kıyaslamalarda bulunmuştur.

Makalesine başlarken son zamanlarda feminizm hakkında yazılan yazılardan

haberdar olduğunu ve bu yazıları kadın kimliğini unutarak okumaya çalıştığını belirtmiştir. Meşrutiyetin ilanından önce Osmanlı aydınları arasında “*Feminizm*” meselesinin tartışıldığını, ancak toplumun muhafazakâr yapısının etkisi ile bu tartışmaların söndüğünü ifade etmiştir. Bu bakımdan Salime Servet Seyfi Hanım’ın kadın haklarının gelişimi konusunda talep ve beklentileri olmakla beraber feminizm akımına karşı da mesafeli bir duruş sergilediği anlaşılmaktadır. Bu konuda iki görüşü olduğunu belirten Salime Servet Seyfi Hanım, ilk olarak düşüncesinin temellerini oluşturan, bir Osmanlı ve İslam kadınının maddi olarak yaratılmasını savunurken ikinci olarak ise Batı’da başlayan bu kadın hakları akımını milli ve tarihsel değerlerle örtüştürerek irdelemeyi amaçladığını ifade etmiştir. Genel anlamda Osmanlı kadınının yükselmesini, ilerlemesini, kamusal alanda özgürce yer almasını savunan Salime Servet Seyfi Hanım’ın, tam olarak Batılı anlamda feminist söylemler içinde olduğu düşünülmemektedir. Bir yandan Osmanlı kadınının ilerlemesini ve yükselmesini hararetle savunan Salime Servet Seyfi Hanım, diğer yandan da Osmanlı kadınının Türklük ve İslamlık geleneğinden gelen tarihsel temellerine, örf ve adetlerden kaynaklanan sorumluluklarına da önem atfettiğini sıkça dile getirmiştir (Şehbal, 1329: 79, 131).

Salime Servet Seyfi Hanım, Osmanlı toplumunda kadına dair tartışmalardaki görüşleri üç kategoriye ayırarak kısaca analiz etmiştir. Birinci kategoridekilerin kadınların erkeklerce gasp edilen haklarının iade edilmesi gerektiğini savunanlardan, ikinci kategoridekilerin sözde dini gerekçelerle birinci kategoridekilerin görüşlerini reddedenlerden, üçüncü kategoridekilerin ise birinci guruptakilerin savunduklarını, ikinci guruptakileri ürkütmeden savunanlardan oluştuğunu öne sürmüştür. Kadın hakları tartışmalarında üçüncü kategorideki görüşe katıldığını belirten Salime Servet Seyfi Hanım makalesinin devamında, İslamiyet’e göre kadınların dindar ve tesettürlü oluşunun kamusal alanda yer almalarına mani olmadığını, hatta her kadının geçimini sağlama adına ekonomik girişimlerde bulunabilmesine dair dini kaynaklarda hiçbir engelin söz konusu olmadığını da savunmuştur (Şehbal, 1329: 80, 148).

Şehbal mecmuasının R. 1 Eylül 1329 tarihinde yayınlanan 81. adedinin 173. sayfası ile R. 15 Eylül 1329 tarihinde yayınlanan 82. adedinin 189.ve 190. sayfalarındaki “*Muhasebe*” adlı sütununda yer alan “*Kadınlık Davasından*” başlıklı ikinci makalesinde ise Salime Servet Seyfi Hanım, gelecek nesillerin maddi ve manevi terbiyesinden birinci derecede sorumlu olan annelerin, bilinçli ve eğitimli

olmalarının ne kadar önemli olduğuna değinerek İngiltere ile Osmanlı devleti arasında yenidoğan ölümleri ve süt çocuklarının sağlığı konusunda bazı kıyaslamalarda bulunmuştur.

Salime Servet Seyfi Hanım, İngiltere’de çocuk sağlığı ve özellikle yenidoğan ölümü ve yenidoğan sağlığı konusuna çalışmalar yürüten bir derneğin, kadın çalışanlara sahip olan fabrikaları inceleyen ve aynı zamanda kendisi de bir kadın olan başmüfettişinin hazırladığı bir raporu okuduğunu ve rapordan çok etkilendiğini ifade etmiştir. Söz konusu raporda; fabrika işçiliği yapan annelerin, bilhassa süt çocuğu annelerinin yaşadıkları sorunların analiz edildiğini belirtmiştir.

Kadınların toplumsal hayattaki konumunun tartışıldığı bir dost meclisinde, annelerin şüphesiz toplumun en önemli ve en saygıdeğer unsurları olduğundan bahsedildiğini, ancak tüm annelerin annelik becerilerinin ideal düzeyde ve beklenen şekilde olmadığını ifade edildiğini nakletmiştir. Anneler ne kadar nitelikli olurlarsa yetiştirecekleri nesillerin de o nisbette kaliteli olacağı ifade edilerek özellikle Anadolu’da bilinçsiz ve eğitimsiz annelerin, çocukların yalnızca terbiye ve kültürünü değil sağlığını da olumsuz etkiledikleri öne sürülmüştür. Kamburluk, cıızlık ve eğri bacaklılık gibi fiziksel arızaların yanısıra, iyi ve sağlıklı beslenememenin, özellikle yenidoğan ve sütçocuğu sağlığını hayati boyutta etkilediği belirtilmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım, Anadolu’daki verem salgını kadar yaygın ve tehlikeli bir unsur olarak gördüğü yenidoğan ölümlerinin, çok büyük bir dram olduğunu ve bu dramın, geri kalmışlık göstergesi olarak toplumsal yapıyı betimlediğini düşündüğünü ifade etmiştir. Anadolu’da bazı ailelerin ardı ardına üç hatta dört çocuğunu henüz süt çocuğu çağlarında kaybettiklerini belirterek genç, bilinçsiz, tecrübesiz ve en önemlisi eğitimsiz annelerin hıfzıssıhha, ev yönetimi, çocuk bakımı ve çocuk terbiyesi konusunda eğitim olanaklarına erişmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir. Salime Servet Seyfi Hanım, gelecek nesilleri maddi ve manevi bakımdan eğitecek, yetiştirecek, gerektiği gibi terbiye edebilecek bilinçli annelerin yetişmesi gerektiğini vurgulayarak aksi halde bu durumun bedelinin tüm millet olarak ödeneceğini ifade etmiştir.

Ayrıca Salime Servet Seyfi Hanım, okuduğu İngiliz bir kadının makalesinde, İngilizler’in kızlarına fen bilimleri ve hıfzıssıhha konusunda ne kadar iyi eğitim verirlerse o kadar bilinçli anneler yetişeceğini, o nisbette de sağlıklı ve nitelikli

nesiller yetiştirilebileceğini öne sürdüğünü ifade etmiştir. Yine bu İngiliz kadının dediğine göre; fen bilimleri gibi bilimlerle bilinçlenmiş annelerin çocuk bakımı ve eğitimi konusunda hiçbir batıl inanca kapılmadan çocuklarını sağlıklı bir şekilde büyütebileceklerini belirttiğini nakletmiştir. Salime Servet Seyfi Hanım, bu İngiliz kadının görüşlerini aktarırken Osmanlı toplumundaki yenidoğan ölüm oranlarını bilseler nasıl tepki vereceklerini merak ettiğini de satır arasında ifade etmiştir (Şehbal, 1329: 81, 173).

Şehbal mecmuasının R. 15 Eylül 1329 tarihinde yayınlanan 82. adedinin 189 ve 190. sayfalarındaki “*Musahabe*” adlı sütununda yer alan “*Kadınlık Davasından*” başlıklı makalesinde ise Salime Servet Seyfi Hanım, önceki nüshanın devamı olarak İngiltere’deki kadın hareketlerinden örnekler vererek Osmanlı, Türk ve Müslüman kadınının, sosyal ve hukuki hakları konusunda cemiyetler kurarak örgütlü, ilkel ve prensipli adımlar atılması gerektiğini savunmuştur.

Salime Servet Seyfi Hanım, bir İngiliz kadının yazdığı rapor ve yazılardaki görüşleri okurken ana ve çocuk sağlığını ne kadar önemsendiğini vurgulamıştır. Söz konusu dönemde kendi ülkesinde ise yenidoğan ve süt çocuğu ölüm oranlarının herhangi bir istatistiksel veri veya bilimsel araştırma sonuçlarına gerek duymaksızın ne derece yüksek olduğunun fark ediliyor olmasının ne kadar vahim olduğuna dikkat çekmiştir. Ülkede yenidoğan ve süt çocuğu ölümlerinin kritik boyuttaki oranı ile devletin bekası için milyonlarca liralık zırhlı gemiler sipariş etmesini, yüz binlerce askerlik ordular teşkil etmesini ironik bir tezat olarak değerlendirmiştir. Yazar, yenidoğan ölümlerinin, sağlık ve beslenme faktörlerinden ziyade gebelik, doğum ve doğum sonrasında annelere nasihat veren büyüklerin, cahilane batıl inançlar ve hurafeler içeren yönlendirmeleri nedeniyle gerçekleştiği kanaatini öne sürmüştür. Bu konunun tek çaresinin ise eğitim olduğunu ifade etmiştir (Şehbal, 1329: 82, 189).

Osmanlı Devleti’nde, milli bir felaket derecesinde önemli olduğunu düşündüğü yenidoğan ölümlerini önlemeyi amaçlayan ve bu konuda bilinç oluşturacak cemiyetlerin olmamasına da teessürle dikkat çekmiştir. Osmanlı kadın aydınlarına ve feminist yazarlara seslenerek bu önemli konudaki duyarsızlıklarına da hayretle sitem etmiştir. Söz konusu dönemde süreli yayınlarda çokça gündem olduğunu beyan ettiği tesettür meselesinin, yenidoğan ölümleri gibi milli ve hayati bir mesele karşısında ne kadar da yüzeysel bir mesele olarak kaldığını belirten yazar, kadın aydınların yazı ve eserlerinde kolayca kaçarak edebi mülahazalara

odaklandıkları için beş yıldır kadınlık alemi adına, herhangi bir hukuki ve sosyal kazanım elde edilemediğinden yakınmıştır. Bu nedenle kadın aydınların daha cesur ve daha idealist adımlar atmaları gerektiğini belirterek kadın yazarların, toplumun temel sorunlarına değinerek gündemi yönlendirmeleri gerektiğinin önemini vurgulamıştır (Şehbal, 1329: 82, 189-190).

Annelere eğitim verme ve buna bağlı olarak yenidoğan ölümlerini azaltma ve bu felaketle mücadele konusunda çok çaba sarf edilmesine, hatta bu çalışmanın milli bir harekete dönüştürülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Tüm imkansızlıklara rağmen kararlılıkla gayret edilirse bu konuda önemli mesafe alınacağına inandığını ifade eden Salime Servet Seyfi Hanım, Osmanlı kadın hareketinin Meşrutiyet devriminin getirdiği yenilik rüzgarından gerektiği gibi yararlanamadığını belirterek erkek yazarların bu konuda daha duyarlı olmasının kadınlar adına bir eksiklik olduğunu ifade etmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım, toplumun ileri gelenlerinin Osmanlı, Türk ve İslam kadınının sorunları için çalışmalar yürütmelerini ve bunun için tüm imkânlarla gayret edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmaların cemiyetler kurarak kurumsallaştırılmasının önemini vurgulayan Salime Servet Seyfi Hanım, bunun nasıl gerçekleştirilebileceğini ise mahcubiyetiyle beraber ne yazık ki kendisinin de bilmediğini ifade etmiştir.

Kadınların en büyük felaketinin erkeklerin iddia ettiği gibi sosyeteye girememek değil, milli ve ahlaki değerlerin ananelerin etkisinin yitirilmesi, ilim mahfillerinde yer bulamaması olduğunu öne sürmüştür. Yazar, kadının sosyal yaşamda daha belirgin olması gerekliliğini çok önemseydiğini belirtmiştir. Ancak erkeklerin annelerini, kız kardeşlerini ve eşlerini emanet edebilecekleri; milli, ilmi ve ahlaki ortam yaratmak için ne yaptıklarını sorup, kadın hakları konusunda erkeklere ne kadar büyük sorumluluklar düştüğünü ifade ederek makalesini sona erdirmiştir (Şehbal, 1329: 82, 189-190).

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal mecmuasının R. 15 Şubat 1329 tarihinde yayınlanan 91. adedinin 366 ve 367. sayfalarında ki “*Musahabe-i İctima’iyye*” adlı sütununda yer alan “*Kadınlık Davasından, Nisaiyyun- Safracet*” adlı makalesinde, Batı kökenli kadın hareketleri olarak “*Feminizm*” ve “*Süfrajeter*” hakkındaki görüşlerini beyan etmiştir.

Bakü’de yayınlanan, önemli bir fikir mecmuası ve Türk milliyetçiliğinin öncülüğünü yaptığını ifade ettiği, “*Şelâle*” adlı süreli yayında, bir makale okuduğunu belirtmiştir. Bu makale üzerine daha önce hakkında son sözlerini açıkladığını ve bir daha değinmeyeceğini belirttiği “*Feminizm*” ve “*Süfrajeter*” hakkında yazmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Bir bardak suda fırtına kopartılmasına benzettiği kadınlara yönelik bu meselelere değinmemeye karar vermişken söz konusu yazı üzerine bu satırları kaleme aldığını ifade eden Salime Servet Seyfi Hanımefendi’nin Batı menşeli bu akımlara oldukça mesafeli durduğu ve temkinli yaklaştığı göze çarpmaktadır.

Salime Servet Seyfi Hanım, Fransa’nın Avinyon kentinde İngiliz filozof ve iktisatçı John Stuart Mill’in anısına bir heykel dikilmesine karar verildiğini ve bu görev için özel bir ekibin oluşturulduğunu belirtmiştir. Ancak bu heykelin dikilme nedeninin John Stuart Mill’in dünyaca ünlü bir filozof veya iktisatçı olmasıyla ilgili olmadığını, vefat etmiş ve kabri Avinyon da bulunan eşinin hatırasına yakın olmak için hayatının son birkaç yılını Avinyon’da geçirmiş olmasının anısına dikileceğini ifade etmiştir.

John Stuart Mill’in eşine karşı hislerinin “*Romantik*” tabiriyle tanımlanabilecek bir boyutta olduğunu belirten yazar, bu nedenle sevgili eşini yabancı bir ülkede yalnız bırakmaya gönlünün el vermediğini, John Stuart Mill’in eşinin kabristanının yakınlarında bir yerlerde küçük bir eve yerleştiğini, her gün eşinin mezarına giderek ziyaret ettiğini ve kendi hazırlattığı mezar taşını seyrettiğini nakletmiştir. Salime Servet Seyfi Hanım, John Stuart Mill’in eşinin kabri için hazırladığı mezar taşına onun ne kadar iyi yürekli olduğunu ve şayet dünyada, eşinin kalbi gibi bir iki kalp daha olsaydı, dünyanın cennete dönüşeceğini öne sürdüğünü belirtmiştir.

John Stuart Mill’in eşine karşı sergilediği bu büyük aşkın insanlık tarihinde benzerine az rastlanır bir örnek olduğunu belirten Salime Servet Seyfi Hanım, bu iki insan arasında fikir dünyası bakımından da mükemmel bir uyum olduğunu ifade etmiştir. John Stuart Mill’in, günlüklerinde fikir dünyasının gelişiminde ve değişiminde eşinin çok büyük etkileri olduğunu sıkça dile getirdiğini nakletmiştir. John Stuart Mill’in kadınların ilerlemesi ve kadın haklarının gelişmesi konusunda önemli fikirler geliştirerek feminizm hareketinin de öncülerinden biri haline geldiğine dikkat çekmiştir.

Salime Servet Seyfi Hanım, John Stuart Mill'in günlüklerinin başka bir yerinde, eşini fikir dünyası bakımından kendisinden daha üstün ve derin gördüğünü belirttiğini ve eşinin vefatı nedeniyle onun, o engin fikir dünyasından yeterince istifade edemediğinden yakındığını aktarmıştır. Salime Servet Seyfi Hanım bu durumu güzel ve olumlu karşılamakla beraber, her güzel ve olumlu şeyin doğruluğunun savunulamayacağını ifade etmiştir. Ünlü düşünürün, eşine duyduğu derin aşk ve teveccüh olmasa, kadınlar âlemini bu kadar savunup savunmayacağını hatta "*Kadınların Köleleştirilmesi*" adlı eserini kaleme alıp almayacağını ön görmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Salime Servet Seyfi Hanım, John Stuart Mill'in; feminizm ve kadın hakları konusundaki görüşlerinin temelinde eşine olan derin sevgi ve aşkın yer aldığını düşünerek bu konuda düşünürün fikirlerinin subjektif ilkelere dayandığını öne sürmüştür. Sonuç olarak Avinyon şehrinde John Stuart Mill'in anısına dikilecek heykelin feminizm ve kadın hakları konusuna katkılarının ziyade, müteveffa eşi ile arasındaki gönül bağının ve Avinyon şehrinin hatıra bütünlüğü ile ilgili olduğu kanaatinde olduğunu belirtmiştir (Şehbal, 1329: 91, 366).

Fransız kadın hareketinin İngiltere'den önce doğmuş olmasına rağmen, neden İngiliz kadın hareketinin gerisinde kaldığına anlam veremediğini ifade eden Salime Servet Seyfi Hanım, Sufrajjet denilen ve kadınlara başta oy kullanma, seçme ve seçilme gibi siyasal haklar talep eden hareketin, feminizm akımına yepyeni bir boyut kazandırdığını belirtmiştir. Makalesinin devamında, İngiltere'de gündemde oldukça yer eden Sufrajjetler ve Sufrajjetlerin eylemlerini sıralayarak okurlarını bilgilendirmiştir. Süfrajjetlerin açlık grevi, parlamentoyu basma, kundaklama, bomba atma, miting, protesto gibi zaman zaman şiddet boyutlarına tırmanan eylemlerinin sadece İngiliz kamuoyunda değil, Osmanlı Devleti'ne kadar tüm dünyada dikkat çektiğini ve bu harekete dair tepki ile karışık ilgi uyandırdığını ifade etmiştir.

Ta'bir-i ma'hudile «Nisaiyyun» hareketi ta' kib olunursa İngiltere'de 'ameş-i tebarüzü 1905 senesine tesadüfediyorki o tarihte «Misis Christabel» ile «Misis Ketî» Mençistur' da bir liberal mitingini ihlal ve ta'ciz cürmüyle tevkif olundular.

1906 da Avam Kamarasının kadın sami'ine mahsus dairesi tahliye olunmuş ve on altı kadın tevkif cezasına düçar edilmiş idi.

1907 de yüzden ziyade kadın parlamentoyu basmak cürmünün cezasına ma'ruz oldular.

Mistres Luyis Herkavret tarafından verilen bir miting men' olunduğu gibi, Mistres Mc Ket'i'de «Braytin» de söylemekden alıkonuldu.

1908'de İngiliz kadınları İngiltere hey'et-i vükelasını bir meclis 'akdinden men' etmek fikriyle «Davning» sokağında parmaklıklara zincirlerle kilitlediler. Bunlardan 47'si parlamentoyu basmak tahmiyetiyle müttehim oldu. Mister Askuyısın evinin camlarını kırdı diye -ki kırılmışdı- otuzu tevkif edildi. 24 kadın da meb'usana izinsiz girmekle itham olundu.

1909'da yine İngiltere'nin bab-ı 'alisi demek olan «Davning» sokağında Safracetlerin bir cuş ve huruş ve hususiyle birinin Meclis-i Meb'usana bila mani' vusul maksadıyla bir tayyareye rakiben hareketi vuku'buluyor. Beş kadın kendisini heykellere zincirlerle rabt ediyorlar. 106 kadın «binayı teşri'i» içinde tevkif olunuyor. «Davning» sokağında camlar kırılıyor.

«Bristol» da bizim gazetelerin «Çörçil» diye tercüme ettikleri «Churchill» kırbaçla dayak yiyor.

1910 da «Vest Minister» de tevkifat, yine daire-i hükümete hücum vaki' oluyor. 150 kişi tevkif ediliyor ve İngiltere başvekilinin camları kırılıyor.

1911 de «Vest-End» kısmındaki Londra dükkânlarının camları kırılıyor; Safracetler kundakçılık ile itham ediliyorlar. Mister Mac-Kene nin odasında bomba bulunuyor. Vükela-yı devletin ikametgâhlarını ateşe vermek teşebbüşleri, «Royal-Teatr» yakmak hadisesi işidiliyor. Mister «Askuyıs» e bir balta atılıyor. 1913'de Londra Kulesindeki mücevherat odasında bulunan mahfaza şikest ediliyor. Mister Loyd-Corc'a 'aid hane bomba ile tahrib olunuyor. Şimendifer istasyonları, ikametgâhlar ve spor pavyonları yakılıyor. Trenler bombalarla berhava ediliyor. «Mençistir» da meşhur resim tabloları tahrib olunuyor. «York sehraled» idarehanesinin havaya uçurulmasına teşebbüş ediliyor; Sen Pol Kilisesinde episkoposun taht-ı ruhanisi altında bomba bulunuyor. Safracet mitingleri resmen men' olunuyor. Kadınların meb'usluğu takriri parlamentoda düşar-ı red oluyor. Polis tarafından Safracetler merakizi basılıyor.

Bu mübarezenin tarihini fazla uzatmak istemiyorum. Bu, eskâr ve irade-i sabite-i beşerin tecelliyatıdır. Son söz olarak 'arz edeceğim bir cihet varsa o da «Feministlerin» iddi'a-i metelibi olan protestolarını Londra'nın o temiz kaldırımlarına tebaşir ile yazmak, mitingler 'akd eylemek, ikna' ümidiyle vükela-yı devleti pusuya düşürmek gibi vesait-i ma'sume ile başladıkları halde şimdi cidden mehalik bir derece-i fa'aliyete varmış olmalarıdır. Emval-i şahsiyeye iras-ı hasar, kundakçılık, bomba atmak gibi ef'al artık onlara 'atf olunuyor.

Filhakika zabitanın tahkikat-ı müşikâfânesi bütün bu vekayi'in ancak "Wild Women" ya'ni «Vahşi Kadınlar» lâkabına mazhar olan Safracetler tarafından ika' edildiğini isbata muktadir olamamış isede bunlardan kısm-ı a'zaminin ika'ında kadınların eli olduğunu inkârada mecal yoktur. İşte pek muhtasır bir mubahese. Fazla muhakemata hacet yok. İhtimal ki 'Osmanlı hemşireler bu emsal-i mebsutadan iktisab-ı şeca'at ederler (Şehbal, 1329: 91, 366- 367).

Makalesinin sonunda kundaklama, bomba atma gibi eylemlerin Süfrajetlere izafe edilmelerine rağmen bu durumun hukuki bakımdan tam anlamıyla kanıtlanamadığını da belirten Salime Servet Seyfi Hanım, söz konusu hareketin ve eylemlerinin daha dikkatle irdelenmesi gerektiğini vurgulamış ancak her ne olursa olsun Süfrajetlerin Feminizm hareketini siyasallaştırarak yepyeni bir boyut kazanmasına neden olduğunu öne sürmüştür.

Salime Servet Seyfi Hanım, Şehbal'de farklı tür ve çeşitlerde çok sayıda içerikle yer alan, dikkat çekici kadın entellektüellerden birisidir. Bu tez çalışmasının önceki bölümlerinde de Alfred Tenison, Thomas Hood ve Ella Wheeler Wilcox gibi edebiyatçılardan yaptığı çevirilerle özellikle İngilizce olmak üzere çok iyi düzeyde yabancı dil bildiği ifade edilmiştir. Yazarın Batı entelektüel ve düşünce dünyasını çok yakından takip ettiği de açıkça anlaşılmaktadır. İngiltere'deki çalışan kadınların sorunları, yenidoğan ve süt çocuğu ölüm oranları gibi konular hakkında yapılan araştırma sonuçlarına dair görüş ve eleştirileri, bu gelişmeleri kendi ülkesindeki durumla kıyaslaması, femistler, süfrajetler hakkındaki aktarımları, John Stuart Mill'in günlükleri hakkındaki yorumları bu durumun çarpıcı örnekleri olarak göze çarpmıştır. Okuduklarını ve incelediği olayları olduğu gibi kabul etmek yerine, sorgulayan ve eleştiren bir entelektüel kişilik sergileyen Salime Servet Seyfi Hanım kendine özgü çarpıcı çıkarımlar ve fikirler öne sürmüştür. Bu fikirlerini yazı ve makalelerinde çok güçlü bir üslupla ifade etmesi, edebi bakımdan da özel yetenekli olduğunun göstergesidir. Bir kadın olarak kadın hakları konusunda yaşanan gelişmelerde erkeklerden ziyade kadınları eleştirmesi, özellikle meşrutiyet kazanımlarından yola çıkarak kadınların dönemin koşullarından kaynaklanan fırsatları değerlendirmekten uzak kalışını eleştirmesi, bu çarpıcı fikirlerinin başında gelmektedir. Anadolu'da yenidoğan ve süt çocuğu ölümlerini beslenme ve hijyen yetersizliğinden ziyade batıl inanç ve dogmatik geleneklere bağlaması ve bunun çözümü olarak da eğitimin önemine vurgu yapması bir diğer örnek olarak ifade edilmiştir. Diğer kadın entellektüellerle eğitim ortak paydasında birleşen Salime Servet Seyfi Hanım, Osmanlı toplumunda kadınların beklenen yaşam standardına erişebilmesi için eğitimin öncelikli reform alanı olduğuna hemen hemen her makalesinde dikkat çekmiştir.

4. FATMA ALİYE HANIM

Fatma Aliye Hanım, Şehbal mecmuasının R. 15 Temmuz 1325 tarihinde yayınlanan 8. adedinin, 146 ve 147. sayfalarında yer alan “*Hanımlar İçin*” adlı sütunda yayınlanan makalesinde, kadınların eğitim olanaklarının desteklenmesi ve geliştirilmesinin önemini dile getirmiş, kadınların çalışma yaşamına katılarak, aile ve ülke ekonomisine katkıda bulunmasının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır³⁸.

Herkesin yeteneğine göre mutlaka bir işte çalışarak kendi geçimini sağlayabilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. İşin mahiyeti konusunda da ayırım gözetilmemesi gerektiğini belirterek çalışmanın atalet ve tembellikle kıyaslanamayacak kadar değerli olduğunu ifade etmiştir. Özellikle kadınların çalışma hayatına mutlaka katılması gerektiğini savunan Fatma Aliye Hanım, sadece çalışmanın yeterli olmayacağını belirterekiyi bir iş için, kadınların eğitim imkânlarının da geliştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Osmanlı kadınlarının eğitimden ve sanattan mahrum bırakıldıklarını belirterek kadınların da eğitim ve sanatla meşgul olabilme imkânlarına erişmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için moda tasarımı yaparak özgün giyim parçaları üretebilen terzilerle, standart giyim ürünleri üretebilen kadınların kazanç ve iş yükünü kıyaslayarak ikinci guruptakilerin daha az kazandıkları ve daha az sipariş aldıkları örneğini vermiştir. Bu örnekten yola çıkarak kadınların güzel sanatlara yönelmeleri ve sanat konusunda eğitim alabilmeleri görüşünü öne sürmüştür. Fatma Aliye Hanım, kadınların fabrikalarda çalışmalarına da olumlu bakmakla beraber, Osmanlı Devleti’nde bu iş kolunun yeterince yaygın olmadığını vurgulayarak kadınların özellikle el sanatları konusunda geliştirilmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Fatma Aliye Hanım, kadının vatana en büyük hizmetinin, dünyaya çocuk getirerek o çocukları yetiştirmek olduğunu düşünmektedir. Ancak anneliğin ve çocuk yetiştirmenin, kadının çalışmasına engel olamayacağını, ülkeyi koruyan kahraman askerleri yetiştiren Anadolu kadınlarının, annelik vazifelerinin çalışmalarına engel olmadığını belirtmiştir. Fatma Aliye Hanım, kadının tek görevinin çocuk

³⁸Fatma Aliye Hanım’ın bu makalesinde değindiği kadınların eğitim olanaklarının desteklenmesi ve geliştirilmesi konusundaki görüşleri, bu tez çalışmasının ikinci bölümünde “*Osmanlı Kadınının Eğitim ve Bilim Dünyasına Katkı Sağlayan Entelektüeller*” başlığı altında incelenmiştir.

yetiştirmekle sınırlanmasının yanlış olduğunu, çocukların büyümesi sonrasında kadınların ne yapabileceğini sorgulayarak ifade etmiştir (şehbal, 1325: 8, 146)

Fatma Aliye Hanım, kadınların çalışmasını iki bakımdan önemsemektedir. Birincisi kadının ekonomik özgürlük elde ederek kendi hayatını kimseye bağımlı olmadan sürdürebilmesi; ikincisi ise ülke ekonomisine katkı değer sağlanmasına olanak vermesidir. alışan ve kazanç elde eden kadının, erkeğin omuzlarındaki geçim derdinden kaynaklanan yükü hafifleteceğini savunmuştur. Kadınların hepsinin bir erkeğin maddi himayesine girebilmiş evli kadınlardan oluşmadığını ifade eden Fatma Aliye Hanım, evli kadınların tamamının da eşlerinin sevgi ve bağlılığını kazanacak kadar fiziksel güzelliğe sahip olmadıkları belirtmiştir. Birçok kadının bir lokma ekmek, bir parça elbise uğruna şiddet ve hakarete maruz kaldığını, Memlk Sultanı Bay Bars'ın kızı Tezkar Bay Hatun'un kurduğu bir vakıf örneğini vererek yüz yıllardır süre gelen bir soruna vurgu yapmıştır. Fatma Aliye Hanım, Memlk Sultanı Bay Bars'ın kızı Tezkar Bay Hatun'un dul kalan kadınların, eş bulup evlenene kadar kalıp barınabilecekleri bir hayrat yaptırdığını nakletmiştir.

Kadınların temel ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması için eşlerine, baba veya erkek kardeşlerine bağımlı olmalarını toplumsal bir problem olarak gören Fatma Aliye Hanım, sanılanın aksine bu sorunu yalnızca kadınlar dünyasından değerlendirmekle kalmamıştır. Erkeklerin de bu sorundan ciddi bir şekilde ve doğrudan olumsuz etkilendiğini ifade etmiştir. Osmanlı toplumunda, hane erkeğinin birçok kadının geçiminden sorumlu olduğunu, aileye mensup olan ancak birçok nedenle baba ocağına tekrar dönen kadınların da maddi sorumluluklarının hane erkeğinin omuzuna yüklendiği gerçeğini vurgulamıştır. Fatma Aliye Hanım, hane erkeğinin maddi sorumluluklar altında ezildiğini belirterek bu nedenle, Osmanlı toplumunda erkeklerin maddi imknsızlıklardan kurtulamadıkları, hatta aşırı çalışma zorunluluğu ile erkenden çökerek yaşlandıklarını bir tespit olarak öne sürmüştür (şehbal, 1325:8, 146-147).

İşlam hukukunun ve tesettür olgusunun müslüman kadınlarını çalışmaktan men etmediğini belirten Fatma Aliye Hanım, asr-ı saadette tesettür olgusunun söz konusu olduğu dönemlerde de kadınların çalışma yaşamında yer aldıklarını ifade etmiştir. İşlam dininin kadına çok önemli haklar tanıdığını belirten Fatma Aliye Hanım, Müslüman kadınlarının, İşlamiyet'in kendilerine tanıdığı haklardan bi haber olduğunu, bu konuda bilinçli olanların, bilmeyenleri bilgilendirmesi gerektiğini

beyan etmiştir. İslami aile yapısında, aile reisinin erkek olduğunu ve kadınların ailenin geçiminden mesul olmadığını belirtse de, müslüman kadınların da isterlerse, imkân ölçüsünde çalışabilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Kadınların çalışma hayatında yer almalarının hem aile bütçesine, hem de ülke ekonomisine katkı sağlayacağını, bu nedenle kadınlara çalışma hayatına katılma konusunda olanak tanınması gerektiğini sözlerine eklemiştir. Ülke nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan kadınların, çalışamamasına hayıflanan Fatma Aliye Hanım, kadınların çalışma hayatına katılmadığı takdirde Osmanlı ekonomisinin düzlüğe çıkamayacağını ve toplumda servet birikiminin çok zorlaşacağını ifade etmiş, toplumda sefaletin oldukça yaygın olduğunu da vurgulayarak kadının çalışma hayatına katılımını önemle savunmuştur. Söz konusu dönemde ailelerin geçim derdinin zorluğuna dikkat çeken Fatma Aliye Hanım, maddi anlamda ev idaresinin çok zorlaştığını da vurgulamıştır.

Hazreti peygamberin ilim tahsil etmenin, kadın erkek tüm mü'minlere farz olduğunu buyurduğunu belirterek yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de kadınlardan da kulları şeklinde bahsettiğine, Hazreti peygamberin ise "ümmetim" iltifatı ile biatlarını kabul ettiğine dikkat çekmiştir. Buna binaen erkeklerin de kadınlar için "milletimizdendir" demeye mecbur olduklarını ifade etmiştir. Kadınlara ekmek vermek yerine, ekmek kazanacak imkânlar verilmesi gerektiğini, bunun için de kadınların eğitim ve meslek edinme olanaklarının geliştirilmesinin önemini vurgulamıştır.

Modernizmi bir sele benzeten Fatma Aliye Hanım, bu selin önünde durmanın mümkün olmadığını vurgulamış, toplumsal değişimlere neden olabilecek bu gelişmeleri kanalize edebilecek önlemlerin alınması ile bu selin yaratabileceği olumsuzlukların önlenebileceğini ifade etmiştir. Toplumsal yenilik dalgalarının toplumun tüm kesimlerini etkilediğini belirten Fatma Aliye Hanım, Osmanlı kadınının da söz konusu dönemde yaşanmakta olan toplumsal değişimden ve özellikle Batı menşeli akımlardan ekilenmemesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Ailelerin çocukların bakımı ve terbiyesi konusunda mürebbiye olarak yabancı kökenli kadınları istihdam ettiklerini, bu durumun Osmanlı toplumunda, Batılı akımların daha hızlı ve daha etkili bir şekilde yayılmasına neden olduğu kanaatini de dile getirmiştir (Şehbal, 1325: 8,147).

Batılı akımlara kapılan Osmanlı kadınlarının kınanmamaları gerektiğini ifade

eden Fatma Aliye Hanım, bu konuda asıl suçlunun Müslüman kadınlara İslam'ın sunduğu hak ve imkânları anlatmayıp, Müslüman kadını Batı'dan medet umar hale getirenler olduğunu belirtmiştir. Fatma Aliye Hanım, İslam'ın kadına başta mülkiyet hakkı ve ekonomik özerklik ile ilim tahsil etme olmak üzere, devrim niteliğinde çok önemli haklar tanıdığını, birçok makalesinde dile getirmiştir. Batı'da kadına sunulan ve parlak ışıklarla dikkat çekici hale getirilmiş hakların bu temel hakların çok çok gerisinde olduğunu da sözlerine eklemiştir. Osmanlı kadınının arayışı içinde olduğu hürriyetin, İslam'ın kadın olgusu içinde fazlasıyla yer aldığını, ancak ulema ve din adamları başta olmak üzere bazı kesimlerin, Müslüman kadınının bu haklarından hiç bahsetmediklerini, böylece Müslüman kadınının birçok sosyal ve ekonomik haktan da mahrum bırakıldığını ifade etmiştir. Bu hak ihlali ve ihmallerine neden olan kesimlerin Allah'ın huzurunda sorguya çekilmeyi hak ederek vebal aldıklarını da sözlerine eklemiştir.

Her makalesinde Osmanlı kadınının ilerlemesini desteklediğini belirten Fatma Aliye Hanım, kadınların eğitim, sanat ve meslek edinme konusunda olanaklarının geliştirilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Ancak bu ilerleme ve gelişmelerin Batılı hareketlere özenerek değil, milli değerler ve İslami temeller esas alınarak inşa edilmeleri gerektiğini, Osmanlı kadınının sahip olduğu milli ve dini temellerin, kadınlığın ilerlemesi için gerekli şartlara sahip olduğunu düşünmüştür. Bu fikri savunanlarla beraber bu durumu zaman zaman dile getirdiklerini belirten Fatma Aliye Hanım, gerek istibdat devrinde, gerek Meşrutiyet devrinde olsun bu çabalarının döneme özgü koşullarla akim kaldığını da ifade etmiştir. Osmanlı kadınının Batılılaşma yoluyla ilerlemesini tasvip etmeyen Fatma Aliye Hanım, Batılı anlamda kadına tanınan hakların, Türk ananeleri ile İslam hukukunun kadına tanıdığı haklarla kıyaslanamayacak kadar yüzeysel kaldıklarını düşünerek İslam'da kadına tanınan mülkiyet hakkı ile serbest teşebbüs hakkının önemli birer örnek olduğunu beyan etmiştir (Şehbal, 1325: 8, 147).

Fatma Aliye Hanım'ın Şehbal mecmuasının R. 15 Ağustos 1325 tarihinde yayınlanan 10. adedinin 192 ve 193. sayfalarında yer alan "*Hanımlar İçin*" adlı sütunda yazdığı bir diğer makalesinde, sosyal yaşamdaki bazı olgulara ve sorunlara dair İslam'ın ve Müslüman kadının tutumlarına yönelik analizleri yer almıştır. Yazar, dinin bilimsel çalışma hayatına etkileri, evlilik ve evlilik kurumunda erkeğin çok eşliliği, tesettürün bir unsuru olarak peçe, din adamlarının eğitimi ve liyakati gibi

birçok konuya değinmiş ve oldukça dikkat çekici görüşler öne sürmüştür.

Batılı bazı araştırmacıların özellikle semavi dinleri ve bu dinlerin kaynaklarını araştıran bir çalışma yürüttüklerini belirten Fatma Aliye Hanım, araştırmanın sonucunda yayınlanan eserde semavi dinlerin esaslarının ortak olduğu sonucuna ulaşıldığını aktarmıştır. Araştırmacıların bu sonuç karşısında, esaslar bakımından birbirinin aynısı gibi olan din ve mezhep mensuplarının, birbirlerini can düşmanı gibi görmelerini ve buna bağlı olarak tarih boyunca aralarında yaşanan kanlı savaflara hayret ettiklerini sözlerine eklemiştir. Fatma Aliye Hanım, Hz. Muhammed'in, Hz. Musa ve Hz.İsa gibi peygamberlerin yanısıra onlardan önce gelen tüm peygamberlere de iman edilmesini, onların dinlerinin de söz konusu dönemlerde hak din olduklarının tasdik edilmesini ümmetine bildirdiğini belirtmiştir. Ancak zaman içerisinde bu dinlerde yaşanan değişimlerin, kutsal kitaplara yapılan ekleme ve çıkarmaların bu dinlerle İslamiyet arasındaki farklılığın ayrışmasına neden olduğunu beyan ettiklerini ifade etmiştir. Bu araştırmacıların İslamiyet'i de araştırdıklarını, İslam'ın Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği şekilden sonra değişime uğramadığı neticesine vardıklarını, ancak Müslümanların İslami zannettikleri bazı hükümlerin, Müslüman toplumların örf ve adetlerinin tesirinden kaynaklandığını çok detaylı açıklamalarla izah ettiklerini belirtmiştir. Fatma Aliye Hanım, bu araştırmacıların İslamiyet hakkındaki görüşleri ve yer yer İslam'ı müdafaa edercesine savundukları fikirleri görünce hayret etmekten kendini alamadığını ve hayranlık duyduğunu ifade etmiştir.

Fatma Aliye Hanım, bu araştırmacıların İslamiyet'in uygarlığa çok büyük katkıları olduğuna hatta gelecekte de bu katkılara devam edeceğine inandıklarını belirtmeler de kadın ve kadının sosyal statüsü hakkında olumsuz kanaatler edindiklerini üzümlere beyan etmiştir. Makalesinin devamında, araştırmacıları bu konuda oldukça sert ifadelerle eleştiren yazar, Müslüman kadınının yaşadığı sorunların tamamen İslam dünyasının söz konusu dönemde yaşadığı buhrandan kaynaklandığını, İslam'ın ana kaynağında kadına tanınan haklara, batılların henüz ulaşamadığını ifade etmiştir.

Araştırmacıların eleştirdikleri erkeğin çok eşliliği konusunda İslam'da bir ruhsat söz konusu olsada İslam'ın tek eşliliği ön plana çıkararak özendirdiğini vurgulamıştır. Yazar, Hz. Muhammed'in gençlik yıllarını tek eşle devam ettirdiğini, ilerleyen dönemlerdeki evliliklerinde de eş namzetlerinin kendilerince peygamber eş

olma şerefine talip olduklarına dikkat çekmiştir. Fatma Aliye Hanım, Hazret-i peygamberin ümmetine Yahudi ve Hıristiyan erkeklerinin hayat boyu tek eşe kanaat getirdikleri örneğini vererek tek eşliliği öğütlediğine de dikkat çekmiştir.

Bazı kimselerin Avrupa'nın Müslümanların lehinde veya aleyhindeki görüşlerini önemsemediklerini, ancak dünya gerçeklerinin bilincinde olanların böyle düşünemeyeceğini ifade etmiştir. Buldukları devrin haçlı seferlerinin yaşandığı devirden çok farklı bir devre dönüştüğünü belirten Fatma Aliye Hanım, o dönemlerde İslam dünyasında var olan bilimsel ve teknik üstünlüğün artık Avrupalılar'ın lehine döndüğünü söyleyerek Osmanlılar olarak bilimin ve medeniyetin tam ortasında olsalar da bilim, sanat hatta para kaynağı konusunda batıya bağımlı olduğunu üzülen hatırlatmıştır. Fransızlar'ın Cezayir'i ele geçirdikten sonra İslam'ın aydınlık ve uygar geçmişini bilen bazı Fransızlar'ın, Müslümanlar'ın bu kadar geri kalmışlıklarına hayret ederek, Müslümanlar'a galip gelmeyi başardıklarını ancak medenileştirmekte başarılı olamadıklarından yakındıklarını aktarmıştır (Şehbal, 1325: 10, 192).

Fatma Aliye Hanım, İslamiyet ve Müslümanlar hakkında çok şeyler söylendiğini ve ne yazık ki son dönemlerde yaşanan bazı gelişmelerin bu söylemleri destekler mahiyette neticeler çıkardığını ifade etmiştir. I. Meşrutiyetin kaldırıldığı hengâmede yaşanan çalkantılı dönemlerde, kadınların çok ağır muamelelere maruz kaldıklarını, o kadar ki bu muamelelerin etkilerinin Avrupa'da dahi gündem olduğunu, tartışıldığını ifade etmiştir. Kadınların sokaklarda feci şekilde darp edildiğine dair hadisenin Paris'te toplanan bir kadın kongresinde gündeme geldiğini belirten Fatma Aliye Hanım, o esnada salonda hazır bulunan bir Türk katılımcının sorulan sorular hakkında yalnızca böyle bir hadisenin vukuunu inkâr etmekle yetinmiş olmasını üzüntüyle dile getirmiştir (Şehbal, 1325: 10, 192- 193) .

Kadınların maruz kaldığı eylemleri detaylıca araştırmak ve meşrutiyetin İslam kadınının statüsüne ne gibi katkılar sunduğunu tespit etmek için İstanbul'a gelen Avrupalı bir yazarın, tam da bu esnada zavallı, yaşlı ve görme kabiliyeti zayıflamış bir kadının peçesi açık vaziyette sokakta dolaşması nedeniyle feci şekilde darp edilmesine şahit olduğunu ifade etmiştir. Yazar, yabancı dostlarından birinin 31 Mart Hadisesi esnasında Beyoğlu'nda, isyancıların bir zabiti süngülerle sıkıştırarak köylerindeki kadınların peçe takıp takmadıklarını sorduklarını, zabitin yüzün namahrem olmaması nedeniyle kadınların peçe takmadıklarını söylemesi üzerine,

isyancılar tarafından öldürüldüğüne şahit olduğunu ifade etmiştir.

Hayretler içinde kaldığını belirten Fatma Aliye Hanım, o zabiti sorgulayan asilerin de köylerinde peçeli bir kadına rastlama ihtimallerinin olmadığını dile getirmiştir. İslam tarihinde peçe uygulamasının ilk olarak Emevi hanedanı zamanında ve çok enteresan ki ilk olarak kadınların değil, erkeklerin yüzünü örtmeleri için kullanıldığını öne sürmüştür. İlim ve edebiyat meclislerine gelen ve dikkat çekici ölçüde fiziksel güzelliği olan erkeklerin yüzüne nikab adlı peçe benzeri örtüler örtüldüğünü beyan ertmiştir. Fatma Aliye Hanım, İslam tarihinde on iki kadar kadın hükümdardan bahsedildiğini, bunlar içinde pek genç ve pek güzel olduğu rivayet edilen “*Raziye*” adlı kadın sultanın halk arasına karışınca yüzüne peçe gerdiğini de sözlerine eklemiştir.

İstanbul’da peçenin son dönemlerde yaygınlaştığını belirterek bu meseleden ötürü sonu ölümlü kargaşalar çıkartılmasının esef verici olduğunu ifade etmiştir. Yaklaşık bir yıldır hükümetin, kadınları çarşaf giymekten men ettiğini, ancak kadınlar arasında ferace ve yaşmak modasının yaygınlaşmadığını belirten Fatma Aliye Hanım, rahatlığı ve ucuzluğu nedeniyle kadınların, men edilmelerine rağmen çarşaftan vazgeçemediklerini savunmuştur.

31 Mart Hadisesi esnasında yaralanan askerleri ziyarete giden bir kadına, yaralı askerlerden birinin, Hıristiyan kadınlarının bile kendilerini ziyarete geldiğini İslam kadınlarının nerede olduğunu sorması üzerine ziyaretçi kadının, onların ezildiğini ve hanelerine kapatıldıklarını, hürriyet devrinde onlara da hürriyetin geleceğini umduğunu belirtmiştir.

Osmanlı uygarlığının üç yüz yıllık duraklama yaşadığı dönemde, Avrupalıların aşama aşama ilerlediklerini, ancak Osmanlı’nın aşama aşama ilerlemesine sabredemediklerinden de yakınmıştır. Fatma Aliye Hanım, vaktin çok değerli olduğunu, büyük bir kararlılıkla çocukların eğitimine önem verilmesi gerektiğini, bunu için de okulların, vaazların ve konferansların seferberlik edasıyla yaygınlaşmasına ihtiyaç olduğunu sözlerine eklemiştir. Modern toplumlarda hayvanları koruma cemiyetleri kurulduğunu belirterek o kadar modern olunamasa da vahşi hayvanlar arasında bile dişilerin ve çocukların muhafaza edildiğini, en azında hayvanlar âleminden esinlenerek kadınları ve çocukları himaye edebilecek düzeye gelinmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Fatma Aliye Hanım, cahilliğin karanlık bir zulmet olduğunu belirterek bu karanlığa karşı İslam'ın aydınlığından yararlanılması gerektiğini dile getirmiştir. Yazar, yarım hocanın insanı dinden ettiği sözünün doğruluğunu paylaşarak halka dini anlatmakla yükümlü olan vaizlerin mutlaka bu konuda eğitim almalarının şart koşulmasını ve medreseden icazetname aldıktan sonra halkın huzuruna çıkabilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Nitekim o dönemde bazı vaizlerin Hazreti Ali ile Hazreti Fatıma arasında vuku bulduğunu iddia ettikleri bir kıssayı çokça anlattıklarını, oysaki İslam kaynaklarında böyle bir hadiseye hiç rastlanmadığını belirterek söz konusu icazetin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Fatma Aliye Hanım, babasıyla aynı medreseden mezun olan hocalarından birini babasına sorarak onun ilim konusundaki yetkinliğini merak ettiğini de sözlerine eklemiştir.

Bir takım cühelayı bir hisden dahi mahrum bırakan zulmet-i cehalete karşı cenab-ı hakkın İslamlara ihsan eylemiş olduğu nuraniyet-i İslamiyeden istifadeye çalışmalı. "Yarım fakıyye insanı dininden eder." sözü meşhurdur. Vaizlik gibi bir emr-i mühimin ehemmiyetini nazardan dürtutmemalıdır. Zaman-ı istibdaddaki ba'zı va'izlerin Hazreti Ali Hazreti Fatıma'nın üzerine evlenüb de bunu Hazreti Fatıma haber aldığı zaman helva pişirmekle meşgul iken içinin yangınlığından kepçeyi unutup eliyle helvayı karıştırmakla eli yanmış olduğunu kadınlara anlatan va'iz efendinin faidesinden kat'ı nazar şerrinden cenab-ı hakka sığınınız! Zira işte o va'iz yalan söylemiş idi. Hazreti Ali Fatıma'nın üzerine asla evlenmedi. Yalanlar, masallar devri geçti. Bize hakikat lazım! Hakikat...

O zaman va'izlik için icazet aranmadığı gibi şunu da hatırdan çıkarmamalı ki medreseden verilen icazet hazine-i 'ulum-ı İslamiye için bir anahtardır. Pederim ve üstadım merhumla beynimizde ibtidai muallimimiz Hacı İbrahim Efendi hakkında şöyle bir muhavere cereyan eyledi:

'Acize –İbrahim Efendi medresede ki sizin odanızda ikamet eylemiş demek 'aynı medresede okumuş. Sizin aldığınız gibi de icazet aldı mı?

Üstadım merhum – Evet 'aynı medrese de 'aynı dersleri okudu. Bizim gibi icazet aldı.

'Acize – O dersleri bellememiş olsa icazet verirler mi idi? Ya o halde!...

Üstadım merhum – Kızım! O adam okuduklarının hepsini unuttu! İbrahim Efendi bizim tahsilimiz için gayretten geri durmazdı. Zavallı adam bize resim dersi de verirdi. En uzun süren dersimiz peri padişahının kızlarının resimlerini yapmak idi!...

Anlaşıyor ki adamcağızın medreseden icazet aldıktan sonra ki tettebbu'atı masalcılığa tutulmak olmuş!

Hamdolsun, me'ali ve hakayık-ı İslamiyeye vakıf 'ulema-yı

kiramımız vardır. Evvelce İslamların 'ulum ve fûnundan ve terakkiyat-ı medeniyede ne derecelere varmış bulduklarını ve İslam kadınlarının ne müte'ali mevki' almış olduklarını bilirler. Bize bunları öğretenler de 'ulema-yı İslamiyeden olan üstadlarımızdır. Ebu'l Fida, Tarih-i Kamil, yirmi cildi muhtevi bulunan âğanigibi kitabların maa't-teessüfhala tercümesine himmet olunamadı (Şehbal, 1325: 10,193).

İslami konularda engin bilgilere sahip değerli âlimlerin var olduğunu vurgulayan Fatma Aliye Hanım, bu âlimlerin eskiden İslam uygarlığının ne derecelere vardığını ve İslam'ın kadına tanıdığı saygın statüyü yakından bildiklerini belirterek geleceğe dair umutlarını ifade etmiştir. Çok değerli bilimsel kaynakların tercümelerinin yapılmamış olmasını bir kayıp olarak değerlendirmiş ve bu ham mücevherlerin bir kuyumcu hassasiyetiyle işlenmeye muhtaç olduklarına da dikkat çekmiştir.

Makalelerinde ve eserlerinde İslam'ın kadına devrim niteliğinde haklar tanıdığını ancak kadınların bu haklardan bihaber olması nedeniyle haklarından mahrum kaldığını vurgulamaktadır. Batı toplum düzenindeki kadınların lehine gelişen yenilikleri takdir etmesiyle beraber Batılı reformların İslam'ın kadınlara tanıdığı haklara henüz yetişemediğini vurgulamıştır. Son dönemde İstanbul'da darp edilen ve şiddete maruz kalan kadınların yaşadığı zulmün, İslam'dan değil İslam'ı çarpıtan eğitimsiz ve manipülasyona açık ham dimağların etkisinden kaynaklandığını belirtmiştir. Eserlerinde kadın olgusuna dikkat çeken Fatma Aliye Hanım okuyan, çalışan, zorluklara karşı mücadele eden kadın kahramanlar tasarlamıştır.

“*Muhadarat*” adlı romanda üst düzey ailelere mensup kadınların evlilik hayatları ve yaşadıkları sorunları işlerken, “*Refet*” adlı romanında ise haksızlığa uğramış bir kızın, kendi çabaları ile okuyup öğretmen olmasını ve toplumda bilgili bir birey olarak yer almasını konu edinmiştir. Fatma Aliye Hanım, eserlerinde kadın gözü ile evlilik, eşler arası uyum, aşk ve sevgi kavramı gibi konuları da işlemiş ve kadının bireyleşmesi üzerinde durarak geçinmek için bir erkeğe ihtiyaç duymayan, çalışanve para kazanan kadınları kahramanlaştırmıştır. Kadın konusu sadece romanlarının kahramanları olarak kalmamış, bunun yanı sıra süreli yayınlarda yazdığı makalelerde de kadın sorunlarına ilişkin konuları irdelemiştir. Bu makalelerinde de geleneksel görüşlerden kopmadan kadın haklarını savunmuştur. Kadınların bilinçlenmesi için çalışmalar yürütmüş, bu kapsamda konferanslar vermiştir. Kadın erkek eşitliğini savunarak kadınların eğitim alması gerektiğini ve eğitim alamamalarının İslamiyet'ten kaynaklanmadığını önemle vurgulamıştır.

“*Nisvan-ı İslam*” adlı eseri Avrupa’daki kadınlara İslam’ı anlatmak üzere kaleme alınmış, İngilizce, Fransızca ve Arapça’ya çevrilmiştir. Anı türündeki bu eserinde de yukarıda ifade edildiği gibi İslamiyet’te kadın haklarının yeterince var olmasına rağmen ulemanın ve bazı erkeklerin uygulamaları nedeniyle bu hakların kullanılmadığını vurgulamıştır. Bu eserinde de Batıların, Osmanlı kadının geri kalmışlığına İslamiyet’i neden olarak göstermelerine karşı çıkmıştır (Tıǧlı, 2008: 253-255).

5. BEDİİ NURİ BEY

Şehbal mecmusunda kadın konusunda yazısı bulunan bir diğerk yazar Bedii Nuri Bey’dir. Mecmuanın R. 15 Temmuz 1326 tarihinde yayınlanan 23. adedinin 459. sayfasındaki “*Hanımlar İçin*” sütununda yer alan “*Kadının Mevki-i İçtima’iyyesi Mazide, Halde, İstikbalde*” başlıklı makalesinde tarihin eski dönemlerinden söz konusu döneme kadar geçen zamanda, farklı uygarlıklarda kadınların sosyal konumlarını analiz etmiştir.

Bedii Nuri Bey, toplumun önemli bir parçasını oluşturan ve neslin devamında temel rol oynayan kadının, tarih boyunca hak ettiği sosyal statüden mahrum bırakıldığını belirtmiştir. Oysaki kadınların keskin zekâları ve doğalarında bulunan özel his ve yetenekleri ile beşeri hayata ve cemiyete daha fazla katkıda bulunabilecekken cemiyetin de bu katkıdan mahrum bırakıldığını ifade etmiştir. Bedii Nuri Bey, kadının toplumda hak ettiği statüye erişememesinde erkeklerin ben merkezli ve bencil yaklaşımlarının etkili olduğunu düşündüğünü belirtip kadınları hak ettiği statüden mahrum bırakan toplumların medeniyet hususunda ileri düzeye erişemeyerek bedel ödeyeceklerini ifade etmiştir.

Hayvanlar âleminde bile erkeklerin dişilerini koruyarak onlara hizmet ettiklerine dikkat çeken Bedii Nuri Bey, dünyanın bazı yerlerinde anaerkil toplumların bulunduğunu, o toplumlarda evlatların anneye nispet edildiklerini, kadınların sosyal yaşamda güçlü bir statüye sahip olduklarını ancak bu tür toplumların azınlıkta olduğunu ifade etmiştir.

Bedii Nuri Bey, tarih öncesinde erkeklerin zaman zaman bir veya birkaç kadını hile veya kaba kuvvetle ele geçirdiklerini, haliyle oluşan aile için gıda temini veya av için haneden uzaklaştıklarında ev yönetimini kadınlara bıraktıklarını, bu iş

bölümünün de o güne kadar neredeyse hiç değişmeden sürüp geldiğini belirtmiştir. Yani erkek dışarda savaşır, yiyecek temin eder, kadın yiyeceği hazırlar ve çocuklara bakar şeklinde bir iş bölümü gelişmiştir. Erkeklerin gıda temini ve av hususunda doğanın sert koşullarına maruz kalması, savaşlar başta olmak üzere tüm tehlikeli durumlarda ön plana çıkmasının sonucunda kadın ile erkek arasında keskin statü farkının oluştuğunu, yöneten ve kanunları yapan erkeklerin ekonomik nedenlerle sırf tasarruf için kız çocuklarını katlederek imha ettiklerini de sözlerine eklemiştir.

İslamiyet'in bu bakımdan erkeğin çok eşliliği konusunda erkeğe sınırlama getirmesinin, mevcut sınırın içinde de çok eşliliğe yelteneceği zaman ekonomik gücünü dikkate alarak karar vermesini önermesinin, iktisadi düzene önemli katkılar sağladığını ifade etmiştir. Bedii Nuri Bey, İslamiyet'te erkeğe çok eşlilik konusunda sunulan ruhsatın yeni bir haktan ziyade, mevcut ve sınırsız çok eşliliğin asgari düzeye sınırlandırıldığı kanaatini dile getirmiştir.

Bedii Nuri Bey, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren kadının sosyal statüsünün çok değişime uğradığını belirterek özellikle Doğu toplumlarında kadınların adeta esaret derecesinde bir hayata maruz kaldığını ifade etmiştir. Hindistan'da kız çocuklarının pek küçük yaşta evlendirilmelerinin, bu değersizliğin en önemli kanıtı olduğunu belirtmiştir. Hindistan'da genç dulların eşlerinin cenazeleri ile beraber diri diri yakılmalarına, İngilizler'in yönetimi altına girdikleri dönemde bile son verilememesine dikkat çekerek kadınlar üzerindeki sosyal baskının ağırlığını vurgulamıştır. Bedii Nuri Bey, Hint mitolojisindeki Manu kanunlarına göre kadınların çokça hakir görülüp aşağılandığını, şayet kendi hallerine bırakılırlarsa insanın felaketine neden olacaklarının iddia edildiğini nakletmiştir. Çin'de ise kadınlara miras hakkı tanınmadığını, kadınların eşleri ve erkek çocukları ile sofraya oturup yemek yemelerinin bile yasak olduğunu ifade etmiştir. Tarihin eski çağlarında, yalnızca Mısırlılar'da aile kurumu oluştuğunda kadına saygın bir statü ve hukuki haklar tanındığını belirtmiştir. Mısır'da kraliçenin kendini boşama hakkına sahip olduğunu aktarmış, nikâh akdinde erkeğin kadına, sadakat ve itaat yemini ettiğini ancak bu uygulamanın Mısır tarihinde de çok uzun ömürlü olmadığını sözlerine eklemiştir.

Bedii Nuri Bey, Antik Yunan uygarlığında da kadınların evin içinde durağan bir hayata mecbur olduklarını, bir erkeğe kadın demenin en ağır hakaret kabul edildiğini, evlenmek isteyen erkeklerin evlilik için kadını ya kaçırdıklarını ya da

babalarından satın aldıklarını belirtmiştir. Bu durumun yanısıra Antik Yunan'da aklın “*Minerva*”, güzelliğin “*Venus*” ve faziletin “*Diana*” adlı kadınlarla ilahlaştırılmış olmasında dikkat çekici bulmuştur. Antik Roma'da ise kız çocuklarının ticari bir meta gibi satıldığını, eşleri kaybolur ve üç yıl ortaya çıkmaz ise babaların kızlarını tekrar satma hakları olduğunu aktarmıştır. Ancak barbarlar arasında kadınların önemsendiğini belirten Bedii Nuri Bey, Barbarların anaerkil olduklarını ve kadın rahiplerin oldukça saygın bir konum edindiklerini ifade etmiştir.

Hıristiyan uygarlığında da kadının sosyal statüsünün yükselmediğini, bilakis daha da düştüğünü ifade etmiştir. Orta çağ boyunca kadınların eşleri savaşa gittiğinde şatolara kapatıldıklarını, evlenen erkeklerin eşlerini, evliliğin ilk gecesinde derebeyi olan senyöre sunmak zorunda olduklarını, bu durumda, kadınlara insanca bir değer verilmediğinin en önemli kanıtı olduğunu belirtmiştir. Eşleri savaşa giden soylu kadınların bile şatoya kapanmak zorunda olmaları, kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın boyutlarını açıkça gösterecek niteliktedir. Bedii Nuri Bey, haçlı seferleri sırasında, şatolara kapanmak zorunda kalan soylu kadınların can sıkıntısına çare olarak şairleri ve sanatçıları davet ederek onlarla etkileşime geçtiklerini, bu etkileşimin batılı kadınların düşünce dünyalarında derin bir değişime neden olduğunu ifade etmiştir. Kadınların düşünce dünyasında yaşanan bu değişimlerle, kadınların da artık bilim ve sanatla uğraşmaya başladıklarını, tertiplenen salon etkinliklerinde erkeklerle beraber yer almaları ile karma sohbet meclislerinin artık batı toplumu için sıradan bir unsur haline geldiğini ve bu durumun, Batılı kadınların yaşayacağı inkılâbın ilk adımı olduğunu belirtmiştir.

Bedii Nuri Bey, Uzakdoğu'dan başlayarak modern Avrupa toplumlarına kadar kadınların artık her toplumda, toplumun bir parçası olarak bilimin gelişmesi için erkeklerle beraber bilimle uğraşmak, erkeklerin sahip olduğu hak ve hürriyetlere sahip olabilmek istediklerini ifade etmiştir. Avrupa toplumlarında kadınların cahil olmadığını, aydın fikirli kadınların toplumsal hayatta yeni hak taleplerinede bulunmaya başladıklarını dile getirmiştir.

İslamiyet'le kadınlara devrim niteliğinde haklar sunularak kadın hakları konusunda önemli adımlar atıldığını, kadınlara mal ve mülk edinme bakımından ekonomik özerklik tanındığını, erkeğin kadının mal varlığına nüfuz etme ve yönetme hakkından men edildiğini aktarmıştır. Avrupa ülkelerinin söz konusu dönem için tüm gelişmişliğine, Avrupa toplumsal yapısında yaşanan köklü değişimlere rağmen henüz

kadınlara mülkiyet ve evlilik kurumunda ekonomik özerklik hakkının tanınması bakımından tam anlamı ile İslam hukukunun kadına tanıdığı mülkiyet hakkı düzeyine erişemediklerine dikkat çekmiştir. İslamiyet'in kadınlara on üç asır önce tanıdığı mülkiyet hakkının Avrupa'nın henüz birkaç gelişmiş ülkesinde tanındığını da sözlerine eklemiştir (Şehbal, 1326: 23, 459).

Bedii Nuri Bey, söz konusu devrin kadınlarının artık üzerinde babalarının mutlak hakkı olan Roma kadınları ya da orta çağ karanlığının esaretindeki kadınlardan çok farklı olduklarını, sosyal yaşama karıştıklarını, toplumsal hayatta haklarını talep ettiklerini ancak bu hak taleplerini, emsalleri olan kanlı devrimler gibi değil, kadınlığın ruhuna uygun bir zerafetle talep ettiklerini ifade etmiştir. Kadınların erkeklerle aralarındaki hukuk farkının giderilmesini talep ettiklerini, hatta son dönemlerde “*Sufrajat*” denilen ve kadınlara siyasal haklar kazanmak için mücadele eden akımdan da bahsederek bu akımın küçük adımlarla ama çok büyük bir kararlılıkla ilerlediğini, kadınların seçme ve seçilme gibi siyasi hakları kazanacağına ihtimal vermeyenlerin çok yanılacaklarını düşündüğünü belirtmiştir (Şehbal, 1326: 23, 459-460).

Bedii Nuri Bey'in, kadın hakları konusunda eski çağlardan söz konusu zamana kadarki tarihsel seyri anlattığı makalesi oldukça dikkat çekicidir. Makalesinde kadınların, eşit bir birey olarak tüm insani haklara sahip olması gerektiğini savunurken kadınları ezen ve hakir gören uygulamaları da eleştirmiştir. Bir erkek olarak kadın olgusu konusunda daha önce fikirleri analiz edilen entelektüeller gibi Bedii Nuri Bey'in görüşlerinde çok değerli olduğu düşünülmektedir. Çünkü kadın hakları konusundaki ilerleme ve gelişmelerin, erkeklerin desteği olmadan kazanılması toplumsal düzen bakımından mümkün değildir. Bu bağlamda erkek entelektüel ve aydınların destekleyici ve duyarlı tutumunun söz konusu mevzuda yaşanacak gelişimi hızlandıracağı ve toplumsal mutabakat düzlemine aktaracağı açıkça ortadadır. Bedii Nuri Bey'in kadın hakları konusunda Batılı akımlara yönelik görüşlerinin Fatma Aliye Hanım'ın yukarıda tahlil edilen görüşleriyle benzerlik gösterdiği de görülmektedir. Bedii Nuri Bey de İslam'ın özellikle mülkiyet edinme konusunda kadına tanıdığı hakların, henüz gelişmiş Batı toplumlarında bile tanınmadığına vurgu yapmıştır.

6. AIŐE BEDİA HANIM

Dönemin entelektüel kadınlarından biri olduğu anlaşılan Aişe Bedia Hanım, Şehbal mecmuasının R. 1 Mart 1325 tarihinde yayımlanan 1. adedinin 6. sayfasındaki “*Hanımlar İçin*” adlı sütunda yer alan “*Bir Kadın Ninenin Düşünceleri*” adlı makalesine, Şehbal mecmuasınca özellikle kadın okurlara yönelik meselelere dair yazılar yazmasının teklif edildiğini, kendisinin de bu teklifi memnuniyetle kabul ettiğini belirterek başlamıştır. Aişe Bedia Hanım, kadın okurlarıyla fikir alışverişi yapmak üzere sözlerine başlarken özellikle genç okurlarına hitap etmiş, saçlarındaki akların siyahlardan fazla olmasının, onlara nasihatte bulunma hakkı vermeye yeterli olamasa da edindiği yaşam tecrübelerinin ve kadınlara dair okuduğu kitaplardan edindiği bilgilerin, bu konuda kendisine cesaret verdiğini ve okuduğu eserlerin, bedenen yaşlansa da fikren genç kalmasına neden olduğunu dile getirmiştir. Okurlarından genç kadınlara, eski zamanları savunan bir kocakarı edasıyla değil, zamanın gereklerine göre bilgiler ve değerli tecrübeler paylaşacağını belirtmiştir.

Aişe Bedia Hanım, genç kadın okurlarının, kendisinin yaşlı olmasından dolayı soğuk mevzulardan bahsedeceğini düşüneceklerini tahmin ettiğini belirtip korkmamaları gerektiğini, yaşlı kuŐakla genç kuşak arasında köprü kurarak ezber bozacağını ifade etmiştir. Hanım okurlarına büsbütün Batılılaşan kadınları ya da, tamamen gelenekçi muhafazakâr kesimleri ön plana çıkarmayacağını, nitekim her iki tarafta da ifrat ve tefritler bulunduğu kanaatinde olduğunu vurgulamıştır.

Söz konusu dönemdeki Osmanlı kadınlarını iki kategoriye ayırdığını belirten Aişe Bedia Hanım, birinci kategoriye sınıfladığı kadınları “*Beyn’e-l milel kadınlar*” adıyla adlandırdığını ve bu kadınların kendi milli unsurlarından körü körüne ayrılan, ancak başka bir millete ait olamayan kadınlar iken ikinci sınıfın ise “*An’anat-ı tarihiyye mecmu’aları*” adıyla adlandırdığı ve artık miadını doldurmuş geleneklerden bile taviz vermeyecek kadar yeniliğe kapalı kadınlar olduklarını ifade etmiştir.

Aişe Bedia Hanım okurlarına, Osmanlı kadınlarının yaşam tarzı bakımından yaşadıkları ifrat ve tefrit boyutundaki iki uçtan da hoşnut olmadığını dile getirmiştir. Osmanlı hanımlarının milli değerlerini yitirmeden “*kadın*” olarak cemiyet hayatına ve sosyal yaşama karışabilmeleri, hem dinin hem de aklın ön gördüğu vazifelerini hangi yolla ifa edebileceklerini araştırmak ve bu çabalarını paylaşmak istediğini belirtmiştir. Şehbal’in ilk sayısındaki bu ilk makalesinde, hayırlı ve iyi niyetle bir

başlangıç yaptığını vurgulayıp iyi niyetle atılan her adımın güzellikle sonuçlanacağına inandığını belirtmiş, okurlarını sıkmadan görüşlerini paylaşmaya çalışacağını ifade ederek makalesini sonlandırmıştır (Şehbal, 1325: 1, 6).

Aişe Bedia Hanım, Şehbal mecmuasının R. 15 Mart 1325 tarihinde yayımlanan 2. adedinin 26. sayfasındaki “*Hanımlar İçin*” adlı sütunda “*Bir Kadın Ninenin Düşünceleri*” adlı makalesini Şehbal’in ilk sayısındaki makalesinin devamı niteliğinde kaleme almış, bu mevzuya Şehbal’in üçüncü sayısında da devam edeceğini sözlerine eklemiştir. Makalesine okurlarıyla paylaşmak istediği konuları sıralayarak başlamıştır. Buna göre kadınlar erkeklere benzemelimi, kadınların hukuku ve görevleri nelerdir, kadınların tahsil ve terbiyeleri nasıl olmalıdır gibi soruları sorarak bunlarla ilgili görüşlerini paylaşacağını ifade etmiştir. Aişe Bedia Hanım, kadın okurları şayet sabrederek yazılarını takip eder ve okurlarsa, kadınların erkeklerin iddia ettikleri gibi lafazanlıkla vakit geçiren kimseler olmadıklarını da göstermiş olacaklarını belirtmiştir.

Aişe Bedia Hanım makalesine, bir toplumda mükemmel ahlaka ulaşılabildiği ulaşılmamasının, toplumda kadınların durumunun derece yükseltilmesine dayalı olduğunu ifade eden anonim bir sözle başlamıştır. Toplumsal hayatta kadınların durumları ve statülerinin o toplumun aynası ve gelişim düzeyinin alameti olduğunu belirtmiştir. Gelişmişliğin en önemli göstergesinin ahlak olduğunu ifade eden Aişe Bedia Hanım, toplumun ahlak düzeyinin de kadına tanınan hak ve statüden anlaşıldığını, ancak gelişmiş ve medeni toplumlarda kadınların nüfuz sahibi ve itibarlı olabildiğini, sadece bu tür toplumlarda erkeklerin ilkel ve hayvani dürtülerin dışında, kadını saygın gördüklerini sözlerine eklemiştir.

Yazar, kadınların sosyal konumu hakkında aşırıya gidenlerin bu görüşlerini tarihsel temellere dayandırdıklarını ifade etmiştir. Kadınlara ya yük hayvanı gibi işe koşularak erkeklerin işkencelerine katlanmak zorunda olmak ya da zevk ve safahat nesnesi olarak yaşamak seçeneklerinden başka hak tanımayanlara çok sert tepki veren Aişe Bedia Hanım, bu görüşlerin insanca yaşama hakkına aykırı olduğunu belirtmiştir. En vahşi kabilelerde bile kadınlara karşı sevgi ve merhametin söz konusu olduğunu, ancak insanlarda irade ve nefesine hâkim olma geliştikçe, toplumda bilim ve medeniyette gelişmeler yaşandıkça, kadınların hal ve derecelerinin o nisbette yükseldiğini dile getirmiştir.

Aişe Bedia Hanım din ve mezheplerin siyaset, savaş ve sanatın, bilim ve fen

gibi olguların kadınların sosyal kazanımlarına katkı sağladığını, kadının hukuku yükseldikçe cemiyetin de yükseldiğini belirterek bu iki olgu arasında doğru orantı olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. İnsan topluluklarının neredeyse tamamında toplumsal hayatta yaşanan ahlaki yozlaşmanın, hatta iktisadi yolsuzlukların, musibet ve felaketlerin hepsinin sorumluluğunun kadınlara yüklendiğini belirterek bu isnatlar neticesinde kadınların zorluklara, felaketlere ve meşakkatlere maruz bırakıldıklarını dile getirmiştir.

Aişe Bedia Hanım, makalesinin sonunda siyasi duraklama dönemleri veya hükümet değişikliklerinden kaynaklanan geçiş dönemlerinin bile kadınların aleyhine neticeler doğurduğunu, kadınların bu söz konusu dönemlerde yeterli ve istenen düzeyde olmasa bile, sahip oldukları haklar ve kazanımlar bakımından kayıplar yaşadıklarını belirtmiştir. Makalesini “*Medeniyet arttıkça kadın ilerler, kadın ilerledikçe medeniyet artar*” vecizesinin unutulmaması gerektiğini ifade ederek sona erdirmiştir (Şehbal, 1325:2, 26).

Aişe Bedia Hanım Şehbal mecmuasının R. 1 Nisan 1325 tarihinde yayınlanan 3. adedinin 46. sayfasında yer alan “*Hanımlar İçin*” adlı sütununda “*Kadınlar Erkeklerle Benzemeli midirler?*” adlı makalesiyle, önceki sayılarda başlattığı fikir teatisine devam etmiştir. Makalesine türlü türlü anlamları olabilir dediği “*Kadınlar Erkeklerle Benzemeli midirler?*” sorusu ile başlamıştır. Bu sorudan maksadın kadınların erkeklere bilimde, fikirde, eğitimde, öğretimde, akılcı düşünmekten ve batıl düşüncelerden sıyrılma bakımından kast edilirse kabul edilebileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Ancak sözlerinin devamında, bu soru ile benzemekten maksadın, düşünce ve fikir dünyası bakımından değil giyim, kuşam ve dış görünüşün kast edildiğini belirterek bu benzeme yönünün asla tasvip edilemez olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Aişe Bedia Hanım, bu suretle söz konusu soru ile bambaşka bir benzerlik yönünün kast edildiğini söylemiştir.

Özellikle Batı'da, bazı aydın kadınların insanlığın ilk dönemlerinden beri en prestijli işlerin ve makamların, toplumu yöneten erkeklerin uhdesine alındığını, en zelif iş ve mertebelerin ise kadınlara bırakıldığını öne sürdüklerini ve erkeklerin güçlü olan hükmeder mantığıyla kanunların dahi erkeklerin marifetiyle, kadınların aleyhine tanzim edildiğinden şikâyet ettiklerini belirtmiştir. Aişe Bedia Hanım, Batıdaki bu kadın hareketinin, kadınların da itibarlı makamlara yükselebilmelerini, erkeklerin sahip olabildiği her makam ve mevkiye kadınların da erişebilmeleri

gerektiğini savunduklarını ifade etmiştir. Bu kadınların memuriyetten bakanlığa ve ülke yönetimine kadar her alanda erkeklerle eşitlik istediklerini “*çocukları da bundan sonra erkekler doğursun!*” sözünü ilave etmediklerine şaşırıldığını söyleyerek bu fikir akımını yadırgadığını belli etmiştir. Yine de söz konusu harekete mensup kadınlara, kanunların erkeklerin elinden erkeklerin yararına yapıldığı konusundaki itirazlarına hak verdiğini belirterek bu iddianın gayet açık olduğunu, nitekim Batı’da kadınlara yönelik yeniliklere ve kadınlara tanınan serbestliklere rağmen hala Batılı kadının mülkiyet hakkına sahip olmadığını, mal varlıklarını istedikleri gibi yönetemediklerini ifade etmiştir. İslam’ın kadına mülkiyet hakkı tanıdığını ve Müslüman kadınların mal varlıklarını istedikleri gibi yönetebildiklerini, bu bakımdan serbest görünen ancak iktisadi bakımdan hukuki güvencesi olmayan Batılı kadınlardan daha üstün olduklarını vurgulamıştır.

Aişe Bedia Hanım, batılı kadınlara yüzeysel bir serbestlik ve göstermelik haklar tanındığını kabul etmekle beraber temel, hukuki ve iktisadi haklardan mahrum bırakıldığı kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Ancak, kadınların maruz kaldıkları bu ayrımcılıklara karşın, erkeklerle eşit haklar talep edilmesini, bu konuda mücadele edilmesini, insan doğasının sonucu olan cinsiyetler arası iş bölümü olgusuna aykırı olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Bu ifadeler bağlamında Aişe Bedia Hanım’ın, kadınların sosyal ve siyasal yaşamda erkeklerle eşitliği akımına tümü ile katılmadığı anlaşılmaktadır.

Kadınların yeryüzünde nerede olursa olsun buldukları millet ve aileye ait irsi tesirleri taşıdıklarını dile getiren Aişe Bedia Hanım, en çok soy ağacında kendisine en yakın olan anne ve babasının etkilerini ağırlıklı olarak taşıdıklarını ifade etmiştir. Dünyaya geldikten sonra da maddi ve manevi iki muhitte yaşayarak büyüdüğünü belirtmiştir. Maddi ortamı doğduğu ve yaşadığı yerin iklim, doğa ve bitki örtüsü, manevi ortamı ise örf, adet ve ananeler olarak izah etmiştir.

Aişe Bedia Hanım, kadınların maddi muhitinin kadınlara etkileri kadar, kadınların da maddi muhite etkide bulduklarını belirtmiştir. Maddi muhitte kadının sosyal ve kültürel çevresini kast eden yazar, maddi muhitin merkezi olarak kadının evi, ailenin hanesi olduğunu ifade etmiştir. Evden, aileye, cemiyete, sanata kadar çemberi geliştiren yazar, en önemlisinin hane muhiti olduğunu vurgulamıştır.

Özellikle sanatın kadınların etkisine daha açık olduğunu, kadın ve erkeğin giyeceği güzel bir elbisenin, kadınların üzerinde daha dikkat çekici olacağını

belirterek bu durumun kadının doğasıyla ilgili olan zerafet ve cazibeden kaynaklandığını ifade etmiştir. Kadının aile kurumunda, maddi muhiti olan evde erkekten daha ziyade tesir ve nüfuz gücüne sahip olduğunu belirten Aişe Bedia Hanım, Osmanlı kadınının Batılı kadın hareketi akımlarına özenerek sosyal yaşama karışmasının, maddi muhiti olan evindeki, hanesindeki tesirini azaltacağını savunmuştur. Kadının hanesindeki tesirinin devamının, sosyal yaşama karışıp, erkeklerle eşitlik mücadelesine girişmesinin sonucunda sona erebileceği ya da azalabileceği kaygısını öne sürmüştür (Şehbal, 1325: 3, 46) .

Şehbal mecmuasının üçüncü sayısında yer alan makalesini devamı gelecek anlamındaki “*ma badı var*” klişesiyle bitirmesine rağmen, Şehbal’ın dördüncü sayısında veya ilerleyen sayılarında söz konusu yazı dizisinin devamına rastlanamamıştır. Özellikle kadın okurlarına uzun soluklu bir fikir teatisi vaadiyle yazmaya başlayan Aişe Bedia Hanım’ın, Şehbal mecmuasının üçüncü sayısından sonra ismine rastlanmamış, dördüncü sayısında ise “*Hanımlar İçin*” adlı sütunda “*Ba’zı Havadis-i Nisaiye*” başlığı altında “*Vilhelmina*” adlı bir Felemenk Kraliçesinin hikâyesinin paylaşıldığı imzasız bir makale yayınlanmıştır. Bu bağlamda, Aişe Bedia Hanım’ın Şehbal mecmuasındaki yazılarına Şehbal’den gelen teklif ve rica üzerine başladığını belirtmesi, Şehbal’ın farklı nüshalarında yayınlanan A.B. takma isimli 6 makalenin, 4 isimsiz ve imzasız makalenin, ev işleri başlığı altında kadınlara ev yönetimi, çocuk bakımı mutfak vesaire konulara dair püf noktası ve pratik bilgiler içeren 13 makalenin, el işleri başlığı altında el işi tarifleri içeren 3 makale ve 1 tane de yemek tarifi içeren başlığın, Aişe Bedia Hanım’a ait olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Fakat Aişe Bedia Hanım’ın Şehbal’ın ilk üç sayısındaki makalelerini adını ekleyerek imzalamasına rağmen, şayet söz konusu makaleler kendisine ait ise ismini kullanmadan yayınlaması açıkçası pek de akla yatkın gelmemektedir. Ancak ilk sayıdan beri okurlarına iddialı bir giriş yapan yazarın bir veda yazısı yayınlamadan yazılarına son vermesi de ayrıca dikkat çekicidir.

7. A. B. ADLI YAZAR

Şehbal mecmuasında, imzalı veya imzasız yer alan yazıların dışında, bir ismin baş harfleri veya herhangi bir takma ad kullanılarak yazılmış yazılara da raslanmaktadır. Kadınları bilgilendirmeye yönelik yazılmış, Şehbal mecmuasının R.

1 Kanun-ı Sani 1328 tarihinde yayınlanan 68. Adedinin 400. sayfasındaki “Ev İşleri” sütununda yer alan “Çamaşır ipi nasıl temizlenir?” başlıklı yazıda A. B. takma adı kullanılmıştır. Makalenin ilk bölümünde ev hanımlarına çamaşır yıkadıktan sonra kurumaları için serdikleri çamaşır iplerinin bakımı ve temizliği hakkında yararlı bilgiler verilmiştir. Yazar, hanımların çamaşır yıkadıklarında bir kısmının, her defasında çamaşır sermek için kullandıkları ipleri gerip sonrasında topladıklarını, diğer bazılarının ise çamaşır ipini gerili bıraktıklarını belirterek her iki uygulamada da çamaşır iplerinin zamanla kirlenip yıprandıklarını ifade etmiştir.

Çamaşır iplerini yıkamak için

Temizliğe meraklı olan hanımlar, çamaşırın yıkadıkları, ya'ni en temiz buldukları zaman onlarla temas edecek ipleri kirden salim tutmaya pek ziyade gayret ederler. Bunda hakları vardır. Ba'zı hanelerde her çamaşır yıkandıkça çamaşır ipleri gerilir ve çamaşır kuruyunca ipler çözülerek bir torba içinde hıfz olunur; diğer ba'zı evlerde ise ipler daima gerili kalub icab etdikce kablel isti'mal üzerleri sabunlu bezlerle silinir. Lakin bu kadari iplerin nezafet-i matlubeyi muhafaza etmelerine kâfi değildir: yaz lekeleri ve tozlar tedricen iplerin aralarına girerek mürur-ı zamanla kir 'ad olunacak mikdara baliğ olurlar ve böyle dâhile nüfuz eden kir sathı bir bez temasıyla izale edilemez. Binaen 'aleyh çamaşır iplerinin -hiç olmazsa- senede bir def'a sabunla yıkanması muktezidir(Şehbal, 1328: 68, 400).

Yazar, okurlarına uzunluğu zaman zaman elli ila atmış metreyi bulan iplerin yıkanmasının oldukça zor ve meşakkatli olduğunu, bu nedenle tavsiye edeceği şekilde tahta parçalarının birbirlerine bağlanması usulü ile elde edecekleri tahta çerçeve vasıtası ile ipleri kolaylıkla ve yıpratmadan yıkayabileceklerini anlatmıştır. Makalenin yer aldığı sayfada söz konusu tarifi hanımlara izah etmeyi kolaylaştırmak için bir çizim de eklenmiştir (Bkz.: Ek-16A).

Hâlbuki bil farz elli, altmış yeraltı treni uzunluğunda bir ipi dur top edüb yıkamak ne kolaydır, ne de maksad tathire hadimdir. Resimde görülen kolay çare bu hususda ev hanımlarının imdadına yetişecektir: tahtadan kesilmiş dört değneği çerçeve şeklinde olmak üzere köşelerinden birbirine sicimle bağlamalı ve yıkanacak ipi bu çerçevenin tarafına sarmalı, fakat iplerin birbiri üstüne gelmemesine dikkat etmeli, sonra iple beraber çerçeveyi bir çamaşır leğeninin içinde tutarak sabunlu su ile ve bir fırça ile güzelce yıkamalı. Tamamiyle kiri zail olduğu zaman sabununu çıkarmak için üzerine su dökerek ve fırçalayarak durulamalı, ipleri suyun içine atmak muvafık değildir; zira sonra ipler yumuşar. Münasib olan -Ta'rif etdiğimiz gibi- suyu ipin üzerine akıtmaktır. Bundan sonra çerçeveyi sertce sallayub iplerin sabunu silinmeli, müte'akiben ipi çerçeve üzerinde olduğu halde kurutmalı. 50-60 metro uzunluğunda bir ip için 45 santimetro 'arzında ve 55 santimetro tulunda bir çerçeve kifayet eder. Çerçeveyi teşkil eden değnekleri birbirine çivi ile çakmak şayan-ı tavsiye değildir; çünkü çividen pas hâsıl olarak ipi

lekelemesi ihtimali vardır; tutkal ise bittabi' sıcak su ile açılır; şu halde yazdığımız vecihle köşelerinden sicim ile birbirine rabt olunması en iyi tarikdir. İpi çerçeveden çözmek için tamamıyla kurumasını beklemek icab eder(Şehbal, 1328: 68, 400).

Yazar makalesinin ikinci bölümünde, hanım okurlarına meyve suyu sıkarken kolaylıkla ve meyveleri israf etmeden üstelik ellerini boyamadan meyve suyu elde edebilecekleri bir basit mekanizma tarif etmiştir.

Meyve sıkmak için sade bir vasıta

Üzüm, kara dut, nar gibi meyvelerin suyunu sıkmak ev işleri arasında epeyce külfetli bir mes'eledir. El kesire'l- isti'mal olan vasıta meyveleri avuc içine alarak ezmektir. Lakin bunun hakiki temizlik nokta-i nazarından 'arz ettiği mehazirden kat'ın- nazar elleri meyve lekesi içinde bırakmak ve el arasından ba'zı danelerin kayması sebebiyle suyu tamamıyla çıkmamak gibi nakasalar vardır. Hâlbuki ta'rif edeceğimiz usul o kusurdan varestedir. Resimde görüldüğü vecihle, seyrek dokunmuş bir temiz bezden -mesela sağlam tülbenden- bir torba dikerek ezilecek meyveleri yıkayub ayıkladıktan sonra bu torbanın içine koymalı ağız cihetinden yine sağlam yapılı bir pişgir halkası geçirüb bu halkayı torbanın dolu tarafına doğru itmeli, pişgir halkasının tahtadan ma'mul olması mercehdır; zira ma'deni olanların ya bozulmaya ve ya meyve 'asarasını bozmaya isti'dadı bulunabilir. İşte şu kolay usul sayesinde hem meyvelerin tamamıyla suyu çıkarılmak, hemde -dikkat ve i'tina ile iş görülürse- eller asıl meyveye sürülmemek mümkün olur (Şehbal, 1328: 68, 400).

Hemen hemen her evde bulunabilecek basit malzemelerle yapılabilecek bu mekanizmayı basit ve anlaşılır bir şekilde anlatmış ve bir çizimle de anlatımını desteklemiştir (Bkz.: Ek-16B).

8. ŞEHBAL'DE YER ALAN KADIN TEMALI İMZASIZ İÇERİKLER

Şehbal mecmuasının bazı sayılarında, kadınları bilgilendirmeye yönelik imzasız 21 farklı içerik yer almıştır. Bu içeriklerde ev ekonomisi, ev yönetimi, ev eşyalarının bakım ve onarımı, moda ve çocuk bakımına yönelik öneriler ile üç tane elişi örneği (Bkz.: Ek-14) ve bir tane de yemek tarifi bulunmaktadır.

Şehbal mecmuasının R. 15 Nisan 1325 tarihinde yayınlanan 4. sayısının 66. sayfasındaki "Hanımlar İçin" sütununda yer alan "Ba'zı Havadis-i Nisaiye" başlıklı imzasız makalede, yurt dışından kadınlara yönelik havadislere yer verilmiştir. Makalenin ilk bölümünde genç Felemenk Kraliçesi Wilhelmina'nın hikâyesi, ikinci bölümünde Hindistan'da farklı millet, din ve mezheplere mensup kadınlardan oluşan

bir kulüp ve kulüp faaliyetleri, üçüncü ve son bölümünde ise o zamanki İngiltere Kraliçesi Victoria'nın ilerleyen yaşına rağmen genç görünmesinin sırrına dair bilgiler aktarılmıştır. Şehbal mecmuasının bazı sayılarında dünya kadınlarının öykülerine zaman zaman yer verilmiş olması, Osmanlı kadınları için farklı yaşam tarzlarına dair ilginç hikâye örnekleri olarak göze çarpmaktadır.

Makalede Felemenk Kraliçesi Wilhelmina'nın on yıl boyunca dadılığını yapan Misis Winter adındaki dadısının hatıralarından alıntılar yapılmıştır. Buna göre kraliçe henüz on bir yaşında iken Alman İmparatorunu ziyaret için Potsdam'a gittikleri bir seyahatte, imparatorun çocuklarıyla oynadıkları, askeri geçit merasimi oyunundan ve oyun esnasında Wilhelmina'nın sergilediği tutumdan bahsedilmiştir. Misis Winter, neşredilen anı kitabında Wilhelmina'nın özellikle mücevherat ile giyime zaaf derecesinde düşkün olduğunu ifade etmiştir. Wilhelmina'nın beyaz ve yeşil renklerini çok sevdiğini, nadiren de mavi giydiğini, ancak bu renklerin dışındaki renkleri tercih etmediğini belirtmiştir. Misis Winter, Wilhelmina'nın o dönemin modasının aksine giysilerini Paris'e, Fransız terzilere ısmarlamak yerine yerli terzilere diktirdiğini belirtmiş, moda uymak yerine kendi tarzının moda olmasını istediğini ifade etmiştir.

Şehbal'in bu imzasız makalesinin ikinci kısmında Hindistan'da yayınlanan süreli yayınlardan birinde bahsi geçen ve tüm üyeleri kadınlardan oluşan bir kulüp tanıtılmıştır. Şehbal'in R. 15 Nisan 1325 tarihli nüshasında bahsi geçen bu kulübün iki yıl önce kurulduğu ifade edildiğine göre muhtemelen kulübün 1907 tarihinde kurulmuş olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu kulübün Hindistan'ın Lahor şehrinde kurulduğu, üyelerinin Müslüman, Hindu, yerli Hıristiyan, Paris ve İngiliz kökenli kadınlardan oluştuğu belirtilmiştir. Kulübe üye Doğulu ve Batılı kadınların birbirleri ile samimi ilişkiler içinde buldukları ifade edilerek Müslüman ve Hinduların İngilizce, İngilizler'in ise Urduca öğrenmeye çalıştıkları belirtilmiştir. Yılda on sefer toplanan kulüp üyelerinin, din ve millet ayırımı olmaksızın birbirlerinin evlerinde toplandıkları belirtilen Şehbal mecmuasında, bu toplantıların doğulu kadınlar hakkındaki ön yargıların kırılmasına katkı sağlamasına hizmet edebileceği ümidi dile getirilmiştir.

Makalenin son kısmında İngiltere Kraliçesi Victoria'nın ilerleyen yaşına rağmen oldukça genç görüldüğü, hatta kraliçenin Norveç veliaht prensi olan torunu Olav'ın, latife yoluyla ninesi Kraliçe Victoria'nın annesinden daha genç

görüldüğünü düşündüğünü belirttiği bir hatırasına yer verilmiştir. Şehbal mecmuası, Kraliçe'nin gençlik sırlarını araştıran bir kadın yazarın araştırmaları sonucu, kraliçenin güzel ve yumuşak huylu olduğunu belirterek titizlik, hırçınlık, hiddet gibi duygusal hassasiyetlerin gençliğin ve güzelliğin düşmanları olduklarını belirttiğini, kraliçenin yumuşak huylu mizacının bu hassas hislerin etkilerini bertaraf ederek, gençliğini ve güzelliğini muhafaza etmesine sebep olduğunu ifade ettiğini okurlarıyla paylaşmıştır. Makalenin devamında Kraliçe'nin yumuşak huyluluğuna dair bir başka hadiseye de yer verilmiştir. Saray çalışanlarından birinin küçük çocuğunun Kraliçe'nin huzuruna çıkarıldığını, Kraliçe'nin bu saray çalışanın çocuğu ile alakadar olduğunu, küçük çocuğun kraliçenin yanından ayrılırken o kısacık sürede Kraliçe'nin etkisine ne kadar kapıldığı ifade edilmiştir. Küçük çocuğun kraliçenin yanından ayrılınca cebinden üzerinde hayvan resmi olan küçük bir resim çıkararak Kraliçe'yi ona göstermesi üzerine kraliçenin kahkahalarla güldüğü nakledilmiştir (Şehbal, 1325: 4, 66).

Şehbal mecmuasının R. 1 Haziran 1325 tarihinde yayınlanan 6. adedinin 119. sayfasında “*Tualet*” başlığı altında yer alan imzasız makalede güneşlenmenin faydaları ile güneşlenme esnasında dikkat edilecek hususlara değinilmiştir. Güneşlenmenin faydası olmakla beraber güneş ışığına aşırı maruz kalınması durumunda cildin tahriş olarak yıprandığı ve yaşlanma belirtilerini hızlandırdığı uyarısında bulunulmuş, cildin doğrudan güneşe maruz bırakılmaması ve olası güneş yanığı durumları için ilaç terkibi tavsiyesine yer verilmiştir.

Şayed her dürlü ihtiyata rağmen yine güneşden yanıklık hâsıl olursa, su ile ispiroyu karışdırarak içine bir tülbend batırub cildin yanan yerlerine tülbendi bir sa'at kadar değışdire değışdire koymalıdır. Kolonyanın en iyi nev'ide bu vazifeyi bir dereceye kadar görebilir. İçindeki ispiroto derinin kırmızılığını def' ve acısını izale eder (Şehbal, 1325; 6, 119).

Söz konusu makalenin devamında özellikle uzun saçlı hanımlara banyodan sonra saçları kurutmanın önemine dikkat çekilmiş ve saçları kurutma yöntemlerine dair öneriler sunulmuştur.

Saçları ısladdıktan sonra kurulamak, kadınlar için 'umumiyetle güç ve mez'uc bir işdir. Havlular yahud tülbendlerle başı sarub uzun müddet ıslak bırakmanın gerek bi'z-zat saçlara ve gerek sıhhat-ı bedene ne kadar muzırr olduğunu artık bilmeyen kalmadı; fakat saç kurutmak için en ziyade şayan-ı tavsiye olan usûl hangisidir? Bunu bilen –eminiz ki- pek azdır. Sahib-i ihtisas bir doktor, saçların kurutulması hususunda güneşin ziya ve hararetinden istifade olunması tavsiye ediyor ve saçı

ziya-ı şemse 'arz ederek 'aynı zamanda havlu ile de kurulamak münasib olduğunu söylüyor. Bu suretle saç hem çabuk kurur, hem de kuvvetlenir (Şehbal, 1325: 6, 119).

Şehbal mecmuasının R. 1 Eylül 1325 tarihinde yayınlanan 11. adedinin 223. sayfasındaki “*Sıhhat-ı itina*” sütununda “*Mini Minilere Açık Hava Uykusu*” başlığı altında yer alan imzasız makalede, çocuk sahibi annelere çocuk odasının tertip ve düzeni ile çocukların açık havaya çıkartılmasının, çocuk sağlığı bakımından önemi vurgulanmıştır. Çocukların açık ve temiz havada teneffüs ettirilmesinin söz konusu dönemin en yaygın hastalığı olan vereme karşı da önemli bir koruyucu tıp yöntemi olduğuna dikkat çekilmiştir (Şehbal, 1325:11,223).

Şehbal mecmuası, kadınların da dikkatini mecmuaya çekebilmek adına zaman zaman “*El İşleri*” ve “*Ev İşleri*” bölümleriyle kadın okurlara yönelik bilgi ve görseller de paylaşmıştır. R. 15 Nisan 1325 tarihinde yayınlanan 4. adedinin 78. sayfasında yer alan “*El İşleri*” adlı sütunda bir nakış örneğine yer verilmiştir. Kadın okurlara bu nakış örneği hakkında gerekli bilgiler aktarılarak başta çocuk kıyafetleri olmak üzere ev aksesuarlarında da süs olarak kullanılabileceği önerisinde bulunulmuş (Şehbal, 1325: 4, 78), nakış örneği ile ilgili bir de resim paylaşmıştır (Bkz.: Ek- 14A).

R. 15 Mart 1327 tarihinde yayınlanan 36. sayısının 230. sayfasında yer alan “*Hanımlar İçin*” adlı sütunda “*El İşleri*” başlığı altında bir giyim aksesuarı olarak kemer yapımına dair bir yazıya ve bu kemer örneği ile ilgili bir resme yer verilmiştir (Bkz.: Ek-14B).

İki katlı kordon ipeğinin krem ve zeytuni renklerinden üç metro boyunda on dört çift sap hazırlarsınız. Sonra bunları, kenarda dört sapı zeytuni ve ortada altı sapı krem olmak üzere, tertib edüb ikinci resmimize tatbiken afakî vaz'iyette duran üç sap kordon ipeğine bağlarsınız. Resimdeki aksam-ı fer'iyenin eşkâlinden vazihen fark edileceği vecihle, oymaları ve çiçekler kenar dökümüyle zencir dökümünden teşkil etmiştir. Kenardaki küçük kıvrımların her biri altı zencir dökümünden mürekebdir. Kemer istenildiği kadar uzun yapılabilir. Bi't-tabi' kordon ipeğinin zikr etdiğimiz iki rengden ma'da elvanide ittihad ve yek diğeriyle mezc olunmak mümkündür. Şayed kordon ipeğinin sapı biter, kopar veya diğer herhangi bir sebeble yeni birsap eklemek lazım gelirse ön yeri dökümlerden birinin tersine tesadüf etdirilerek uçları görünmeyecek surette iğne ile dikilir. Kemer ikmal olunduğu zaman yine kordon ipeklerinin uçları kâmilan dikilir ve kemere bir münasib toka takılır (Şehbal, 1327: 36, 230).

R. 1 Haziran 1328 tarihinde yayınlanan 54. sayısının 119. sayfasında yer alan

“El İşleri” adlı sütunda ise “Dikiş Levazımı Muhtevi Bir Levha” başlığı altında özellikle terzilik yapan hanımlara özgü bir dikiş malzemeleri panosuna ve yapımının tarifine yer verilmiştir. Aynı sayfada bir dikiş malzemeleri panosu resimde yer almıştır (Bkz.: Ek-14C).

Dikiş levazımı muhtevi bir levha; elinden biraz dikiş gelen her hanım. Resimde görülen levazım levhasını vücuda getirebilir. En mebrum dikiş ihtiyacını tesviyeye hadim bir refik olan bu levha dikiş odasının di(u)varında faideli bir zinet olmak üzere kendisine pek güzel bir yer bulacaktır. Resimden anlaşıldığı vecihle kadife yahud peluş veya herhangi metanetlice bir kumaş üzerine ferm joplarla kurdela parçaları rabt edilmiş. Mesela ta başda ve sağ tarafda ölçü şeriti, yanında yüksük, makas ve iplik makarası görülüyor. Sonra ikinci sırada muhtelif renkli ibrişimlerle yine renkli iplik makarası bulunuyor. Sol tarafın aşağı köşesinde iğne yadığı makamında bir kumaş parçası vardır. Levazımın ecnasını ihtiyaca göre ta'yin etmek ve levhayı daha mufassal veya daha muhtasır yapmak hanımların arzusuna tabi'dir (Şehbal, 1328: 54, 119).

Şehbal mecmuasının R. 15 Mart 1327 tarihinde yayınlanan 36. sayısının 230. sayfasında yer alan “Hanımlar İçin” adlı sütununda “Yeni Yemekler” başlığı ile zamanın şartlarına göre ekonomik, pratik ve yeni olduğu belirtilen bir tatlı tarifine yer verilmiştir. Bu tatlının malzemelerinin toplamı altı bardaktan oluştuğu için de tatlıya, altı bardak tatlısı adının verildiği ifade edilmiştir.

Altı Bardak Tatlısı

–Altıparmak tatlısını belki bilirsiniz. Fakat biz size altıparmak değil, altı bardak tatlısı ta'rifedeceğiz:

*1 çay bardağı dolusu reçel
1 çay bardağı dolusu toz şeker
1 çay bardağı dolusu un
1 çay bardağı dolusu kızarmış ekmek ufağı
1 çay bardağı dolusu iyice kıyılmış iç yağ
1 çay bardağı dolusu kıyılmış çekirdeksiz kuru üzüm*

Görüyorsunuz ki altı çay kadehi dolusu mevad-ı muhtelifeden vücuda geldiği için “altı bardak tatlısı” olmuş. Bu mevad-ı muhtelifeyi hazırladıktan sonra yapılacak şey onları birbirine karıştırmaktır. Bir taraftan da bir miktar sıcak sütün içinde yarım çay kaşığı mikdarı karbonad dusud hal ederseniz (bikarbonat dusud değil). Bu karbonatlı sütü o karışmış mevadi-i muhtelifeye içine katarsınız. Artık pişmek zamanı gelmiştir, hepsini bir pasta tenceresine koyub iki sa'at kadar biraz biraz hafif ateşli fırında kızartırsınız. İşte size kolay ve leziz bir tatlı (Şehbal, 1327: 36, 230)!

Şehbal mecmuasının 15 ayrı adedinde özellikle kadın okurlara hitaben “Hanımlar İçin” adlı sütunda “Ev İşleri” başlığı altında pratik bilgiler aktarılmıştır.

Bu pratik bilgiler yer aldıkları sayı ve sayfalara göre şu şekilde sıralanmaktadır.

R. 15 Nisan 1325 tarihinde yayınlanan 4. adedinin 78. sayfasında ev hanımlarına değerli dantelâlarını nazikçe nasıl yıkayabileceklerine dair önerilerde bulunulmuştur.

R. 1 Haziran 1325 tarihinde yayınlanan, 6. adedinin, 114. sayfasında çamaşırların kolalanması ve kolay ütülenmesi, altın ve gümüş ev eşyalarının temizlenmesi, yıpranmış ve aşınmış süngerlerin yumuşak tutulması konusunda tavsiyeler ile yatağa mahkûm hastaların vücutlarında yara çıkmaması için özel bir yastık tarifi yer almıştır.

R. 1 Eylül 1325 tarihinde yayınlanan 11. adedinin 223. sayfasında meşe ağacından mamul ev eşyalarını temizlenmesine, ahşaptan mamul eşyalarda oluşan ufak tefek çatlakların doldurulmasına, tuzlu balığın tuzunun giderilmesine, farelerin istilasına engel olunabilmesine dair pratik bilgiler ile ses kısıklığına ve soğuk algınlığına karşı bir ilaç tarifine yer verilmiştir.

R. 15 Eylül 1325 tarihinde yayınlanan 12. adedinin 243. sayfasında yaldızlı çerçevelere sineklerin konmasının önlenmesi, üzeri minalı demir tabakların bakımı, içinde çok oturulmayan odaların halılarının güve istilasından korunması, patiskaların ve diğer bazı kumaşların üzerinde bulunan lekelerin yok edilmesi, sıcak havalarda sütün taze muhafaza edilebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

R. 1 Teşrin-i Evvel 1325 tarihinde yayınlanan 13. adedinin 259. sayfasında meşe ev eşyası ve mobilyaların üzerinde oluşan lekelerin giderilmesi, suyun sertliğinin alınıp yumuşatılması, duvar kâğıdı rengi ve deseni seçimi, cezvelerin kenarlarında biriken kahve kalıntılarının temizlenmesi, maroken ve meşin eşyanın cilasının yenilenmesi, lamba şişelerinin parlatılması, sert tahtalara çivi çakılması ve karıncaların istilasından kurtulabilmesi konularına yönelik pratik bilgiler aktarılmıştır.

R. 1 Teşrin-i Sani 1325 tarihinde yayınlanan 15. adedinin 295. sayfasında mahundan mamul ev eşyalarında biriken lekeleri yok etmek, pişirilen balığın lezzetini arttırmak, börek ve pasta gibi hamur işleri pişirilirken üzerinin kızarması için tavsiyelere yer verilmiştir.

R. 1 Kanun-ı Sani 1325 tarihinde yayınlanan 18. adedinin 356. Sayfasında çok çabuk kirlenen beyaz şeyleri temizleme, fazla tuzlu olmuş çorbaların tuzunu

giderme, yere serilen eskimiş muşamba sergilerin yeniymiş gibi görünmesini sağlama, kamıştan yapılmış sepet örgüsü eşya ve sandalyeleri temizleme ile çayın taze veya bayat olmasını ayırt etmeye yönelik pratik bilgiler sunulmuştur.

R. 1 Şubat 1325 tarihinde yayınlanan 19. adedinin 382. sayfasında kilim ve halı üzerine dökülen ocak kurumunun temizlenmesi, yemek bıçaklarının kir ve pasının giderilebilmesi için pratik bilgiler tarif edilmiştir.

R. 1 Ağustos 1326 tarihinde yayınlanan 24. adedinin 447. sayfasında kanarya besleyen hayvan severlere kafes seçimi ve hastalanan kafes kuşlarına ilaç önerisi, gümüş ev eşyalarının parlatılması, kumaşı zedelemekten elbiselere kopça iliştirilmesi, pirinçten veya madenden mamul ev eşyalarının cilanması ve bakımı, çocuklara ilaç içirmenin eğlenceli hale getirilmesi hakkında önerilere yer verilmiştir.

R. 15 Ağustos 1326 tarihinde yayınlanan 25. adedinin 15. sayfasında bakırdan yapılmış ev eşyalarının temizliği, hasta çocuklara kolaylıkla ilaç içirilmesi, loş ışıkta dikiş iğnesi veya makina iğnesine iplik geçirilebilmesi, çaydanlığa sinen kokuların yok edilmesi için püf noktaları tarif edilmiştir.

R. 15 Eylül 1326 tarihinde yayınlanan 27. adedinin 59. sayfasında soğan kesildiği zaman bıçağın üzerinde oluşan leke ve kokuların giderilmesi, kilerdeki kavanozların ve ecza dolabındaki ilaç şişelerinin üzerini etiketleyerek kullanım kolaylığı sağlanması, aynaların temizliği, sıcak bir yemeğin hızlıca soğutulması, pirinç eşyaların üzerindeki lekelerin temizlenmesi, soğan, balık vesaire gibi şeylerin ellerde bıraktığı kokuların, giderilmesi ve mahun masalar üzerindeki mürekkep lekelerinin çıkarılmasına yönelik tavsiyelere yer verilmiştir.

R. 1 Teşrin-i Evvel 1326 tarihinde yayınlanan 28. adedinin 78 ve 79. sayfalarında taze yumurtaların iki üç ay tazeliklerini kaybetmeden saklanması, yeni boyanmış bir odaya sinen boya kokusunun giderilmesi, diş fırçasını kullanma ve doğru diş fırçalama tekniği konularında pratik bilgiler ve püf noktaları tarif edilmiştir.

R. 15 Mart 1327 tarihinde yayınlanan 36. adedinin 230. sayfasında halılar üzerine dökülen mürekkep lekelerinin yok edilmesi, süngerlerin temizliği ve onarımı, seccade ve halı gibi şeyleri yere sabitleme yöntemleri, tuzun nem kapmasına mani olunması, madeni ev eşyalarının temizlenip parlatılması, kadife kumaşların temizlenmesi hakkında tavsiyeler verilmiştir.

R. 1 Mart 1328 tarihinde yayınlanan 49. adedinin 5. sayfasında gümüş ev eşyalarının korunması için püf noktaları önerilmiştir.

R. 15 Mart 1328 tarihinde yayınlanan 50. adedinin 40. sayfasında ise kilim ve halı üzerine damlamış mürekkep lekelerinin çıkarılması, maşa ve kürek gibi soba araçlarının pastan temizlenmesi, ıslanmış ayakkabıların kurutulması için pratik bilgi ve tavsiyelere yer verilmiştir.

Şehbal mecmuasının 4, 6, 11, 12, 13, 15, 18, 19, 24, 25, 27, 28, 36, 49, 50 ve 54. sayılarında özellikle kadın okurlara yönelik önerilen pratik bilgiler ve püf noktaları, ev ekonomisi ve ev yönetimi adına bir bakıma yaygın eğitim işlevi görmüştür. Bazı sayılarda “*Hanımlar İçin*”, bazı sayılarda ise “*El İşleri*” veya “*Ev İşleri*” sütun ve başlıkları altında yer alan bu içerikler, entelektüel olsun veya olmasın, okuma yazmayı bilsin veya bilmesin birçok kadının ilgisini çekmeye ve mecmua ile ilgilenecek kadın sayısını arttırmaya yönelik önemli bir unsur olarak dikkat çekmiştir.

Bir kadın dergisi olmamakla birlikte Osmanlı kadınının gelişmesine katkı sağlayan Şehbal mecmuası, zaman zaman kadınlara yönelik nüktedan tarzda paylaşımlarda da bulunmuştur. Mecmuanın R. 15 Mart 1328 tarihinde yayınlanan 50. adedinin 37. sayfasında, R. 15 Nisan 1328 tarihinde yayınlanan 51. adedinin 49. sayfasında, R. 15 Haziran 1328 tarihinde yayınlanan 55. adedinin 140. sayfasında ve R. 15 Kanun-ı Evvel 1328 tarihinde yayınlanan 67. adedinin 365. sayfasında yer alan “*Kadınlara Dair Güfte ve Güller*” adlı köşede “*Alfred Capus*” adlı Fransız edebiyatçıya ait özlü sözlere yer verilmiştir. Bu sözlerden bazıları şöyledir:

‘Aynı kadının ihanetine uğrayan iki erkek biraz akrabadırlar.

Ba’zı kadınlar vardır ki birkaç erkeğe birden cefa etmek istemezler ve yalnız bir kişiye dadanmayı tercih ederler; onlar sadık kadınlardır.

İzdivacın revabıtından bahis ederler; hâlbuki talakın revabıtı daha başka d(t)ürlü inhilâl-i na-pezirdir.

Ba’zı kadınlar fitraten faziletkâdırlar; ba’zıları ise her d(t)ürlü hatayata irtikâbdan sonra faziletkâr olurlar (Şehbal, 1328: 50, 37)

Kadınların hafızasında bir köşe vardır ki irtikâb etmedikleri hatalara mahsusdur.

Hiç bir şey arzu etmeyen kadın, birçok şeylere kana’at eden bir kadındır (Şehbal, 1328: 51, 49)

Bir 'aile hayatında vahim olan şey zevceynden biri sevdiği halde diğerinin sevmemesidir: eğer ikiside birbirini sevmese pek bahtiyar olabilirler.

'Aşk bütün fedakârlıkları öder.

Ba'zı kadınlar vardır ki insan hiç bir zaman onları taht-ı izdivacına almamalı, dostlarıyla te'hile bırakmalıdır (Şehbal, 1328: 55, 140).

Söz konusu özlü sözlerin kim tarafından derlendiğinin belirtilmemesi nedeni ile bu köşede yer alan yazılar, “imzasız içerikler” kategorisinde değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Şehbal mecmuasının yazarlarından olan Prenses Kadriye Hüseyin (Nilüfer), Fatma Aliye, Nigâr Binti Osman, Halide Salih (Edip Adıvar), Handan, Salime Servet Seyfi, Sadiye Vesile, Ayşe Bedia ve Müfide Kadri gibi çok sayıda kadın entelektüelin Osmanlı entelektüel dünyasında oldukça etkin oldukları, bu tez çalışmasında yapılan metin incelemeleri sonucunda açıkça anlaşılmıştır. Osmanlı toplumsal yaşamında ve entelektüel dünyasında oldukça saygın bir yere sahip olan bu münevver Osmanlı kadınları, yazdıkları yazılar ve gündeme getirdikleri tartışma konuları ile dikkat çekmişlerdir. Prestijli eserlerden çeviri yapacak düzeyde yabancı dil bildikleri, tarihsel ve kültürel temelli değerlere sahip oldukları, yüksek bir milli bilinç taşıdıkları, dünyadaki ve ülkedeki politik gelişmeleri ve günlük siyaseti dahi yakından takip ettikleri açıkça göze çarpmıştır.

Başta Şehbal olmak üzere çeşitli süreli yayınlarda kadınların yer almasının, kadınların toplumsal hayatta yaşadığı sorunların ve toplumsal taleplerinin dile getirilmesi adına önemli bir araç olduğu, kadın entelektüellerin yazılarıyla doğrudan veya dolaylı olarak bu olgulara dikkat çektiği gözlenmiştir. Bu yayınlarda en çok vurgulanan konuların başında Batı ve Osmanlı kadını kıyaslamaları, kadınların eğitim imkânlarının geliştirilmesi, kamusal alanda yer alabilme, meslek edinme ve çalışma yaşamına katılabilmeleri gibi konular gelmiştir. Ancak Şehbal'ın daha çok kültür, sanat ve magazin mecmuası formundaki profili nedeniyle edebi ve sanatsal içeriklerin daha yoğun olarak yer aldığını ifade etmek de mümkündür.

Milli mücadelede yıllarında hemen her alanda etkinlik sergileyen Türk kadını, milli mücadele öncesindeki yıllarda entelektüel bir tabaka oluşturmuş, bu entelektüel tabaka milli mücadele döneminde örgütlenme ve kendini ifade etme adına yaşanan gelişmeleri temellendirmiştir. Osmanlı entelektüel kadınlarının kamusal alandaki bu atılımlarının, hemen yakın zamanda başlayacak olan milli mücadele yıllarında, Türk kadınının destansı katkıları ve fedakâr eylemlerinin önemli bir hazırlık evresi olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Zaten organize olmuş ve sosyal anlamda kamusal hayata dâhil edilmiş Türk kadını, milli mücadele yıllarında gerek cephede, gerekse cephe gerisinde ve mücadele yıllarındaki basın dünyasında etkili bir görev yürütmüştür. Bu misyonun kendiliğinden ve tesadüfî olmadığı, Osmanlı entelektüel kadınlarının, tarihsel temellerine dayanan çaba ve birikimlerinin milli mücadele

yıllarındaki “*kahraman Türk kadını*” olgusunu temellendirdiği kanaati oluşmuştur.

Şehbal’de yer alan “*Elit Babaların Entelektüel Kızları*” babalarının sosyal statüsü ve maddi olanakları ile eğitim alma ve kendilerini entelektüel anlamda geliştirme olanağına sahip olmuşlardır. Ancak bu şansa sahip olamayan orta sınıf ve alt sınıf ekonomik tabaka mensupları olarak dünyaya gelen kız çocuklarının da eğitime ulaşma, meslek edinme, mesleğini icra edebilme hakkına erişebilmesi fikrini desteklemiş ve özellikle süreli yayın dünyasında yazdıkları yazı ve makalelerde bu konuyu gündeme getirmişlerdir. Bu bağlamda Osmanlı kadınları arasında çok sayıda entelektüel kadının entelektüel mecralarda yer aldığı göze çarpmış, fakat eğitim olanaklarının tabana yayılamaması nedeni ile entelektüel kadın sınıfının oluşamadığı kanaati oluşmuştur. Var olan Osmanlı entelektüel kadınlarının genelde elit ve yüksek hayat standardına sahip ailelere mensup olmaları, geçimlerini temin etmek için çalışmak zorunda olmamaları, etkilerinin İstanbul’la sınırlı kalmasına neden olmuştur. Nitekim İstanbul’da açılan ilk kız idadilerinin kadın öğretmen ve idareci ihtiyaçlarının karşılanması için yurt dışından öğretmen ve idareci temin edilmesi fikirlerinin öne sürülmesi bu tespitin önemli bir göstergesidir. Örneğin Kavalalı hanedanına mensup olan Prenses Kadriye Hüseyin Hanım’ın taşrada açılacak bir kız idadisinde öğretmenlik veya müdirelik yapması pek de olası görülmemektedir. Bu nedenle eğitimin tabana yayılması, merkezden çevreye entelektüel kadınların yetişmesine ve kadın entelektüel sınıfının da oluşmasına katkı sağlayabilecekti. Bu bağlamda cumhuriyet döneminde eğitim konusunda yaşanan devrimlerin kadın entelektüellerin de yetişmesine önemli katkıları olmuştur.

Gazete, dergi ve kadınlara özgü mecmualarda kadın ve erkek yazarlar da bu tartışmalara katılmış, Şehbal mecmuasında da bu tartışmalara dair görüşler ve öneriler zaman zaman yer almıştır. Jimnastik Muallimi Selim Sırrı Bey, Stokholm seyahatinde gözlemlediği, kadınlara dair eğitim ve mesleki sanat kurslarına dair izlenimlerini uzun uzadıya okurlarına aktarmış, kadınların kamusal alanda koşulsuz ve engelsiz bir şekilde yer alabilmelerini, ilerlemenin ve medeniyetin en önemli göstergesi olarak değerlendirmiştir. Fatma Aliye Hanım da Şehbal’de yer alan yazılarında Osmanlı kadınının eğitim alma, meslek edinme, ekonomik yaşama katma değer sağlama ve ekonomik faaliyete katılma konusunda desteklenmesi gerektiğini, her fırsatta ısrarla savunmuştur.

Kız çocuklarının eğitime erişiminin geliştirilmesi gerektiğini savunan

aydınlar, bu hakkın desteklenmesini, bu günün kız çocuklarının yarının anneleri olacağı, ancak eğitilmiş bir annenin çocuklarını daha iyi terbiye edebileceği, eğitilmiş bir kadının eğitilmiş ve entelektüel eşine kültürel anlamda refakat edebileceği gerekçeleri ile öne sürmüşlerdir. Bu gelişmeler her ne kadar önemli bir kazanım olarak değerlendirilse de söz konusu dönemde kadınların neden, sonuç ve ön koşul gereksinimi duyulmaksızın bir birey olarak eğitim alma hakkının henüz tartışılmadığını düşündürmüştür.

Geleneksel ataerkil toplumlarda, erkeğin aile reisi olması nedeniyle ev ekonomisinin ve temel geçimin tek sorumlusu olarak ağır maddi yükümlülüklerle mükellef olması toplumsal bir genel kabuldür. Bu genel kabul kadının sorumluluk alanının tamamen ev içine hapsolmesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Ev idaresi, ev işleri, çocukların bakımı ve terbiyesi gibi konulardan sorumlu olması kadının, maddi ihtiyaçlar ve maddi gereksinimlerden uzak olduğu gibi bir algı yanılığına neden olmuştur. Nitekim ev idaresi, ev işleri, çocukların bakımı ve terbiyesi gibi durumların paradan ve maddi masraflardan bağımsız olabilmesi mümkün olmamakla beraber evin mali çıktılarının büyük bir kısmını da teşkil etmiştir. Aile reisi olan erkek, dışarda alın teri dökerek çalışıp para kazanırken kadının sadece evde oturarak erkeğin emeğini ve alın terini harcayan hatta israf eden bir müsrif olarak algılanması, kadınlarda da bağımlı kişilik ve öz güvensizlik olarak yanlış bir toplumsal konum algısını yerleştirmiştir. Çünkü tarihsel zaman içinde, eve veya çocuklara alınması gereken gereksinimlerin gereklilik düzeyi çalışıp, emek verenle çalışmadan harcayan taraflar arasında tartışmalara neden olmuştur. Tam da bu bağlamda, kadının kamusal alandan tecrit edilmesinin, din veya gelenek görenek temelleri ile ilintili olmadığını, zamanla kalıplaşan sosyal cinsiyet rollerinin yanlış kalıplaşmasına bağlı olduğunu vurgulayan Fatma Aliye Hanım ve onunla aynı görüşte olan entelektüel kadınlar, kadınlara eğitim, meslek edinme ve ekonomik özgürlük kazanma imkânlarının sunulmasını desteklerken erkeklerin sosyal yaşamda yüklendiği maddi yükümlülüklerinin de bir nebze de olsa hafifletileceğini savunmuşlardır.

Şehbal'de yazan Bedii Nuri, Prenses Kadriye Hüseyin, Salime Servet Seyfi ve Sadiye Vesile gibi önemli entelektüeller Osmanlı kadınının ilerlemesi ve yaşam standardının yükselmesi için Batılı kadın hareketlerini ve kadın haklarını yazıları ile sıkça gündeme getirmişlerdir. Tarihin derinliklerinden söz konusu zamana kadar kadının sosyal hayattaki mevkisini irdeleyen yazılarla Osmanlı kadınına hem tarihten

hemde çevre medeniyetlerden örnekler sunmuşlardır. Batı'da yükselen sufrajeter ve feminizm akımlarını irdeleyen ve yer yer savunmakla beraber zaman zaman da sertçe eleştiren yazılarla Osmanlı kadınının körü körüne bir Batılılaşma özentisi içinde olmadığını da vurgulamışlardır.

Şehbal'de Osmanlı kadın entelektüellerinin en yoğun olarak yer aldığı kategori edebiyat ve sanat kategorisi olarak göze çarpmıştır. Osmanlı kadın entelektüelleri, artık edebiyatın ve sanatın ilham kaynağı olan kadın olgusunun, edebiyatı ve sanatı icra eden kadın olgusuna dönüştüğünü, eserleri ve eylemleri ile dile getirmeye başlamışlardır. Çok sayıda hikâye “*ma badı var*” formatında, tefrika şeklinde Şehbal'de yer almış, ayrıca şiirler, batı edebiyatından şiir, hikâye ve hatta tiyatro çevirileri ile birçok özgün içerik ve makalelere de yer verilmiştir. Kadınlara özgü bir yayın organı olmamasına rağmen Şehbal'de, neredeyse kadınlara özgü yayın organlarındaki kadar kadın temalı konulara yer verilmiştir.

Şehbal'de analiz edilen kadın temalı içeriklerin değerlendirilmesi sonucunda, Osmanlı kadınının eğitime, bilime, sanata, edebiyata, sosyal yaşama ve hatta politikaya dair görüş ve fikirlerinin takdire şayan olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

- A. B. (1325). Hanımlar İçin, Başka Kadınlar Neler Bulmuşlar? *Şehbal*, (14), 274. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- A. B. (1325). Hanımlar İçin, Çocuk Terbiyesine Dair Validelerle Bir Küçük Musahabe. *Şehbal*, (11), 212. <http://digitale-sammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- A. B. (1325). Hanımlar İçin, Genç Kızları, Valideleri Alakadar Edecek Meseleler. *Şehbal*, (12), 237. <http://digitale-sammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- A. B. (1325). Hanımlar İçin, Hanımlara Aid Mesail-i Müşkileden: Korse İntihabı. *Şehbal*, (13), 259. <http://digitale-sammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- A .B. (1327). Tuvalet, Dişlere Dair. *Şehbal*, (37), 258. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- A. B. (1328). Ev İşleri. *Şehbal*, (68), 400. <http://digitale-sammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ahmed Refik (1328). Tarihe Dair, Ahmed-i Salis Devrinde Osmanlı Hanımları. *Şehbal*, (53), 90. <http://digitale-sammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ahmed Refik (1328). Tarihe Dair, Bizans İmparatoriçeleri, Atenayis. *Şehbal*, (57), 167-169. <http://digitale-sammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Ahmed Refik (1328). Tarihe Dair, Bizans İmparatoriçeleri, Teodora. *Şehbal*, (58), 184. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ahmed Refik (1328). Tarihe Dair, Bizans İmparatoriçeleri, Anna Komnenos. *Şehbal*, (56), 142-143. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ahmed Refik (1328). Tarihe Dair, Bizans İmparatoriçeleri, Dindar Teodora. *Şehbal*, (60), 230-233. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ahmed Refik (1328). Tarihe Dair, Bizans İmparatoriçeleri, Teofana. *Şehbal*, (59), 204-205. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Aişe Bedia (1325). Hanımlar İçin, Bazı Havadis-i Nisaiye. *Şehbal*, (4), 66. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Aişe Bedia (1325). Hanımlar İçin, Bir Kadın Ninenin Düşünceleri. *Şehbal*, (1), 4. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Aişe Bedia (1325). Hanımlar İçin, Bir Kadın Ninenin Düşünceleri. *Şehbal*, (2), 26. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Aişe Bedia (1325). Hanımlar İçin, Kadınlar Erkeklerle Benzemeli midir? *Şehbal*, (3), 46. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Alfred Capus (1328). Kadınlara Dair Güfte ve Güller. *Şehbal*, (50), 37. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Alfred Capus (1328). Kadınlara Dair Güfte ve Güller. *Şehbal*, (55), 140. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Alfred Capus (1328). Kadınlara Dair Güfte ve Güller. *Şehbal*, (67), 365. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ali Rıza Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (49), 6. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ali Rıza Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (50), 36-37. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Ali Rıza Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (68), 392-393. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Aziz Neriman (1330). Şiir, Gece Duası. *Şehbal*, (100), 72-73. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Bedii Nuri (1326). Hanımlar İçin Kadının Mevki-i İçtimaiyyesi Mazide, Halde, İstikbalde. *Şehbal*, (23), 459. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Behice A. (1329). Hanımlar İçin, Kadınların Bahtiyar Olduğu Bir Memleket (Fransızca'dan). *Şehbal*, (84), 230-231. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Behice A. (1329). Her Şeyden, Sultan Olmuş Bir Fransız Kızı. *Şehbal*, (82), 194-195. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Belkıs Seyfi (1328). Hayattan İstinsah Kamere İntizar. *Şehbal*, (60), 229. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Faik Ali (1329). Şiir, Validem İçin. *Şehbal*, (75), 49. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Faik Ali (1327). Şiir, Bir Sitare-i Rakkase. *Şehbal*, (36), 237. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Faik Ali (1328).Şiir, Kızım Girizan'a. *Şehbal*,(64), 306. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Fatma Aliye (1325). Hanımlar İçin. *Şehbal*, (10), 192-193. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Fatma Aliye (1325). Hanımlar İçin. *Şehbal*, (8), 146-147. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Fatma Aliye (1325). Musahabe, Medeniyet ve Din-i İslam. *Şehbal*, (11), 212.<http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- H. S. Ayvazov (1327). Hikaye, Zevce. *Şehbal*,(48), 474-476. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halide Fatma (1328). Şiir, Baykuş. *Şehbal*,(63), 286. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halide Salih (1326). Bilmem Topraklar Sıcakımdır? *Şehbal*, (29), 91. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halide Salih (1326). Eller. *Şehbal*, (27), 54-55. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halide Salih (1326). Ervah-ı Makamat. *Şehbal*, (24), 471-472. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Halide Salih (1326). Harab Mabeler. *Şehbal*, (21), 413. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halide Salih (1326). Ruh-ı Müteheccir. *Şehbal*, (19), 371. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halide Salih (1327). Aşk Fesaneleri, Mensure Şiirler, Ay Dedi ki. *Şehbal*, (36), 234-235. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halide Salih (1327). Derinliklerden, Mensur Şiir. *Şehbal*, (38), 274. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Halil Nihad (1329). Hikâye, İrlezyalı Kız, Alphonse Daudet, Değirmenimin Mektupları. *Şehbal*,(73), 8-10. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1326).Fezahat, Bir Çift Kunduranın Hikayesi. *Şehbal*,(23), 463. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1326). Mark Tvain'den Tercüme, Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşir Etdim? *Şehbal*, (23), 457. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1326). Mark Tvain'den Tercüme, Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşir Etdim? *Şehbal*, (25), 12. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1326). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (34), 191. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1326). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (35), 214. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Handan (1326). Tiyatro, Bir Müzahale. *Şehbal*, (35), 216-217. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Fekahat Birkaç Fıkra-i Ferah. *Şehbal*, (36), 239. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Fekahat. *Şehbal*, (39), 299. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tiyatro, Bir Müzahale. *Şehbal*, (36), 237. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327).Tiyatro, Bir Müzahale. *Şehbal*, (37), 256-257. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tiyatro, Bir Müzahale. *Şehbal*, (38), 276-277. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (36), 230. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (39), 299. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (41), 311. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (44), 393. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Handan (1327). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (45), 404. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (45), 425. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (47), 447. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (48), 467. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1327). Tiyatro, Bir Müzahale. *Şehbal*, (39), 290. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Ahir Zaman Lugaçesi. *Şehbal*, (64), 303. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Fekahat. *Şehbal*, (49), 16. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Fekahat. *Şehbal*, (50), 38. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Fekahat. *Şehbal*, (57), 180. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Fezahat. *Şehbal*, (65), 340. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (54), 105. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (66), 360. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (68), 385. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (70), 440. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (49), 3. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (50), 24. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (55), 140. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (59), 215. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (63), 287. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1328). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (65), 333. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1329). Ahir Zaman Lûgatçesi. *Şehbal*, (81), 176. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Handan (1329). Ahir Zaman Lugaçesi. *Şehbal*, (85), 244. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1329). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (89), 326. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1329). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (72), 480. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1329). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (73), 3. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1329). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (74), 27. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1329). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (82), 190. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1329). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (76), 73. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1330). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (100), 71. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1330). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (95), 446. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1330). Tesir Keşide Sözler. *Şehbal*, (96), 465. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Handan (1330). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (97), 3. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Handan (1330). Tesir Keşide Sözlür. *Şehbal*, (98), 35. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- İzzet Melih (1327). Hanımlar İçin, Kadın ve Zinet. *Şehbal*, (42), 347-349. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- İzzet Melih (1327). Hanımlar İçin, Kadın ve Zinet. *Şehbal*, (43), 369-371. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- İzzet Melih (1327). Hanımlar İçin, Kadın ve Zinet. *Şehbal*, (43), 369-371. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- İzzet Melih (1327). Hanımlar İçin, Kadın ve Zinet. *Şehbal*, (44), 388-389. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- İzzet Melih (1328). Hanımlar İçin, Kadın ve Edebiyat, Prenses Kadriye Hüseyin Hanım Efendin “Nelerim”ve “Temevvücat-ı Efkar”Namındaki Eserlerine Dair. *Şehbal*, (56), 152. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1327). Dar-ı Gurbette Mükemmel Bir Kabristan. *Şehbal*, (47), 452-453. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Musahabe Dehşet ve Ziyet: Hakan-ı Mahluun Mücevheratı. *Şehbal*, (50), 30-31. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, EİEmire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (60), 227. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (61), 244-245. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (62), 266-267. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (63), 292-293. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (64), 310-311. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (65), 326-327. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (66), 349-350. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1328). Teracim-i Ahval, El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi. *Şehbal*, (67), 364-365. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Hüseyin (1329). Asar-ı Atika Bir Kıyas-ı Müellem (Kaykhanе Ocağı Münasebetiyle). *Şehbal*, (80), 154. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Kadriye Semra (1328). Musahabe, Telsiz Telgrafa Dair. *Şehbal*, (60), 228-229. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1326). Asker. *Şehbal*, (20), 395. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Nigâr Binti Osman (1326). Karmen Silva Haşmet Meabe Romanya Kraliçesine. *Şehbal*, (31), 130. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1326). Pederimin Resmi, Sayfiyeden Avdette. *Şehbal*, (22), 434. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1326). Şiir, Dere, Göksu. *Şehbal*, (23), 457. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1326).Şiir, Rüyalarımnda Validem. *Şehbal*,(28), 75.<http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588>(Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1327). Şiir, İskenderiye, Kahire. *Şehbal*, (45), 415. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1327). Şiir, Yadigar Saat, Bir Yevm-i İyd. *Şehbal*, (42), 355. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1328). Şiir, Buhran. *Şehbal*, (54), 102. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1328). Şiir, Dokunma. *Şehbal*, (63), 286. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1328). Şiir, Makber-i Ebeveyn, Filiskinler. *Şehbal*, (58), 188. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1328). Şiir, Ölüm. *Şehbal*, (70), 425. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Nigâr Binti Osman (1328). Şiir, Zelzele Hatırası. *Şehbal*, (56), 142. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1329). Her Şeyden, Nigâr Binti Osman'ın Piyer Loti'ye Mektubu (Fransızca). *Şehbal*, (71), 445. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1329). Her Şeyden, Nigâr Binti Osman'ın Piyer Loti'ye Mektubu (Türkçe). *Şehbal*, (71), 445. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1329). Şiir, Heder Oldu. *Şehbal*, (89), 331. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nigâr Binti Osman (1329). Şiir, Şarkı. *Şehbal*, (79), 130. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1325). Emel Nedir? *Şehbal*, (16), 316. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1325). Hande Nedir? *Şehbal*, (18), 356. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1325). Saadet Nedir? *Şehbal*, (17), 336. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Baht Nedir? *Şehbal*, (27), 59. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Cemal Nedir? *Şehbal*, (23), 457. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Fazilet Nedir? *Şehbal*, (19), 375. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Fazilet Nedir? *Şehbal*, (23), 457. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Nilüfer (1326). Gençlik Nedir? *Şehbal*, (22), 434. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Hayat Nedir? *Şehbal*, (27), 59. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Hubbul Vatan Minel İman. *Şehbal*, (28), 73. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). İnsan Nedir? *Şehbal*, (35), 214. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Medeniyet Nedir? *Şehbal*, (31), 139. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Meram Nedir? *Şehbal*, (30), 119. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Merhamet Nedir? *Şehbal*, (32), 158. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Musahabe, Fenn-i Saadet. *Şehbal*, (24), 479. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Naz Nedir? *Şehbal*, (34), 198. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Saadet Nedir? *Şehbal*, (26), 34. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Sancak Nedir? *Şehbal*, (32), 158. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Yarın Nedir? *Şehbal*, (22), 434. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Nilüfer (1326). Yurt Nedir? *Şehbal*, (25), 13. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Yüz Nedir? *Şehbal*, (24), 474. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Buse Nedir? *Şehbal*, (20), 401. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Nilüfer (1326). Vakit Nedir? *Şehbal*, (29), 93. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Prensens Kadriye Hüseyin (1327). Gurub. *Şehbal*, (43), 372-373. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Rauf Yekta (1328). Erkam-ı Hadisat, Memleketimizin Hayat-ı Sanatında Bir Zayi-i Elim, Müfide Kadri Hanım. *Şehbal*, (61), 254. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- S. (1325). Düşünce, Ayine. *Şehbal*, (4), 78. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Sadiye Vesile (1328). Şiir, Yüksel! Türk Askerlerine. *Şehbal*, (65), 334. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Sadiye Vesile (1328). Şiir, Tahassürüm Müfide'nin Ruh-ı Pakine. *Şehbal*, (63), 286. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Sadiye Vesile (1328). Şiir, Neşaid-i Hamasetden Bir Şehik-i İstirham, Salime Servet Seyfi Hanımefendiye. *Şehbal*, (56), 142. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Sadiye Vesile (1328). Şiir, Arz Et Hilal'ine. *Şehbal*, (67), 365. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Sadiye Vesile (1329). Şiir, Biraz da Hande Getir!.. Türklük Lisanından. *Şehbal*, (71), 452. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Sadiye, Vesile (1329). Şiir, Erğanun-ı Giryan. *Şehbal*, (75), 49. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Sadiye Vesile (1329). Şiir, Vatan. *Şehbal*, (77), 94. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1327). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (47), 455-457. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1327). Payidar Tesirler, Bu Büyük Kadın Kimdir? *Şehbal*, (46), 434-435. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Erkam-ı Hadisat Merhume Müfide Kadri Hanım İçin. *Şehbal*, (63), 287. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (51), 48-49. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (58), 192. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (60), 238. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (65), 335. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Salime Servet Seyfi (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (66), 354. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Her Şeyden, Bir Mesele-I Acibe, Mister Sted ve Kerimesi. *Şehbal*, (61), 252-253. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Hikâye, Türk Trablus'dan Nasıl Döner? *Şehbal*, (63), 290-291. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Şiir, Cezayir ve Tunus, Trablus. *Şehbal*, (60), 226. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Şiir, Mağribdeki İslam Kardeşlerime, Vur! *Şehbal*, (54), 102. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1328). Unutulmuş Yapraklar, Nerede? *Şehbal*, (64), 316. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). Hanımlar İçin, "Muhadderat-ı İslam" Hakkında Fanus-ı Hayal Aile Kütüphanesi. *Şehbal*, (87), 290-291. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). Her Şeyden, Alp Dağında Kartal (İngilizce bir manzumeden). *Şehbal*, (72), 469. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). İngiliz Edebiyatı Numunelerinden; Alfred Tennison'dan, Yeni Sene. *Şehbal*, (71), 445. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). Musahabe-i İctimaiyye, Kadınlık Davasından Nisaiyyun, Safracet. *Şehbal*, (91), 366-367. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Salime Servet Seyfi (1329). Musahabe, Kadınlık Davasından. *Şehbal*, (79), 130. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). Musahabe, Kadınlık Davasından. *Şehbal*, (80), 148-150. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). Musahabe, Kadınlık Davasından. *Şehbal*, (81), 173. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). Musahabe, Kadınlık Davasından. *Şehbal*, (82), 189-190. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1329). Şelâle-i Ümid. *Şehbal*, (76), 73. <http://digitalesammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1330). Musahabe-i Edebiye, Thomas Hood (1799-1843). *Şehbal*, (97), 12-14. <http://digitalesammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Salime Servet Seyfi (1330). Ne Yaptığımız? *Şehbal*, (98), 37. <http://digitalesammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Selim Sırrı (1325). Hanımlarımıza, İsveç Hatıraları Stokholm Kadınları. *Şehbal*, (10), 198-199. <http://digitalesammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Selim Sırrı (1326). İsvec Hatıraları, Kızlar Misafirhanesi, Çocuklar Evi, Analar Evi. *Şehbal*, (18), 359-361. <http://digitalesammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Selim Sırrı (1330). Spor, Kadınlar Nasıl Jimnastik Yapmalı? *Şehbal*, (99), 54-55. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Şehbal (1325). Ev İşleri. *Şehbal*, (13), 259. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1325). Ev İşleri. *Şehbal*, (15), 295. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1325). Sıhhat-i İtina, Mini Minilere Açık Hava Uykusu. *Şehbal*, (11), 223. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1325). Ev İşleri. *Şehbal*, (11), 223. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1325). El İşleri. *Şehbal*, (4), 78. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1325). Ev İşleri, Kıymetdar Dantelaları Yıkama Usulu. *Şehbal*, (4), 78. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1325). Ev İşleri. *Şehbal*, (12), 243. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1325). Ev İşleri. *Şehbal*, (6), 114. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1326). Ev İşleri. *Şehbal*, (18), 356. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1326). Ev İşleri. *Şehbal*, (19), 382. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1326). Ev İşleri. *Şehbal*, (24), 477. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1326). Ev İşleri. *Şehbal*,(25), 15. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588>(Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1326). Ev İşleri. *Şehbal*, (27), 59. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1326). Ev İşleri. *Şehbal*, (28), 78-79. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

- Şehbal (1327). Hanımlar İçin, El İşleri. *Şehbal*, (36), 230. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1327). Hanımlar İçin, Ev İşleri. *Şehbal*, (36), 230. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1327). Hanımlar İçin, Yeni Yemekler Altı Bardak Tatlısı. *Şehbal*, (36), 230. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1328). El İşleri, Dikiş Levazımı Muhtevi Bir Levha. *Şehbal*, (54), 119. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1328). Ev İşleri. *Şehbal*, (50), 40. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1328). Hanımlar İçin, Ev İşleri. *Şehbal*, (49), 5. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (55), 133. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1328). Kadınlara Dair Güfte ve Güller. *Şehbal*, (51), 49. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1328). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (51), 48-49. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)
- Şehbal (1329). Hanımlar İçin, Kardeş Mektupları. *Şehbal*, (72), 471-472. <http://digitalesammlungen.ulb.unibonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

Yusuf Kenan (1328). İlimler İle Fenler, Avrupa'da Fen: Tayyareci Kadınlar. *Şehbal*, (57), 176-177. <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017)

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

Adak, Hülya (2004). Otobiyografik Benliğin Çok- Karakterliliği: Halide Edib'in İlk Romanlarında Toplumsal Cinsiyet. Sibel Irzık and Jale Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 161-178. http://research.sabanciuniv.edu/5302/1/Hulya_Adak.pdf (Erişim tarihi: 26.01.2019)

Ahmad, Anwar (2017). Nigâr Dergisi'nin İsmine Esin Kaynağı Olan Türk Şair Nigâr Bint-i Osman. *DTCF Dergisi*, 40(1-2), 89-95. <http://www.dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/1654/1477> (Erişim tarihi: 07.05.2018)

Ahmetoğlu, Selim (2010). *İttihatçı Aktüaliteden Kitlesele Popülariteye: Şehbal Mecmuası (1909-1914)*. 1. b. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Akagündüz, Ümit (2013). Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908- 1918). *Folklor/ Edebiyat*, 19(73), 63-80. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/255420> (Erişim Tarihi: 21.03.2017)

Akçay, Sebahat (2015). *Türk Resim Sanatında (1908- 1930) Erken Cumhuriyet Dönemine Kadar İlk ve Öncü Kadın Ressamlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğuş Üniversitesi, İstanbul. <http://openaccess.dogus.edu.tr/handle/11376/2589> (Erişim tarihi: 23.08.2018)

Akdağ, Çilem Tuğba (2016). Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kadınlarının Eğitimiyle İlgili Basında Yer Alan Tartışmalar. *Humanities Sciences*, 11(2), 55-68. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/186883> (Erişim tarihi: 25.08.2018)

Altın, Hamza (2016). Harputlu Selim Sırrı ve Onun Yayınladığı Terbiye ve oyun Mecmuası. *Harput Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 97-116.

<http://dergipark.gov.tr/had/issue/32299/358863> (Erişim Tarihi: 16.04.2018
22.45)

Avcı, Casim (2004). “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.: 29, 558-559. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c29/c290344.pdf> (Erişim tarihi: 12.05.2018)

Aydın, Hakan (2009). Kadın (1908–1909): Selanik'te Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 147-156. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/278/261> (Erişim Tarihi: 27.02.2017)

Baktır, Hasan (2016). Lady Montagu'nun Türkiye Mektuplarına Etnografik Bir Bakış. *Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Dergisi*, (1), 12-22. https://www.researchgate.net/profile/Hasan_Baktir/publication/311922709_LADY_MONTAGU_NUN_TURKIYE_MEKTUPLARINA_ETNOGRAFIK_BIR_BAKIS/links/586a46b908ae329d621016e1/LADY-MONTAGUNUeN-TUeRKIYE-MEKTUPLARINA-ETNOGRAFIK-BIR-BAKIS.pdf (Erişim tarihi: 02.05.2018)

Bodin, Louis (1984). *Aydınlar*. çev. Mehmet Dünder. Ankara: Ayko Yayınları.

Canbaz, Firdevs (2005). *Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara. <http://dspace.bilkent.edu.tr/handle/11693/29642> (Erişim tarihi: 06.01.2019)

Coşkun, Betül (2012). Savaşlar Çağında Yetişmiş Bir Kadın Yazar: Salime Servet Seyfi. *Electronic Turkish Studies*, 7(2), 261-278. https://www.researchgate.net/profile/Betuel_Coskun/publication/259006601_SAVASLAR_CAGINDA_YETISMIS_BIR_KADIN_YAZAR_SALIME_SERVET_SEYFI_A_WOMEN_AUTHOR_OF_THE_AGE_OF_WARS_SALIME_SERVET_SEYFI/links/02e7e529b75a9095fe000000/SAVASLAR-CAGINDA-YETISMIS-BIR-KADIN-YAZAR-SALIME-SERVET-SEYFI-A-WOMEN-AUTHOR-OF-THE-AGE-OF-WARS-SALIME-SERVET-SEYFI.pdf (Erişim tarihi: 03.03.2018)

Coşkun, Betül (2012). Mısır Prensesi, Osmanlı Edîbesi Kadriye Hüseyin Hanım. *Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi TÜBİTAK/ULAKBİM, SBVT (Sosyal*

- Bilimler Veri Tabanı*), (63), 63-88.
<http://www.akmb.gov.tr/userfiles/files/EskiErdem%20pdf/Erdem%2063.pdf#page=70> (Erişim tarihi: 24.04.2018)
- Çağın, Kenan (2003). Entelektüel İmgesi Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (1), 161-170.
<http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/3151/161-170.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 11.01.2019)
- Çakır, Serpil (2016). Osmanlı Kadın Hareketi. 5. b. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelik, Adnan (2014). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı (Yönlendirilmiş Çalışma Kılavuzu)*. 2. b. İstanbul: Gazi Kitabevi.
- Çolak, Songül (2010). Bir İngiliz Hanımefendisi'nin -Lady Montegu- Gözüyle Osmanlı Kadını/ Ottoman Women From Point of View of An English Aristocrat- Lady Montegu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 386-403. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/183271> (Erişim tarihi: 29.04.2018)
- Devellioğlu, Ferit (2016). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 32. b. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Furedi, Frank (2014). *Nerede Bu Entelektüeller?* Çev. A. E. Koca. 3. b. Ankara: Atıf Yayınları.
- Işık Bostancı, Işıl ve Tekin, Hatice (2018). "II. Meşrutiyet Döneminin İlk Kadın Gazetesi: Demet", *Kadın Kaleminden Kadın Algısı I*, (Ed. Jale Öztürk- Olcay Özkaya Duman), Gece Akademi, Ankara, s. 185-206.
- Kanter, Beyhan (2010). Osmanlı Basın Hayatında Kadın Yazarlar. Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu, 17-34.
https://www.researchgate.net/profile/Ahmet_Kursun/publication/322147772_Tercumani_Ahval'in_150_Yilinda_Istanbul'da_Fikir_Gazeteciligi_Sempozyumu_2122_Ekim_2010_Bildiri_Kitabi/links/5a4821dc458515f6b056a15d/Tercueman-i-Ahvalin-150-Yilinda-Istanbulda-Fikir-Gazeteciligi-Sempozyumu-21-22-Ekim-2010-Bildiri-Kitabi.pdf#page=22 (Erişim tarihi: 01.05.2018)
- Karaca, şahika (2011). Fatma Aliye Hanım'ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları. *Karadeniz Araştırmaları*, (31), 93-110.

<https://search.proquest.com/openview/aa3d822c424075e1b2fb1eb0bfb548cb/1?pq-origsite=gscholar&cbl=237821> (Erişim tarihi: 07.05.2018)

Keskin, Tülay (2005). Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (37), 289-312. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/33/273.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2017)

Kut, Günay (2014). Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf Ve'l Kalem Sahipleri). *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 9, 161-178. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/73323> (Erişim tarihi: 05.01.2019)

Loti, Pierre (2004). *Can Çekişen Türkiye*. 1. b. Ankara: Elips Kitap.

Mardin, Şerif (1991). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Polat, Nazım H. (2010). “Şehbal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.: 38, 423-424. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehbal> (Erişim Tarihi: 03.03.2018)

Sakal, Fahri (2017). “Azerbaycan Dövri Metbuatı 1832-1920 Bibliyografiya” Adlı Yayına Göre Azerbaycan Dergileri (1832-1920). *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Kafkasya Özel Sayısı (2), 457-474. <http://dergipark.gov.tr/vakanuvis/article/356289> (Erişim tarihi: 01.08.2018)

Sartre, Jean Paul (1985). *Aydınların Savunusu*. çev. S. R. Kırkoğlu, İstanbul: Alan Yayınları.

Seyidoğlu, Halil (2013). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*. Geliştirilmiş 11. b. İstanbul: Güzem yayımları.

Şahin, Veysel (2008). Kurmaca Tekniği Bakımından Halide Edip Adıvar'ın “Handan” Romanı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18(2), 99-126. Erişim adresi: <http://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/handle/11508/9845> (Erişim tarihi: 26.01.2019)

Şeyda, Arzu (2006). Kadının Eğitimi Bağlamında Hanımlara Mahsus Gazete. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(29), 279-294. <http://edergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/view/1020001706/1020001705> (Erişim tarihi: 01.05.2018)

- Taner, Haldun. *Halide Edip Adivar*. Taha Toros arşivi. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/25967/001584862010.pdf?sequence=1> (Erişim tarihi: 16.07.2018)
- Thomas, W. Moy (1861). *The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu-I*. London: University of Pittsburgh Darlington Memorial Library. <http://ia800203.us.archive.org/27/items/lettersworksofla02inmont/lettersworksofla02inmont.pdf> (Erişim tarihi: 29.04.2018)
- Thomas, W. Moy (1861). *The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu-II*. London: University of Pittsburgh Darlington Memorial Library. <http://ia800203.us.archive.org/27/items/lettersworksofla02inmont/lettersworksofla02inmont.pdf> (Erişim tarihi: 29.04.2018)
- Tıǧlı, Hande Özdamar (2014). Tarihten Bir Sima: Fatma Aliye Hanım. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2 (4), 253-256. <http://www.toplumvedemokrasi.org.tr/index.php/tdd/article/viewFile/70/240> (Erişim tarihi: 23. Ağustos.2018)
- Tokat, Latif (2017). Entelektüel Kimdir? Türkiye'nin Entelektüel Sorunu. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 17(3), 9-42. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/567028> (Erişim tarihi: 11.01.2019)
- Toros, Taha (1988). *İlk Kadın Ressamlarımız* (2). <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/11523/001581246010.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 08.05.2018)
- Turhan, İlğaz (2002). Heidegger Entelektüel miydi? *Cogito*, 31, 108-119. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uluköse, Güven Taneri (2014). *Sait Faik: Prens Adaları'nın Dünya Edebiyatına Armağani*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Uygun Aytemiz, Beyhan (2001). Halide Edib-Adıvar ve Feminist Yazın. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara. <http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/15741/0001676.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 17.05.2018)

- Ünsal, Halide (2010). *Sinekli Bakkal Romanının Cümle Türlerinin İncelenmesi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.<http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/6504/264316.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 17.05.2018)
- Yıldırım, Besim ve Seyhan, Salih (2015). 1914 Yılında Yayınlanan Kadın Gazetelerinden ‘Kadınlık’a Göre Kadın. *İletişim*, (23), 39-65. <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/article/view/5000163637/5000147635> (Erişim Tarihi: 27.02.2017)
- Yıldırım, İrfan Murat (2013). Azerbaycan’da Matbuat Hareketlerinin Başlangıcı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2(2), 147-160. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/136829> (Erişim tarihi: 01. Ağustos.2018)

WEB ERİŞİMLERİ

<http://www.ttk.gov.tr/guncel/tarih-cevirme-kilavuzu/>

EKLER

Ek-1 Şehbal Mecmuasına Dair Bazı Kapak Resimleri

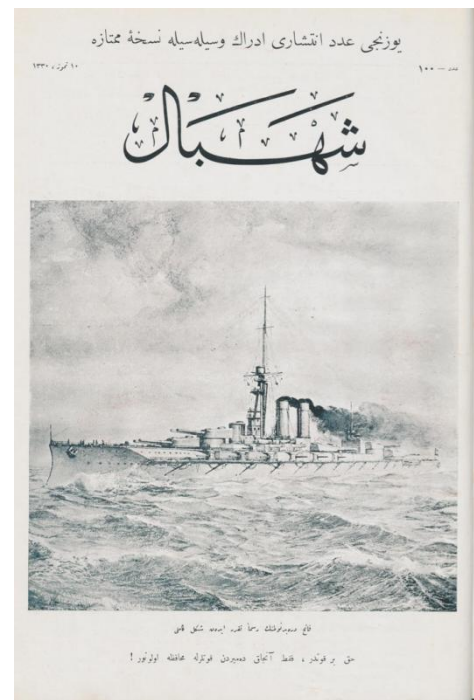
Resim 1: Şehbal, 1325: 1, kapak.

Resim 2: Şehbal, 1328: 50, kapak.

Resim 3: Şehbal, 1329: 75, kapak.

Resim 4: Şehbal, 1330: 100, kapak.

EK-2 Müfide Kadri Hanım

ترانه شباب
مرحوم مفیده قدری خانمک
(مرحوم مالک ساعدتکار لفظه داتر لقصبات ایله اثر مهارتی اولان رهنم تاپولری مصیبه آتیجه ماندرچور)

ساز
ساز
ساز
ساز
ساز
ساز
آراقتیمی
درختام

Ek-2A

Resim 5: Müfide Kadri Hanım'ın, "Terane-i Şebab" adlı bestesinin notaları (Şehbal, 1328: 61, 253).

Ek-2B

Resim 6: Müfide Kadri Hanım'ın "Bir Afrika Güzeli" adlı tablosu (Şehbal, 1328: 61, 254)

Ek-2C

Resim 7: Müfide Kadri Hanım'ın "Köylü Kızı" adlı tablosu (Şehbal, 1328: 61, 254).

Ek-2D

Resim 8: Müfide Kadri Hanım'ın "*Bir Oda Köşesi*" adlı tablosu (Şehbal, 1328; 61, 254).

Ek-2E:

Resim 9: Müfide Kadri Hanım'ın, "Meraklı Bir Mütalaa" adlı tablosu (Şehbal, 1328; 61, 254).

Ek-2F

Resim 10: Müfide Kadri Hanım'ın Almanya'da ödül aldığı düşünülen tablosu (Akçay, 2015: 59).

Müfide Kadri'nin 70 yıl önce çekilen mezarının görünümü.
Mufide Kadri's tomb stone in Karacaahmet 70 years ago.

Müfide Kadri'nin Karacaahmetteki Mezarı Rauf Yekta bey ((Müzikolok)
Mufide Hanım's grave in the Karacaahmet Cemetery.

Ek-2G

Resim 11: Osmanlı sanat dünyasının ilk kadın ressamlarından Müfide Kadri Hanım'ın Karacaahmet'deki kabrini ziyaret eden Rauf Yekta Bey ve Merhumenin kabrinin çiçekli paletle bezenmiş mezar taşının (muhtemelen 1918'de çekilmiş) bir fotoğrafı (Toros, 1988: 41).

EK-3 Belkıs Şevket Hanım

Ek-3A

Resim 12: Belkıs Şevket Hanım ile suudunu muntazır olan refikaları (Şehbal, 1329: 87, 290).

Ek-3B

Resim 13: Belkıs Şevket Hanım ile Fethi Bey uçmadan bir lahza evvel (Şehbal, 1329: 87, 290).

Ek-3D

Resim 15: Belkıs Şevket Hanım- Tayyare elbisesi içinde Tayyarecilik âlemi ile hanımlarımızın ilk teması (Şehbal, 1329: 87, 290).

EK-4 Şehbal'de Yer Alan Avrupalı Kadın Sporcular

Ek-4

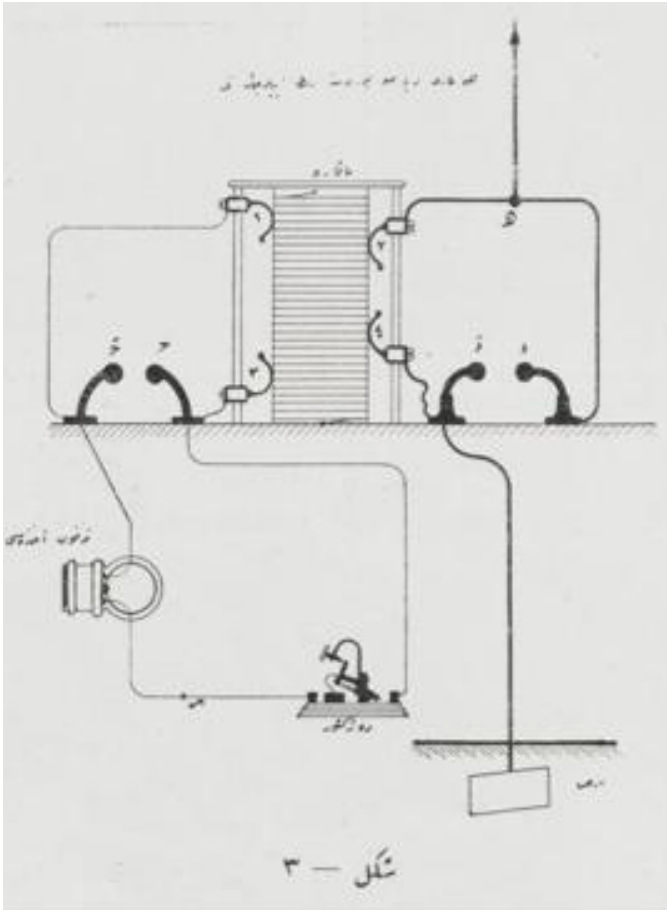
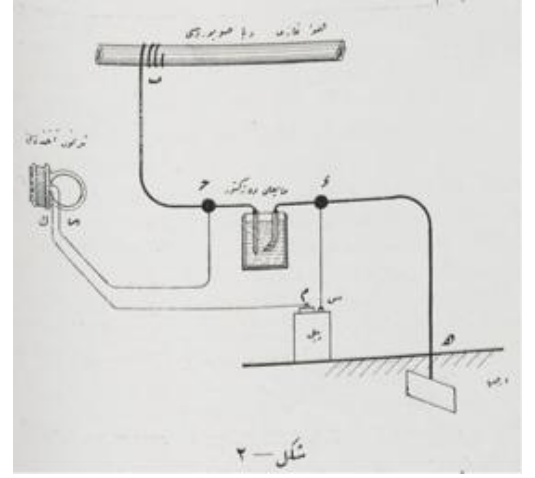
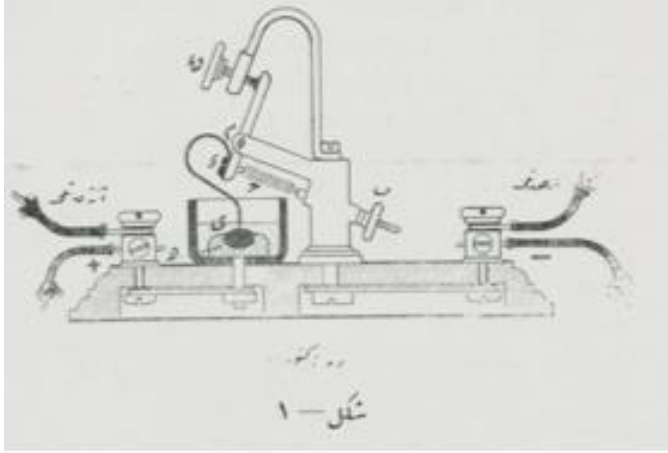
Resim 16 ve 17: Şehbal Mecmuasınında Avrupalı kadın sporculara dair yer verilen fotoğraflar (Şehbal, 1330: 99, 54-55).

Ek-4

Resim 18, 19 ve 20: Şehbal Mecmuasınınında Avrupalı kadın sporculara dair yer verilen fotoğraflar (Şehbal, 1330: 99, 54-55).

EK-5 Kadriye Semra Hanım ve Telsiz Telgraf Şemaları

Ek- 5

Resim 21, 22 ve 23: Kadriye Semra Hanım'ın

“TelsizTelgrafa Dair”

adlı makalesinde

okurlarına önerdiği telsiz telgraf şemaları (Şehbal, 1328: 60, 228-229).

EK-6 Prenses Kadriye Hüseyin Hanım ve Viking Şip

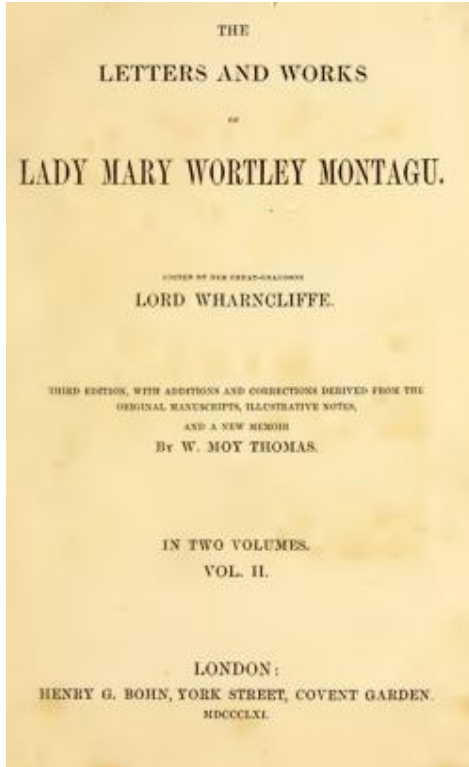
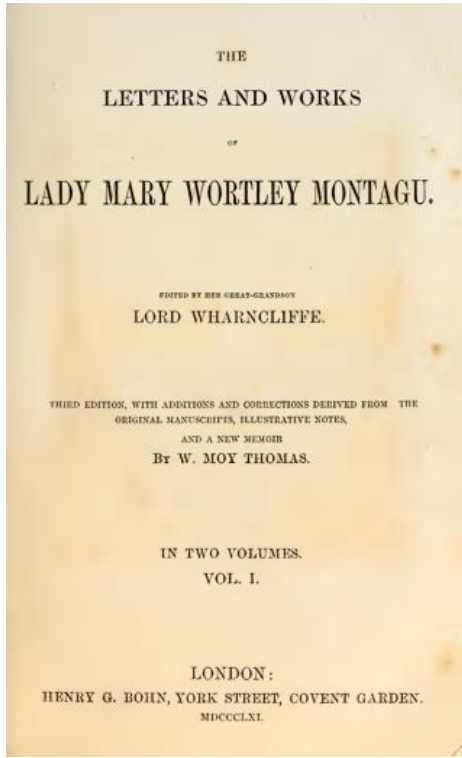

Ek-6
Resim 24:
Prenses Kadriye
Hüseyin Hanım'ın
“*Asar-ı Atika, Bir
Kıyas-ı Müellem*”
başlıklı makalesinde
bahsettiği
Viking Şip'e dair
fotoğraflar *Norvec'de
tarihi bir kayık*
(Şehbal, 1329: 80,
154).

Ek-6
Resim 25:
*Norvec'de tarihi bir
kayığın diğer
manzarası*
*Kayıkhane ocağı
hakkında müze müdürü
Halil Beyefendi'nin
«Şehbal» de münteşir
bir makalelerinden
müteessiren Prenses
Kadriye Hüseyin
Hanımefendi
tarafından yazılan ve
bu sahifeye derc edilen
ihtisasnamede tafsilat
vardır.*
***Başka milletler asar-ı
tarihiyelerini nasıl
saklarlar?***
(Şehbal, 1329: 80, 154)

EK-7 Leydi Mary Wortley Montagu

EK-7

Resim 26, 27, 28 ve 29: Leydi Mary Wortley Montagu'nün mektup ve anılarını ihtiva eden kitabın iç kapağına dair fotoğraflar.

<http://ia800203.us.archive.org/27/items/lettersworksofla02inmont/lettersworksofla02inmont.pdf>

<http://ia800203.us.archive.org/27/items/lettersworksofla02inmont/lettersworksofla02inmont.pdf>

EK-8 Selim Sırrı Bey ve Stokholm Kadınları

Ek-8

Resim 30: Jimnastik Mu'allimi Selim Sırrı Bey'in "İsveç Hatıraları, Kızlar Misafirhanesi-Çocuklar Evi- Anneler Evi" başlıklı makalesine eşlik eden fotoğraflar.

«El hikme dalletül mü'minin...»

İstokholm'de inas idadiyelerinden Valinska mektebi

L'Ecole Wallinska de filles a Stocholm (Şehbal, 1326: 18, 359-360)

Ek-8

Resim 31: İsveç'in pay-i tahtında Valinska İnas idadiyesinin dershanelerinden biri (Şehbal, 1326: 18, 359-360)

Ek-8

Resim 32: İstokholm'de Valinska mekteb-i İnasının mütalaa salonu (Şehbal, 1326: 18, 359-360)

Ek-8

Resim 33: Valinska mektebinde ameli derslerden: doğramacılık (Şehbal, 1326: 18, 359-360)

Ek-8

Resim 34: Valinska mektebinde ameli derslerden: aşçılık (Şehbal, 1326: 18, 359-360)

EK-9 Şehbal'de Amerikalı Yazar Mark Twain'e Dair Fotoğraflar

Ek-9
Resim 35, 36 ve 37: Mark Twain'in Amerika'da ikamet ettiği evi, kızı ve portresine dair fotoğraflar (Şehbal, 1326: 23, 458)

EK-10 Nigâr Binti Osman Hanım ve Babası Macar Osman Paşa

Ek-10A

Resim 38: Nigâr Hanımefendi'nin pederleri merhum Osman Paşa 435. sahifedeki marşın bestekâridir. Nigâr Hanımefendi'nin atıye derc olunan şiirleri bu resme aiddir (Şehbal, 1326: 22, 434)

شبهال

عثمانی مارشی

Marche Ottomane

(تکار خانکده پدروزی مرحوم عثمان پاشا طرفلندن ایستلنشدور)

Par feu OSMAN Pacha

The image shows a page of musical notation for a march. The score is written in two staves (treble and bass clef) and is in 2/4 time. The key signature has one sharp (F#). The piece is titled 'Osmanlı Marşı' (Osmanli March) and is attributed to Şehbal. The score includes a main section and a 'Trio' section. Dynamic markings include 'ff' (fortissimo) and 'Dolce al Fine' (dolce al fine). The score is numbered 39 in the caption.

Ek-10B

Rsim 39: Şair Niğâr BintiOsman Hanımın babasıMacar Osman Paşa'nın "Osmanlı Marşı" adlı bestesinin notaları (Şehbal, 1326: 22, 435)

Constantinople, 17 février, 1913.

Nichan-Tachi, 62.

Cher, cher maître et ami,

Je suis en train de lire votre cher ouvrage, notre pauvre "Turquie agonisante". Que je vous en suis reconnaissante cher et bon ami !

Moi qui m'estime comme une des plus ferventes parmi vos innombrables admiratrices, il me semble que je ne vous ai jamais autant admiré et aimé. Comme je vous reconnais pourtant dans ces nobles phrases, entre ces lignes sublimes !

C'est avec des frissons que j'ai lu ces termes : "J'approche du terme de mon séjour terrestre . . ."

Oh ! Je vous souhaite encore, avec tout l'élan de mon âme, de longues années sur cette terre avec une santé parfaite et une béatitude absolue pour le bien de l'humanité, pour la défense des faibles et des vaincus, pour tout ce qu'une âme noble comme la vôtre peut produire et propager, enfin pour votre précieuse personne dont la Nature n'a la faculté de produire que bien rarement.

Comme c'est flatteur pour nous, les pauvres tures délaissés, d'avoir un ami parmi la nation française, un seul ami tel que Vous, de votre trempe !

Si Claude Farrère en est aussi un, c'est parce qu'il nous a connu en votre compagnie. etc.

Votre sincèrement
dévouée

Nigar binti Osman

Ek-10C

Resim 40: Nigâr Binti Osman Hanımın Pierre Loti'ye yazdığı mektubun Fransızca nüshası (Şehbal, 1329: 71, 445)

EK-13 İstanbul'da Kız Öğrencilere Yönelik Eğitim Kurumu Örnekleri

Ek-13

Resim 45: Kız Sanayi Mektebinde Fenn-i Tabahat sınıfı (Şehbal, 1330: 99, 47).

Ek-13

Resim 46: Kız Sanayi Mektebi heyet-i ta'limiyesi ile bazı talebanı (Şehbal, 1330: 99, 47).

Ek-13

Resim 47: Kız sanayi mektebinde yer alan bir sınıf (Şehbal, 1330: 99, 47).

Kız sanayi mektebinde çocuk bahçesi sınıfı

Mekteplerimizin muhtelif mahallerdeki faaliyetine Aid beşaire daima makas olan risalemiz: İstanbul'daki İnas mektebinin safahat-ı mesaisine bigâne kalamazdı. Kız mekteplerine dair kariben derc edeceğimiz birçok fotoğraflara mukaddeme olarak, Saraçhane başında Münir Paşa Konağında bulunan kız sanayi mektebine müteallik birkaç resmi şimdi ensara arz ediyoruz.

Kızlarımız nasıl tahsil görüyorlar (Şehbal, 1330: 99, 47)?

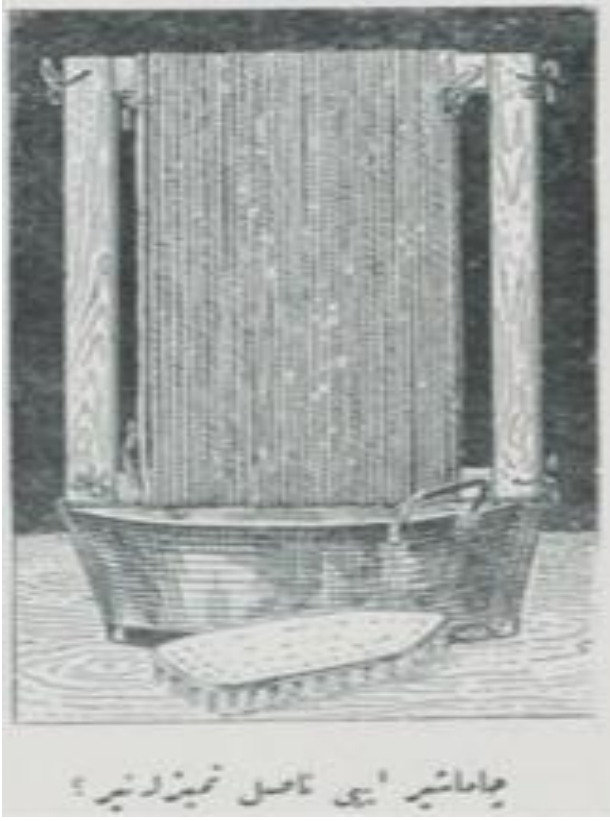
EK-15 Handan Hanım'ın Hikayesine Eşlik Eden Karikatürler

Ek-15

Resim 51: Handan Hanım'ın "*Fezahat; Bir Çift Kunduranın Hikâyesi*" başlıklı eserine eşlik eden karikatürize çizimler (Şehbal, 1326: 23, 463)

EK-16 Şehbal'de Ev Hanımları İçin Pratik Öneriler

Ek-16A
Resim 52: Şehbal'de ev hanımlarına;
çamaşır serilen iplerin temizliği
hakkında pratik bir öneri
(Şehbal, 1328: 68, 400).

Ek-16B
Resim 53: Şehbal'de ev hanımlarına;
Meyve suyu sıkma için bazı pratik
öneriler (Şehbal, 1328: 68, 400).
Meyve suyu sıkma için
Pratik bir öneri
(Şehbal, 1328: 68, 400).

EK-17 Kadın ve Ziyet

Ek: 17

Resim 54: İngiltere Kraliçesi'nin tac merasiminde giydiği elbisesi (Şehbal, 1327: 42, 347).

EK-18 Şehbal'de Kadınlara Yönelik Moda Önerileri

Ek-18A ve Ek-18B

Resim 55 ve 56: kadınlar için moda önerileri (Şehbal, 1325: 1, 20).

Ek-18C ve Ek-18D

Resim 57 ve 58: kadınlar için moda önerileri (Şehbal, 1325: 14, 274)

Ek-19 Şehbal Mecmuasında İncelenen Yazarlar³⁹

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
1	1 Mart 1325 (14 Mart 1909)	Aişe Bedia	Hanımlar İçin	Bir Kadın Ninenin Düşünceleri	Makale	4
2	15 Mart 1325 (28 Mart 1909)	Aişe Bedia	Hanımlar İçin	Bir Kadın Ninenin Düşünceleri	Makale	26
3	1 Nisan 1325 (14 Nisan 1909)	Aişe Bedia	Hanımlar İçin	Kadınlar Erkeklere Benzemeli midir?	Makale	46
4	15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909)	Aişe Bedia	Hanımlar İçin	Bazı Havadis-i Nisaiye	Makale	66
4	15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909)	S.	Düşünce	Ayine	Deneme	78
4	15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909)		Ev İşleri	Kıymetdar Dantelâları Yıkama Usulu	Düz Yazı	78
4	15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909)		El İşleri		Düz Yazı	78
6	1 Haziran 1325 (14 Haziran 1909)		Ev İşleri		Düz Yazı	114
8	15 Temmuz 1325 (28 Temmuz 1909)	Fatma Aliye	Hanımlar İçin		Makale	146, 147
10	15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909)	Fatma Aliye	Hanımlar İçin		Makale	192, 193
10	15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909)	Jimnastik Muallimi Selim Sırrı	Hanımlarımıza	İsveç Hatıraları Stokholm Kadınları	Makale/ Hatırat	198, 199
11	15 Ağustos 1325 (14 Eylül 1909)	Fatma Aliye	Musahabe	Medeniyet ve Din-i İslam	Makale	209
11	1 Eylül 1325 (14 Eylül 1909)	A. B.	Hanımlar İçin	Çocuk Terbiyesine Dair Validelerle Bir Küçük Musahabe	Makale	212
11	1 Eylül 1325 (14 Eylül 1909)		Sihhat-ı İtina	Mini Minilere Açık Hava Uykusu	Makale	223
11	1 Eylül 1325 (14 Eylül 1909)		Ev İşleri		Düz yazı	223
12	15 Eylül 1325 (28 Eylül 1909)	A. B.	Hanımlar İçin	Genç Kızları Valideleri Alâkadar Edecek Meseleler	Makale	237

³⁹Şehbal mecmuasının 100 adedinin detaylı içindekiler dizini için bkz.: Ahmetoğlu, 2010: 163- 270.

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
12	15 Eylül 1325 (28 Eylül 1909)		Ev İşleri		Düz yazı	243
13	1 Teşrin-i Evvel 1325 (14 Ekim 1909)	A. B.	Hanımlar İçin	Hanımlara Aid Mesail-i Müşkileden: Korse İntihabı	Makale	259
13	1 Teşrin-i Evvel 1325 (14 Ekim 1909)		Ev İşleri		Düz yazı	259
14	15 Teşrin-i Evvel 1325 (28 Ekim 1909)	A. B.	Hanımlar İçin	Başka Kadınlar Neler Bulmuşlar?	Makale	274
15	1 Teşrin-i Sani 1325 (14 Kasım 1909)		Ev İşleri		Düz yazı	295
16	15 Teşrin-i Sani 1325 (28 Kasım 1909)	Nilüfer		Emel Nedir?	Deneme	316
17	1 Kanun-ı Evvel 1325 (14 Aralık 1909)	Nilüfer		Saadet Nedir?	Deneme	336
18	1 Kanun-ı Sani 1325 (14 Ocak 1910)	Nilüfer		Hande Nedir?	Deneme	356
18	1 Kanun-ı Sani 1326 (14 Ocak 1910)		Ev İşleri		Düz yazı	356
18	1 Kanun-ı Sani 1325 (14 Ocak 1910)	Jimnastik Muallimi Selim Sırrı	İsveç Hatıraları	Kızlar Misafirhanesi -Çocuklar Evi- Analar Evi	Makale/ Hatırat	359, 360, 361
19	1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)	Halide Salih		Ruh-ı Müteheccir	Hikâye	371
19	1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)	Nilüfer		Fazilet Nedir?	Deneme	375
19	1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)		Ev İşleri		Düz yazı	382
20	15 Mart 1326 (28 Mart 1910)	Nigâr Binti Osman		Asker	Manzum Şiir	395
20	15 Mart 1326 (28 Mart 1910)	Nilüfer		Buse Nedir?	Deneme	401
21	1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910)	Halide Salih		Harab Mabedler	Hikâye	413
22	15 Haziran 1326 (28 Haziran 1910)	Nigâr Binti Osman		Pederimin Resmi -Sayfiyeden Avdette-	Şiir	434

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
22	15 Haziran 1326 (28 Haziran 1910)	Nilüfer		Yarın nedir?	Deneme	434
22	15 Haziran 1326 (28 Haziran 1910)	Nilüfer		Gençlik Nedir?	Deneme	434
23	15 Temmuz 1326 (28 Temmuz 1910)	Nilüfer		Fazilet nedir?	Deneme	457
23	15 Temmuz 1326 (28 Temmuz 1910)	Nilüfer		Cemal nedir?	Deneme	457
23	15 Temmuz 1326 (28 Temmuz 1910)	Nigâr Binti Osman	Şiir	DereGöksu	Şiir	457
23	15 Temmuz 1326 (28 Temmuz 1910)	Mütercimi: Handan		Mark Tvain'den Tercüme Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşir Etdim?	Hikâye/Çeviri	457
23	15 Temmuz 1326 (28 Temmuz 1910)	Bedii Nuri	Hanımlar İçin	Kadının Mevki-i İhtimaiyyesi Mazide, Halde, İstikbalde...	Makale	459
23	15 Temmuz 1326 (28 Temmuz 1910)	Handan	Fezahat	Bir Çift Kunduranın Hikâyesi	Hikâye	463
24	1 Ağustos 1326 (14 Ağustos 1910)	Halide Salih		Ervah-ı Makamat	Hikâye	471, 472
24	1 Ağustos 1326 (14 Ağustos 1910)	Nilüfer		Yüz Nedir?	Deneme	474
24	1 Ağustos 1326 (14 Ağustos 1910)		Ev İşleri		Düz yazı	477
24	1 Ağustos 1326 (14 Ağustos 1910)	Nilüfer	Musahabe	Fenn-i Saadet	Makale	479
25	15 Ağustos 1326 (28 Ağustos 1910)	Mütercimi: Handan		Mark Tvain'den Tercüme Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşir Etdim?	Hikâye/Çeviri	12
25	15 Ağustos 1326 (28 Ağustos 1910)	Nilüfer		Yurt Nedir?	Deneme	13
25	15 Ağustos 1326 (28 Ağustos 1910)		Ev İşleri		Düz yazı	15
26	1 Eylül 1326 (14 Eylül 1910)	Nilüfer		Saadet Nedir?	Deneme	34
27	15 Eylül 1326 (28 Eylül 1910)	Halide Salih		Eller	Hikâye	54, 55
27	15 Eylül 1326 (28 Eylül 1910)	Nilüfer		Hayat Nedir?	Deneme	59

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
27	15 Eylül 1326 (28 Eylül 1910)	Nilüfer		Baht Nedir?	Deneme	59
27	15 Eylül 1326 (28 Eylül 1910)		Ev İşleri		Düz yazı	59
28	1 Teşrin-i Evvel 1326 (14 Ekim 1910)	Nilüfer		Hubbul Vatan Minel İman	Makale	73
28	1 Teşrin-i Evvel 1326 (14 Ekim 1910)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Rüyalarımnda Validem	Şiir	75
28	1 Teşrin-i Evvel 1326 (14 Ekim 1910)		Ev İşleri		Düz yazı	78, 79
29	1 Teşrin-i Sani 1326 (14 Kasım 1910)	Halide Salih		Bilmem Topraklar Sıcak mıdır?	Hikâye	91
29	1 Teşrin-i Sani 1326 (14 Kasım 1910)	Nilüfer		Vakit Nedir?	Deneme	93
30	15 Teşrin-i Sani 1326 (28 Kasım 1910)	Nilüfer		Meram Nedir?	Deneme	119
31	1 Kanun-ı Evvel 1326 (14 Aralık 1910)	Nigâr Binti Osman		Karmen Silva -Haşmetmeabe Romanya Kraliçesine-	Şiir	130
31	1 Kanun-ı Evvel 1326 (14 Aralık 1910)	Nilüfer		Medeniyet Nedir?	Deneme	139
32	15 Kanun-ı Evvel 1326 (28 Aralık 1910)	Nilüfer		Sancak Nedir?	Deneme	158
32	15 Kanun-ı Evvel 1326 (28 Aralık 1910)	Nilüfer		Merhamet Nedir?	Deneme	158
34	1 Şubat 1326 (14 Şubat 1911)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	191
34	1 Şubat 1326 (14 Şubat 1911)	Nilüfer		Naz Nedir?	Deneme	198
35	15 Şubat 1326 (28 Şubat 1911)	Nilüfer		İnsan Nedir?	Deneme	214
35	15 Şubat 1326 (28 Şubat 1911)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	214
35	15 Şubat 1326 (28 Şubat 1911)	Handan	Tiyatro	Bir Müzahale	Tiyatro/ Çeviri	216, 217

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	230
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)	Halide Salih		Aşk Fesaneleri -Mensure Şiirler- Ay Dedi ki:	Mensur Şiir	234, 235
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)		Hanımlar İçin	Ev İşleri	Düz yazı	230
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)		Hanımlar İçin	El İşleri	Düz yazı	230
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)		Hanımlar İçin	Yeni Yemekler Altı Bardak Tatlısı	Düz yazı	230
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)		Şiir	Bir Sitare-i Rakkase	Şiir	237
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)	Mütercimi: Handan	Tiyatro	Bir Müzahale	Tiyatro/Çeviri	237
36	15 Mart 1327 (28 Mart 1911)	Handan	Fekahat	Birkaç Fıkra-i Ferah	Hikâye	239
37	1 Nisan 1327 (14 Nisan 1911)	Mütercimi: Handan	Tiyatro	Bir Müzahale	Tiyatro/Çeviri	256, 257
37	1 Nisan 1327 (14 Nisan 1911)	A. B.		Tuvalet Dişlere Dair	Makale	258
38	15 Nisan 1327 (28 Nisan 1911)	Halide Salih		Derinliklerden -Mensur Şiir-	Mensur Şiir	274
38	15 Nisan 1327 (28 Nisan 1911)	Mütercimi: Handan	Tiyatro	Bir Müzahale	Tiyatro/Çeviri	276, 277
39	1 Mayıs 1327 (14 Mayıs 1911)	Mütercimi: Handan	Tiyatro	Bir Müzahale	Tiyatro	290
39	1 Mayıs 1327 (14 Mayıs 1911)	Handan		Fekahat	Hikâye	299
39	1 Mayıs 1327 (14 Mayıs 1911)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	299
41	15 Temmuz 1327 (28 Temmuz 1911)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	311
42	15 Eylül 1327 (28 Eylül 1911)	İzzet Melih	Hanımlar İçin	Kadın ve Ziyet	Makale	347, 348, 349
42	15 Eylül 1327 (28 Eylül 1911)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Yadigâr Saat -Bir Yevm-i 'iyd-	Şiir	355

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
43	1 Teşrin-i Evvel 1327 (14 Ekim 1911)	İzzet Melih	Hanımlar İçin	Kadın ve Ziyet	Makale	369, 370, 371
43	1 Teşrin-i Evvel 1327 (14 Ekim 1911)	Prenses Kadriye Hüseyin		Gurub	Deneme	372, 373
44	1 Teşrin-i Sani 1327 (14 Kasım 1911)	İzzet Melih	Hanımlar İçin	Kadın ve Ziyet	Makale	388, 389
44	1 Teşrin-i Sani 1327 (14 Kasım 1911)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	393
45	15 Teşrin-i Sani 1327 (28 Kasım 1911)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	404
45	15 Teşrin-i Sani 1327 (28 Kasım 1911)	Nigâr Binti Osman	Şiir	İskenderiye, Kahire	Şiir	415
46	15 Kanun-ı Sani 1327 (28 Ocak 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	425
46	15 Kanun-ı Sani 1327 (28 Ocak 1912)	Salime Servet Seyfi		Payidar Tesirler Bu Büyük Kadın Kimdir?	Hikâye	434, 435
47	1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	447
47	1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912)	Kadriye Hüseyin		Dar-ı Gurbette Mükemmel bir Kabristan	Deneme	452, 453
47	1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912)	Salime Servet Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	455, 456, 457
48	15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	467
48	15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912)	Hasan Sabri Ayvazof	Hikâye	Zevce (Anton Pavlovic Çehov)	Hikâye/ Çeviri	474, 475, 476
49	1 Mart 1328 (14 Mart 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	3
49	1 Mart 1328 (14 Mart 1912)		Hanımlar İçin	Ev İşleri Gümüş Evaninin Muhafazası	Düz Yazı	5
49	1 Mart 1328 (14 Mart 1912)	Ali Rıza Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	6

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
49	1 Mart 1328 (14 Mart 1912)	Handan	Fekahat		Hikâye	16
50	15 Mart 1328 (28 Mart 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	24
50	15 Mart 1328 (28 Mart 1912)	Kadriye Hüseyin		Musahabe Dehşet ve Zinet: Hakan-ı Mahluun Mücevheratı	Makale	30, 31
50	15 Mart 1328 (28 Mart 1912)	Ali Rıza Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	36, 37
50	15 Mart 1328 (28 Mart 1912)	Alfred Kabus (Alfred Capus)		Kadınlara Dair Güfte ve Güller	Özlü Sözler	37
50	15 Mart 1328 (28 Mart 1912)	Handan		Fekahat	Hikâye	38
50	15 Mart 1328 (28 Mart 1912)			Ev İşleri	Düz Yazı	40
51	15 Nisan 1328 (28 Nisan 1912)	Salime Servet Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	48, 49
51	15 Nisan 1328 (28 Nisan 1912)			Kadınlara Dair Güfte ve Güller	Özlü Sözler	49
52	1 Mayıs 1328 (14 Mayıs 1912)		Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	74, 75
53	15 Mayıs 1328 (28 Mayıs 1912)	Ahmed Refik	Tarihe Dair	Ahmed-i Salis devrinde Osmanlı Hanımları	Makale/ Hatırat	90
54	1 Haziran 1328 (14 Haziran 1912)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Buhran	Şiir	102
54	1 Haziran 1328 (14 Haziran 1912)	Salime Servet Seyfi	Şiir	-Mağribdeki İslam Kardeşlerime- Vur!	Şiir	102
54	1 Haziran 1328 (14 Haziran 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	105
54	1 Haziran 1328 (14 Haziran 1912)		El İşleri	Dikiş Levazımı Muhtevi Bir Levha	Düz Yazı	119
55	15 Haziran 1328 (28 Haziran 1912)		Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	133
55	15 Haziran 1328 (28 Haziran 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	140
55	15 Haziran 1328 (28 Haziran 1912)	Alfred Kabus (Alfred Capus)		Kadınlara Dair Güfte ve Güller	Özlü Sözler	140
56	1 Temmuz 1328 (14 Temmuz 1912)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Zelzele Hatırası	Şiir	142

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
56	1 Temmuz 1328 (14 Temmuz 1912)	Sadiye Vesile	Şiir	Neşaid-i Hamasetden Bir Şehik-i İstirham -Salime Servet Seyfi Hanımefendiye-	Şiir	142
56	1 Temmuz 1328 (14 Temmuz 1912)	Ahmed Refik	Tarihe Dair	Bizans İmparatoriçeleri: Anna Komnenos	Makale	142, 143
56	1 Temmuz 1328 (14 Temmuz 1912)	İzzet Melih	Hanımlar İçin	Kadın ve Edebiyat Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendinin «Nelerim» Ve «Temevvücat-ı Efkâr» Namındaki Eserlerine Dair	Makale/ Eleştiri	152
57	15 Temmuz 1328 (28 Temmuz 1912)	Ahmed Refik	Tarihe Dair	Bizans İmparatoriçeleri: Atenayis	Makale	167, 168, 169
57	15 Temmuz 1328 (28 Temmuz 1912)	Tayyareci Yusuf Kenan	İlimler İle Fenler	Avrupa'da Fen: Tayyareci Kadınlar	Makale	176, 177
57	15 Temmuz 1328 (28 Temmuz 1912)	Handan	Fekahat		Hikâye	180
58	1 Ağustos 1328 (14 Ağustos 1912)	Ahmed Refik	Tarihe Dair	Bizans İmparatoriçeleri: Teodora	Makale	184
58	1 Ağustos 1328 (14 Ağustos 1912)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Makber-i Ebeveyn -Filiskinler-	Şiir	188
58	1 Ağustos 1328 (14 Ağustos 1912)	Salime Servet Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	192
59	15 Ağustos 1328 (28 Ağustos 1912)	Ahmed Refik	Tarihe Dair	Bizans İmparatoriçeleri: Teofana	Makale	204, 205
59	15 Ağustos 1328 (28 Ağustos 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	215
60	1 Eylül 1328 (14 Eylül 1912)	Salime Servet Seyfi	Şiir	Cezayir ve Tunus, Trablus	Şiir	226
60	1 Eylül 1328 (14 Eylül 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	227
60	1 Eylül 1328 (14 Eylül 1912)	Kadriye Semra	Musahabe	Telsiz Telgrafa Dair	Makale	228, 229
60	1 Eylül 1328 (14 Eylül 1912)	Belkis Seyfi		Hayattan İstinsah Kamere İntizar	Deneme	229
60	1 Eylül 1328 (14 Eylül 1912)	Ahmed Refik	Tarihe Dair	Bizans İmparatoriçeleri: Dindar Teodora	Makale	230, 231, 232, 233

Şehbâl No	Şehbâl Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbâl'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
60	1 Eylül 1328 (14 Eylül 1912)	Salime Servet Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	238
61	15 Eylül 1328 (28 Eylül 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	244, 245
61	15 Eylül 1328 (28 Eylül 1912)	Salime Servet Seyfi	Her Şeyden	Bir Mesele-i Acibe Mister Sted ve Kerimesi	Makale/ Çeviri	252, 253
61	15 Eylül 1328 (28 Eylül 1912)	Rauf Yekta		Erkam-ı Hadisat Memleketimizin Hayat-ı Sanatında Bir Zayi-i Elim: Müfide Kadri Hanım	Makale	254
62	1 Teşrin-i Evvel 1328 (14 Ekim 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	266, 267
63	15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Dokunma	Şiir	286
63	15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912)	Sadiye Vesile	Şiir	Tahassürüm Müfide'nin Ruh-ı Pakine	Şiir	286
63	15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912)	Halide Fatma	Şiir	Baykuş	Şiir	286
63	15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912)	Salime Servet Seyfi		Erkam-ı Hadisat Merhume Müfide Kadri Hanım İçin	Makale	287
63	15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	287
63	15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912)	Salime Servet Seyfi	Hikâye	Türk Trablus'dan Nasıl Döner?	Hikâye	290, 291
63	15 Teşrin-i Evvel 1328 (28 Ekim 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	292, 293
64	1 Teşrin-i Sani 1328 (14 Kasım 1912)	Handan		Ahir Zaman Lugaçesi	Sözlük	303
64	1 Teşrin-i Sani 1328 (14 Kasım 1912)	FaikAli	Şiir	Kızım Girizan'a	Şiir	306
64	1 Teşrin-i Sani 1328 (14 Kasım 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	310, 311

Şehbâl No	Şehbâl Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbâl'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
64	1 Teşrin-i Sani 1328 (14 Kasım 1912)	Salime Servet Seyfi		Unutulmuş Yapraklar -Nerede?-	Deneme	316
65	15 Teşrin-i Sani 1328 (28 Kasım 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	326, 327
65	15 Teşrin-i Sani 1328 (28 Kasım 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	333
65	15 Teşrin-i Sani 1328 (28 Kasım 1912)	Sadi Vesile	Şiir	Yüksel!.. TürkAskerlerine	Şiir	334
65	15 Teşrin-i Sani 1328 (28 Kasım 1912)	Salime Servet Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	335
65	15 Teşrin-i Sani 1328 (28 Kasım 1912)	Handan	Fezahat		Hikâye	340
66	1 Kanun-ı Evvel 1328 (14 Aralık 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	349, 350
66	1 Kanun-ı Evvel 1328 (14 Aralık 1912)	Salime Servet Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	354
66	1 Kanun-ı Evvel 1328 (14 Aralık 1912)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	360
67	15 Kanun-ı Evvel 1328 (28 Aralık 1912)	Kadriye Hüseyin	Teracim-i Ahval	El Emire Seyyide Abbase Binti Mehdi	Hikâye	364, 365
67	15 Kanun-ı Evvel 1328 (28 Aralık 1912)	Alfred Kabus (Alfred Capus)		Kadınlara Dair Güfte ve Güller	Özlü Sözler	365
67	15 Kanun-ı Evvel 1328 (28 Aralık 1912)	Sadiye Vesile	Şiir	Arz Et Hilaline	Şiir	365
68	1 Kanun-ı Sani 1328 (14 Ocak 1913)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	385
68	1 Kanun-ı Sani 1328 (14 Ocak 1913)	Ali Rıza Seyfi	Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	392, 393
68	1 Kanun-ı Sani 1328 (14 Ocak 1913)	A. B.	Ev İşleri	Çamaşır İpi Nasıl Temizlenir?	Düz Yazı	400

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
70	15 Şubat 1328 (28 Şubat 1913)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Ölüm	Şiir	425
70	15 Şubat 1328 (28 Şubat 1913)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	440
71	1 Mart 1329 (14 Mart 1913)	Nigâr Binti Osman	Her Şeyden	Nigâr Binti Osman'ın Piyer Loti'ye Mektubu -Türkçe-	Mektup	445
71	1 Mart 1329 (14 Mart 1913)	Nigâr Binti Osman	Her Şeyden	Nigâr Binti Osman'ın Piyer Loti'ye Mektubu -Fransızca-	Mektup	445
71	1 Mart 1329 (14 Mart 1913)	Salime Servet Seyfi		İngiliz Edebiyatı Numunelerinden «Alfred Tenisim» dan (Alfred Tennison) Yeni Sene	Çeviri	445
71	1 Mart 1329 (14 Mart 1913)	Sadiye Vesile	Şiir	Biraz da Hande Getir!.. -Türklük Lisanından-	Şiir	452
72	15 Mart 1329 (28 Mart 1913)	Salime Servet Seyfi	Her Şeyden	Alp Dağında Kartal (İngilizce bir manzumeden)	Hikâye/ Çeviri	469
72	15 Mart 1329 (28 Mart 1913)		Hanımlar İçin	Kardeş Mektupları	Nesir/ Mektup	471, 472
72	15 Mart 1329 (28 Mart 1913)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	480
73	1 Nisan 1329 (14 Nisan 1913)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	3
73	1 Nisan 1329 (14 Nisan 1913)	Halil Nihad (Alphonse Daudet)	Hikâye	İrlezyalı Kız -Alfons Dode - «Değirmenimin Mektupları»	Hikâye/ Çeviri	8, 9, 10
74	15 Nisan 1329 (28 Nisan 1913)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	27
75	1 Mayıs 1329 (14 Mayıs 1913)	Sadiye Vesile	Şiir	Erğanun-ı Giryan...	Şiir	49
75	1 Mayıs 1329 (14 Mayıs 1913)	Faik 'Ali	Şi'ir	Validem İçin	Şiir	49
76	15 Mayıs 1329 (28 Mayıs 1913)	Salime Servet Seyfi		Şelâle-i Ümid	Deneme	73
76	15 Mayıs 1329 (28 Mayıs 1913)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	73
77	15 Haziran 1329 (28 Haziran 1913)	Sadiye Vesile	Şiir	Vatan	Şiir	94
79	15 Temmuz 1329 (28 Temmuz 1913)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Şarkı	Şiir	130

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
79	15 Temmuz 1329 (28 Temmuz 1913)	Salime Servet Seyfi	Musahabe	Kadınlık Davasından	Makale	130
80	1 Ağustos 1329 (14 Ağustos 1913)	Salime Servet Seyfi	Musahabe	Kadınlık Davasından	Makale	148, 149, 150
80	1 Ağustos 1329 (14 Ağustos 1913)	Kadriye Hüseyin		Asar-ı Atika Bir Kıyas-ı Müellem (Kayıkhanecisi Ocağı Münasebetiyle)	Makale/ Gezi Yazısı	154
81	1 Eylül 1329 (14 Eylül 1913)	Salime Servet Seyfi	Musahabe	Kadınlık Davasından	Makale	173
81	1 Eylül 1329 (14 Eylül 1913)	Handan		Ahir Zaman Lûgatçesi	Sözlük	176
82	15 Eylül 1329 (28 Eylül 1913)	Salime Servet Seyfi	Musahabe	Kadınlık Davasından	Makale	189, 190
82	15 Eylül 1329 (28 Eylül 1913)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	190
82	15 Eylül 1329 (28 Eylül 1913)	Behice A.	Her Şeyden	Sultan Olmuş Bir Fransız Kızı (Moris Dumlan'dan Mütercimdir)	Hikâye/ Çeviri	194, 195
84	15 Teşrin-i Evvel 1329 (28 Ekim 1913)	Behice A.	Hanımlar İçin	Kadınların Bahtiyar Olduğu Bir Memleket (Fransızca'dan)	Makale/ Çeviri	230, 231
85	1 Teşrin-i Sani 1329 (14 Kasım 1913)	Handan		Ahir Zaman Lûgatçesi	Sözlük	244
87	1 Kanun-ı Evvel 1329 (14 Aralık 1913)	Salime Servet Seyfi	Hanımlar İçin	«Muhadderat-ı İslam» Hakkında Fanus-ı Hayal Aile Kütübhanesi	Eleştiri	290, 291
89	1 Kanun-ı Sani 1329 (14 Ocak 1914)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	326
89	1 Kanun-ı Sani 1329 (14 Ocak 1914)	Nigâr Binti Osman	Şiir	Heder Oldu	Şiir	331
91	15 Şubat 1329 (28 Şubat 1914)	Salime Servet Seyfi	Musahabe-i İctimaiyye	Kadınlık Davasından Nisaiyyun, Safracet	Makale	366, 367
95	15 Nisan 1330 (28 Nisan 1914)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	446
96	1 Mayıs 1330 (14 Mayıs 1914)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlu Sözler	465

Şehbâl No	Şehbal Yayın Tarihi Rumi (Miladi)	Yazar Adı	Şehbal'deki Sütun Adı	Yazı Adı	Yazı Türü	Sayfa No
97	15 Mayıs 1330 (28 Mayıs 1914)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	3
97	15 Mayıs 1330 (28 Mayıs 1914)	Salime Servet Seyfi	Musahabe-i Edebiye	Thomas Hood (1799-1843)	Şiir Eleştiri	12, 13, 14
98	1 Haziran 1330 (14 Haziran 1914)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	35
98	1 Haziran 1330 (14 Haziran 1914)	Salime Servet Seyfi		Ne Yaptınız?	Şiir/ Çeviri	37
99	15 Haziran 1330 (28 Haziran 1914)	Jimnastik Muallimi Selim Sırrı	Spor	Kadınlar Nasıl Jimnastik Yapmalı?	Makale	54, 55
100	15 Temmuz 1330 (28 Temmuz 1914)	Handan		Tesir Keşide Sözler	Özlü Sözler	71
100	15 Temmuz 1330 (28 Temmuz 1914)	Aziz Neriman	Şi'ir	Gece Duası	Şiir	72, 73

